

Lexicographic Bulletin

Vol 5 (1950)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ
1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Εἰς τὸν προηγούμενον τόμον τοῦ παρόντος Δελτίου ἐδημοσιεύσαμεν τὴν πρώτην σειρὰν τῶν *Φρασεολογικῶν* μας μελετῶν. Ἦδη συνεχίζομεν μὲ τὴν δευτέραν σειρὰν περιοριζόμενοι καὶ πάλιν εἰς τὰς κοινὰς καὶ συνήθεις φράσεις. Αἱ ἰδιωματικά, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν ἄλλο κεφάλαιον ἀνεξάντλητον ἐπίσης, μᾶς ἀπασχολοῦν ἐνταῦθα, ἐφόσον χρησιμεύουν εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν τῶν κοινῶν.

ἄλλος τ' ὄνομα κι ἄλλος τὴ χάρι.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τοῦ ρήματος *ἔχει* λέγεται διὰ πρόσωπον ἔχον μὲν ἀξίωμα καὶ κοινωνικὴν θέσιν, ἀλλὰ μὴ ἀπολαμβάνον τὰ εἰς τὴν θέσιν του ἀνήκοντα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἀπολαμβάνει ἄλλος κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἢ μὴ δικαιούμενος.

ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια.

Ἐπὶ ἱερέως μὴ γνωρίζοντος πολλὰ γράμματα λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν *ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλιο*. Ὑποτίθεται δηλαδή ὅτι οὗτος συνηθισμένος εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἰδικοῦ του εὐαγγελίου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διαβάσῃ ἄλλο κείμενον ἀποκρούει αὐτὸ ὡς ἀνήκον εἰς ἄλλον ἱερέα. Ἀπὸ τὴν ἰδιωματικὴν αὐτὴν φράσιν προῆλθεν ἡ κοινὴ *ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια*, ἡ ὁποία λέγεται εἰς περίστασιν, καθ' ἣν γινομένης συζητήσεως περὶ τινος πράγματος παρεμβάλλεται ἄλλο ἐντελῶς ἄσχετον. Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξηγεῖται ἀναλογικῶς. Ἀφοῦ οἱ λαλοῦντες ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς φράσεως καὶ ἐγενίκευσαν τὸ περιεχόμενον τῆς, ἔτρεψαν τὸ *βαγγέλιο* εἰς *βαγγέλια* κατὰ τὸ *πράγματα, ζητήματα* κττ.

ἄλλου ὁ παπᾶς κι ἄλλου τὰ ράσα του.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πράγματα καὶ πρόσωπα, τὰ ὅποια εἶναι χωρισμένα καὶ μακρὰν ἀλλήλων, ἐνῶ φυσικὸν εἶναι νὰ εὕρισκωνται μαζί. Εἰς τὴν γένεσίν τῆς μᾶς ὁδηγεῖ ἡ φράσις τῆς Καρπάθου *ὄπου ὁ παπᾶς, πάν και τὰ ράσα*, ἡ ὁποία κατὰ τὸν πληροφοριοδότην τοῦ Ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ λέγεται «ἐπὶ τῶν ὑστερουμένων βοηθείας¹». Ἡ ἐρμηνεῖα δὲν φαίνεται σαφῆς. Νομίζω ὅτι θὰ λέ-

¹) Αἱ ἰδιωματικαὶ πληροφορίαι προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

γεται διὰ ἱερέα, ὅστις μεταβαίνων πρὸς τὴν ναὶ ἱεροουρήσῃ μακρὰν τῆς παροικίας του, λ. γ. εἰς ἐξωκλήσιον, πρέπει νὰ ἔχη καὶ βοηθοὺς, ὡς ψάλτην ἢ νεωκόρον, ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ἀναποσπαστῶς, ὡς ἀχώριστα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι καὶ τὰ ράσα του. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχη τοιούτους, σὺν νὰ εἶναι ἄλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἄλλοῦ τὰ ράσα του.

ἀμόλα μελάρι!

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ζῶα τινὰ τῆς θαλάσσης, τὰ ὅποια πρὸ τοῦ κινδύνου ἐκκρίνουσιν μελάρι καὶ οὕτω καθιστάμενα ἀφανῆ ὑπὸ τοῦ θολουμένου ὕδατος φεύγουν ἀόρατα πλέον καὶ σώζονται, ἐγεννήθη ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα φύγε, γίνου ἀφαντος¹.

ἄνοιξαν τὰ σκόρδα του.

Τὸ ῥῆμα *ἀνοίγω* εἶναι κοινὸν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀνθοφορῶ ἢ φυλλοφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν ἀνθισιν τῶν δένδρων παραβάλλεται καὶ ἡ ἀνθισις τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ὥριμος πρὸς γάμον, λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν *ἄνοιξε τὸ κλαρί της* ἐπὶ κόρης ὠρίμου πρὸς γάμον καὶ ἀλλαγῶ τῆς Πελοποννήσου *ἄνοιξε τὸ κλαρί του* ἐπὶ νέου ἐρχομένου εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ «εἰρωνικῶς ἐπὶ τοῦ ὀψέ ποτε εὐδοκιμοῦντος»². Ἀπὸ τοιαύτας μεταφορικὰς φράσεις ὀρμηθεὶς ὁ λαὸς παίζων μὲ τὴν λέξιν εἶπε καὶ *ἄνοιξαν τὰ σκόρδα του* «ἐπὶ νέου ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ τὸν κόσμον καὶ νὰ ἐρωτοτροπῇ»³.

ἀντὶ τοῦ μάννα χολή.

Ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου «ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος, ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῶ μὲ προσηλώσατε». Ἡ φράσις ἐπὶ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἀνθρώπου φερομένου κακῶς πρὸς τὸν εὐεργέτην του.

ἀπὸ τ' ἀφτι καὶ στὸ δάσκαλο.

Ἀπὸ τὴν σχολικὴν ζωὴν, καθ' ἣν ὁ ἀτακτῶν μαθητὴς συλλαμβανόμενος ἀπὸ τὸ ἀφτι ὀδηγεῖται εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ τιμωρίαν, ἐπεκράτησεν εἰς τὸν κοινὸν λόγον ἡ φράσις ἐπὶ τῆς ἀμέσου τιμωρίας τοῦ πταιόντος ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου του⁴.

¹) Πβ. καὶ *Φαίδ. Κουκουλέν*, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἔτ. 1927 σελ. 225.

²) Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν λ. *ἀνοίγω* σημ. 11.

³) Ἄνωτ.

⁴) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀφτι* 1.

ἀπὸ τὸν Ἄννα ἕως τὸν Καϊάφα.

Εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ λέγεται ὅτι συλλαβόντες «ἔδεσαν αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἄνναν πρῶτον» τὸν ἀρχιερέα. Ἔπειτα «ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννας πρὸς Καϊάφην τὸν ἀρχιερέα»¹. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν Ἄνναν πρὸς τὸν Καϊάφην διὰ τὴν διεκπεραίωσιν τῆς δίκης ἐγέννησε τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως λεγομένης δι' ἄνθρωπον παραπεμπόμενον ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς ὑποθέσεώς του.

ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μούτρα.

Τὸ νὰ πιάσῃ κανεὶς βιαίως ἕνα ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ χέρι ἢ ἄλλοθεν εἶναι κακόν, ἀλλὰ πολὺ χειρότερον εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον τι εἰς τὸ πρόσωπον, ὅτε ὁ προσβαλλόμενος τὰ χάνει κυριολεκτικῶς. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις **τὸν ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μούτρα** σημαίνει τὸν προσβάλλω καιρῶς, τὸν ἀποπαίρνω.

βάζω εὐλογητό.

Ἡ φράσις σημαίνει κάμνω ἀρχὴν, ἀρχίζω, καὶ προῆλθεν ἀπὸ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας ν' ἀρχίσῃ κάθε ἀκολουθία καὶ τελετὴ ἀπὸ τὴν φράσιν «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.» ἐξυπακουομένου τοῦ εὐκτικού ἔστω.

βάζω λιτοὺς καὶ δεμένους, ἐπικαλοῦμαι Θεοὺς καὶ δαίμονες κτλ.

Ἡ φράσις σημαίνει ἐπιδιώκω ἢ ἐπικαλοῦμαι τὴν μεσολάβησιν καὶ ὑποστήριξιν παντὸς προσώπου διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν εὐδωσιν ὑποθέσεώς τινος. Τὸ ἐπιθετὸν **λιτοὺς** μᾶς βοηθεῖ δι' ἰχνηλασίας τρόπον τινὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς φράσεως, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου ἀνάγεται εἰς τὴν κυνηγετικὴν ζωὴν. Οἱ κυνηγοὶ ἀφίνουν τοὺς σκύλλους τῶν ἐλευθέρους τῶν δεσμῶν διὰ ν' ἀνακαλύψουν διὰ τῆς ὁσφρήσεως καὶ ἰχνηλασίας τὸ θήραμα, **βάζουν λιτοὺς τοὺς σκύλλους** διὰ νὰ ξετρυπίσουν τὸν λαγὸν ἢ ἄλλο ἀγρίμι. Καλὰ ἕως ἐδῶ. Ἀλλὰ **βάζουν καὶ δεμένους σκύλλους**; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ λογικὴ ἀσυναρτησία; Νομίζω ὅτι τὸ ὀξύμωρον τοῦτο σχῆμα ἐδημιούργησεν ὁ ψυχολογικὸς λόγος τῆς δεινώσεως. Ὁ πρῶτος εἰπὼν τὴν φράσιν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ εἰκονικὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν μεγάλην προσπάθειαν ἀνθρώπου, ὅστις θέλει μὲ κάθε μέσον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον καὶ ἐπιδιώκει πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν παντὸς ἀνθρώπου ὅχι

¹) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 18, 13 καὶ 24.

μόνον φίλου και ἀπλῶς γνωστοῦ, ἀλλὰ και ἀγνώστου και ἐχθροῦ ἀκόμη, καθὼς ὁ κυνηγὸς ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταχείας ἀνακαλύψεως ἢ και συλλήψεως τοῦ θηράματος θὰ ἐσκέπτετο ἐν τῇ παραζάλῃ τῆς βίας νὰ χρησιμοποιήσῃ και αὐτοὺς τοὺς δεμένους σκύλλους.

Παραπλησία δεινώσεις διὰ παρομοίου ὄξυμόρου σχήματος παρατηρεῖται και εἰς τὴν φράσιν τῆς λογίας χρήσεως *ἐπικαλεῖται θεοὺς και δαίμονας* λεγομένην δι' ἄνθρωπον μὴ διστάζοντα νὰ ἐπικαλεσθῇ και τῶν δαιμόνων τὴν συνδρομήν. Ὅμοίως και εἰς τὴν ἄλλην *τὸν βοηθοῦν θεοὶ και δαίμονες* δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις και αἱ ἐνέργειαι ἐπικουροῦνται ἀπὸ πρόσωπα και περιστατικὰ ἀπροσδόκητα και εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ἡ φράσις βέβαια εἶναι ἀρχαία και ἄλλην σημασίαν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ *δαίμονες*, ἀλλὰ σήμερον σημαίνει *διάβολοι* και οὕτω δημιουργεῖται ἀντίθεσις πρὸς τὸ *θεοί*.

βάζω μέσα, μπαίνω μέσα κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα μέσα εἰς ὠρισμένας φράσεις σημαίνει ἐντὸς τῆς φυλακῆς, οἷον ἐνεργητικῶς *βάζω, χώνω μέσα* = φυλακίζω και παθητικῶς *πηγαίνω, μπαίνω μέσα* = φυλακίζομαι. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν πρόκειται περὶ εἰδικεύσεως τοῦ *μέσα* ἐν τῇ σημασιολογικῇ ἐξελίξει, ἀλλὰ περὶ τῶν συνήθων βραχυλογιῶν ἀντὶ τῶν πλήρων ἐκφράσεων *βάζω μέσα ᾽ς τὴ φυλακὴ, μπαίνω μέσα ᾽ς τὴ φυλακὴ* κτλ.

βάζω ᾽ς τὸ ράφι, ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο.

Ὡς πρὸς τὴν μεταβατικὴν ἢ ἀμετάβατον διάθεσιν τῶν ρημάτων παρατηρεῖται ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τείνει πάντοτε νὰ δημιουργήσῃ μεταβατικὸν ρῆμα ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἤδη ἀμετάβατον και ἀντιστρόφως. Κάτι παρόμοιον ἤρχισε νὰ συμβαίνῃ και εἰς ὀλοκλήρους φράσεις. Ἐπειδὴ λέγεται ἀμεταβάτως *μπαίνω ᾽ς τὸ ράφι* ἐπὶ γυναικός, ἢ ὁποία παύει πλέον λόγω ἡλικίας νὰ ἔχῃ ἐλπίδα γάμου και παύει τρόπον τινὰ νὰ κινῇ τὸ ἐνδιαφέρον και ἀχρηστεύεται ὡς γυναῖκα, ἐλέχθη και μεταβατικῶς *βάζω ᾽ς τὸ ράφι* ἐπὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πλέον ἄνευ ἐνδιαφέροντος και ἀχρηστον, ἦτοι τὸ παραμελῶ, τὸ ἐγκαταλείπω.

Συγγενὴς σημασιολογικῶς εἶναι και τὸ *βάζω ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο*, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅπου ἔγγραφα διεκπεραιωθέντα ἤδη ἢ δι' οἷονδήποτε λόγον μὴ ἔχοντα ἐνδιαφέρον τοποθετοῦνται εἰς τὸ *χρονοντούλαπο*, δηλαδὴ εἰς τὸ *ντουλάπι*, ὁπόθεν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον δὲν πρόκειται πλέον νὰ μετακινήθῃ. Ἀμεταβάτως και ἐδῶ λέγεται *μπαίνω ἢ πᾶω ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο*.

βάζω, ρίχνω τὸ κεφάλι κάτω.

Ὁ ἀγέρωχος ἄνθρωπος παρίσταται ὡς ἔχων ἐπηρμένην τὴν κεφαλὴν. Ὄντως εἰς τὴν πραγματικότητα ἐνίοτε συμβαίνει τοῦτο. Ἐπομένως, ὅταν σκέπτεται λογικώτερα, **βάζει τὸ κεφάλι κάτω**, ἢ, ὅταν ὑποχωρῇ ταπεινωμένος καὶ κατησχυμένος, **ρίχνει τὸ κεφάλι κάτω**.

βαστῶ τὰ γκέμια καλά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν δαμαζόμενον διὰ τοῦ χαλινοῦ ἵππον ἐλέχθη καὶ ἐπὶ γυναικὸς τῆς **βαστάει τὰ γκέμια καλὰ** ὁ σύζυγος, ὅταν δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ παρεκκλίνῃ κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὴν συζυγικὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς καλῆς νοικοκυρωσύνης. Γενικώτερον ἡ φράσις σημαίνει καὶ διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου μὴ ἐπιτρέπων νὰ συμβῇ τίποτε τὸ ἀνώμαλον καὶ ἐπιζήμιον.

βαστῶ, κρατῶ τῆ θέσι μου, τὸν βάζω ᾽ς τῆ θέσι του.

Κυριολεκτικῶς τὸ **βαστῶ** ἢ **κρατῶ τῆ θέσι μου** δηλοῖ δὲν ἐγκαταλείπω τὴν θέσιν μου, ὥστε νὰ τὴν καταλάβῃ ἄλλος, κατέχω αὐτὴν στερεά. Ἄλλὰ πρὸς τὴν θέσιν ἀπὸ τοπικῆς ἀπόψεως παρωμοιώθη ἡ κοινωνικὴ θέσις ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως καὶ διὰ τοῦτο μεταφορικῶς ἡ φράσις κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀποφεύγω νὰ λέγω ἢ νὰ πράττω τι ἀνοίκειον ἢ ἀπροσάρμοστον εἰς τὴν θέσιν μου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δηλαδή εἰς τὴν προσωπικὴν μου ἀξιοπρέπειαν, διότι ἂν πράξω τὸ ἀντίθετον, τὸ ὁποῖον νὰ προσβάλλῃ τὴν ὑπόληψίν μου, ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ δὲ φράσις **τὸν βάζω ᾽ς τῆ θέσι του** δηλοῖ μεταφορικῶς τὸν ἀναγκάζω διὰ λόγου ἢ τρόπου συμπεριφορᾶς νὰ γίνῃ συνετώτερος, φρονιμώτερος, προσηκτικώτερος καὶ εὐγενέστερος εἰς τὰς πρὸς ἐμὲ σχέσεις του, δηλ. ἐγκαταλείποντα τὴν θέσιν του καὶ παρεκτρεπόμενον εἰς λόγους ἢ πράξεις ἀπρεπεῖς τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπρεπείας του καὶ τὸν ἀναγκάζω οὕτω νὰ γίνῃ εὐπρεπής.

βαστῶ, κρατῶ, φυλάω πισινή.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ φράσεις εἶναι ταυτόσημοι ὑπονοουμένου εἰς τὸ ἐπίθετον **πισινή** τοῦ ὀνόματος **χαρτωσιά**. Λέγονται δὲ εἰς τὸ χαρτοπαίγιον τῆς λεγομένης **κοντζίνας** καὶ σημαίνουν φυλάττω ἓνα καλὸ χαρτί ποῦ βαστῶ εἰς τὰ χέρια μου καὶ περιμένω τὴν τελευταίαν διανομὴν, διότι ἐλπίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἔχω ἄλλο χαρτί, τὸ ὁποῖον ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ πρῶτον θὰ μοῦ δώσῃ τὴν νίκην. Ὡστε ὡς βλέπει τις αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογικαί. Ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο **βαστῶ** ἢ

κρατῶ ἢ φυλάω τὸ δεῖνα χαρτί περιμένοντας τὴν πισινὴ χαρτωσιά. Καὶ ἐπειδὴ οὕτω ὁ παίζων δεικνύει ἐπιφυλακτικότητα καὶ δὲν ριψοκινδυνεύει παίζων ἀμέσως τὸ καλὸ χαρτί ποῦ κρατεῖ, μετέστη ἡ φράσις καὶ εἰς μεταφορικὴν χρῆσιν καὶ σημαίνει εἶμαι ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὴν ἄμεσον πραγματοποίησιν σκέψεώς τινος, δὲν τὴν ἐκτελῶ ἀμέσως ἢ τὴν ἐκτελῶ ἐν μέρει μόνον, διότι σκέπτομαι ὅτι ἐνδεχόμενον τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ μεσολαβήσῃ γεγονὸς ἀνατρέπον τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν. Καὶ μεταφορικώτερον *βαστάω πισινὴ* = δὲν σπαταλῶ ὅλα τὰ κέρδη, ἀλλ' ἀποταμιεύω καὶ διὰ τὸ γῆρας μου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρῦτων *πισινὴ* = τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ζωῆς καὶ δὴ τὸ γῆρας, οἷον *βαστῶ καὶ γιὰ τὴν πισινὴ*.

βαστῶ τιμόνι.

Ἦτο φυσικὸν τὸ *βαστῶ τιμόνι* = διευθύνω τὸ πηδάλιον πλοίου νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ ναυτικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου. Ὅθεν *βαστῶ τιμόνι* = διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου καταστάλλον τὰς ἀτασθαλίας καὶ παρεκτροπὰς τῶν οἰκειῶν.

βαστῶ, κρατῶ χαρακτήρα κτλ.

Ἀπὸ τὰς λεγομένας κατὰ σημασίαν μέσας λέξεις, καθὼς *μοῖρα*, *ριζικό*, *τύχη* κττ., εἶναι καὶ ὁ *χαρακτήρας* δηλῶν τὴν ἰδιάζουσαν ἠθικὴν ὑπόστασιν ἑνὸς προσώπου, διὸ καὶ λέγεται *καλὸς χαρακτήρας*, *κακὸς χαρακτήρας*. Συνέβη ὁμως καὶ εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν ὅ,τι συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰς λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς, ἤτοι περιορισμὸς τῆς ἐννοίας εἰς τὴν καλὴν ἐκδοχὴν, καὶ ἡ φράσις *βαστῶ χαρακτήρα* σημαίνει δὲν ἀλλάζω τὸν καλὸν χαρακτήρα μου κατὰ τὰς περιοστάσεις, εἶμαι σταθερὸς εἰς τὰς καλὰς σκέψεις καὶ πράξεις μου.

Ὅταν δὲ ἡ σταθερότης αὐτὴ ἀφορᾷ εἰς τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις μὲ πρόσωπα στενωῶς συνδεόμενα πρὸς ἡμᾶς, λέγομεν *τοῦ βαστῶ χαρακτήρα τοῦ δεῖνα* = εἶμαι εἰλικρινὴς πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν τιμῶ καὶ τὸν σέβομαι. Εἰδικώτερον δὲ προκειμένου περὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων αἱ φράσεις *τοῦ βαστάει ἢ τῆς βαστάει χαρακτήρα* δηλοῦν τὴν ἀμοιβαίαν ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν τῶν συζύγων.

βγάζω τὰ κάστανα ἀπὸ τῆ φωτιά.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἀναλαμβάνοντος τὴν διεκπεραίωσιν ἐπικινδύνου ἔργου, ὡς ὅταν θέλῃ τις ν' ἀποσύρῃ τὰ κάστανα ἀπὸ τὴν ἀνθρακιάν. Ἄν ὁ φλοιὸς των δὲν εἶναι χαραγμένος καλὰ ὡς τὴν ψῖχαν, διαρρηγνύονται μετὰ κρότου ἕξ αἰτίας τοῦ ἔσωθεν γεννωμένου ἀτμοῦ καὶ ἐκσφενδονιζόμενα δύνανται ν' ἀποβοῦν ἐπικίνδυνα.

βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν **βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω** *σάν τὸ λάδι* λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις κατορθώνει νὰ παρουσιάζεται ἀθῶος, ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν δὲν εἶναι¹. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ λάδι, τὸ ὁποῖον ἐπιπολάζει καὶ φαίνεται διαυγές σάν νὰ εἶναι ἀνέπαφον ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν ἢ τὴν θολότητα τοῦ ὑποκάτωθεν ὑγροῦ. Ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ἐλαιοτριβεῖον.

βγαίνω 'ς τὸ κλαρί.

Ἐκ μεταφορᾶς τῶν νεοσσῶν τῶν πτηνῶν, οἱ ὅποιοι ἐξερχόμενοι τῆς φωλεᾶς ἀρχίζουν νὰ πετοῦν κοντὰ κοντὰ ἀπὸ κλαδί εἰς κλαδί, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις **βγήκε 'ς τὸ κλαρί** λεγομένη διὰ νέον ἀποκτήσαντα τὴν ἐλευθερίαν του μακρὰν τῶν οἰκογενειακῶν περιορισμῶν, ἔπειτα δὲ δι' ἄνθρωπον, ὅστις καθιστάμενος ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς γίνεται ἀντάρτης ἢ ληστής. Ἀπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν κατὰ βούλησιν προέκυψεν ἡ σημασία τοῦ διαφθείρομαι. Ὅντως τὸ **βγαίνω 'ς τὸ κλαρί** πολλαχοῦ ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν.

βλέπω τὰ στενά, βάζω 'ς τὰ στενά.

Διάφορον εἶναι τὸ νόημα τῶν δύο τούτων φράσεων, καθὼς διάφορος εἶναι καὶ ἡ ἀρχή.

Ἡ πρώτη σημαίνει φθάνω εἰς ἀδιέξοδον, εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν. Εἰς ἐκείνην **τὰ στενά** ἐσήμαιναν δίοδον στενὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ διέλθῃ τις κυρίως ἐποχούμενος ἀμάξης. Καὶ ἐντεῦθεν αἱ φράσεις **ἔχομαι ἢ καθίσταμαι ἢ εἶμι ἐν στενῶ**, ἐνν. τόλῃ χώρῳ κτ., σημαίνουν εὐρίσκομαι εἰς δύσκολον θέσιν

Ἡ δευτέρα σημαίνει πιέζω, στενοχωρῶ, ἀναγκάζω καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν φυσικὴν πίεσιν τῶν στενῶν ὑποδημάτων. Ἐπομένως εἶναι βραχυλογία προελθούσα ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν **βάζω τὰ πόδια του 'ς τὰ στενά παπούτσια**. Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς μαρτυρεῖ καὶ ἡ συνώνυμος φράσις **βάζω τὰ δύο του πόδια σ' ἓνα παπούτσι**.

βράζει τὸ καζάνι.

Ἄνωμαλία πραγμάτων φανερὰ ἢ ὑποβόσκουσα καὶ λανθάνουσα δυσἀρέσκεια δυναμένη νὰ ἔχῃ ἐκδηλώσεις ἐπικινδύνους παρωμοιάσθη προσφυῶς πρὸς λέ-

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Α 1.

βητα ζέοντα, ὁ ὁποῖος, ἂν αὐξηθῆ ἡ δύναμις τοῦ πυρός, δύναται νὰ ὑπερεκχειλίση καὶ νὰ γίνῃ πρόξενος ζημιῶν.

βροντᾶ ἢ τσέπη.

Ὅταν τὸ θυλάκιον εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ νομίσματα — ὄχι χαρτονομίσματα — κατὰ τὰς κινήσεις παράγει ἤχον, βροντᾶ κατὰ τὴν λαϊκὴν ἔκφρασιν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ πλουσίου.

βρῆκε τὸ δάσκαλό του, τὸ μάστορή του.

Ἡ πρώτη φράσις *βρῆκε τὸ δάσκαλό του* λέγεται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου δι' ἄνθρωπον, ὅστις εὐρισκόμενος πρὸ ἀνωτέρου εἰς τὰς γνώσεις ἢ τὴν κοινωνικὴν πεῖραν ἀναγκάζεται νὰ σιωπήσῃ καὶ ὑποχωρήσῃ μὴ δυνάμενος ν' ἀντεῖπῃ, καθὼς ὁ μαθητὴς δέχεται πειθηνίως καὶ χωρὶς ἀντιλογίαν τὰ λεγόμενα τοῦ διδασκάλου.

Ἡ δευτέρα φράσις *βρῆκε τὸ μάστορή του* εἶναι σχεδὸν συνώνυμος, λέγεται δὲ καὶ εἰδικώτερον δι' ἄνθρωπον πανοῦργον καὶ κατεργάρον, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς τὰς ἐνεργείας του ἐξ ἀντιδράσεως ἄλλου κατεργάρου πανουργοτέρου.

γίνεται τὸ κεφάλι μου καζάνι.

Ὁ αἰσθανόμενος ζάλην, σκοτοδίνην κττ. ἀπὸ φωνάς, θορύβους ἢ τὰς πολλὰς διανοητικὰς ἀπασχολήσεις λέγει ὅτι *ἔγινε τὸ κεφάλι μου καζάνι*. Παρομοιάζεται ἴδηλαδὴ ὁ ζαλισμένος ἐγκέφαλος πρὸς τὸ βράζον ὕδωρ λέβητος. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *başım kazan gibi dir* = τὸ κεφάλι μου εἶναι ὡσάν καζάνι, ἔχω κεφαλαλγίαν¹, ἀλλὰ πιθανὸν ἢ Ἑλληνικὴ φράσις νὰ μὴ προῆλθε ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν.

γίνομαι μπαρούτι, βρομάει μπαρούτι ἢ παλαμῆδα, μυρίζει μπαρούτι κτλ.

Πρὸς τὴν εὐφλεκτον πυρίτιδα παραβάλλεται ὁ καταλαμβανόμενος ἀπὸ σφοδρὰν ὀργήν, ὅθεν *γίνομαι μπαρούτι* = εἶμαι ἕτοιμος νὰ πάρω φωτιά ἀπὸ τὴν πρώτη σκάλα ὡς ἄλλως λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ πυροβόλον ὄπλον τοῦ παλαιοῦ τύπου ἐκπυρσοκροτοῦν εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα κρούσεως τῆς σκανδάλης, ἤτοι εἶμαι ἕτοιμος νὰ ξεσπάσω σὲ θυμόν. Εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρύτων τὸ

¹) Ἰδ. Ἰωάνν. Χλωροῦ, Τουρκοελληνικὸν Λεξικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, τόμ. 2, 1288 β.

γίνομαι μπαρούτι σημαίνει γίνομαι ἄφαντος ὡς ἐξαφανίζεται ἡ ἀναφλεγόμενη πυρῆτις.

Ἡ φράσις *βρομάει μπαρούτι* σημαίνει ὑπάρχει κίνδυνος ἐνόπλου προσβολῆς καὶ μάλιστα κίνδυνος θανάτου. Ἀναλογικῶς ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐλέχθη κάποτε καὶ *βρομάει Παλαμῆδι* ἐπὶ κακουργήματος συνεπαγομένου τὴν ποινήν τοῦ θανάτου, διότι εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Παλαμηδίου ἐκρατοῦντο συνήθως οἱ μέλλοντες νὰ κατατομηθοῦν κακοῦργοι. Ἀλλὰ ὁ λαὸς παίζων μὲ τὰς λέξεις παρεσχέτισε τὸ *Παλαμῆδι* μὲ τὸ ψᾶρι *παλαμῆδα*, ὅθεν ἐγεννήθη ἡ φράσις *βρομάει παλαμῆδα* συνώνυμος τοῦ *βρομάει μπαρούτι*. Ὁ αἰμίμηστος Γεώργιος Χατζιδάκις ἠσχολήθη μὲ τὴν φράσιν, ἀλλὰ τελικῶς κατέλεξεν αὐτὴν μεταξὺ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος¹.

Ἡ φράσις *μυρίζει μπαρούτι* δηλοῖ ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ γίνῃ ἔνοπλος ρῆξις ἢ πόλεμος καὶ σὰν νὰ αἰσθανώμεθα ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὁσμὴν τῆς μελλούσης νὰ χρησιμοποιηθῇ πυρίτιδος.

Τέλος ἡ φράσις *ἔφαγε μὲ τὴ φύχτα τὸ μπαρούτι* λέγεται δι' ἄνθρωπον παλαίμαχον διελθόντα τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς ἐν πολέμῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πυρῆτις, ἀπαραίτητος διὰ τὴν πολεμικὴν ζωὴν, σὰν ν' ἀποτελοῦσε εἶδος ἀπαραιτήτου τροφῆς.

γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριά, κάνουμε χωριό.

Ἡ πρώτη φράσις λέγεται καὶ πληρεστέρα *γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριὰ χωριάτες*, δηλαδὴ ἐνῶ πρὶν εἶμεθα φίλοι, γινόμεθα ἄσπονδοι ἐχθροί, καθὼς εἶναι δυνατὸν νὰ καταστοῦν τοιοῦτοι δύο χωρικοὶ ἄγνωστοι ἀναμεταξύ τους ὡς καταγόμενοι ἀπὸ δύο χωριά.

Ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία πληρεστέρα θὰ ἦτο *κάνουμε ἓνα χωριό*, ἔχει ἀντίθετον ἔννοϊαν, δηλαδὴ συνερχόμεθα φιλικῶς ἐπὶ τὸ αὐτό, συνεργαζόμεθα ἢ συνεννοούμεθα ὡς φίλοι.

γυρίζω σὰν τὴν ἄδικη κατάρρα.

Ἡ φράσις σημαίνει ταιλαιπωροῦμαι ὑπερβολικὰ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δρόμους ποὺ κάμνω διὰ νὰ ἐπιτύχω τι. Καθὼς φαίνεται εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ βιαίας συγκοπᾶς μακρᾶς ἐκφράσεως *γυρίζω σὰν νὰ ἔχω ἀπὸ κάποιον κατάρρα, ἄδικη ὁμῶς*.

¹) Πβ. *Witney - Jolly*, Ἀναγνώσματα συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἐν Ἀθήναις 1898 σελ. 188.

δὲ λέω, ὅσο νὰ πῆς.

Ἡ φράσις *δὲ λέω* εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ *ὄχι* καὶ σημαίνει συμφωνῶ μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ ἄλλου, δὲν ἀρνοῦμαι.

Ὅμοίως βραχυλογικῶς λέγεται καὶ ἡ ἄλλη *ὅσο νὰ πῆς* ἀντὶ τοῦ *ὅσο νὰ πῆς ὄχι* καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῷ λόγῳ ὡς πρότασις ἐναντιωματική, οἷον *ὅσο νὰ πῆς, στενοχωρήθηκα πολὺ* (καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸ δέχῃσαι, ἐν τούτοις στενοχωρήθηκα πολὺ), *ὅσο νὰ πῆς, εἶναι φτωχὸς* κτ.

δὲν ἔχει πίστι, Θεό, δὲν ἔχει τὸ Θεό του.

Ἡ φράσις *δὲν ἔχει πίστι* ἢ *Θεὸ* λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐξωλεστάτου, διότι πάντοτε ὁ ἄθρησκος ἄνθρωπος εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ παρίσταται ὡς τοιοῦτος.

Ἡ δευτέρα φράσις *δὲν ἔχει τὸ Θεό του* περιέπεσεν εἰς εἰδικωτέραν χρῆσιν λεγομένη ἐπὶ ἀνθρώπου σκληροῦ καὶ ἀτέγκτου ἢ πείσμονος ἢ ἀνθρώπου λέγοντος καὶ πράττοντος κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον προξενεῖ ἐντύπωσιν.

δὲν ἔχει ᾽ς τὸν ἥλιο μοῖρα.

Ὁ λαὸς διὰ τὰ χαρακτηριστῆρα ἓνα ἀνθρώπων τελείως ἄπορον, φαντάζεται αὐτὸν ὡς στερούμενον τοῦ δικαιώματος ν' ἀπολαμβάνῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἥλιακὸν φῶς καὶ τὴν ἥλιακὴν θερμότητα. *Δὲν ἔχει αὐτὸς μερικὸ μῆτε ᾽ς τὸν ἥλιο*, ὅστις ἐν τούτοις εὐεργετῆ ἀδιακρίτως ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς δύο ἰδιωματικὰ παραλλαγὰς ἀντὶ τοῦ *μοῖρα* λέγεται *μέρα*. Οὕτω λέγεται ἐν Σκύρῳ *δὲν ἔχει ᾽ς τὸν ἥλιο μέρα* καὶ ἐν Λιβυσιῶ *ἔν ἔχει ᾽ς τὸν νῆλιον μέραν*. Δὲν πρόκειται βέβαια τροπὴ τοῦ *οι* εἰς *ε* διὰ τὸ παρακείμενον *ρ*, καθὼς συμβαίνει εἰς τὸ *κερί, ξερός* κτ., διότι τὸ *οι* δὲν εἶναι ἄτονον. Ἄρα πρόκειται παρετυμολογία τοῦ *μοῖρα* πρὸς τὸ *μέρα*, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσεν ἡ ἔννοια τῆς φράσεως. Ὁ μὴ ἔχων μερίδιον εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι σὰν νὰ μὴ ἔχη ἡμέραν, σὰν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος, σὰν νὰ ἔχη νύκτα καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου.

δὲν πιάνει χαρτωσιά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ χαρτοπαίκτην, ὅστις διαρκῶς χάνει καὶ δὲν κατορθώνει οὔτε ἅπαξ νὰ κερδίσῃ τὰ παιζόμενα χαρτιά, λέγεται ἡ φράσις διὰ παντελῶς ἀνίκανον ἀνθρώπον σχετικῶς πρὸς ἄλλον ἱκανόν, οἷον *κοντὰ σ' ἐμένα αὐτὸς δὲν πιάνει χαρτωσιά*.

δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί.

Ὁ κακοποιός, ὅστις *βγαίνει ᾽ς τὸ κλαρί* γινόμενος ληστής, ἔχει καταφύγιον

τὰ δάση ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ μάλιστα τὰ ὑλομανοῦντα καὶ πυκνόφυλλα. Ἐκεῖ εὐκόλα τὸν κρύβουν τὰ *χλωρὰ κλαριά*. Ἄλλ' ὅταν καταδιώκεται ἄνευ ἀναπαύλας, οὔτε ἐκεῖ δὲν εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ἀναγκάζεται διαρκῶς φεύγων ν' ἀλλάζη λημέρια. Ἀπεδῶ ἢ φράσις *δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί* δι' ἄνθρωπον ἐπιμόνως καταδιωκόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη διαρκῆς μετακίνησις ὁμοιάζει μὲ τὴν πτησιν τῶν πουλλιῶν ἀπὸ δένδρον εἰς δένδρον, ἐλέχθη καὶ πληρέστερον *δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ καθίσῃ σὲ χλωρὸ κλαρί*, εἶναι δηλαδὴ ὡσάν τὰ κυνηγούμενα πτηνά.

διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων»¹ ἔλαβε γενικὴν χρῆσιν. Τὸ ἀπὸ σημασιολογικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρον εἶναι τοῦτο, ὅτι πάντοτε λέγεται μετὰ σκώμματος ἢ μομφῆς τοῦ προξενουῦντος τὸν φόβον.

δίνω συχωροχάρτι.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον κατηγορούμενον, ὅστις ἀπαλλάσσεται τῆς κατηγορίας. Μεταβατικῶς *τοῦ ἔδωσαν συχωροχάρτι* καὶ ἀμεταβάτως *πῆρε συχωροχάρτι*. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται τὸ γεγονός τῶν συχωροχαρτίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων ἔναντι πληρωμῆς ἐξαγοράζεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

ἔδῶ εἶσαι κ' ἔδῶ εἶμαι.

Ὁ λέγων τὴν φράσιν θέλει νὰ δείξῃ τὴν ἀδιάσειστον πεποιθήσιν, ὅτι θὰ γίνῃ ἢ δὲν θὰ γίνῃ τι. Εἶναι ὡσάν νὰ λέγῃ, *ἔδῶ εἶμεθα καὶ οἱ δύο καὶ θὰ ἴδῃς, καθὼς θὰ ἴδῳ κ' ἐγώ, ὅτι αὐτὸ πού λέγω θὰ συμβῆ ἑξάπαντος ἢ δὲν θὰ σύμβῃ.*

ἔδῶ σὲ θέλω.

Ἀπὸ τὴν παροιμιώδη ἔκφρασιν «ἔδῶ σὲ θέλω, κάβουρα, νὰ πηδᾷς τὰ καρβουνα, ἀμ' ἂν εἶν' γιὰ τὸν ποταμό, τὸν πηδιάω κ' ἐγώ» ἀπεκόπη τὸ *ἔδῶ σὲ θέλω* λεγόμενον ἐπὶ δυσκόλων ἔργων, ὅτε κυρίως φαίνεται ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἰκανότης τοῦ ἀνθρώπου.

εἶναι βίδα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν κοχλιωτὸν ἤλον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἴδιαν εὐκολίαν στρέφεται καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἄνω, λέγεται ἢ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου

¹) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 20, 19.

ἀσταθοῦς εἰς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις του, παλιμβούλου καὶ σχεδὸν ἀνισορρόπου, ὅστις λέγει καὶ ξελέγει, ὁμολογεῖ καὶ ἀρνεῖται κττ.

εἶναι πρώτης.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τῆς γενικῆς ποιότητος εἶναι τῆς λογίας χρήσεως γενομένη ἤδη κοινὴ καὶ λεγομένη διὰ πᾶν πρᾶγμα ἐκλεκτῆς ποιότητος, οἶον *κρασι πρώτης, λάδι πρώτης* κττ.

εἶναι ᾽ς τὰ καλά του, ᾽ς τὰ φεγγάρια του κτλ.

Δι' ἄνθρωπον καταλαμβανόμενον παροδικῶς ἀπὸ ἕξαψιν καὶ ἀδικαιολόγητον ὀργὴν λέγεται *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του* καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*. Πρόκειται περὶ βραχυλογίας, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ὡς ἐξῆς. Λέγομεν κοινῶς *εἶναι ᾽ς τὰ φεγγάρια του* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*, διότι πιστεύεται ὅτι τοιοῦτοι παροξυσμοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πληθούσης σελήνης¹. Ἀντιθέτως λέγομεν *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του φεγγάρια* κατ' ἀναλογίαν τοῦ *εἶναι ᾽ς τοῖς καλῆς του ὄρες*². Ὅθεν κατὰ παράλειψιν τοῦ *φεγγάρια* ἐλέχθη ἀπλῶς *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*, καθὼς λέγεται καὶ *εἶναι ᾽ς τοῖς καλῆς του*, καὶ ἀντιθέτως *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*.

Αἱ φράσεις ἐκφέρονται καὶ ἄλλως, *εἶναι ἢ δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του*. Πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ *μὲ* ἀντικατέστησε τὸ *᾽ς τὰ* ἐκ παρασυσχετισμοῦ πρὸς τὴν ὁμῶνυμον φράσιν *εἶναι ἢ δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του* ἐννοεῖται *ροῦχα*. Τοιοῦτοι παράλογοι συσχετισμοὶ ἐκ ψυχολογικοῦ συσκοτισμοῦ δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν γλῶσσαν.

Ἐς προσθέσωμεν καὶ τὴν ἰδιωματικὴν τῆς Ρόδου φράσιν *εἶναι ᾽ς τὸ φεγγάρι του* ἐπὶ τοῦ καταλαμβανομένου ὑπὸ ἐπιληψίας, διότι καὶ αὐτὴ νομίζεται ἀποτέλεσμα ἐπίδρασεως τῆς σελήνης.

εἶναι ᾽ς τὰ μέσα καὶ ᾽ς τὰ ἔξω.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστάτης* ἢ παραπλησίον ὀνόματος λέγεται διὰ τὸν ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν ἢ διοίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων οἰκογενείας, ὀργανώσεως κοινωνικῆς κττ.

εἶναι ᾽ς τὰ σωστά του, μιλάει μὲ τὰ σωστά του.

Καὶ εἰς τὰς δύο φράσεις ἐξυπακούεται ἡ λέξις *μυαλά* καὶ ἡ μὲν πρώτη

¹) Περὶ τῆς φράσεως διέλαβεν ὁ Νικόλαος Πολίτης, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 2, 168.

²) Πβ. Δελτ. τόμ. 4, 105.

σημαίνει εἶναι καλὰ ψυχικῶς, διανοητικῶς, ἢ δὲ ἑτέρα ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ, λέγει περὶ αὐτοῦ ὡν καθ' ὀλοκληρίαν ἐχέφρων.

ἕνας κ' ἕνας.

Παρατηρεῖται εἰς τὴν φύσιν ὅτι συμβαίνει ἕνα πρᾶγμα νὰ εἶναι καλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὁμοειδῆ, πρᾶγμα ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει δεύτερον καὶ τρίτον καὶ καθεξῆς. Αὐτὸ εἶναι πρῶτον καὶ τελευταῖον. Ὅμοίως καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν συμβαίνει ἕνα πρόσωπον νὰ εἶναι τὸ πρῶτον μὴ ἔχον ἄλλο ὅμοιον. Γνωστὴ εἶναι ἢ μετὰ ἀστειότητος πάντοτε λεγομένη δημώδης φράσις *ἕνας εἶναι ὁ Βέης*. Ἄγνοῶ τὸ ἱστορικόν της, ἀλλ' ἢ σημασία εἶναι πρόδηλος, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόσον ἔξοχος καὶ διακεκριμένος ὅπως ὁ Βέης. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὄχι ἄλλος. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας χρήσεις τὸ *ἕνας* ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἔννοιαν τῆς μονάδος εἰς τὴν ἀριθμητικὴν σειρὰν καὶ προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου μοναδικῶς καὶ ἔπειτα ἔξοχος, διακεκριμένος, ὑπερέχων πάντων τῶν ὁμοίων, οἷον ἐν Μακεδονίᾳ *εἶναι ἕνας 'ς τὸ χωριό του* (διακεκριμένος), ἐν Θράκῃ *ἀρχόντυνε κ' ἤγγε ἕνας* (ἔγινε μέγας καὶ πολὺς), ἐν Κύθνῳ *ἂν εἶχε αὐτὴ τὴ γυναῖκα, θά 'τανε ἕνας* κτλ. Ἄλλ' εἰς τὴν κοινὴν τὸ *ἕνας* πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας ἐπαναλαμβάνεται ἐφ' ἑαυτῷ, οἷον *οἱ καλεσμένοι εἶναι ἕνας κ' ἕνας* (οἶονεὶ διαλεγμένοι ἀπὸ ἕνας ἕνας, ἄρα ἔξοχοι ἄνθρωποι), *τὸ γιατρικὸ εἶναι ἕνα κ' ἕνα* (μοναδικὸν εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν, ἄριστον).

ἕνα φεγγάρι, κάθε φεγγάρι.

Ἡ περίοδος τῆς σελήνης λαμβάνεται ὡς μέτρον χρόνου μικρᾶς διαρκείας, ὅθεν *ἕνα φεγγάρι* = ὀλίγον χρόνον.

Ἄφ' ἑτέρου ἢ φάσις τῆς πανσελήνου μεταξὺ τῶν διαφόρων φάσεων λαμβάνεται ὡς περίπτωσις σπανία, ὅθεν *κάθε φεγγάρι* = ἀργὰ καὶ ποῦ, σπανίως. Ὡς τοιαύτη περίπτωσις λαμβάνεται καὶ ἡ νουμηνία, ὅθεν *'ς τὴ χάσι καὶ 'ς τὴ φέξι* = σπανιώτατα.

ἔρχομαι 'ς τὸ ψαχνό, ἔρχομαι 'ς τὸ ψητό.

Τὸ καλύτερον μέρος κρέατος εἶναι τὸ λεγόμενον *ψαχνό* καὶ τὸ καλύτερον φαγητὸν τὸ *ψητό*. Ἀπεδῶ ὠρμήθησαν οἱ δημιουργήσαντες τὰς συνωνύμους φράσεις, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν φθάνω εἰς τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες μέρος τῆς συζητήσεως ἢ ὑποθέσεως.

ἔφαγε ἢ μούρη του χῶμα.

Ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἢ πλέον λυπηρὰ εἰκὼν τοῦ ἐνταφιασμοῦ εἶναι ἢ

ρίψις χώματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ. Ὅθεν ἡ πένθιμος φράσις ἐπὶ τοῦ ἀποθανόντος.

ἔφαγε τῆς χρονιᾶς του.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *ἔφαγε ξύλο* ἢ *ξυλιᾶς τῆς χρονιᾶς του*, δηλαδή ὅσον ξύλον θὰ ἔτρωγε καθ' ὅλον τὸ ἔτος, τὸ ἔφαγε μίαν φορὰν, ἄρα ἐδάρη πολὺ.

ἔχει μεσάνυχτα.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὸ μεσονύκτιον προσπίπτει ὡς τὸ ζοφερότερον σημεῖον τῆς νυκτός, διὸ καὶ λέγεται *ἄγρια μεσάνυχτα*. Μεταφορικῶς δὲ τὰ μεσάνυχτα ἐδήλωσαν τὴν βαθυτέραν ἄγνοιαν, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ φῶς τῆς ἡμέρας συμβολίζει τὴν γνῶσιν, πβ. *ποιὸς δὲ θέλει τὸ φῶς του*; = *ποιὸς δὲν θέλει νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ μορφωθῇ*; Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπὶ τοῦ διατελοῦντος εἰς παντελεῖ ἄγνοιαν τῶν περὶ αὐτὸν συμβαινόντων.

ἔχει ὁ Θεός.

Εὐχὴ τοῦ εὐρισκομένου εἰς ἀμηχανίαν πρὸ πάντων οἰκονομικῆν, δηλαδή ἔχει ὁ Θεὸς πολλὰ ἀγαθὰ, ὥστε ὑπάρχει ἐλπίς νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὅτι οὕτω νοεῖται τὸ συμπλήρωμα τῆς φράσεως μαρτυρεῖ ἡ χαριτολόγος φράσις τοῦ Μακεδονικοῦ ιδιώματος *ἔχει ὁ Θεός, ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰ παιδιά*, δηλαδή μὴ ἐλπίζης καὶ πολὺ πολὺ εἰς τὰ πλούτη τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχει τόσον πολλὰ παιδιά, ὥστε δὲν γνωρίζει εἰς ποίους νὰ πρωτοδώσῃ, ἄρα μπορεῖ νὰ μείνης ἀμέτοχος. Λέγεται καὶ πληρέστερον *ἔχει καὶ γιὰ μᾶς ὁ Θεός*, ἤτοι ὅπως βοηθεῖ τοὺς ἄλλους, θὰ βοηθήσῃ καὶ ἡμᾶς.

ἔχω στομάχι κτλ.

Λέγεται *ἔχω τὸ στομάχι μου, τὸ σινάτι μου, τὴν καρδιά μου, τὰ νεφρά μου* κττ. ἐννοεῖται *ἀρρωστημένο, παθιασμένο* κττ. Ἐπειτα βραχυλογικώτερον ἐλέχθη καὶ *ἔχω στομάχι* κττ. = ὑποφέρει ὁ στόμαχός μου.

ἡ ἀγορά, ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ κτλ.

Εἰς δὴλωσιν πλησιονῆς πράγματος συνήθως ἀγοραίου λέγομεν *ἡ ἀγορὰ ἢ ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ τὸ δεῖνα πράμα*, δηλαδή εἶναι τόσον ἀφθονον, ὥστε μένον ἀπώλητον βρομάει. Εἶναι δὴλον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ἐπὶ πραγμάτων ὑποκειμένων εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ κακοσμίαν, ὡς τὸ *κρέας*, τὸ *ψάρι* κττ. καὶ κατόπιν καὶ ἐπὶ ἄλλων.

Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου.

Ἡ λογία αὕτη φράσις εἶναι ἀπὸ τὸν 140^{ον} ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ «*Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου*». Ὁ λέγων αὐτὴν προτιμᾷ νὰ σιωπήσῃ παρὰ νὰ εἴπῃ τι κακὸν ἐναντίον προσώπου ἔστω καὶ δυσμενῶς διακειμένου.

κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου, πέτρα τῆς ὑπομονῆς κτλ.

Ἡ ἀναίσθητη καρδιά παραβάλλεται πρὸς πέτραν. Αὕτη εἶναι μεταφορὰ κατ' εὐθειαν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μεταφορὰ κατὰ προσωποποίησιν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν δημοτικὸν στίχον «*νά ἔχῃς καὶ τὴν ὑπομονή, ὅπως τὴν ἔχ' ἡ πέτρα*»¹. Ἐπὶ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς στηρίζονται αἱ φράσεις *ἔχει καρδιά πέτρα*, ἡ ὁποία εἶναι ἀσυγκίνητη καὶ σκληρά, *κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου*—γίνομαι πολὺ ὑπομονητικός, τέλος *εἶμαι πέτρα τῆς ὑπομονῆς*.

κάνω τὰ στραβὰ κτλ.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Δημητσάνας λέγεται *κάνω τὸ στραβὸ* = προσποιούμαι ὅτι εἶμαι στραβός, *κάνω* πὼς δὲν βλέπω καὶ γενικώτερον ἀδιαφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι κοινόχρηστον τὸ οὐδέτερον *στραβὰ* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *μάτια*, οἷον δὲ *βλέπω μ' αὐτὰ τὰ στραβὰ μου, ποῦ τὰ ἔχεις τὰ στραβὰ σου; ἀνοιξε τὰ στραβὰ σου νὰ δῆς* κτλ. — ὅτι εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς καὶ τὰς παρομοίας τὸ *στραβὰ* ἔχει ἀπόχρωσιν ἀρατικῆς ἐννοίας, αὐτὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἔχει νὰ κἀνῃ τίποτε—διὰ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν ἐλέχθη καὶ *κάνω τὰ στραβὰ μάτια* καὶ βραχυλογικῶς *κάνω τὰ στραβὰ*. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ συντακτικὴ ἀνωμαλία τῆς φράσεως νὰ δέχεται κατὰ γραμματικὸν τεκμήριον τὸ ἀμετάβατον *κάνω* ὡς ἀντικείμενον τὸ οὐσιαστικοποιημένον *στραβὰ*. Εἰς τὸ ἰδίωμα Αἰτωλίας λέγεται *κάνου στραβὰ μάτια*, ὅπερ μαρτυρεῖ ἀπόπειραν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος νὰ ἄρῃ τὴν συντακτικὴν ἀνωμαλίαν διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ ἄρθρου *τὰ* καὶ τῆς ἐκδοχῆς κατ' ἀνάγκην τοῦ ῥήματος *κάνου* ὡς μεταβατικοῦ ἐπὶ τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας του.

κάνω τὴν τύχη μου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν *τύχη* ἐννοεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ καλή, διὸ καὶ λέγεται *νὰ τύχη μιὰ φορὰ!* ἐπὶ ἐκτάκτου εὐνοίας τῆς τύχης. Κατ' ἀναλογίαν δὲ τῶν φράσεων *κάνω περιουσία, χρήματα* κτλ. = κερδίζω, ἐλέχθη καὶ *κάνω τὴν*

¹) Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, 1,376.

τύχη μου. Συνώνυμος φράσις *άνοιξε ἡ τύχη μου.* Ἡ λέξις βέβαια χρησιμοποιεῖται καὶ μὲ τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὴν κακὴν τύχην. Πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων, καθ' ὅς χρησιμοποιεῖται, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν.

κάνει τὸν βαρὺ καὶ τὸν ἀσήκωτο.

Ἄνθρωπος σοβαρευόμενος, εἰς τὸν ὁποῖον λείπει ἡ οἰκειότης καὶ προσήνεια, συγκρίνεται πρὸς πρᾶγμα βαρὺ, τὸ ὁποῖον δυσκολευόμεθα νὰ σηκώσωμεν. Εἰς τοιαύτην μεταφορὰν ὀφείλεται ἡ ἀνωτέρω φράσις.

κάνει τὸν κόκορα.

Λίαν προσφυῆς ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὸν κόκορα τοῦ διὰ φιλονίκου συμπεριφορᾶς φαινομένου ἀπτοήτου. Ἡ φράσις λέγεται εἰρωνικῶς.

κάνω τὸν σταυρό μου.

Ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐξερχόμενοι τὸ πρωὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν διὰ νὰ εὐδοιωθῶν τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας ἢ πρὸ ἐπιχειρήσεως διὰ ν' ἀχθῆ αὕτη εἰς αἴσιον πέρας ἐπεκράτησεν ἡ φράσις *κάνω τὸ σταυρό μου* μὲ τὴν σημασίαν ἀποφασίζω, ἐτοιμάζομαι νὰ κάμω τι.

Ὅμοιως ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐν ὥρᾳ κινδύνου πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ διὰ τῆς θείας βοηθείας προσέλαβεν ἡ φράσις καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι, θαυμάζω, ὅταν, ἐννοεῖται, βλέπωμεν πράγματα ἀνόητα, ἀλλόκοτα ἢ ἀνέλπιστα, ὅσον ἀνέλπιστος εἶναι ἓνας κίνδυνος. Εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν λέγεται συνήθως ὅς *κάνω τὸ σταυρό μου! εἶναι νὰ κἀνη κανεὶς τὸ σταυρό του* κττ.

κάπου σὲ εἶδα, κάπου μὲ εἶδες κτλ.

Ἡ εἰρωνικὴ καὶ περιφρονητικὴ συγχρόνως φράσις αὕτη ὑποτίθεται ὅτι ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν *δὲ μὲ ξέρεις;* καὶ λέγεται, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῆ ὅτι ὄχι μόνον ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη ἐνδιαφέρον εἰς ἓνα πρόσωπον πρότερον γνωστὸν καὶ φιλικόν, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται τις πρὸς αὐτὸ κάποιαν περιφρόνησιν. Εἰς δῆλωσιν δὲ ἐντόνου ἀρνήσεως τῆς ὑφισταμένης πρότερον γνωριμίας λέγεται *ποῦ σὲ εἶδα; ποῦ μὲ εἶδες;* ὑποτιθεμένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ἰδίας ἐρωτήσεως.

κατακλυσμός Κυρίου, φέρνει τὸν κατακλυσμό.

Ἐκ τῆν βιβλικὴν ἀφήγησιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἡ φράσις **κατακλυσμός Κυρίου** ἐλέχθη ἐπὶ συνεχοῦς ραγδαίας βροχῆς, κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων καταστρεπτικῶν θεομηγιῶν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται πάντοτε ἡ ἔννοια τοῦ μεγίστου, τοῦ καθ' ὑπερβολὴν συμβαίνοντος, ἐδημιουργήθη καὶ ἡ ἕτερα φράσις **φέρνει τὸν κατακλυσμό**—μεγαλοποιεῖ, ἐξογκώνει δυσκολίαν ἢ ἀτύχημά τι, ὅπερ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν συμβαίνει.

καταπίνω τὴ γλῶσσα μου.

Ἡ φράσις δηλοῖ ἀναγκάζομαι νὰ σιωπήσω καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἀμηχανίαν εἰς τὰς σκέψεις μου. Δηλαδή καταπίνω τρόπον τινὰ τὴν γλῶσσαν μου καὶ μὴ ἔχων ὄργανον ὁμιλίας σιωπῶ. Ἡ παρακελευσματικὴ φράσις **κατάπιε τὴ γλῶσσα σου** σημαίνει εὐφήμει, μὴ λέγῃς ἀπαίσια.

κατεβάζω τὰ μούτρα, κρεμάω μούτρα κτλ.

Ὅταν ἐκ δυσαρρεσκείας δὲν θέλωμεν νὰ βλέπωμεν τινὰ κατὰ πρόσωπον, δὲν θέλωμεν **νὰ τὸν βλέπουμε** ἢ **τὰ μάτια μας**, στρέφομεν ἄλλοῦ τὰ μάτια ἢ στρέφομεν αὐτὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ κατὰ τὴν κοινήν ἔκφρασιν **κατεβάζουμε τὰ μούτρα μας**. Ἐνταῦθα τὸ **μούτρα** εἶναι ἀντὶ τοῦ **μάτια**. Λοιπὸν **κατεβάζω τὰ μούτρα** ἢ **ἔχω κατεβασμένα τὰ μούτρα** ἢ **εἶμαι μὲ κατεβασμένα μούτρα** = γίνομαι σκυθρωπὸς ἀπὸ δυσαρρέσκειαν.

Λέγεται καὶ **κρεμάω μούτρα** ἢ **κρεμάω μιὰ δὲκὰ μούτρα**, ὡσὰν νὰ ζυγίζεται μὲ τὸ βάρος τῶν κατεβασμένων ἢ κρεμασμένων μούτρων ἢ μεγάλη σκυθρωπότης, ἄρα καὶ ἡ μεγάλη δυσαρρέσκεια.

Ἐκ τῶν φράσεων αὐτὰς τὸ **μούτρα** ἐδήλωσε καὶ τὴν σκυθρωπὴν καὶ πλήρη θυμοῦ φυσιογνωμίαν, διὸ καὶ λέγεται **τοῦ κάνω** ἢ **τοῦ κρατάω μούτρα**.

κατεβάζω, χαμηλώνω τὰ μάτια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ πραγματικοῦ γεγονότος σημαίνει μὲ καταλαμβάνει αἴσθημα αἰδοῦς ἢ ἐντροπῆς καὶ βλέπω κατὰ γῆς μὴ τολμῶν νὰ κοιτάζω κατὰ πρόσωπον.

κατεβάζω τ' ἄφτιά.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀναγνωρίζων τὸ σφάλμα μου ἢ δι' ἄλλον λόγον ταπει-

νοῦμαι, καταισχύνομαι ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκύλλων, οἱ ὅποιοι σαίνοντες πρὸ τῶν κυρίων καὶ δεικνύοντες ταπείνωσιν κατεβάζουν τ' ἄφτιά¹.

κάτι τρέχει ᾽ς τὰ Γύφτικα.

Ἡ φράσις ἐπὶ εἰδήσεως ἀναξίας ὅλως προσοχῆς ὡσάν νὰ πρόκειται περὶ τινος συμβάντος εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν Γύφτων, ἀνθρώπων θεωρουμένων ἀξίων περιφρονήσεως.

κάτι τρώγεται.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ἔδεσμα, τὸ ὅποιον ὀλωσδήποτε ἠμπορεῖ νὰ τρώγεται, ἐγεννήθη ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος ἀνεκτοῦ λεγομένη πάντοτε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλο οὐδαμῶς ἀνεκτόν.

κόβει λόρδα, παίζει λόρδα κτλ.

Ἡ Ἀγγλικὴ λέξις *λόρδος*, διὰ τῆς ὁποίας εἰς πολλὰ ἰδιώματα χαρακτηρίζονται γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπισκέπται τῆς χώρας μας, ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ βαθυπλούτου καὶ τοῦ φαινομένου εὐγενοῦς καὶ ἐπιδεικνύοντος κοινωνικὴν ἀνωτερότητα, εἰρωνικῶς δὲ *λόρδος* καλεῖται καὶ ὁ θέλων νὰ ἐπιδεικνύῃ πλοῦτον καὶ εὐγένειαν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι πτωχός, ὁ ἄλλως λεγόμενος ψωροφантаσμένος. Ἀλλὰ τὸ σαρκαστικὸν αἴσθημα τοῦ λαοῦ ἔπλασε καὶ τὸ παράγωγον οὐσιαστικὸν *λόρδα*, τὸ ὅποιον κυριολεκτικῶς ἔπρεπε νὰ σημαίῃ τὴν ιδιότητα τοῦ *λόρδου* ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀφθόνων ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κατ' ἀντίφρασιν ἐδήλωσε τὴν *πειναν*, κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁποίας καὶ ἐσηματίσθη. Εἶναι κοινὴ ἡ φράσις *ἔξω φτώχεια* λεγομένη ἀστείως ἐπὶ τῇ ἀποκτίσει μηδαμινῶν ὠφελημάτων ἢ ὑπὸ τῶν θελώντων νὰ δηλώσουν ὅτι τάχα διώχουν τὴν φτώχεια ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι των καὶ ὅτι ἔχουν πλούσια ἀγαθὰ πρὸς ἀπόλαυσιν. Ἡ φράσις αὕτη λέγεται πληρεστέρα εἰς τὴν Πελοπόννησον *ἔξω φτώχεια, μέσα λόρδα*, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *λόρδα* σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν συνάρτησιν τῶν δύο ἐννοιῶν ἔπρεπε νὰ σημαίῃ τὸ ἀντίθετον τοῦ *φτώχεια*, ἐν τούτοις ὅμως σημαίνει πείνα καὶ οὕτω ἡ ὅλη ἔκφρασις προσλαμβάνει ἔννοιαν σαρκαστικῆς εἰρωνείας. Οὕτω ἐξηγεῖται τὸ πολλαχοῦ λεγόμενον *ἔχω λόρδα* = πεινῶ ὑπερβολικά.

Περαιτέρω δὲ ἐδημιουργήθησαν δύο φράσεις, ἡ κοινὴ *κόβει λόρδα* καὶ ἡ ὀλιγώτερον κοινὴ *παίζει λόρδα*.

Ἡ γένεσις τῆς πρώτης ἐξηγεῖται ὡς ἐξῆς. Λέγεται κοινῶς *μὲ κόβει τὸ παπούτσι, μὲ κόβει τὸ καπέλο* κτ., δηλ. μὲ πιέζει, μὲ ἐνοχλεῖ. Εἰς τὴς τοιαύτας

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀφτὶ 1.

ἐκφράσεις πρόκειται μία ἰδιαιτέρα σημασία τοῦ *κόβω* = πιέζω, ἐνοχλῶ. Κατ' αὐτὰς ἐλέχθη καὶ εἰς πολλὰ ἰδιώματα *μὲ κόβει ἢ κοιλιά μου* καὶ ἀπλῶς ἄνευ τοῦ ὑποκειμένου *μὲ κόβει* = αἰσθάνομαι εἰς τὴν κοιλίαν ἐνοχλήσεις, πόνους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κοιλία, ὡς γνωστόν, μᾶς ἐνοχλεῖ καὶ ὅταν εἶναι κενὴ τροφῆς, ἐλέχθη καὶ *μὲ κόβει πεῖνα* = πεινῶ καὶ μάλιστα πολὺ. Ἀναλογικῶς δὲ ἐλέχθη καὶ *μὲ κόβει λόρδα* ἢ ἀπλῶς *κόβει λόρδα* ἢ καὶ μόνον *κόβει* = πεινῶ καθ' ὑπερβολήν. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἐσηματίσθη εἰς τὸ ἰδίωμα Πάρου τὸ προσηγορικὸν *λορδοκόφτης* ἐπὶ τοῦ πεινῶντος, ἀλλ' ἐπιδεικνυομένου.

Ἡ ἐτέρα *ἢ κοιλιά μου παίζει λόρδα* ἢ ἀπλῶς *παίζει λόρδα*, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *λόρδα* κεῖται ἀντὶ ὀνόματος μουσικοῦ ὄργάνου, ἐξηγεῖται κατ' ἐπίδρασιν τῆς συνωνύμου φράσεως *παίζει ἢ κοιλιά μου ταμπουρᾶ ἢ βιολὶ ἢ λαοῦτο*¹.

κοντὰ ᾿ς τὸ νοῦ κ' ἢ γνῶσι.

Ἡ φράσις κατὰ λέξιν σημαίνει ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι ἀποτέλεσμα στοιχειώδους νοῦ, στοιχειώδους σκέψεως, ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ ἔχη τις λίγο μυαλὸ διὰ νὰ καταλάβῃ περὶ τίνος πρόκειται. Λέγεται μὲ ἀπόχρωσιν εἰρωνικὴν περὶ ἀνθρώπου νωθροῦς σκέψεως καὶ βραδείας ἀντιλήψεως.

Κύριε τῶν δυνάμεων!

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ φράσις λέγεται ὡς ἐπίκλησις εἰς τὸν ὕμνον τῆς Τεσσαρακοστῆς «Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ . . . Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς!» Παρανοηθεῖσα ὅμως καὶ παρασυσχετισθεῖσα πρὸς τὸ *μέγας εἶ Κύριε!*¹ ἐλέχθη εἰς δήλωσιν ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ.

κρεμάει τὸ ζωνάρι του, τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι κτλ.

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν οἱ *κουτσαβάκηδες* τοῦ Ψειρῆ καὶ τῆς Πλάκας ἔφεραν μακρὰν ζώνην, τῆς ὁποίας τὸ ἓν ἄκρον ἠδύνατο κάποτε εἰς κατάστασιν μέθης νὰ λυθῇ καὶ νὰ συρθῇ κατὰ γῆς. Ἄν δὲ ἐτύχαινε κανεὶς διαβάτης νὰ πατήσῃ αὐτήν, τοῦτο ἐθεωρεῖτο θανάσιμος προσβολὴ καὶ τὰ ἐπακόλουθα θὰ ἦσαν πολὺ δυσάρεστα διὰ τὸν ἀστεῖον ἢ ἀπρόσεκτον διαβάτην. Συνέβη ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ λυμένη ζώνη νὰ μὴ εἶναι τυχαῖον γεγονός, ἀλλὰ σκόπιμον ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀφορμὴ φιλονικίας καὶ ἐπιδείξεως παλληκαριᾶς. Οὕτω ἐξηγοῦνται αἱ φράσεις *κρεμάει τὸ ζωνάρι του* ἢ *κρεμάει τὸ ζωνάρι του γιὰ καβγᾶ*, *ἔχει κρεμασμένο* ἢ *λυμένο τὸ ζωνάρι του* δι' ἄνθρωπον, ὅστις

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν βιολὶ 1.

κατὰ τὴν τῶν *κουτσαβάκηδων* φρασεολογίαν *ψοφάει γιὰ παραξήγησι* καὶ ὁ ἴδιος ἐπιδιώκει πῶς καὶ πῶς νὰ προκαλέσῃ ἀφορμὴν φιλονικίας ἀφίνων τὴν ζώ-
νην λυμένην.

Ὅθεν καὶ δι' ἄνθρωπον ἔξαπτόμενον καὶ φιλονικοῦντα ὡσάν νὰ προσε-
βλήθῃ εἰς τὰ καίρια λέγεται πεπαισμένως *τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι*—τοῦ προσέ-
βαλαν τὸ φιλότιμο, καθὼς λέγεται καὶ *τοῦ πάτησαν τὸν κάλο* διὰ τὸν προσβε-
βλημένον εἰς τὸ πλεόν εὐαίσθητον σημεῖον.

λάσπη ἢ δουλειά.

Ὁ πίπτων ἐντὸς βορβόρου θὰ δοκιμάσῃ πολλὰς δυσκολίας εἰς τὸν καθαρι-
σμόν του. Ὅθεν μεταφορικῶς *λάσπη ἢ δουλειά ἢ τὰ πράματα* βραχυλογικῶς
ἀντὶ εἶναι μέσα ᾗς τῇ *λάσπη ἢ δουλειά* λέγεται ἐπὶ σοβαρᾶς δυσχερείας εἰς τὴν
ἐκτέλεσιν ἔργου ἢ τὴν διεκπεραίωσιν ὑποθέσεως.

λόγια τῆς καραβάνας.

Ἡ φράσις σημαίνουσα λόγους ἀνοήτους καὶ ἄνευ λογικοῦ συνειρμοῦ δὲν
νομίζω ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸ γνωστὸν σκεῦος εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Πι-
στεύω ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο *λόγια τοῦ καραβανιοῦ*, διότι εἰς τὰς μακρὰς πο-
ρείας τῶν καραβανίων ἠδύναντο ὄντως νὰ λέγωνται τοιοῦτοι λόγοι ἄπο τοὺς
ἀγωγιάτας ἀπηυδισμένους ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἀφοῦ δὲ τὰ νεώτερα μέσα τῆς συγ-
κοινωνίας κατέστησαν ἀχρηστον τὸ *καραβάνι* καὶ ἡ λέξις περιέπεσεν εἰς ἀχρη-
στίαν, ἦτο εὔκολον ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν γνωστοτάτην *καραβάνα*.

μένω μὲ τῇ γλύκα.

Ἡ φράσις λεγομένη καὶ πληρέστερα *μένω μὲ τῇ γλύκα* ᾗς τὸ στόμα ση-
μαίνει δοκιμάζω ἀπογοήτευσιν διὰ τὴν διάψευσιν ἐλπίδος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἄν-
θρωπον, ὅστις δοκιμάζει ἔδεσμα γλυκὸ βέβαιος, ὅτι κατόπιν θὰ φάγῃ ἀπὸ αὐτό,
ἀλλὰ διαψεύδεται εἰς τὰς ἐλπίδας του καὶ διατηρεῖ μόνον τὸ πρῶτον εὐχάριστον
αἴσθημα ἢ ὅστις βλέπων ἀπλῶς ἔδεσμα φαντάζεται τὴν *γλύκα* του, ἀλλὰ μένει
μόνον μὲ τὸ φανταστικὸν αἴσθημα αὐτῆς.

μὲ τὸ σταυρὸ ᾗς τὰ χέρια.

Ἐκ τῶν εἰκονικῶν παραστάσεων ἁγίων, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν σταυρὸν ὡς
σύμβολον τῆς ἀγιότητος, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις διάγει βίον

ἄμεμπτον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ κυρίως ὅστις ἀπέχει τελείως ἀπὸ ἀδικίας, ἀρπαγῆς καὶ κλοπῆς. Διὸ καὶ λέγεται χαρακτηριστικῶς *μὲ τὸ σταυρὸ ᾗ τὰ χέρια δὲ γίνεται κανεὶς πλούσιος.*

μὲ τὰ ὅλα του.

Θέλοντες νὰ ἐξάρωμεν τὰ ἠθικὰ προσόντα τινὸς λέγομεν λ. χ. *παιδί μὲ τὰ ὅλα του, ἄντρας μὲ τὰ ὅλα του, νύφη μὲ τὰ ὅλα της* κττ. Αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογίαι πληρεστέρας ἐκφράσεως τοιαύτης περίπου *παιδί, ἄντρας, νύφη* μὲ ὅλα του τὰ χαρίσματα, μὲ ὅλες της τοῖς χάρες. Κατόπιν ὁμως ἐγενικεύθη τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ἐλέχθη καὶ *νύφη μὲ τὰ ὅλα της* = νύφη ὅχι μόνον καλὴ καὶ ὡραία, ἀλλὰ καὶ μὲ προῖκα. Καὶ ἔπειτα *δουλεύει μὲ τὰ ὅλα του* = μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του, μὲ πολλὴν προθυμίαν, *σπίτι μὲ τὰ ὅλα* = πλήρες καθ' ὅλα, *φαιῖ μὲ τὰ ὅλα* = ἄριστον κττ.

μὲ τὸ πρῶτο.

Ἐπειδὴ πολλάκις συνεννοούμεθα μὲ νεύματα, ὁ ἔξυπνος μὲ τὸ πρῶτον νεῦμα ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ ἄλλου. Λοιπὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ *γνώψιμο* προσέκυψεν ἡ ἐπιρρηματικὴ φράσις *μὲ τὸ πρῶτο* = εὐθύς, ἀμέσως, οἷον *καταλαβαίνει μὲ τὸ πρῶτο* κττ.

μήτε γάτα μήτε ζημιά.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ ῥῆμα *φαίνεται*, λέγεται δὲ αὕτη ἐπὶ ἐνόχου πράξεως, διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει κανένα ἴχνος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν μὴ φαινομένην ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἡ γάτα προξενεῖ εἰς τὰ τρόφιμα.

μιὰ φορά.

Εἰς τὸν διηγηματικὸν λόγον εἶναι σύνηθες τὸ *μιὰ φορά* ὡς ἐναρκτήριος ἐπιρρηματικὴ ἔκφρασις δηλωτικὴ χρόνου, καθὼς *μιὰ φορά ἢ ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας βασιλεὺς.*

Εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὁ λέγων θέλει νὰ ἐξάρῃ ἕνα γεγονὸς καὶ ἡ σχετικὴ πρότασις ἀκολουθεῖ τὸ *μιὰ φορά* κείμενον εἰς προηγουμένην πρότασιν, οἷον *εἶδες μιὰ φορά τί κατάφερα, θὰ δῆς μιὰ φορά τί μπορῶ νὰ κάνω, νὰ δῆς μιὰ φορά κερδίζω γιὰ δὲν κερδίζω χρήματα, εἶδες μιὰ φορά τί ἀξίζω* κττ. Εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς τὸ *μιὰ φορά* ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ *κάποτε*, ἔνεκα ὁμως τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας προτάσεως ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τὸ αἴσθημα ὅτι

τὸ *μιὰ φορά* ὡς γραμματικὸν στοιχεῖον χρησιμεύει εἰς ἕξαρσιν γεγονότος ἢ πράξεώς τινος. Ἄλλ' ὡς τοιοῦτον ἠδύνατο κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ εἰς ἕξαρσιν προσόντων καὶ τῆς ἀξίας προσώπων ἢ πραγμάτων, διὸ καὶ ἐλέχθη *ἀντρας μιὰ φορά, γυναῖκα μιὰ φορά, παιδί μιὰ φορά, σπίτι μιὰ φορά, φαεῖ μιὰ φορά, ὁμορφιά μιὰ φορά, τύχη μιὰ φορά* κττ.

Ἐκ τῆς ἔννοιαν τῆς ἕξαρσεως τὸ *μιὰ φορά* μετέβη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς βεβαιότητος γενόμενον ταυτόσημον πρὸς τὸ βέβαια, ἀσφαλῶς, χωρὶς ἄλλο, οἷον *μιὰ φορά κάποιος ἔφταιξε, ἐγὼ μιὰ φορά δὲν τὸ πῆρα* κττ.

μιὰ χαρά.

Δι' ἀνθρώπου ὑγιῆ, εὖρωστον, ὠραῖον κττ. λέγομεν *εἶναι μιὰ χαρὰ* ἔξυπακουομένου τοῦ *νὰ τὸν βλέπης*, δηλ. εἶναι χαρὰ ἢ προξενεῖ χαρὰν εἰς τὸν βλέποντα αὐτόν. Γενικώτερον ἢ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται διὰ πᾶν πρᾶγμα ὠραῖον ἢ κατάστασιν εὐχάριστον, οἷον *εἶναι μιὰ χαρὰ σήμερα! εἶναι μιὰ χαρὰ ἐδῶ! τὰ κατάφερε μιὰ χαρὰ* (ἐπιτυχέστατα). Λέγεται καὶ *μιὰ χαρὰ* καὶ *δὺο τρομάρες* διὰ πρόσωπον προξενουῖν ἀπέχθειαν.

μιὰ ᾽ς τὸ καρφὶ καὶ μιὰ ᾽ς τὸ πέταλο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος γνώμην σταθεράν, ἀλλ' ἐπαμφοτερίζοντος κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν πεταλωτήν, ὅστις καρφῶνων τὰ καρφία κτυπᾷ καὶ εἰς τὸ πέταλον τὸ σφυρὶ τὸ μὲν διὰ νὰ λάβῃ καὶ τοῦτο τὴν προσήκουσαν θέσιν, τὸ δὲ διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὸ κτύπημα τοῦ σφυριοῦ.

μιλάει μονοσύλλαβα κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποφεύγοντος τὴν πολυλογίαν καὶ μόλις προφέροντος λέξεις μεμονωμένας, αἱ ὁποῖαι προσπίπτουν εἰς τὸν ἀκούοντα ὡς συλλαβαί, ἀκούεται ἢ ἀνωτέρω φράσις. Λέγεται καὶ *μιλάει μὲ μισὲς λέξεις*. Ἡ φράσις φαίνεται ὅτι εἶναι τῆς λογίας χρήσεως.

μοῦ κἀθεται ᾽ς τὸ στομάχι κτλ.

Πρὸς τροφήν δύσπεπτον συγκρίνεται ὁ ὀκληρὸς καὶ ἀποστροφῆς ἄξιος. Λέγεται καὶ παραστατικώτερα διὰ τὸν τοιοῦτον ὅτι *δὲν τὸν χωνεύουμε ἢ τὸν ἔχουμε ᾽ς τὸ στομάχι*. Καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου δυσκαταγωνίστου λέγεται παιγνιωδῶς *τὸν φάγαμε, μὰ πῶς θὰ τὸν χωνέψουμε;*

μπήκε ὁ καλόγερος ᾽ς τὸ τσουνάλι κτλ.

Παιγνιώδης ἔκφρασις ὅτι τὸ φαγητὸν ἐκάη καὶ ἐμαύρισε ἀποκάτω πρὸς τὸν πυθμένα τῆς χύτρας, ἔγινε δηλ. μαῦρο σὰν τὸν καλόγερον. Λέγεται καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον **μπήκε ὄχι μόνο ὁ καλόγερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγούμενος**. Συνώνυμος φράσις **μπήκε ὁ Ἀράπης ᾽ς τὸ τσουνάλι**.

μύρισε κυρά, μύρισε ἀφέντη.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἐλαχίστης ποσότητος φαγητοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι διὰ νὰ τὸ ὀσφρανθῇ τις μόνον. Προῆλθε πιθανῶς ἀπὸ χαριτολόγον μαγεύρισσαν, ἢ ὁποία ἠθέλησε νὰ εἰρωνευθῇ τοὺς κυρίους τῆς διὰ τὴν γλισχρότητα τῆς παρασκευασθείσης τροφῆς.

νὰ μὴ τὸ πῆς μήτε τοῦ παπαῦ.

Ἡ φράσις ἐπὶ μυστικοῦ ἀπορρήτου, τὸ ὁποῖον οὔτε εἰς τὸν ἔξομολογοῦντα ἱερέα ἐπιτρέπεται ν' ἀνακοινωθῇ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐκμυστηρεῖται εἰς ἄλλους τὰ μυστικά τῶν ἔξομολογουμένων.

ὁ ἕνας τὸ μακρὺ του κι ὁ ἄλλος τὸ κοντό του.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν **ὁ ἕνας ἔλεγε τὸν μακρὺ του λόγο κι ὁ ἄλλος τὸν κοντό του λόγο** ἐγεννήθη ἢ ἀνωτέρω βραχυλογία ἐπὶ γνωμῶν ἀντιθέτων λεγομένων ἀπλῶς πρὸς συζήτησιν καὶ ὄχι πρὸς συνεννόησιν. Ἀλλὰ παραλειφθέντος τοῦ **λόγο** τὸ **μακρὺ** ἐνομίσθη οὐδέτερον καὶ πρὸς αὐτὸ συνεφώνησε καὶ τὸ **κοντό**.

ὁ Θεὸς κι' ἡ ψυχὴ του.

Ἐκφρασις βραχυλογικὴ ἐκ τῆς πλήρους **ὁ Θεὸς κ' ἡ ψυχὴ του τὸ ξέρουν**, ἥτοι ὁ Θεὸς γνωρίζει ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ψυχὴ του ποὺ θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτόν. Λέγεται δι' ἀνθρωπον ἀμφιβόλου φιλαληθείας καὶ ἀθωότητος παρὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του περὶ τοῦ ἐναντίου. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ διὰ πράγματα ἢ γεγονότα, τῶν ὁποίων δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἢ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἡ ποιότης ἢ ἡ ἀκρίβεια.

ὅπου φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου πτωχοῦ, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν καὶ δὲν κατορθώνει ποτὲ νὰ βελτιώσῃ τὴν οἰκονομικὴν του κατάστασιν, ἀνθρώπου δηλαδὴ ἀκολουθουμένου πάντοτε καὶ παντοῦ ἀπὸ τὴν κακὴν μοῖραν του.

Προήλθεν ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ἔκφρασιν *ὅπου εἶναι ὁ φτωχός, ἐκεῖ εἶναι κ' ἡ μοῖρα του*. Λέγεται καὶ συντομώτερα *ὁ φτωχός κ' ἡ μοῖρα του*.

ὅπου φύγη φύγη.

Ἐκ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *ὅπου μπορεῖ νὰ φύγη ὁ καθείς ἅς φύγη*. Εἰς περιπτώσεις ἐσχάτου κινδύνου, εἰς τὰς ὁποίας ἰσχύει τὸ παράγγελμα ὁ δυνάμενος σώζειν ἑαυτὸν σωθήτω καὶ βραχυλογικώτερα ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθήτω. Ἡ φράσις ἐπὶ φυγῆς ἀνθρώπων πανικοβλήτων.

ὄλα κι ὄλα.

Ἡ φράσις ἔχει ἔννοιαν ἀπολύτου ἀρνήσεως καὶ προήλθεν ἀπὸ ἔκφρασις πληρεστέρας, καθὼς *ὄλα μποροῦν νὰ γίνουν, μόνο αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνη, ὄλα ὑποφέρονται, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ὑποφέρεται* κτλ. Ἡ ἐπανάληψις τοῦ *ὄλα* ἐπιτείνει τὴν ἄρνησιν.

ὄλος κι ὄλος.

Χαριτολόγος καταφατικὴ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν *ἐσὺ εἶσαι; αὐτὸς εἶναι;* Τὸ *ὄλος* σημαίνει *ὀλόκληρος*, ἢ δὲ ἐπανάληψις ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν. Τὸ ὄλον νόημα ἐνέχει καὶ ἀπόχρωσιν λεπτῆς εἰρωνείας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ὁ μισός, ἀλλὰ ὀλόκληρος.

ὄνομα καὶ μὴ χωριό.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πρόσωπον, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦμεν, ἀλλ' ἀποφεύγομεν ν' ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα. Ἡ ἔννοιά της εἶναι ἀντίθετος ἐντελῶς πρὸς τὴν γραμματικὴν μορφήν, ἢ ὁποία φαίνεται νὰ σημαίνῃ ὅτι μποροῦμεν νὰ εἴπωμεν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ χωριό του, δηλ. τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς. Τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας μᾶς παρέχει ἡ ἰδιωματικὴ χρῆσις τῆς φράσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἄλλη ἦτο ἡ ἔννοιά της. Εἰς τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας ἡ φράσις σημαίνει καλύτερα νὰ μᾶς ἀκούουν παρὰ νὰ μᾶς βλέπουν¹, τὸ ὁποῖον δηλοῖ καλύτερα ν' ἀκούουν τὸ ὄνομά μας, τὴν φήμην καὶ τοὺς περὶ ἡμῶν ἐπαίνους παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ εἰς τὸ χωριὸν μας νὰ μᾶς ἴδουν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χάσουν τὴν καλὴν ἰδέαν των δι' ἡμᾶς. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἰδιωματικὴ ἔννοια ἐσκοτίσθη ἐντελῶς εἰς τὴν κοινὴν καὶ ἐπιστεύθη ὅτι εἰς ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν συμφέρει νὰ τὸν ἴδωμεν, δὲν συμφέρει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τ' ὄνομά του.

¹) Ἐπετηρίς Βουρβούρων τόμ. 2 (1925) σελ. 152.

ὄνομα καὶ πράγμα.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ἴδιο ὄνομα καὶ πράγμα ἢ ἄλλην παρομοίαν προ-
ἤλθεν ἢ ἀνωτέρω βραχυλογία ὡς φράσις ἐπὶ πράγματος καλοῦ ἢ κακοῦ ἀξίου τῆς
ἐπικρατούσης περὶ αὐτοῦ φήμης, δηλαδή ὅτι λέγεται διὰ τὸ πρᾶγμα, αὐτὸ τῶ
ὄντι καὶ εἶναι. Κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἐπὶ προσώπων.

ὁ νοῦς του 'ς τὸ ψητό.

Ὅταν εἰς τράπεζαν μεταξὺ ἄλλων φαγητῶν πρόκειται νὰ προσκομισθῇ καὶ
ψητό, τὸ καλύτερον φαγητόν, ἀδιαφορεῖ κανεὶς διὰ τὰ ἄλλα ἢ μόλις ἢ οὐδόλως
δοκιμάζων αὐτὰ καὶ περιμένει ἐκεῖνο. Ἐντεῦθεν ἢ ἀρχὴ τῆς φράσεως ἐπὶ ἀνθρώ-
που ἔχοντος ἔμμονον ἰδέαν ν' ἀποκτήσῃ ἓνα πρᾶγμα καὶ ἀδιαφοροῦντος δι' ὅλα
τὰ ἄλλα. Συνώνυμος φράσις **ὁ νοῦς του 'ς τὸ κεχρί**¹.

ὅστις ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος
προλαμβάνει τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ τύχῃ ὠφελήματός τινος. Ὑπόκειται εἰς αὐτὴν
ἢ ἀφήγησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἢ ὁποία
προλαβοῦσα τὰς ἄλλας γυναῖκας καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους προσῆλθε πρώτη
εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ καὶ πρώτη «ἑώρακεν» αὐτὸν ζῶντα². Εἰς τὴν γένεσιν
τῆς συνετέλεσε καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος τοῦ Πάσχα «Προλαβοῦσαι τὸν ὄρθρον
αἱ περὶ Μαρὶὰμ κτλ.» Ἐκεῖνο τὸ **προλαβοῦσαι** καὶ τὸ **ἑώρακε τὸν Κύριον** καὶ
τὰ ἄλλα **βλέπει** καὶ **θεωρεῖ** καὶ **εἶδε** τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως συμφυρθέντα
ἐγέννησαν τὴν φράσιν.

παίζει ἢ κοιλιὰ του ταμπουᾶ.

Ἄστεϊος τις παρωμοίασε τὰ γουργουρητὰ τοῦ κενοῦ στομάχου πρὸς τοὺς
ἤχους τοῦ **ταμπουᾶ** καὶ ἀπεδῶ ἐγεννήθη ἢ φράσις ἐπὶ τοῦ πεινῶντος πολὺ, τοῦ
λιμώτοντος. Δὲν ἀφίσταται πολὺ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι εἰς τὴν
συνώνυμον φράσιν **ἡ κοιλιὰ μου βαράει ταμπουᾶ** «πρὸς τοῦτο τὸ μουσικὸν
ὄργανον τὸ κενὸν καὶ ἀντηχητικὸν παραβάλλεται ἢ κενὴ γαστήρ, περὶ ἧς λέγεται
ἐπὶ τὸ ἀστεϊότερον ὅτι εἶναι κατάλληλος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μουσικὸν ὄργανον διὰ
τὴν κενότητα καὶ τὸ ἀντηχητικὸν αὐτῆς»³. Συνώνυμος φράσις **κόβει λόρδα**.

¹) Δελτ. 4, 112.

²) 20, 1 - 18.

³) *Wilney - Jollu* ἀνωτ. 188.

παίρνω ἀπάνω μου.

Ἡ βραχυλογικὴ φράσις ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *παίρνω ἀπάνω μου βάρος* = ἀποκτῶ βάρος σωματικὸν δηλοῖ ἀποκτῶ δυνάμεις σωματικὰς. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ *ὁ ἔμπορος παίρνει ἀπάνω του* = ἀναλαμβάνει ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, ἀποκτᾷ οἰκονομικὰς δυνάμεις¹.

παίρνω σβάρνα.

Ἡ *σβάρνα* εἶναι γεωργικὸν ὄργανον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλκόμενον ὑπὸ τῶν ἀροτήρων ζώων ἰσοπεδώνει ὁ γεωργὸς τὸν σπαρέντα ἀγρὸν διαλύων τοὺς βώλους. Ὅθεν *παίρνω σβάρνα τὰ σπῖτια, τοὺς δρόμους* κτ. σημαίνει περιέρχομαι αὐτὰ κατὰ σειρὰν καθὼς ὁ γεωργὸς περιέρχεται ὅλον τὸν ἀγρὸν *σβαρνίζων* αὐτὸν κατὰ τμήματα συνεχόμενα. Καὶ τὸ *παίρνω σβάρνα* κατ' ἔλλειψιν τοῦ *χωράφι* σημαίνει προχωρῶ ἀκατασχέτως, καθὼς ὁ γεωργός, ὅστις ἀρχίζων τὸ ἔργον τοῦ *σβαρνίσματος* δὲν σταματᾷ εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ φθάνει εἰς τὸ τέλος. Καὶ *τοὺς παίρνω σβάρνα* σημαίνει τοὺς συμπαρασύρω ὡς ὁ γεωργὸς διαλύει τοὺς βώλους συμπαρασύρων αὐτοὺς μὲ τὴν σβάρναν. Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς φράσεις τὸ *σβάρνα* κεῖται ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τοῦ ἐμπροθέτου *μὲ τὴ σβάρνα*.

παλληκᾶρι τῆς φακῆς.

Ἡ φράσις λέγεται σκωπτικῶς διὰ τὸν θέλοντα νὰ φαίνεται γενναῖος. Ἡ γένεσις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς παιδιὰν τῆς σφαίρας, ὅπως παίζεται εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἡλείου. Εἰς τὴν παιδιὰν αὐτὴν ἡ πρώτη ἐκπομπὴ τῆς σφαίρας λέγεται *φακῆ* πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν ἀντιπάλων, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ παίξουν ἐπιτυχῶς πρέπει ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις καὶ διὰ ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις πρέπει νὰ φάγουν φακῆν ὡς τονωτικὴν.

πᾶρε πόδι.

Εἰς τὴν Δημησιάναν πρὸς τὸν μὴ θέλοντα ἢ βραδύνοντα νὰ προσέλθῃ λέγεται εἰρωνικῶς καὶ εἰς τόνον ἐπιπλήξεως *πᾶρε πόδι κ' ἔλα!* Ἐπειδὴ τὸ πόδι εἶναι τὸ ὄργανον τοῦ βαδίσματος, αὐτὸ πρέπει νὰ κινήσῃ τις καὶ ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον νὰ λάβῃ μαζί του διὰ νὰ πάῃ κάπου. Ὅμοίαν εἰκονικὴν ἔκφρασιν ἀποτελεῖ καὶ ἡ φράσις *φέρνω ἢ σηκώνω τὰ πόδια μου ἔς τοὺς πλάτες μου* = φεύγω δρομαίως καὶ οἶονεὶ ἀννηψῶν τοὺς πόδας μέχρι τῶν ὤμων. Ἀπὸ τοιαύτην

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Γ 1.

ἀντίληψιν τῶν λαλούντων τὸ *πᾶρε πόδι* ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἰδιωματικῶς κινήσου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν κοινὴν φύγε.

περίδρομος, πάει ᾿ς τὸν περίδρομο, τρώει τὸν περίδρομο κτλ.

Ἡ λέξις *περίδρομος* εἰς τὴν ἀρχαίαν ἦτο ἐπίθετον καὶ ἐσήμαινε τὸν περιφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὸν διαρκῶς κινούμενον. Διὸ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὀνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «Κωκυτοῦ περίδρομοι κύνες»¹ αἱ Ἐρινύες ὡς δυνάμεναι «πανταχοῦ περιστρέφασθαι» καθὼς ἐρμηνεύει ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστής. Διότι οἱ δαίμονες οὗτοι τοῦ Ἄδου, χαρακτηριζόμενοι ὡς θεαὶ μέλανα ἐνδεδυμένοι, μέλαιναι τὴν ὄψιν, στυγεραὶ καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις, κατεδίωκαν ἀκαταπαύστως ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς μαιφόνους, καθὼς τοὺς πατραλοίας καὶ μητραλοίας καὶ ἄλλους φονεῖς, τοὺς ἐπιόρκους καὶ γενικὰ τοὺς κακούργους.

Εἰς τὴν χριστιανικὴν λαογραφίαν δὲν διειρηθή τὸ ὄνομα *Ἐρινύς*, παρέμεινεν ὅμως ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὡς δαίμονος κακοῦ ταυτισθέντος πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβόλου καὶ τὸ κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος γενόμενον οὐσιαστικὸν *περίδρομος* ἀντὶ τοῦ *περίδρομος Ἐρινύς* ἢ *περίδρομος κύων* ἐδήλωσεν αὐτὸν τὸν διάβολον. Τοῦτο, καθὼς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ ἰδιώματα Ἡπείρου, Κεφαλληνίας, Κορινθίας, Κυδωνίων, Κυνηυρίας, Μακεδονίας, Μυκόνου καὶ Μεγίστης. Πβ. καὶ τὰς ἀρατικὰς φράσεις *ἄμε* ἢ *σῦρε ᾿ς τὸν περίδρομο* = *᾿ς τὸ διάβολο* (Κεφαλλην. Κορινθ.).

Ἡ ταύτισις τοῦ διαβόλου τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν δαίμονα τοῦ Ἄδου Ἐρινὺν τῆς προχριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως εἶναι εὐνόητος. Καθὼς αὐτὴ, ἡ προσωποποίησις τῆς ἀδυσωπῆτου συνειδήσεως, ἰχνηλατοῦσα ὡς κύων καταδιώκει τοὺς στυγεροὺς ἐγκληματίας καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν Ἄδι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος παίρνει ἀπὸ κοντὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰς ψυχὰς των εἰς τὴν αἰώνιαν κόλασιν. Οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ μορφή τοῦ διαβόλου ὁμοία μὲ τὴν μορφήν τῶν Ἐρινύων, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο ὡς γυναῖκας στυγεραῖς μελανειμονούσας μὲ μαύρην ὄψιν καὶ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις.

Στοιχεῖον πολύτιμον ἀποδεικτικὸν τῆς σχέσεως τῶν δύο δαιμόνων εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ ἐξ Ἡπείρου γλωσσοσυλλέκτου, ὅστις ἐξηγῶν τὸ *περίδρομος* «ὀνομασία τοῦ διαβόλου» προσθέτει «οἶονεὶ ἴσως ὁ περιάγων τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐμφανιζόμενος». Ὡστε κατὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν παράδοσιν ὁ διάβολος περιάγει τὰς ὁδοὺς ὡς ὁ *περίδρομος κύων* τῆς

¹) Βάτρ. 472. Ὁ Αἰσχύλος Χοηφ. 924 καὶ 1054 καλεῖ αὐτὰς «ἐγκότους κύνας», ὁ δὲ Σοφοκλῆς Ἦλ. 1388 «ἀφύκτους κύνας».

ἀρχαίας παραδόσεως. Ὅτι ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀψύχων ἔτι πραγμάτων, οἷον δένδρων, αὐτὸ εἶναι κοινὴ δοξασία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑφισταμένη ἀπὸ χρόνων παλαιωτάτων¹.

Ἐποῦ τὸ *περίδρομος* ἀπέβη συνώνυμον τοῦ *διάβολος*, ἦτο εὐκόλον νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βρικόλακα. Ὁ βρικόλακας εἶναι νεκρὸς ἐμφορούμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ περιφερόμενος ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἄρα δαίμων *περίδρομος*. Καὶ ἡ σημασία αὐτὴ ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν ἰδίωμα, ἐν ᾧ κατὰ πληροφορίαν τοῦ ἰδίου γλωσσοσυλλέκτου ὁ βρικόλακας «τριγυρίζει ἔς τοὺς δρόμους τῆ νύχτα καὶ τρώει ὅ,τι συναντήσῃ μπροστά». Καὶ ἡ μὲν σημασία *περίδρομος* = *βρικόλακας* ἔχει περιορισμένην ἔκτασιν, ἀλλ' ἡ δοξασία ὅτι ὁ βρικόλακας εἶναι ἀδηφάγος ἀπαντᾷ πολλαχοῦ, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις *τρώει σὰν βρικόλακας* ἐπὶ ἀνθρώπου πολυφάγου, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν τρώγῃ, δὲν χορταίνει.

Ἡ δοξασία περὶ τῆς ἀδηφαγίας τοῦ *περίδρομου* = *βρικόλακα* ἐγένεν αἰτία νὰ γεννηθῇ εἰς τὸ ἰδίωμα Σύμης ἡ φράσις *ἔχει τὸν περίδρομο μέσα του* = *τρώει σὰν βρικόλακας*. Πιστεύεται δηλαδὴ ὅτι ὁ λίαν ἀδηφάγος πρέπει νὰ ἔχῃ μέσα του τὸν δαίμονα τῆς πολυφαγίας, διότι τρώγων οὗτος τὰς εἰσερχομένας τροφὰς δὲν τὸν ἀφίνει νὰ χορτάσῃ, καθὼς ἀκριβῶς πιστεύεται ὅτι ὁ ἔχων εἰς τὸν πεπτικὸν σωλῆνα *λεβίδες* τρώγει καὶ δὲν χορταίνει, διότι μέρος τῆς τροφῆς τρώγουν τὰ παράσιτα ταῦτα, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις *ἔχει λεβίδες μέσα του*. Ἡ φράσις τοῦ Συμαϊκοῦ ἰδιώματος μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ θὰ ὑπάρχει ἡ σημασία *περίδρομος* = *βρικόλακας* ἢ θὰ ὑπῆρχεν ὁπωσδήποτε, ὅτε ἐγεννήθη ἡ φράσις.

Λοιπὸν ἀπὸ ἔκφρασιν ὁποῖα *τρώει ἓνα σωρὸ φαγεία σὰν νὰ ἔχῃ τὸν περίδρομο μέσα του* ἢ παραπλησίαν προῆλθε κατὰ βραχυλογίαν ἢ κοινὴ φράσις *τρώει ἓνα περίδρομο* καὶ ἔπειτα *τρώει τὸν περίδρομο*. Τὸ γεγονός ὅτι ταῦτα λέγονται πάντοτε μὲ ἔννοιαν ἀρατικὴν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας, τὴν ὁποίαν δέχομαι ὡς ὀρθῶς ἐξηγοῦσαν τὴν γένεσιν των. Ἀλλὰ λέγονται κοινῶς καὶ ἀρατικώτεραι φράσεις, καθὼς *φάε τὸν περίδρομο!* καὶ μονολεκτικῶς διὰ παραγώγου ρήματος *περιδρόμιασε!* καὶ *φάτε μάτια ψάρι καὶ κοιλιὰ περίδρομο!* ὅταν βλέπη τις καὶ ὀρέγεται φαγητόν, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται ν' ἀπολαύσῃ.

Ἐποῦ τὸ *τρώει ἓνα περίδρομο* = τρώγει πολὺ μετέστη ἡ λέξις *περίδρομος* εἰς τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ πολλοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ἀπόχρωσιν ἀρατικὴν. Οὕτω λέγεται ἐν Θράκῃ *ἔχει ἓνα περίδρομο παιδιὰ* = πολλά.

Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς λέξεως ἐπροχώρησε ἀκόμη περισσότερον εἰς

¹) Πβ. *Νικολίου Πολίτου*, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 4 καὶ 5 καὶ 8.

τὴν Ἑπειρον σημαίνει καὶ τὸ καταλαμβάνον τινὰ μετὰ τὴν πολυφαγίαν πάθος, «ὥστε ποιεῖν αὐτὸν περιτρέχειν». Δὲν δύναμαι νὰ ὀρίσω τί ἀκριβῶς πάθος ἐννοεῖ ὁ γλωσσοσυλλέκτης. Ἴσως θὰ ἐννοεῖ ταχυπαλμίαν καὶ κυκλοφοριακὴν δυσφορίαν τῆς καρδίας, ἢ ὁποία καταλαμβάνει μερικὸν πολυφάγους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ κινουῦνται διὰ νὰ χωνέψουν.

Ἄλλαχού πάλιν ἐδήλωσεν αἰφνίδια νοσήματα, καθὼς πολλαχού τὸν ἰσχυρὸν κοιλιακὸν πόνον τὸν κοινῶς *κόψιμο* ἢ *σφάχτη* ἢ *στρόφο* λεγόμενον, ὅθεν καὶ ἡ ἀρὰ *περίδρομος νὰ σὲ πιάση!* ἐν Πελοποννήσῳ ἀκουομένη. Ἐπειτα νόσημα τοῦ λάρυγγος εἰς τὸν ἴδιον μέρος, ὅθεν *περίδρομος νὰ σὲ πιάση!* = νὰ παύσης νὰ μιλάς καὶ *βγάλε τὸν περίδρομο!* = σιώπα. Πολλαχού ἐπίσης τὴν φλεγμονὴν καὶ διαπύησιν τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων, τὴν κοινῶς *μεθύστρα* ἢ *τριγυρίστρα*, ὅθεν ἐν Ρόδῳ *νὰ βγάλης τὸν περίδρομο!* Τέλος ἐν Κρήτῃ κάποιον νόσημα τοῦ μαστοῦ τῶν γαλακτοφόρων ζώων.

Αἱ σημασίαι αὐταὶ ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς κοινῆς δοξασίας, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν νόσων καὶ μάλιστα τῶν αἰφνιδίων ὀφείλεται εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρώπου διάβολον¹⁾.

περνάει ζωὴ καὶ κόττα.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν *περνάει τὴ ζωὴ του τρώγοντας ὄλο κόττα*, τῆς ὁποίας τὸ κρέας θεωρεῖται ὡς ἡ ἐκλεκτοτέρα τροφή, προῆλθεν ἡ εἰρημένη βραχυλογικὴ φράσις καὶ ἡ βραχυλογικωτέρα *ζωὴ καὶ κόττα* λεγομένη δι' ἀνθρωπον ζῶντα πλουσίως κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ποιότητα καὶ ἔπειτα τὴν ποικιλίαν τῆς τροφῆς. Ὁ σύνδεσμος *καὶ* παρενεβλήθη μετὰ τῶν δύο λέξεων κατόπιν τῆς βιαίας συγκοπῆς ὅχι διὰ λογικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διότι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ἀπῆτει κάποιον ἔξομαλισμὸν κατόπιν αὐτῆς. Συνώνυμος φράσις *τὴν περνάει κοτσάνι*.

πέφτω, ρίγνομαι μὲ τὰ μοῦτρα.

Ἄνθρωπος ἀφωσιωμένος εἰς ἔργον καὶ μόνον εἰς αὐτὸ προσέχων χωρὶς νὰ κοιτάζῃ ἀλλαχού παρέχει τὴν ἐντύπωσιν σὰν νὰ θέλῃ νὰ πέσῃ μὲ τὸ πρόσωπον ἐπάνω του. Ὅθεν *πέφτω* ἢ *ρίγνομαι* ἔς τὴ δουλειά, ἔς τὸ διάβασμα, ἔς τὴ μελέτη κτ. σημαίνει ἐγκύπτω μὲ ἄκραν προσοχίην, ἐπιδίδομαι μὲ ζῆλον.

πέφτω ἔς τὰ πόδια, πάω ἔς τὰ πόδια.

Σημεῖον ἐσχάτης ταπεινώσεως εἶναι ἡ πτώσις πρὸ τῶν ποδῶν προσώπου, τοῦ ὁποίου ζητεῖται ἡ ἐξιλέωσις. Ὅθεν *πέφτω ἔς τὰ πόδια* = καθικετεύω, ἐκλι-

¹⁾ Νικολάου Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 67.

παρῶ. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἢ ἄλλη πάω ᾽ς τὰ πόδια του = ἀποβάλλον τὴν ἀξιοπρέπειάν μου μεταβαίνω ἐγὼ εἰς συνάντησίν του.

πήξει τὸ μυαλό, γίνεται κουρκούτι τὸ μυαλό κτλ.

Διὰ νέον γινόμενον σοβαρώτερον καὶ σωφρονέστερον λέγομεν **ἀρχισε νὰ πήξει τὸ μυαλό του** ἢ **ἔπηξε τὸ μυαλό του**. Ὁ λαὸς φαντάζεται ὅτι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὁ ἐγκέφαλος ἔχει σύστασιν ὕδαρῆ καὶ ὅτι πήζει ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία. Εἰς τὴν δοξασίαν αὐτὴν στηρίζονται αἱ ἐξῆς φράσεις, ἢ ἰδιωματικὴ τῆς Θράκης **τὰ μυαλά του εἶναι σὰν κουρκούτι** δι' ἄνθρωπον μωρὸν καὶ αἱ κοιναὶ **γίνεται τὸ μυαλό κουρκούτι** καὶ **νερουλιάζει τὸ μυαλό** = κουράζεται τόσον πολὺ, ὥστε **νερουλιάζει σὰν τὸ κουρκούτι**, καθὼς εἶναι τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ σκέπτεται.

πῆρε τὰ μοῦτρα του κ' ἤρθε κτλ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπὸ ἀλαζονείαν ἢ ἄλλον λόγον δὲν θέλει νὰ πάη κάπου, δεικνύει τὴν ἀκαταδεξίαν του ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου. Ἄν ὅμως ἀναγκασθῆ νὰ πράξῃ τὸ ἐναντίον, εἶναι σὰν νὰ προσέρχεται κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας εἰς δῆλωσιν μετανοίας καὶ ταπεινώσεως τὰ ντροπιασμένα **μοῦτρα** του. Τοιαύτη εἰκονικὴ παράστασις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀνωτέρω φράσεως λεγομένης πάντοτε ἐμπαικτικῶς περὶ ἀνθρώπου χαμερπῶς προσερχομένου ἐκεῖ, ὅπου πρὶν δὲν ἤθελε νὰ προσέλθῃ. Φαίνεται ἀληθῶς τολμηρὰ ἢ εἰκονικὴ παράστασις, ἀλλ' εἶναι βεβαία. Πβ. καὶ τὴν παραπλησίαν **παίρνω τὸ κεφάλι μου ἢ τὰ μάτια μου καὶ φεύγω** = φεύγω ἀπογοητευμένος ἀπὸ ἓνα μέρος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἐπανέλθω πλέον.

πίσω πάλι.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιμόνως ἐπανερχομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου καὶ ἐπαναλαμβάνοντος τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια ὁ ἄλλος ἔχει ἤδη ἀποκρούσει. Εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ρήματος **γυρίζεις ἢ γυρίζετε** κττ.

πλερώνω τὰ σπασμένα.

Ἡ φράσις σημαίνει ὑφίσταμαι ζημίαν ἢ ἄλλην ἀδικίαν ἐξ ὑπαιτιότητος ἄλλου. Καὶ οἱ Γάλλοι λέγουν ὁμοίως *payer la casse*, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ γαλλισμοῦ, διότι τὰ αἴτια ποὺ ἐγέννησαν τὴν φράσιν εἶναι κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς λαούς. Καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπάλληλοι καφενείων, ἐστιατορίων καὶ ὁμοίων κέντρων πληρώνουν ἐνίοτε τὴν ἀξίαν ποτηρίων καὶ ἄλλων σκευῶν θραυομένων ὑπὸ πελατῶν.

ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθη!

Ἡ φράσις ἐπὶ ἐκδήλου θυελλώδους ὀργῆς ἀνθρώπου ἢ ἐπὶ μανίας τῶν στοιχείων τῆς φύσεως μὲ ἀποτελέσματα ὀλέθρια. Ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ἔκρηξις αὐτὴ ἐπροξένησε τόσον τρόμον, ὅσον θὰ ἠσθάνετό τις, ἂν ἔβλεπεν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ του¹. Ὑπόκειται ἐνταῦθα πάντως ἡ βιβλικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν ἀστραπαῖς καὶ βρονταῖς καὶ φωναῖς σαλπύγων, ὅτε «ἐπτοήθη πᾶς ὁ λαὸς ὁ ἐν τῇ παρεμβολῇ»².

ποιὸς τῇ χάρι του!

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ ἔχει ἐπὶ προσώπου εὐρισκομένου εἰς ἐπίζηλον κατάστασιν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν νοεῖται ἀρνητικῇ.

ποῦ θὰ πάη!

Ἡ φράσις κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη κυριολεκτικῶς ἐπὶ προσώπου, περὶ τοῦ ὁποίου ἔξεφράζετο βεβαιότης, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πάη ἄλλοῦ παρὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἢ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε, οἷον *ἐδῶ βρίσκεται, ποῦ θὰ πάη; ἐδῶ θὰ ἔρθῃ, ποῦ θὰ πάη;* Κατόπιν δὲ τὸ *ποῦ θὰ πάη;* ἔξυπακουομένης τῆς ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως *πουθενά* ἐδήλωσε τὸ δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄλλως καὶ λέγεται κατ' ἐπέκτασιν πρὸς δήλωσιν πλήρους βεβαιότητος ὅτι θὰ γίνῃ τι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν μας ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι τώρα συμβαίνει, οἷον *θὰ σάξουν τὰ πράματα, ποῦ θὰ πάη; θὰ δοῦμε κάποτε κ' ἐμεῖς πρόσωπο Θεοῦ, ποῦ θὰ πάη;*

πρῶτα ὁ Θεός.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν *πρῶτα ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς* λεγομένην ὑπὸ τοῦ ἐξαορτῶντος ἐκ τῆς θείας βουλήσεως τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς πράξεως ἐγεννήθη ἡ βραχνιλογικὴ φράσις, ἢ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, οἷον *πρῶτα ὁ Θεὸς οἱ δουλειές μας πάνε καλά, φεύγω αύριο πρῶτα ὁ Θεὸς* κττ.

ραγίσε τὸ γυαλί.

Ἄν ραγίσῃ τὸ γυαλί, δὲν δύναται ν' ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν μορφήν. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς φράσεως εἰς δήλωσιν ἀνιάτου παθήσεως ἢ ἀνεπανορθώτου διαρρηξέως φιλίας. Λέγεται καὶ *ραγισμένο γυαλί* ἢ διερρηγμένη φιλία.

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *βλέπω* 1 β.

²) Ἐξοδ. 19, 16.

ρίχνω πέτρα πίσω μου.

Ὁ Νικόλαος Πολίτης σχετίζει τὴν φράσιν πρὸς τὰς μαγγανίας ἢ τὰς δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλὴν, ὅταν νομίζει ὅτι ἀκούει φωνὰς δαιμονίων, ἢ νὰ ρίπτῃ τι εἰς τὰ ὀπίσω πρὸς ἐπιτέλεσιν δεινοῦ τινος ἔργου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν συνηθειαν τὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς μύθους τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας, Ὁρφέως καὶ Εὐριδίκης νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλὴν ὀπίσω, πρὸς τούτους δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ¹. Ἄλλ' εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέσις. Ἡ ἔννοια τῆς πράξεως τοῦ νὰ ρίπτῃ τις τὴν πέτραν ὀπίσω του εἶναι ἀρατική. Διότι **ρίχνω πέτρα πίσω μου** καὶ πρὸς δαίνωσιν **ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου** σημαίνει ἀποφασίζω οἷονεὶ ὀρκιζόμενος νὰ μὴ ἐπανέλθω ποτὲ εἰς μέρος μισητόν, κατηραμένον, ἀπόπου φεύγων ἀποτινάσσω καὶ τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν μου. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀναγκάζει ἄλλοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρατικῆς πράξεως καὶ τῆς φράσεως. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ τὸ ἔθιμον τοῦ ἀναθέματος² προῆλθεν ἡ ἀρατικὴ πράξις τοῦ νὰ ρίψῃ τις λίθον εἰς μέρος μισητόν, ἀπόπου φεύγει ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἡ γραμματικὴ ἔννοια τῆς φράσεως βεβαίως εἶναι ὅτι ρίπτει τις τὴν πέτραν χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν. Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται ἀσχέτως πρὸς μαγικὴν τινα πράξιν ἀπλῶς εἰς δῆλωσιν τοῦ μίσους, τῆς ἀηδίας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὸ ἐγκαταλειπόμενον μέρος. Ρίπτει τις λίθον ἀναθέματος εἰς μέρος χωρὶς κἄν νὰ θέλῃ νὰ τὸ ἰδῇ.

ρίχνω πόντους.

Ἡ φράσις τῶν τυχηρῶν παιγνιδίων **ρίχνω πόντους** ἐδήλωσε μεταφορικῶς τὸ ὑπαινίσσομαι, δὲν ὁμιλῶ φανερά. Αἰτία τῆς σημασιολογικῆς μεταβολῆς ὑπῆρξεν ὅτι τὸ **πόντος** ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *punto* σημαίνει καὶ σημεῖον, ὑπαινιγμός. Ἄντι δὲ οἱ λαλοῦντες νὰ εἶπουν **κάνω πόντο** ἢ κάτι παρόμοιον, ἐχρησιμοποίησαν τὸ κοινόχρηστον **ρίχνω πόντους** μὲ ἔννοιαν μεταφορικὴν. Συνώνυμον τῆς φράσεως εἶναι τὸ ρῆμα **πονιάρω** ὃχι ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *puntare*, ἀλλ' ἀπὸ τὸ **πόντος**.

σὰν καὶ τί!

Ἡ φράσις δηλοῖ πολὺ, εἰς ὑπέρτατον βαθμόν, προῆλθε δὲ ἐκ συμπτύξεως δύο προτάσεων, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα διὰ τοῦ **σὰν** εἰσαγομένη εἶναι ἐλλιπὴς

¹) Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 2, 93 σημ. 2.

²) Περὶ τῆς λέξεως καὶ τοῦ ἐθίμου ἐπραγματεύθημεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 46, 205 κέξ.

κατὰ τὸ ρῆμα εὐκόλως ἐννοούμενον ἀπὸ τὴν πρώτην. Οὕτω ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο *τ' ἀγαπάει τὸ δεῖνα προᾶμα σὰν καὶ τί θ' ἀγαποῦσε!* ἤτοι σὰν τί ἄλλο προᾶμα νομίζετε ὅτι θὰ ἀγαποῦσε τοιοιτοτρόπως. Ἐφοῦ δὲ τὸ *σὰν καὶ τί* ἀπέβη στερεότυπον ποσοτικὸν ἐπίρρημα, ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις του καὶ λέγεται καὶ ἐπὶ προσώπων, οἷον *τὸν ἀγαπάει σὰν καὶ τί! τὰ προσέχει τὰ παιδιὰ του σὰν καὶ τί! τὸν ἀποστρέφεται σὰν καὶ τί!* κττ.

σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι.

Ἡ φράσις συμπληρώνεται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μὲ τὸ προτασσόμενον ρῆμα *φεύγει* ἢ *φοβᾶται* καὶ λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποστρεφομένου τι μέχρι ἀπεχθείας. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται ἡ ἀρχαία δοξασία τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ δαιμόνια δὲν ἀνέχονται τὰς ὀσμῆς καὶ ἡ ἐλαχίστη αἴσθησις αὐτῶν τρέπει αὐτὰ εἰς φυγὴν¹.

σὰν τὰ χιόνια!

Φιλοφρονητικὴ προσφώνησις πρὸς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπεσκέφθη μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς σπανίως ἐμφανιζομένης χιόνος.

σηκώνεται ἡ τρίχα, τὸ πετσὶ.

Ἡ παρατήρησις ὅτι ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς γαλῆς εἰς περίπτωσιν φόβου ἢ ὀργῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως *μοῦ σηκώνεται ἡ τρίχα* ἢ *οἱ τρίχες* = αἰσθάνομαι φρίκην διὰ τρομερόν τι ἄκουσμα ἢ θέαμα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζουσι καὶ τὰ ρήματα *ἀνατριχῶ* εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ *ἀνατριχιάζω* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.

Καὶ τὸ μὲν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι πλασματικόν, φυσικὸν ὅμως εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ρίγους. Τοῦτο δὲ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ πλασματικὸν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς δεινώσεως συνεπάγεται τρόπον τινὰ καὶ τοῦ δέρματος τὴν σύσπασιν καὶ ἀνόρθωσιν, ἔγινεν αἰτία νὰ γεννηθῇ ἡ συνώνυμος φράσις *μοῦ σηκώνεται τὸ πετσὶ* ἢ *ἡ πέτσα*. Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐξέφραζαν οἱ παλαιοὶ διὰ τοῦ *φρίττω*.

σκάω κανόνι.

Ἡ φράσις σημαίνει πτωχεύω ἢ ἀρνοῦμαι τὴν πληρωμὴν χρέους ἢ ἀπο-

¹) Πβ. ἡμετέραν μελέτην «Ἐξορκισμοὶ καὶ ἐξορκισταί» ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν 3,225 - 234. Πβ. καὶ *Νικολάου Πολίτου* Παροιμ. 4,402.

φεύγω αὐτὴν τεχνηέντως. Ἡ ἔννοια τοῦ κανονιοῦ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι ἡ ἐξῆς. Καθὼς ἡ ἀπροσδόκητη ἐκπυρσοκρότησις πυροβόλου γεννᾷ ἀπορίαν, ταραχὴν καὶ σύγχυσιν, οὕτω καὶ ἡ πτώχευσις ἐμπόρου ἀστραπιαίως διαδίδεται μεταξὺ τῶν πιστωτῶν του, οἱ ὅποιοι ταραττονται μὴ ἐλπίζοντες πλέον νὰ εἰσπράξουν τὰ ὀφειλόμενα τοῦ πτωχέυσαντος. Κατ' ἀρχὰς θὰ ἐλέχθη ἀμεταβάτως *ἔσκασε κανόνι* = ἠκούσθη σὰν κανόνι ἡ πτώχευσις, κατόπιν δὲ ἠκολούθησεν ἡ μεταβατικὴ χρῆσις, καθ' ἣν τίθεται καὶ γενικὴ ἀντιχαριστικὴ, οἷον *τοῦ σκάω κανόνι*.

σπάω πλάκα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ γραμμόφωνον, ποὺ παίζει ὅσον χρόνον θέλομεν τὴν ἰδίαν πλάκα καὶ ἂν ἀκόμη κινδυνεύει νὰ διαρραγῇ, λέγεται *σπάμε πλάκα* δι' ἄνθρωπον, τὸν ὅποιον διαρκῶς *κουρδίζουμε* εἰρωνευόμενοι καὶ ἐμπαίζοντες.

σπαθί, κόβει τὸ σπαθί, μὲ τὸ σπαθί κτλ.

Τὸ *σπαθί* λαμβάνεται μεταφορικῶς ὡς σύμβολον δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀκαταγωνίστου. Ἐκ τῆς ἐννοίας αὐτῆς προέκυψαν αἱ ἐξῆς φράσεις:

κόβει τὸ σπαθί του, ἐπὶ ἀνθρώπου πανισχύρου, εἰς ὃν οὐδεὶς δύναται ν' ἀντισταθῇ.

μὲ τὸ σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν προσωπικὴν ἱκανότητα, ὄχι κατὰ χάριν, οἷον *πῆρε τὸ ἄριστα ἢ προβιβάστηκε μὲ τὸ σπαθί του, μπῆκε 'ς τὴν τράπεζα μὲ τὸ σπαθί του* (ἐπιτυχὸν πρῶτος ἐν διαγωνισμῶ καὶ ὄχι μὲ προσωπικὰ συστάσεις).

τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι δὲν τολμᾷ τις νὰ εἴπῃ εἰς ἄλλον κατὰ πρόσωπον ὅτι ἔχει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἠθικὸν ἐλάττωμα, διότι ὅποιον δέος προξενεῖ ἡ γυμνὴ σπάθη, τοιοῦτον προξενεῖ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ μεθ' οὗ συνομιλοῦμεν.

σταυρώνω τὰ χέρια κτλ.

Ἐπειδὴ ὁ μὴ ἀπασχολῶν τὰς χεῖρας του εἰς ἔργον κρατεῖ αὐτὰς ἐνίοτε σταυρωμένας, ἐντεῦθεν *σταυρώνω τὰ χέρια μου* = μένω ἄεργος. Λέγεται καὶ *κάθομαι μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια*. Καὶ ἐπειδὴ εἰς πολλοὺς δὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ μένουν ἄεργοι, ἡ φράσις ἰδιωματικώτερον προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπογοητεῖσθαι.

σῶσον ἐλέησον!

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ὁ Θεὸς κτλ.» ἀπεχωρίσθη τὸ *σῶσον ἐλέησον* ὡς φράσις δηλοῦσα ἐσχάτην ἀπό-

γνωσιν προσώπου ίκετεύοντος νά τὸ σώσωμεν ἀπὸ ἔσχατον κίνδυνον. Ἡ συντακτικὴ σχέσις αὐτῆς ἐν τῷ λόγῳ δὲν προσπίπτει κανονικῆ, διότι λέγεται π.χ. *ἦρθε σῶσον ἐλέησον!* ἦρθε παρακαλῶντας σῶσον ἐλέησον κτ., ἀλλ' ἀσχέτως πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ λέξεις καὶ φράσεις πολλάκις, καθὼς παρατηρήσαμεν ἄλλοτε¹⁾, δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸν λόγον γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς, ἐδῶ δυνάμεθα νά συμπληρώσωμεν τὸ χαῖνον τῆς συντάξεως ἔξυπακούοντες τὴν μετοχὴν *λέοντας*, καθὼς ἦρθε *λέοντας σῶσον ἐλέησον!*

τάξει λαγούς με κουδούνια.

Εἶναι εὐχάριστον νά προσφέρῃ τις ὡς δῶρον ἓνα ζῶον καὶ πιὸ εὐχάριστον, ἂν τοῦτο φέρῃ καὶ τὸ ποιμενικὸ κουδούνι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λαγὸς οὔτε ζῶον οἰκόσιτον εἶναι οὔτε καὶ θά ἐδέχετο νά τοῦ κρεμάσουν κουδούνι καὶ εἶναι ἀδύνατον νά προσφέρεται ὡς δῶρον ζωντανὸς λαγὸς κουδουνᾶτος, τὸ νά *τάξῃ κανεὶς λαγούς με κουδούνια* σημαίνει νά δίδῃ μεγάλας ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἀνεκτελέστους.

Τὴν ἰδίαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ φράσις *τάξει λαγούς με πετραχήλια*, ἀλλὰ μοῦ εἶναι ἄγνωστος ἡ σχέσις τοῦ *πετραχηλιοῦ* πρὸς τὸν λαγόν.

τὰ βρίσκω μπαστούνια.

Εἰς ἓνα εἶδος χαρτοπαιγνίου τὰ λεγόμενα *μπαστούνια* ἔχουν ἀριθμητικὴν ἀξίαν κατωτέραν τῶν ἄλλων *χαρτιῶν* καὶ ὁ κατὰ τύχην ἀναλαμβάνων εἰς ὠρισμένην περίπτωσιν αὐτοῦ δύο τοιαῦτα χάνει. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις *τὰ βρίσκω μπαστούνια* σημαίνει μεταφορικῶς μοῦ παρουσιάζονται ἀνυπέροβητοι δυσχέρειαι.

τὰ βρίσκω σκοῦρα κτλ.

Λέγεται κοινῶς *τὰ βλέπω σκοῦρα τὰ πράματα*, ὅπου τὸ *σκοῦρα* σημαίνει μεταφορικῶς ὄχι εὐχάριστα, ἀλλὰ ζοφερά, δυσάρεστα. Περαιτέρω δὲ ἐλέχθη καὶ *τὰ βρίσκω σκοῦρα*, συνώνυμον πρὸς τὸ *τὰ βρίσκω μπαστούνια*, ἀναλογικῶς πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἐσηματίσθη. Κοινόχρηστος εἶναι καὶ ἡ φράσις *τά'χω σκοῦρα* = εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν, ἰδιωματικὴ δὲ *τὰ φέρνω σκοῦρα*.

τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα.

Ἡ φράσις ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κτλ.», παραλειφθεῖσης ὅμως τῆς δοτικῆς *ταῖς ψυχαῖς* προσέλαβε

¹⁾ Δελτ. 4 100.

διάφορον νόημα λεγομένη ἐπὶ τοῦ εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἐπιδιώκοντος ἀποκλειστικῶς τὸ ἴδιον συμφέρον.

τὰ κάνουν πλακάκια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ τῶν παιγνιοχάρτων ἐπὶ ἀνθρώπων ὠφελουμένων παρανόμως διὰ σφετερισμοῦ ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας ξένης περιουσίας.

τὰ κάνω θάλασσα, τὰ θαλασσώνω.

Εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς Ἑλληνικῆς ἡ λέξις **θάλασσα** λαμβάνεται ὡς μέτρον δηλωτικὸν τοῦ πολλοῦ, τοῦ ἀφθόνου. Οὕτω εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Εὐβοίαν, Λέσβον καὶ Πελοπόννησον λέγεται **ὁ δεῖνα ξέρει τραγούδια θάλασσα ἀντὶ σὰν τὴ θάλασσα**, ἄρα πάμπολλα, «ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης» καθὼς ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὅμοίως εἰς τὴν Αἰτωλίαν **γάλα θάλασσα** = ἄφθονον. Εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ φράσις **τὰ κάνω θάλασσα** σημαίνει κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ γλωσσοσυλλέκτου «εὐθυμῶ, θυσιάζω ἀφειδῶς». Ἡ σημασία «θυσιάζω ἀφειδῶς» θὰ σημαίνει, πιστεύω, προσκομίζω εἰς τὴν τράπεζαν ἄφθονα ἐδέσματα καὶ ποτὰ καὶ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ ἐκφράσεις καθὼς **φαγεία θάλασσα, μεξέδες θάλασσα, πιοτὰ θάλασσα** κτ., αἱ ὁποῖαι δηλοῦν πλησμονήν, προῆλθεν ἡ φράσις **τὰ κάνω θάλασσα** = τὰ κάνω τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ ἄφθονα σὰν τὴν θάλασσαν, παρασκευάζω πολλὰ διὰ τὴν τράπεζαν, ὥστε νὰ γεννηθῇ μεγάλη εὐθυμία καὶ διασκέδασις. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα, συμβαίνει κάποτε νὰ μὴ ὑπάρχη τάξις καὶ μάλιστα εἰς πολυτελῆς συμπόσιον εἶναι δυνατὸν προοιούσης τῆς εὐθυμίας νὰ δημιουργηθῇ ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ποτῶν ἀταξία καὶ σύγχυσις, ἡ φράσις ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ παρασκευάζω ἄφθονα τὰ χρειαζόμενα τῆς εὐωχίας περιέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ συγγέω, τὰ κάνω ἄνω κάτω.

Ἐκ τούτου δὲ τὸ **θάλασσα** προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς συγγύσεως καὶ ἀκαταστασίας, ὅθεν καὶ ἡ φράσις τοῦ ἰδιώματος Δημητσάνας **ὄλα θάλασσα** = τὰ πάντα ἀκατάστατα, ἐπλάσθη ἔξ αὐτῆς τὸ **θαλασσώνω** καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω νέα συνώνυμος φράσις **τὰ θαλασσώνω** = τὰ κάνω θάλασσα.

τὰ μετρῶ, τὰ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα.

Ὁ μετρῶν ἐπὶ τῶν δακτύλων δὲν κάνει λάθος ἀριθμητικόν, ὅθεν **τὰ μετρῶ ᾽ς τὰ δάχτυλα** = τὰ μετρῶ καλά, ἄρα καὶ τὰ ξέρω καλά. Ἐκ τούτου δὲ τὸ **᾽ς τὰ δάχτυλα** ἔγινε συνώνυμον τοῦ **καλά**, ἐλέχθη καὶ **τὰ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα**, ἔπειτα δὲ γενικώτερον **τὸ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα** ἐπὶ πράγματος γνωστοτάτου εἰς τινὰ ἢ πρὸς ὃ οὗτος εἶναι ἐπιδεξιώτατος»¹.

¹) Νικολάου Πολίτου, Παροιμ. 4,312.

τὰ τίναξε, τὰ χει τεζάρει.

Ἡ φράσις **τὰ τίναξε** καὶ πληρέστερα **τὰ τίναξε τὰ πέταλα** λέγεται περιφρονητικῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπέθανε. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα φορητὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα πίπτοντα κατὰ γῆς καὶ θνήσκοντα ὑπὸ σπασμῶν τινάσσουν τοὺς ὀπισθίους πόδας καὶ ἐνίοτε ἐκτινάσσουν μακρὰν τὰ ἐφθαρμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν καὶ μόλις συγκρατούμενα εἰς τὰς ὀπλὰς πέταλα.

Καὶ ἡ συνώνυμος φράσις **τὰ χει τεζάρει** ἐξυπακουομένου τοῦ **πόδια** εἶναι κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ θνήσκοντα ζῶα, τῶν ὁποίων τεντώνονται τὰ πόδια.

τὰ χάνει, τὰ χει χαμένα.

Ἡ πρώτη φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ **λόγια** σημαίνει μένει ἄφωνος ἐκ καταπλήξεως, συγκινήσεως κττ.

Ἡ δευτέρα κατὰ παράλειψιν τοῦ **τὰ μυαλά** σημαίνει δὲν γνωρίζει τί τοῦ γίνεται, ἔχει σκοτισμένον τὸν νοῦν.

τὴν περνάει κοτσάνι.

Ὁ λέξις **κοτσάνι** ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *κοσαν* σημαίνει τὸν μίσχον καρπῶν καὶ τὸ ἀπογυμνωμένον στέλεχος φυτῶν. Εἰς τὴν Τουρκικὴν σημαίνει καὶ τὸ στέλεχος διπλοτύπου ἀποδείξεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν τίτλον κυριότητος, ἰδιοκτησίας. Ἡ τελευταία σημασία ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, θὰ ὑπάρχη δὲ καὶ εἰς ἄλλο ἰδίωμα τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς, διότι ἀπ' αὐτὴν προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Εἶναι δύσκολον νὰ εὔρωμεν ποία ἦτο ἀκριβῶς ἡ πρώτη ἔκφρασις, ἀλλὰ κρίνοντες ἀναλόγως τῆς συνωνύμου φράσεως **περνάει ζωὴ καὶ κόττα** (ἰδ. ἀνωτ.) ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἐλέγετο **περνάει τὴ ζωὴ κοιτάζοντας** ἢ καὶ **τρώγοντας τὰ κοτσάνια του**, ὅπως λέγομεν σήμερον **ζῆ τρώγοντας ἀπὸ τὰ κουπόνια τῶν μετοχῶν του**, ἄρα διάγει ἀργὸς καρπούμενος τὴν περιουσίαν του. Ἄλλ' ἄνθρωπος τοιοῦτος ζῶν εἰς τὴν πολύμοχθον Ἑλληνικὴν γῆν δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πλούσιος καὶ πλουσίως νὰ ζῆ. Ὅθεν ἐπὶ τὸ συντομώτερον **τὴν περνάει κοτσάνι** = ζῆ ἐν εὐμαρείᾳ. Εἰς τὴν φράσιν τὸ **κοτσάνι** κεῖται ἐπιρρηματικῶς.

τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας λύπη.

Ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος φαινομένου μὲν ὠραίου, ἀλλὰ φθειρομένου ταχέως, πράγματος δηλαδή, τὸ ὁποῖον τὸ χαίρεται κανεὶς τὴν Κυριακὴν καὶ τὸ κλαίει τὴν Δευτέραν. Ἡ χρῆσις τῶν ὀνομάτων Κυριακὴ καὶ Δευτέρα δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς φράσεως ἀπὸ μεταφορικῆς ἀπόψεως. Ἡ

Κυριακή είναι ημέρα έορτῆς καὶ χαρῆς καὶ δαπάνης, ἡ δὲ Δευτέρα ἡμέρα ἐνάρξεως ἐργασίας πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων.

τὸ βάζω ᾽ς τὰ τέσσερα, ᾽ς τὰ πόδια κτλ.

Ἐκφρασιν τὸ βάζω τ' ἄλογο ᾽ς τὰ τέσσερα πόδια = τὸ ἀναγκάζω νὰ τρέξη τετραποδητί, ἐν καλπασμῶ, ἐγεννήθη ἡ φράσις τὸ βάζω ᾽ς τὰ τέσσερα = φεύγω τάχιστα. Συνώνυμοι εἶναι καὶ αἱ φράσεις τὸ βάζω ᾽ς τὰ πόδια καὶ ᾽ς τὰ τέσσερα καὶ βάζω τὰ πόδια ᾽ς τοὺς ὠμούς. Τούτων ἡ τρίτη ἀπεμακρύνθη πλέον ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τετραποδίζοντος ἵππου καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὴν παράστασιν τοῦ δρομέως, ὅστις τρέχων ἀνυψώνει τρόπον τινὰ ἕως τοὺς ὠμούς τὰ πόδια. Πάλιν κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν καλπάζοντα ἵππον ἐλέχθη καὶ τρέχω μὲ τὰ τέσσερα.

τὸ βάζω τὸ καπέλο μου στραβά.

Τὸ νὰ φορῆ τις τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ὀλίγον πλαγίως νομίζεται ὡς τεκμήριον ποιᾶς τινος ἐπιδεικτικῆς αὐταρεσκείας. Καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα αἰσθήματα δὲν ἔχουν ὄρεξιν νὰ ἐκδηλώσουν οἱ περὶ τὰς μερίμνας τοῦ βίου περισπώμενοι, ἀλλ' οἱ ἔχοντες ἐξησφαλισμένα καὶ ἐπαρκῆ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει δὲν μεριμνῶ περὶ οὐδενός, εἶμαι ἀμέριμος καὶ ἄφροντις, διότι δὲν στεροῦμαι τίποτε.

τὸν ἀφίνω μάρμαρο.

Ἡ λέξις μάρμαρο σημαίνει μεταφορικῶς τὸν ἀκίνητον ἢ ἄφωνον ἐκ καταπλήξεως καὶ τρόμου. Ὅθεν τὸν ἀφίνω μάρμαρο ἀντὶ σὰν μάρμαρο = τὸν ἐγκαταλείπω ξαφνικά, ὥστε νὰ μείνῃ ἐκστατικός.

τὸν ἔχουν ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὅλοι κακομεταχειρίζονται, ἀλλ' ὅπως εἶναι σχηματισμένη, τὸ ἀπὸ φαίνεται νὰ μὴν εὐαρμοστῆ ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως. Θὰ ἐπερίμενε κανεὶς νὰ λέγεται τοῦ φέρονται ἢ τὸν ἔχουν μὲ κλότσο καὶ μπάτσο. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο ἄλλο τίποτε ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο¹, δηλαδὴ μόνον κλότσους καὶ μπάτσους δέχεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο καὶ τὸ ἀντίθετον τὸν ἔχουν μὴ στάξη καὶ τὸν βρέξη, περὶ οὗ ἐγράψαμεν ἄλλοτε², καὶ ἐπίδρασιν τούτου εἰσηλθεν εἰς τὴν φράσιν τὸ λεκτικῶς ἄφρονθμον

¹) Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἄλλο καὶ τοῦ ἀπὸ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἄλλος 1 καὶ ἀπὸ 8.

²) Δελτ. 4, 107.

τὸν ἔχουν, ὅτε διὰ λεκτικὴν εὐρυθμίαν καὶ λογικὴν τινα ἔννοιαν ἀπεσιωπήθη τὸ ἄλλο τίποτε.

τὸν ἔχω φούρκα κτλ.

Ἐλέγετο *τὸν ἔχω σὰν φούρκα*, ἦτοι μὲ στενοχωρεῖ τόσον πολύ, ὅσον στενοχωρεῖ ὁ βρόχος τῆς ἀγγόνης. Ἄλλ' ἐκείνον πὺρ *μᾶς βάζει τῇ φούρκα ᾽ς τὸ λαιμὸν* ἐν τῇ μεταφορικῇ ἐννοίᾳ εἶναι φυσικὸν νὰ τὸν μισοῦμεν, ὅθεν βραχυλογικῶς *τὸν ἔχω φούρκα* = εἶμαι ὠργισμένος ἐναντίον του, τὸν ἐχθρεύομαι. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεταφορικὴ σημασία τοῦ *φούρκα* = ὄργη, οἷον *ἔχω φούρκα* κτλ.

Αἱ δὲ φράσεις *γίνομαι φούρκα* καὶ *εἶμαι φούρκα* ἀνήκουν εἰς ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ἓνα ὄνομα τίθεται ὡς κατηγορούμενον διὰ νὰ δηλωθῇ ὅτι ὑποκειμένου καὶ κατηγορούμενον ἔχουν τὸ ἴδιον βάθος ἐννοίας καὶ τὸ προσωποποιούμενον κατηγορούμενον ἐξαίρει εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ιδιότητα τοῦ ὑποκειμένου, οἷον *γίνομαι ξεφτέρι* (εὐκίνητος, ἔξυπνος), *εἶναι σπίθα, φωτιά, σπέρτο μοναχὸν* (εὐφρέστατος). Ἄρα *γίνομαι*, ἢ *εἶμαι φούρκα* = εἶμαι αὐτὴ ἡ προσωποποιημένη ὄργη, εἶμαι δηλ. λίαν ὠργισμένος.

τὸν κάνω Θεό.

Δι' ἄνθρωπον δύστροπον καὶ ἄκαμπτον, ὅστις δὲν εἰσακούει παρακλήσεις, λέγομεν *τὸν κάνω Θεό* = τὸν παρακαλῶ τόσον θερμὰ καὶ ταπεινά, ὅσον ταπεινὰ θὰ ἴκέτευα αὐτὸν τὸν Θεόν. Συνώνυμος φράσις τοῦ *ἀνάβω καντήλι ἢ τοῦ ἀνάβω κερι*.

τ' ὄνομά μου πᾶρ' το σύ, γειτόνισσα.

Ἡ ὄνειδιστικὴ αὐτὴ φράσις σημαίνει τὸ κακοφημισμένον ἀπὸ σὲ ὄνομά μου νὰ τὸ πάρης ἐσύ. Καθὼς μαρτυρεῖ τὸ *γειτόνισσα* ἀρχικῶς ἐλέγετο μεταξὺ γυναικῶν, κατόπιν ὁμως ἐγενικεύθη ἢ χοῆσις καὶ λέγεται εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς μέμφεται δι' ἐλάττωμα, ὅπερ ἔχει ὁ ἴδιος, ἢ διὰ πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ἴδιος

τὸν παίρνει τὸ σχέδιο.

Πολλάκις ἡ πραγματοποιήσις ἐνὸς πολεοδομικοῦ ἢ ὀδικοῦ σχεδίου καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν ἰδιοκτητοῦ οἰκοπέδου ἢ ἀγροῦ κτλ. εὐρισκομένου πρὶν ἐκτὸς σχεδίου. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ζημιώνεται ὁ ἰδιοκτήτης, διότι δὲν πληρώνεται ἢ νομίζει πὼς δὲν πληρώνεται τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν ἀπαλλοτριουμένων, διὰ τοῦτο ἡ φράσις *τὸν παίρνει τὸ σχέδιο* εἰδικώτερον μὲν σημαίνει ζημιώνεται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ἀπαλ-

λοτριώσεως, γενικώτερον δὲ ὑπάγεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐφαρμοζομένου νεαροῦ νόμου, οἴσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος.

τὸν παίρνω γιὰ κοροῖδο, ᾽ς τὸ κοροῖδο.

Ἡ πρώτη φράσις εἶναι εὐνόητος. Σημαίνει τὸν θεωρῶ ὡς *κοροῖδο*¹ καὶ ἐπομένως τὸν σκώπτω.

Ἡ δευτέρα ἐλέχθη ἀρχικῶς *τὸν παίρνω σὰν τὸ κοροῖδο* καὶ βραχυλογικῶς ᾽ς *τὸ κοροῖδο*.

τὸν παίρνω μονοκόμματο.

Πρὸς πρᾶγμα *μονοκόμματο* = ἀπλοῦν, ὄχι συνηροσμένον ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα κομμάτια (πβ. *ξύλο, ὕφασμα μονοκόμματο*) παρωμοιάσθη ὁ συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ὕπνος, ὅθεν ἡ φράσις *τὸν παίρνω μονοκόμματο* ἔνν. τὸν ὕπνο = κοιμᾶμαι συνεχῶς.

τὸν παίρνω ᾽ς τὸ μεζέ.

Ἡ ἐκ τῆς Περσικῆς παραληφθεῖσα εἰς τὴν Τουρκικὴν λέξις *meze* σημαίνει πρῶτον ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὅσον τι μετὰ ποτοῦ συνήθως, ἔπειτα δὲ τὸ σκῶμμα². Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ἂν ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα σκώπτω, ἐμπαίζω ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἶναι καὶ αὐτὴ δάνειον. Πάντως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐσχηματίσθη ῥῆμα *mezelemek* = σκώπτω³, ἀλλ' ἂν ἐσχηματίσθη καὶ ἀντίστοιχος φράσις *mezeye almak* = παίρνω ᾽ς τὸ μεζέ μοῦ εἶναι ἄγνωστον.

τὸν παίρνω ᾽ς τὸ ψηλό.

Ἐπὶ τοῦ τραγουδοῦντος ὑψηλοφώνως λέγεται ἐν Κρήτῃ *τὸν πῆρε ᾽ς τὸν ψηλό* ἐννοεῖται *ἦχο* καὶ λέγεται ἢ ἐξυπακούεται *τὸν ἀμανέ* ἢ *τὸ χαβᾶ*⁴. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ γελοιοποιηθῆ ὁ τοιοῦτος τραγουδιστής, διότι δὲν ἀντέχουν τὰ φωνητικά του ὄργανα εἰς τὸν ὑψηλὸν τόνον τῆς φωνῆς, εὐλόγως ὁ θέλων νὰ εἰρωνευθῆ αὐτὸν τοῦ λέγει ἐμπαικτικῶς *πᾶρε τον ᾽ς τὸν ψηλό*. Αὐτὴ ἢ ἔννοια τῆς φράσεως σκοτισθεῖσα ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ πιστευθῆ ὅτι ἐκεῖνο τὸ *τὸν* δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν σκοπόν, ἀλλ' εἰς τὸν ἄδοντα, διὸ καὶ ἐσχηματίσθη τὸ κοινὸν *τὸν παίρνω ᾽ς τὸ ψηλό* = τὸν ἐμπαίζω, τὸν κοροῖδεύω. Εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ᾽ς *τὸν* εἰς ᾽ς *τὸ* νομίζω ὅτι συνετέλεσε τὸ κοινὸν *τὸν παίρνω ᾽ς τὸ κοροῖδο*.

¹) Πβ. ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τῆς λέξεως Δελτ. 4, 108.

²) Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1619β.

³) Ἄνωτ.

⁴) Πβ. τὴν φρ. *τὸ παίρνω ψηλὰ τὸ χερουβικὸ* Δελτ. 4, 122.

τὸν πῆραν φαλάγγι.

Φαλάγγι λέγεται ἡ δοκός, ἡ ὁποία ἀλειφομένη μὲ λιπαρὰν οὐσίαν τίθεται ὑποκάτωθεν πλοιαρίου κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν καθέλκυσιν γλιστρᾷ τοῦτο πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις **τὸν πῆραν φαλάγγι** = τὸν ἔβαλαν ἔμπρὸς σὰν νὰ εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ φαλάγγι, τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τὸν καταδιώκουν.

τὸν πῆρε καὶ τὸν σήκωσε.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ **διάβολος** καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ **θὰ τὸν στείλω** ᾽ς τὸ **διάβολο**. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀορίστου ἔχει λόγον ψυχολογικόν. Ὁ λέγων διὰ νὰ καταστήσῃ ἐντονωτέραν τὴν ἀπειλὴν παριστᾷ αὐτὴν ὡς ἤδη πραγματοποιηθεῖσαν.

τὸν τύλιξε.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν ἀλειάν, καθ' ἣν τὰ ψάρια περικλείονται μέσα εἰς τὰ δίχτυα, ἐλέχθη καὶ **τὸν τύλιξε** = τὸν ἔπεισε νὰ ἔλθῃ μὲ τὸ μέρος του, νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην του. Συνήθως λέγεται ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία σαγηνεύει ἄνδρα καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ὑποχείριον. Δι' αὐτὴν λέγεται καὶ πληρέστερα **τὸν τύλιξε** ᾽ς τὰ **δίχτυα της**.

τὸν χορεύουν κτλ.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον μεταχειρίζονται ὅπως θέλουν. Λέγεται καὶ πληρέστερα **τὸν χορεύουν** ᾽ς τὸ **ταπι** καὶ πολλαχοῦ ἔτι πληρέστερα **τὸν χορεύουν** ᾽ς τὸ **ταπι σὰν τὸ σκαντζόχοιρο**. Ὄντως χάριν παιδιᾶς βάλλουν τὸ ζῶον τοῦτο μέσα εἰς εὐρὺν μετάλλινον δίσκον καὶ κτυποῦν ἓνα πρᾶγμα πού νὰ παράγῃ θόρυβον ἰσχυρόν. Τὸ ζῶον ἀρχίζει τότε νὰ κάμνῃ κινήσεις σὰν νὰ χορεύῃ.

τὸ παίρνει ἀπάνω του.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ **πρᾶμα** ἐπὶ τοῦ ὑπερηφανευομένου¹⁾. Ἐγεννήθη ἀπὸ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀκούων τις νὰ ἐπαινῆται ὠρισμένον προσόν του καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔπαρσιν, τὴν ὁποίαν ἐξωτερικεύει. Καὶ γενικώτερον εἰρωνικῶς πάντοτε **τὸ πῆρε ἀπάνω του** = ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἀξίαν του.

τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο κτλ.

Διὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἐδείξαμεν τινὰ ἀνηλεῶς λέγομεν τοῦ **ἄλλαξα τὴν πίστι, τὸ σταυρό, τὸ Χριστό, τὴν Παναγιά**, ὅπου **σταυρός, Παναγιά, Χριστός**

¹⁾ Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Γ 1.

είναι ταυτόσημα πρὸς τὴν *πίστι*. Αἱ φράσεις νοοῦνται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ βι-
αίου διὰ πολλῶν μαρτυριῶν ἐξαναγκασμοῦ τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἕξωμοσίαν¹.
Ἄλλὰ λέγεται καὶ *τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο ἕς τὸ ξύλο ἢ τὸν ἀντίθεο*². Ταῦτα
φαίνονται περίεργα, διότι ὁ *ἀδόξαστος* καὶ ὁ *ἀντίθεος* = *διάβολος* δὲν ἀποτε-
λοῦν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ν³ ἀναγκασθῆ τις διὰ ξυλοδαρμῶν ν⁴ ἀλλάξῃ. Ἔχουν
λοιπὸν ἀνάγκην ἄλλης ἐρμηνείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς παράγοντας
τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας εἶναι καὶ ἡ εἰρωνεία, ταύτης δὲ ὁ τελευταῖος ἐξελικτι-
κὸς βαθμὸς εἶναι ἡ λεγομένη ἀντίφρασις, καθ' ἣν μία ἔννοια ἐκφράζεται διὰ τῆς
ὄλως ἀντιθέτου ἐννοίας. Λέγομεν π.χ. *αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν
καλὴ* ἔνν. *μεριά*⁵ καὶ ἐννοοῦμεν τὸ ὄλως ἀντίθετον, δηλαδὴ ὄχι τὰς ἀρετὰς του,
ἀλλὰ τὴν φαυλότητά του. Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι οἱ χυδαῖοι εἰς τὰς βλασφή-
μους ὕβρεις των ἀποφεύγοντες τὰ ἱερὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται ἐπὶ τὸ εὐφημώ-
τερον τὸ *ἀντίθεος*, οἷον *τὸν ἀντίθεό σου*⁴! Λοιπὸν κατὰ ἓνα εἶδος ἀντιφρά-
σεως εὐφημητικῶς ἐλέχθη καὶ *τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀντίθεο* καὶ κατὰ τοῦτο *τοῦ ἄλ-
λαξα τὸν ἀδόξαστο*.

τοῦ ἀνάβω καντήλι, κερὶ.

Αἱ φράσεις συνηθίζονται εἰς δήλωσιν θερμῆς παρακλήσεως ἢ μεγάλου σε-
βασμοῦ πρὸς ἓνα πρόσωπον. Εἶναι προφανῆς ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῆς θρησκευτι-
κῆς ζωῆς, καθ' ἣν ἀνάπτουμεν πρὸ τῶν εἰκόσεων τῶν ἁγίων κανδήλια ἢ κερὶά. Συ-
νώνυμος φράσις *τὸν κάνω Θεό*.

τοῦ βάζω γυαλιά.

Ἡ φράσις σημαίνει εἶμαι ἀξιώτερος, ἱκανώτερος ἀπὸ αὐτὸν⁵ ἢ τὸν παίζω
ἕς τὰ δάχτυλα ἢ τὸν ἀπατῶ. Πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀρηθῶμεν
ἀπὸ τὰς ἰδιωματικὰς χρήσεις. Εἰς τὴν Ζάκυνθον *βάρ' τὰ γυαλιά σου* σημαίνει
πρόσεχε. Ἀσφαλῶς τοῦτο θὰ ἐλέχθη τὸ πρῶτον πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν
ἐφοροῦσε τὰ γυαλιά του, δὲν ἠδύνατο νὰ διαβάξῃ ἀπταιστως, ἀφοῦ δὲ τὰ ἔβαλε,
τότε πλέον ἐδιάβαζε προσεκτικὰ καὶ ὀρθά. Ὅθεν μεταφορικῶς *βάζω τὰ γυαλιά
μου* = προσέχω. Ἡ ἰδία φράσις *βάλ' τὰ γυαλιά σου* εἰς τὸ ἴδιωμα Μαδύτου
τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐσήμαινε μὴ ὀμιλῆς ἀπερισκέπτως. Καὶ ἡ μεταφορὰ αὐτὴ

¹) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμίαι 4, 200 καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀλλάζω Α 1.

²) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀδόξαστος, ἀλλάζω Α 1.

³) Πβ. ὄσα ἐγράφημεν Δελτ. 4, 96.

⁴) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀντίθεος 2.

⁵) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμ. 4, 174.

εἶναι εὐεξήγητος, διότι ὁ ἀπερισκέπτως ὁμιλῶν εἶναι ὡσάν ἐκεῖνον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν φορεῖ γυαλιά, διαβάζει ὅπως τύχη, ὄχι ὀρθῶς. Ἐποῦ λοιπὸν **βάζω τὰ γυαλιά μου** ἔφθασεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ προσέχω ἢ ὁμιλῶ μετὰ προσοχῆς, τὸ μεταβατικὸν **τοῦ βάζω τὰ γυαλιά** θὰ ἔπρεπε νὰ σημαίη τὸν κάμνω νὰ προσέχη τί νὰ λέγη καὶ τί νὰ πράττη. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος, ποὺ κάμνει τὸν ἄλλον νὰ προσέχη, φαίνεται ἀνώτερός του πνευματικῶς, ἡ φράσις προσέλαβε τὴν κοινὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπερτερῶ καὶ ἔπειτα τοῦ ἀπατῶ.

τοῦ γυρίζω τὴν πλάτη κτλ.

Ἄνθρωπον ποὺ ἀποστρεφόμεθα, δὲν θέλομεν καὶ νὰ τὸν ἴδωμεν κατὰ πρόσωπον. Ἄρα **τοῦ γυρίζουμε τὴν πλάτη** ἢ **τοῖς πλάτες** ἢ **τὴ ράχη** εἰς δήλωσιν περιφρονήσεως. Ἡ φράσις λέγεται καὶ πρὸς δήλωσιν ἀπειθήσεως δοθείσης ὑποσχέσεως.

τοῦ κάνω πλάτη κτλ.

Ἡ μεγαλυτέρα σωματικὴ δύναμις ὑπάρχει εἰς τοὺς ὄμους καὶ τὰς ὠμοπλάτας, ὅθεν **ἔχει γιερὲς πλάτες**—εἶναι σωματικῶς ἰσχυρός. Διὰ τοῦτο, ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηριχθῇ μέγας ὄγκος, προβάλλομεν πρὸς ὑποστήριξιν τὴν πλάτην. Τοιοῦτον βάρος εἶναι καὶ τὸ φόρτωμα ζώου. Προσδένεται εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ σώματος τὸ ἓνα καὶ ἕως ὅτου προσδεθῇ εἰς τὴν ἑτέραν τὸ ἄλλο, ὑποστηρίζει τις τὸ πρῶτον μὲ τὴν πλάτην. Ὅθεν **τοῦ κάνω πλάτη** ἢ **πλάτες** μεταφορικῶς ἐδήλωσε βοηθῶ αὐτὸν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινός. Καὶ περαιτέρω **ἔχει πλάτες**—ἔχει ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν προσώπου. Συνώνυμος φράσις **ἔχει δόντι**, περὶ ἧς ἰδὲ Δελτ. 4, 106.

τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιά.

Ἡ **ρετσινιά** εἶναι ἔμπλαστρον ἀλειμμένον μὲ ρητίνην. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προσκολλώμενον εἰς τὸ δέρμα δὲν ξεκολλᾷ εὐκόλα καὶ ἂν εἶναι εἰς φανερόν μέρος τοῦ σώματος, ὡς εἰς τὸν τράχηλον, ἀποτελεῖ ἀσχημίαν, λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου **τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιά**—τὸν φόρτωσαν ἀσχημὴ γυναῖκα, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεφορτωθῇ. Εἰς τὴν χρῆσιν ἡ φράσις προσέλαβε σημασίαν μεταφορικωτέραν λεγομένη ἐπὶ συκοφαντίας ἢ κατηγορίας, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται τις ν' ἀποσεῖση.

τοῦ μιλῶ μὲ τὰ δόντια.

Κατ' ἀναλογίαν τῶν φράσεων **τοῦ τρίζω τὰ δόντια**—τὸν ἀπειλῶ καὶ **τοῦ μιλάω ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια**—τοῦ ὁμιλῶ εὐθαρσῶς καὶ αὐστηρῶς, περὶ τῶν ὁποίων

ἔγραψεν ὁ Νικόλαος Πολίτης¹, ἐλέχθη καὶ *τοῦ μιλάω μὲ τὰ δόντια* = ἀναγκαστικά καὶ ὄχι φιλικῶς.

τοῦ ἔπεσε κεραμίδα κτλ.

Ὁ ἀνυπόπτως δεχόμενος κατὰ κεφαλῆς κεραμίδα πίπτουσαν ἀπὸ στέγην ὑφίσταται αἴσθημα δυσάρεστον. Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις *τοῦ ἔπεσε ἢ τοῦ ἔρθε κεραμίδα* ἔνν. ἔς τὸ *κεφάλι* ἢ ἀπλῶς *κεραμίδα!* ἐπὶ ἀπροσδοκίτου γεγονότος λίαν δυσαρέστου.

τοῦ ἔρθε ἢ ἀπανταχοῦσα κτλ.

Εἰς παλαιότερους χρόνους *πανταχοῦσα* ἢ *ἀπανταχοῦσα* ἐλέγετο συστατικῆ ἐπιστολῇ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς *πανταχοῦ* ἢ *ἀπανταχοῦ* χριστιανοὺς καὶ διδομένη εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον περιήρχετο τὴν ὠρισμένην ἐπαρχίαν καὶ συνέλεγεν ἐράνους ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ σκοποῦ φιλανθρωπικοῦ ἢ σκοποῦ κοινῆς ὠφελείας. Ἐπειδὴ δὲ συχνὰ ἐξαπελύοντο τοιαῦται ἀπανταχοῦσαι καὶ οἱ χριστιανοὶ σχεδὸν ἐνογλοῦντο ἀπὸ τὰς τοιαύτας φορολογίας, ἐλέχθη μεταφορικῶς *τοῦ ἔρθε ἢ ἀπανταχοῦσα* = τοῦ ἦλθεν ἔγγραφον περιέχον ὄχι εὐχάριστον ἀγγελίαν, ἀλλὰ ἐπιτίμησιν ἢ ἀπόλυσιν ἐκ θέσεως ἢ μετάρθεσιν εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν κττ. Λέγεται καὶ *ἄκουσε τὴν ἀπανταχοῦσα του* = ἐπεπλήχθη, ἐτιμωρήθη κττ.

τοῦ σκάβει τὸν λάκκο.

Ἀπὸ τὸ νόημα τῆς Δαβιτικῆς ρήσεως «λάκκον ὄρουξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο»² ἐσηματίσθη ἢ δημοτικίζουσα ἔκφρασις τῆς λογίας χρήσεως *ὅποιος σκάβει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα*. Εἶπε δὲ καὶ κάποιος ποιητῆς, τοῦ ὁποίου δὲν ἐνθυμοῦμαι τ' ὄνομα,

*ὅστις ἄλλω λάκκον σκάπτει,
ἑαυτὸν πολλάκις θάπτει.*

Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ δημωδεστέρα φράσις *τοῦ σκάβει τὸ λάκκο* = προπαρασκευάζει δολίως τὴν καταστροφὴν τινὸς ἀγνοῦντος ὅλως τὰ τεκταινόμενα.

τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο, τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκαιο.

Τὸ νόημα τῆς πλήρους ἐκφράσεως *να ποῦμε ἢ να πῆ κανεὶς καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο* ἔδωσεν ὁ Νικόλαος Πολίτης, λέγεται δὲ αὕτη, «ὅταν θέλωμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐλαφρυντικὰς περιπτώσεις πράξεως, ἢν καταδικάζομεν, ἢ ὅταν

¹) Παροιμ. 4,514.

²) Ψαλμ. 7, 16.

ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ἡ γνώμη, ἣν θεωροῦμεν ἐσφαλμένην, ἔχει καὶ τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιχειρήματα»¹. Πῶς ὁμως ἐγεννήθη ἡ φράσις; Εἶναι δυνατόν νὰ παραγνωρισθῇ τὸ δίκαιον ἐνὸς ἀνθρώπου διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἶναι τυφλός; Βεβαίως ὄχι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἔλλειψις τῆς ὁράσεως δὲν συνεπάγεται αἰσθητικῶς οὕτως εἰπεῖν τὴν δυνατότητα τῆς ἀδικίας, νομίζω ὅτι ἄλλην ἔννοιαν εἶχε κατ' ἀρχὰς **τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο** καὶ ἄλλη ἦτο ἡ πλήρης ἔκφρασις. Ἡ λέξις **δίκαιο** σημαίνει εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ ἀνήκον εἰς τινα, οἷον ἀμοιβή, μισθός καὶ διὴ καὶ τὸ μερίδιον διανεμομένου πράγματος. Ἄλλ' ἂν εἰς τὴν διανομὴν συμμετέχη καὶ τυφλός, εἶναι ἐνδεχόμενον ν' ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διανομέως δίδοντος εἰς αὐτὸν μικρότερον μερίδιον ἢ καὶ ὅλως δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ὁ τυφλός, ἐνῶ ἔχει δικαίωμα συμμετοχῆς. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν περίπτωσιν ἠδύνατο νὰ λεχθῇ **νὰ μὴ κλέψουμε ἢ νὰ μὴ κλέψη κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο ἢ νὰ μὴ φάγη κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο**. Οὕτως ἐννοεῖται τὸ πρᾶγμα καὶ οὕτως θὰ ἐλέγχθη κατ' ἀρχὰς. Κατόπιν ὁμως τὸ μὲν **στραβός** ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινε σύγχυσις τῆς σημασίας τοῦ **δίκαιο** μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθολικοῦ δικαίου, ἐλέγχθη ἡ φράσις ὡς λέγεται σήμερον.

Ἄλλην ἀρχὴν ἔχει ἡ ἔννοια τῆς συνωνύμου φράσεως **νὰ ποῦμε ἢ νὰ πῆ κανεὶς καὶ τοῦ πτωχοῦ τὸ δίκαιο**, διότι ὄντως ὁ πτωχός δύναται ν' ἀδικηθῇ φανερά ὡς ἀδύνατος νομιζόμενος καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος νὰ διεκδικήσῃ τὸ δίκαιόν του.

τοῦ τοὺς βρέχω.

Ἡ φράσις λέγεται κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου **τοὺς ξυλιές** καὶ σημαίνει τὸν δέρονω καταφέρων ἀλλεπάλληλα τὰ κτυπήματα, τὰ ὁποῖα οὕτω παρομοιάζουν πρὸς ραγδαίαν βροχὴν.

τοῦ 'φεξε.

Ὁ πτωχός, ὅστις **δὲν ἔχει μήτε 'ς τὸν ἥλιο μοῖρα**, εἶναι ὡσὰν νὰ εὐρίσκειται εἰς σκότος. Καὶ ὅταν τύχη νὰ τοῦ μειδιάσῃ ἡ τύχη, εἶναι ὡσὰν νὰ ξημερώνῃ δι' αὐτόν, ὡσὰν νὰ βλέπῃ φῶς. Διὸ λέγεται **ἔφεξε ἢ ξημέρωσε γιὰ τὸν δεῖνα**, εἰς τὸν ὅποιον παρουσιάσθη ἔκτακτος εὐνοϊκὴ περίστασις, ὅστις εὐτύχησεν ἐξαίρνης, καὶ συντόμως **τοῦ 'φεξε τοῦ δεῖνα**. Εἰς τὴν φράσιν δύναται νὰ ἐξυπακούεται καὶ ἡ λέξις **τύχη**.

Λέγεται καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Χίου **ἐν μοῦ φεξεν τίποτε** = δὲν ἐκέρδισα τίποτε καὶ ρῆμα **φέγγω** = εἶμαι πλούσιος.

¹) Παροιμ. 4, 424.

τοῦ ᾠψαλαν, τοῦ ᾠπαν τὰ σκολιανά του, ἄκουσε τὰ σκολιανά του.

Αἱ φράσεις σημαίνουν τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν κττ. Εἰς τὴν γένεσίν των θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ τὸ *ἔψαλαν*, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἔχουν τὴν ἀρχήν. Τὸ ἐπίθετον *σκολιανά* = τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν σκόλην, τὰ γιορτινά, ἔγινεν οὐσιαστικὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ *λόγια*. Εἶναι λοιπὸν *σκολιανά λόγια* ἐκεῖνα ποῦ ἀκούει τις τὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι ἐκεῖ ψάλλουν. Πῶς ὅμως κατήντησαν νὰ σημαίνωιν ἐπιπλήξεις καὶ ὕβρεις; Ἔχομεν πραγματευθῆ ἄλλαχού¹ περὶ τῶν ὁμοίων φράσεων *τοῦ ᾠψαλαν τὸν ἀναβαλλόμενον* καὶ *ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του* = τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ *ἀναβαλλόμενος* ψάλλεται ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, ἐν *σκόλῃ*, καὶ ὁ *ἐξάψαλμος* ὁμοίως ἐν *σκόλῃ* ἀκούεται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἀδιάφορον ἂν καὶ καθημέραν εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴτε κατ' οἶκον ἀναγινώσκειται ὑπὸ τῶν ἱερέων, κατ' ἐπίδρασιν τῶν λέξεων τούτων καὶ τὰ *σκολιανά λόγια* προσέλαβαν τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τῶν ἐπιπλήξεων καὶ ὕβρεων.

τὸ φουσᾶ καὶ δὲν κρυώνει.

Ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον ἐνθυμούμενον μετὰ πικρίας ἀποτυχίαν τινὰ ἢ κακοτυχίαν ἢ πάθημα. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅστις τρώγων ἢ πίνων τι καίεται καὶ τὸ φουσᾶ διὰ νὰ κρυώσει, ἀλλὰ κατεχόμενος ἀπὸ τὸ ὀδυνηρὸν αἴσθημα καὶ ἀνυπομονῶν νομίζει ὅτι ἀργεῖ νὰ κρυώσει ἢ δὲν κρυώνει.

τὸ χαβᾶ του.

Ἡ λέξις *χαβᾶς* ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *hava* σημαίνει μουσικὸν σκοπὸν². Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἐπιμένοντος εἰς τὴν γνώμην ἢ τὴν ἀπαίτησίν του κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τραγουδιστῆν, ὅστις δὲν ἐννοεῖ νὰ παύσῃ τραγουδῶν καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ γίνῃ παρατήρησις καὶ σύστασις νὰ παύσῃ, οἷον *ὄσο κι ἂν τοῦ πῆς, ἐκεῖνος τὸ χαβᾶ του ἢ δὲν ἀλλάζει τὸ χαβᾶ του*.

τό ᾠχει δίπορτο.

Δίπορτο σπῆτι εἶναι τὸ ἔχον δύο θύρας, τὴν κυρίαν καὶ ἐτέραν δευτερεύουσαν πολλάκις ἀφανῆ. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Χριστιανὸς ὁ ὑφιστάμενος ἐπίθεσιν ὑπὸ Τούρκων εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ διὰ τῆς ὀπισθίας, ἂν ἔμενεν αὐτὴ ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς λόγος ἐδημιούργησε τὴν ἀνωτέρω φράσιν λεγομένην ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει δύο καταφύγια καὶ κατὰ

¹) Δελτ. 4, 100 - 2.

²) Ἰδ. *I. Χλωροῦ*, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1974α.

τὰς περιστάσεις ἐπωφελεῖται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἢ δύναται νὰ ἐξεύρη πόρους ἐν ταῖς ἀμηχανίαις ἢ ἔχει ὑποστήριξιν ἀπὸ δύο ὑποστηρικτὰς ἢ ἀσπαζόμενος τὰς γνώμας καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ὠφελεῖται διττῶς κττ.¹

ὑπογράφω.

Τὸ φραστικὸν τοῦτο ρῆμα σημαίνει ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τινος ζητήματος, ὡσὰν νὰ εἶμαι ἀπολύτως πεπεισμένος διὰ τὸ ἄνευ οὐδενὸς δόλου περιεχόμενον ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ἀδιστακτικῶς ὑπογράφω εἴτε ἀναγνώσκων αὐτὸ εἴτε μὴ. Πρὸς ἐπίτασιν δὲ τῆς ἐννοίας λέγεται καὶ **ὑπογράφω καὶ μὲ τὰ δύο μου χέρια.**

φέγγουν τ' ἀφτιά του κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου κατίσχνον, τοῦ ὁποίου σὰν νὰ εἶναι διαφανῆ τ' ἀφτιά ἔνεκα τῆς μεγάλης ἰσχύου λόγῳ κακῆς διατροφῆς ἢ ἀσθενείας ἰδίως τῆς φθίσεως. Συνεκδοχικῶς λέγεται καὶ **ἔφεξε τὸ πρόσωπό του, ἔφεξαν τὰ χέρια του** καὶ γενικῶς **ἔφεξε** = ἀδυνατίσει.

φιλῶ σταυρό.

Συνηθίζουσι τὰ παιδιά, ὅταν δυσπιστοῦν εἰς τὴν φιλαλήθειαν τῶν ἄλλων, νὰ σχηματίζουσι σταυρὸν μὲ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν, τὸν ὁποῖον προσφέρουσι εἰς προσκύνησιν λέγοντα **φιλα σταυρὸ** = ἂν λέγῃς τὴν ἀλήθειαν, ὀρκίσου φιλῶν τὸν σταυρὸν. Ὅθεν ἢ φράσις **φιλῶ σταυρὸ** = ὀρκίζομαι.

φτερό, φτερά, κἀνω φτερὰ κτλ.

Μία τῶν πολυχρήστων εἰς μεταφορικὰς χρήσεις λέξεων εἶναι καὶ τὸ **φτερό, φτερά.**

Ἐπὶ πράγματι μυστηριωδῶς ἐξαφανιζομένου λέγεται **ἔκαμε φτερά**, ἧτοι ἀπέκτησε πτερὰ καὶ σὰν πούλι ἐξηφανίσθη.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιδεικνυομένου κοινωνικῶς χάρις εἰς ξένην ὑποστήριξιν λέγεται **πετάει μὲ ξένα φτερά.**

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀπολέσαντος τὸ θάρρος, τὴν ἔπαρσιν καὶ ἀγερωχίαν λέγεται **τοῦ ἴκοσαν τὰ φτερὰ ἢ κόπηκαν τὰ φτερά του.**

Ἐπὶ πράγματι ἢ προσώπου, τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει νὰ περιπατοῦμεν σὰν νὰ πετοῦμεν ἀπὸ χαρὰν, εὐχαρίστησιν κττ., ἢ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐμπνέει θάρρος, τόλμην ἢ ἔπαρσιν καὶ θράσος λέγεται **μοῦ δίνει φτερά.**

¹) Πβ. Νικολάου Πολίτου, Παροίμ. 1, 493.

Ἐπὶ ταχίστης ἐνεργείας λέγεται ἔς τὸ *φτερό* = ἀμέσως, οἷον *ντύνομαι ἔς τὸ φτερό, ἔρχομαι ἔς τὸ φτερό* κτ. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ πτερύγισμα καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπόπτησιν τῶν πτηνῶν.

φυσάει τὸν παρᾶ.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν γανριῶντα καὶ φρυῶντα ἵππον ἐλέγετο εἰς τὰ ἰδιώματα Πόντου καὶ Βιθυνίας *φυσᾶ καὶ πορπατεῖ* διὰ τὸν κομψυόμενον ἢ τὸν ἀγέρωχον καὶ ὑπερήφανον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλούσιος συνήθως ἐπαίρεται, ἢ φράσις περιωρίσθη εἰς δῆλωσιν αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ἐλησμονήθη ἢ ἀρχικὴ σημασία της, οἱ λαλοῦντες κινούμενοι καὶ ἀπὸ τὴν μεταβατικὴν σημασίαν τοῦ *φυσάει* ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ συμπληρώσουν αὐτὴν δι' ἀντικειμένου χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῶν πλουσίων καὶ εἶπαν *φυσάει τὸν παρᾶ* παραλιπόντες τὸ δεύτερον μέρος τῆς φράσεως, τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς ἐχρειάζετο πλέον. Σήμερον κοινότερα ἀκούεται *τὸν φυσάει* ἐνν. *τὸν παρᾶ*, *τοῖς φυσάει* ἐνν. *τοῖς δραχμῆς ἢ τοῖς λίρας* καὶ ἀπλῶς *φυσάει* = εἶναι πλούσιος. Αὐτὸ τὸ *φυσάει* μόνο του καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια μαρτυροῦν πόσον προσφιλὴς εἶναι ἡ φραστικὴ βραχυλογία εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας.

φῶς φανερό, φῶς φανάρι.

Λέγεται διὰ πρᾶγμα ὀλοφάνερον *φῶς φανερό* βραχυλογικῶς ἀντὶ εἶναι *σὰν τὸ φῶς φανερό*. Καὶ ἐπειδὴ τὸ φῶς ὡς ἔννοια εἶναι μᾶλλον γενικὴ καὶ ἀφηρημένη, οἱ λαλοῦντες ἠθέλησαν νὰ πάρουν ὡς πρᾶγμα παρομοιώσεως κάτι τὸ μᾶλλον συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ *φανάρι*, ὅθεν τὸ συνώνυμον *φῶς φανάρι*.

χαλνῶ τὴν καρδιά μου, χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου.

Ἡ *καρδιά* λαμβάνεται μεταφορικῶς εἰς δῆλωσιν τῆς εὐαρέστου συναισθηματικῆς καταστάσεως, τῆς εὐαρέστου διαθέσεως, διὸ καὶ λέγεται κοινῶς *μοῦ κάνει καρδιά* = αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν, θέλω *μ' ὅλη μου τὴν καρδιά* = μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσίν μου, «ἐξ ὅλης καρδίας»¹. Καὶ ὅταν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ αὕτη, λέγομεν *χάλασε ἡ καρδιά μου* καὶ μεταβατικῶς *χαλνῶ τὴν καρδιά μου* = χάνω τὴν καλὴν μου διάθεσιν, στενοχωροῦμαι, λυποῦμαι.

Συνώνυμον πρὸς τὸ *χαλνῶ τὴν καρδιά μου* εἶναι τὸ *χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου*. Τὸ ἐπίθετον *ζαχαρένιος* = ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ ζάχαριν ἢ ὁ περιέχων ζάχαριν ἔχει καὶ χρήσεις μεταφορικᾶς. Εἰς πολλὰ ἰδιώματα χρησιμοποιεῖται ὡς προσδιορι-

¹) Εὐαγγελ. Λουκ. 10, 27.

σμός τῆς ὠραιότητος ἢ τῆς συμμετρίας κτ., καθὼς *ζαχαρένιο κορμάκι, πρόσωπο, στόμα, ζαχαρένια μάτια, στήθια, χεῖλια* καὶ περαιτέρω *ζαχαρένια γλῶσσα* = ἢ λέγουσα ὠραία *ζαχαρένια λόγια* τὰ ἄλλως λεγόμενα *γλυκόλογα*. Κατὰ ταῦτα δύναται, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι ἐλέχθη ἢ καὶ λέγεται καὶ *ζαχαρένια καρδιά*, καθὼς λέγεται εἰς τὴν κοινὴν καὶ *γλυκεῖα καρδιά*, ὅχι μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς σχέσεως πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως, δηλαδὴ *ζαχαρένια καρδιά* θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ εὐάρεστος ψυχικὴ κατάστασις, καλὴ διάθεσις, ἀγαλλίασις. Οὕτω καὶ μόνον δύναται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἰδιωματικαὶ φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ *ζαχαρένια* κατ' ἔλλειψιν τοῦ *καρδιά* γενόμενον οὐσιαστικὸν ἐδήλωσε τὴν καλὴν, τὴν εὐάρεστον διάθεσιν. Λέγεται π.χ. πολλαχοῦ *κάνει ὅ,τι λέει ἢ ζαχαρένια του* = κάμνει ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ἐν Ἡπειρῷ δὲ *χαλνῶ τὴ ζαχαρένια του* = κάμνω ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ὅ,τι μοῦ ζητήσῃ, συνώνυμον τῷ κοινῷ δὲ *χαλνῶ τὸ χατίρι του*, ἐν Ἀστυπалаίᾳ δὲ *γλεντοῦν τὴ ζαχαρένια τως* = διασκεδάζουν, εὐθυμοῦν.

Ἐξ ὧσων εἶπαμεν νομίζω ὅτι φθάνομεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς κοινῆς φράσεως *μὴ χαλνᾷς τὴ ζαχαρένια σου* = *μὴ χαλνᾷς τὴν καρδιά σου*, μὴ παύσης νὰ ἔχῃς εὐθυμον διάθεσιν, μὴ στενοχωρῆσαι.

χάνω τὸ Θεό μου.

Εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ ὁ μόνος ποῦ δὲν πρέπει ἢ δὲν ἠμπορεῖ νὰ λησμονηθῆ ποτὲ εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν ὅμως κανεὶς χάσῃ καὶ αὐτόν, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ψυχικῆς ἀναστατώσεως, ὅτε τὰ πάντα λησμονοῦνται. Διὰ τοῦτο εἰς δὴλωσιν μεγάλῃς ἐκπλήξεως, ἀμηχανίας, θαυμασμοῦ κτ. λέγεται *χάνει κανεὶς τὸ Θεό του*.

χαρὰ Θεοῦ.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δὴλωσιν ἀρίστης καταστάσεως τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὁποίαν χαίρει καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, οἷον *κάνει μιὰ ἡμέρα, ἓνα καιρὸ χαρὰ Θεοῦ! ἥλιος χαρὰ Θεοῦ! βραδεῖα χαρὰ Θεοῦ!* κτ.

χτυπάει πόρτες.

Λέγεται ἢ φράσις αὕτη σκωπτικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις μεταβαίνει εἰς συνάντησιν προσώπων κατ' οἶκον, παρὰ τῶν ὁποίων ἐκλιπαρεῖ ὑποστήριξιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας εὐχρηστεῖ καὶ ἡ φράσις *φιλάει κατουρεμένες ποδιές*.

χτυπῶ καμπανιά, καμπανιές κτλ.

Λέγεται *καμπανιά* ὁ κτύπος τῆς καμπάνας τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸν ὁποῖον

ειδοποιούνται οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν Ἐπεδῶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἢ ἀνωτέρω φράσεις, ἢ ὅποια σημαίνει κἀνω ὑπαινιγμὸν διὰ νὰ δώσω εἰς τινὰ νὰ καταλάβῃ ζήτημά τι, διὰ τὸ ὅποιον δὲν θέλω νὰ ὀμιλήσω φανερά, καθὼς οἱ Χριστιανοὶ ειδοποιούνται νὰ προσέλθουν εἰς τὸν ναὸν ὄχι διὰ κήρυκος, ἀλλὰ μὲ τὴν φωνὴν τῆς καμπάνας. Οὕτω τοῦ *χτυπῶ καμπανιά* ἢ *καμπανιῆς* = τοῦ ὑπαινίσσομαι.

Ἐκ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τῆς ὅλης φράσεως προσέλαβε καὶ ἡ λέξις *καμπανιά* τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπαινιγμοῦ, καθὼς μαρτυροῦν αἱ φράσεις *ἀκούω καμπανιῆς ἀπὸ τὸν δεῖνα* = *μοῦ χτυπάει καμπανιῆς, ἄκουσα τὴν καμπανιά* κττ. Συνώνυμον *ἄκουσα τὴ σφυριά*, ὅπου τὸ *σφυριά* ὁμοίως μεταφορικῶς σημαίνει τὸν ὑπαινιγμὸν κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *καμπανιά*.

χώρισαν τὰ τσανάκια, ἔχουν χώρα τὰ τσανάκια.

Αἱ φράσεις λέγονται διὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια διάκεινται τώρα ἐχθρικῶς, ἐνῶ πρὶν διέκειντο φιλικῶς. Κατ' ἀρχὰς ἢ χρῆσις τῶν περιωρίζετο εἰς πρόσωπα ἔχοντα κοινὴν δίαιταν καὶ κοινὴν τράπεζαν καὶ ἔπειτα χωριζόμενα, καθὼς οἱ ἐν διαστάσει σύζυγοι, κατόπιν ὅμως ἐγενικεύθη.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΣΥΧΙΟΝ

*«Ἡ κριτικὴ τέχνη τὰς τῶν εὐγενεστέρων καὶ εὐφρε-
στέρων ψυχὰς ὅσπερ ἔλαιον φλόγα ἐγείρει».*

Cobet ἐν Λογίῳ Ἑρμῆ (1867) 210.

Ἡ παροῦσα διατριβὴ εἰς τὸν Ἑσυχίον εἶναι ἡ πέμπτη κατὰ σειρὰν τῶν ὑφ' ἡμῶν συνταχθεισῶν διατριβῶν εἰς τὸν λεξικογράφον τοῦτον¹. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ὅτι δηλ. αἱ διατριβαὶ ἡμῶν αὗται «δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν προσπάθειαν, οἷονεὶ ἐκ περιζώματος, πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ παραδοθέντος κειμένου, ἀλλ' εἶναι φυσικὴ παρέκτασις τῆς εἰς τὸ κύριον ἡμῶν ἔργον ἐνασχολήσεως»², τῆς μελέτης καὶ ἐξακριβώσεως τῶν στοιχείων τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν διατριβῶν ἡμῶν τούτων θὰ πεισθῆ, ἐλπίζομεν, ἕκαστος φιλόλογος φιλοδοξῶν νὰ δρέψῃ κριτικὰς δάφνας, ὅτι τὸ ἔργον τῆς κριτικῆς τῶν κειμένων ἀποβαίνει ἀποτελεσματικώτερον, ἂν ὁ ἐπιλαμβανόμενος αὐτοῦ ἔχῃ ἀφομοιώσει εἰς τὴν συνείδησίν του τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης μάλιστα μὲν ἐν τῷ στόματι καὶ τῇ ψυχῇ τῶν λαλούντων, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐν τῇ διὰ τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως παραδόσει, διότι καὶ ἐν ταύτῃ τὰ σφάλματα συμβαίνουσι κατὰ νόμους τινὰς καὶ ἀρχὰς ψυχολογικὰς καὶ τεχνικὰς.

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Ἑσυχιακοῦ Λεξικοῦ, τὸ κείμενον αὐτοῦ οὔτε συνεχὲς εἶναι, ὥστε ἐκ τῶν συμφραζομένων νὰ κριθῆ ἡ ἀξία τῆς προτεινομένης διορθώσεως, πλὴν σπανιώτατα, οὔτε ἐκ μιᾶς τινος χειρὸς καὶ διανοήσεως προῆλθεν, ὥστε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῆς γραμματικῆς ἢ τῆς συνθετικῆς νὰ διακρίνη τις τὰ νοσοῦντα χωρία. Ἡ πρώτη χεὶρ παρ' Ἑσυχίῳ εἶναι, ὡς γνωστόν, πολλαπλῆ. Ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅτε συνετάχθη ὁ πύργος αὐτοῦ μέχρι τοῦ 15ου εἰς ὃν ἀνήκει ὁ μόνος περιωθθεὶς κῶδιξ, ἀντεγράφετο καὶ ἐπλουτίζετο ἀεὶ ὑπὸ σοφῶν καὶ ἀσόφων γραμματικῶν καὶ κτητόρων αὐτοῦ. Ἡ ἀποκατάστασις τοσοῦτων χειρῶν εἶναι ἔργον τοῦ κριτικοῦ τοῦ Ἑσυχίου.

Ἀντίρροπος πρὸς τοιαύτας δυσκολίας ἐπικουρία ἔρχεται ἐκ τῶν στοιχείων

¹) Βλ. Περιοδικῶν Ἀθηνᾶς Δην τόμ. 30(1919)3-16: *Συμβολὴ εἰς τὰ τοῦ Ἑσυχίου*, Βαν τόμ. 39(1927)219-242: *Συμβολὴ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἑσυχίου*, Γην τόμ. 46(1985)212-236: *Παλαιογραφικὰ εἰς τὸν Ἑσυχίον*, Δην τόμ. 49(1939)3-48: *Παλαιογραφικὰ καὶ Κριτικὰ εἰς τὸν Ἑσυχίον*.

²) Ἀθηνᾶς τόμ. 49,3.

τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, σωθέντων ἐν τῇ ἰδιωματικῶς λαλουμένη διαμόνης τῆς ἀδιακόπου προφορικῆς παραδόσεως, ὅσάκις βεβαίως εἶναι τοῦτο δυνατόν. Καὶ εἶναι πολλάκις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γλῶσσαι ¹ καθ' ἑαυτὰς ἐξεταζόμεναι.

1. «*ἀβλήδην* ἐνδοσίμον».

Ὁρθῶς ὁ Schmidt παρατηρεῖ «*pro ἀββλήδην, ἀμββλήδην*»· ἀλλ' ἵνα τὸ ἐρμήνευμα στοιχῆ πρὸς τὸ λῆμμα μεταγραφτέον αὐτὸ *ἐνδοσίμω* ἵνα νοηθῆ ἀπὸ *ἐνδοσίμου*, ἦτοι ἀπὸ *προσιμίου*, ὡς ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου τὸ λῆμμα *ἀμββλήδην*.

2. «*ἀβρινά* κεκαθαυμένα».

Ἡ γλῶσσα αὕτη δύναται νὰ μεταγραφῆ εἰς *αὔρινά*, γνωστοῦ ὄντος ὅτι τὰ γράμματα β καὶ υ ἐν τῇ μικρογραμμάτω γραφῇ ἀντιμεταλαμβάνονται. Ἐν δὲ ἤδη γράψωμεν αὐτὴν διὰ τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς τῆς πρώτης χειρὸς καὶ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι Ρ καὶ Γ πολλάκις συγχέονται, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψεν ΑΥΓΙΝΑ ἦτοι *αὔγινά*.

Τὸ οὕτω προκῦπτον ἐπίθετον *αὔγινός*, ἀμάρτυρον ἄλλοθεν ἐπὶ τῆς παραδιδομένης σημασίας, δύναται νὰ παρῆγεται εἴτε ἀπὸ τοῦ *αὔγη* = λάμψις, λευκότης, καθαρότης εἴτε ἀπὸ τοῦ ἰδιωματικῶς μεμαρτυρημένου (Πόντω) *αὔγος* ² = λαμπρός,

¹) Γλῶσσα ἐν τῇ γραμματικῇ λέγεται λέξις ἀπηρχαιωμένη ἢ ἰδιωματικῇ, ὅπωςδήποτε οὐχὶ γνώριμος εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν ὁμογλώσσων καὶ ἐπομένως ἔχουσα ἀνάγκην ἐξηγήσεως· ὁ Ἀριστοτέλης (Ποι. 1457 β 21) ὡς ἐξῆς ὀρίζει τὴν γλῶσσαν: «*Λέγω δὲ κύριον (ὄνομα) ὃ χροῶνται ἕκαστοι, γλῶτταν δὲ ὃ ἕτεροι, ὥστε φανερόν ὅτι καὶ γλῶτταν καὶ κύριον εἶναι δυνατόν τὸ αὐτό, μὴ τοῖς αὐτοῖς δέ· τὸ γὰρ σίγνον Κυπρίοις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶττα*». Ἡ τοιαύτη λέξις λέγεται καὶ γλῶσσημα (βλ. Χ. Χαριτωνίδην ἐν Ἀθηνᾶς 24 σελ. 237). Γλῶσσα λέγεται συνεκδοχικῶς ἢ τε ἐξηγουμένη λέξις καὶ ἡ σημασία αὐτῆς· οὕτω λέγοντες «*γλῶσσας Ἕουχίου*» ἐννοοῦμεν τὸ σύνολόν τῶν ἐξηγουμένων λέξεων ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἕουχίου μετὰ τῶν σημασιῶν αὐτῶν. Εἰδικώτερον δὲ ἡ μὲν ἐξηγουμένη λέξις λέγεται *λήμμα*, ἡ δὲ παρεχομένη σημασία αὐτῆς *ἐρμήνευμα*. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεταγενεστέρα λέξις *γλωσσάριον* σημαίνουσα *συλλογὴν γλωσσῶν*, ἦτοι ἰδιωματικῶν καὶ ἀγνώστων λέξεων μετὰ συντόμου ἐξηγήσεως αὐτῶν, ἀκολούθως δὲ καὶ ἐπίτομον λεξικόν, ὅσον *ἑλληνολατινικόν* - *λατινοελληνικόν* γλωσσάριον.

²) Διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ *αὔγινός* ἐκ τοῦ ἐπιθ. *αὔγος* πρβ. *ἀληθινός* ἐκ τοῦ *ἀληθής*, *μαλθακινός* ἐκ τοῦ *μαλθακός*, *ταχινός* ἐκ τοῦ *ταχύς*, *χειμερινός* ἐκ τοῦ *χειμέριος*, *χθιζινός* ἐκ *χθιζύς*. Πρβ. πρὸς τούτοις καὶ *μελανός* ἐκ τοῦ *μέλας*, *ἀδειανός* ἐκ τοῦ *ἀδειος*, *λειανός* ἐκ τοῦ *λειός*.

Διὰ δὲ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐπιθ. *αὔγος* ἐκ τοῦ *αὔγη* πρβ. *αἰοδός* ἐκ τοῦ *αἰοδή*, *μοιλπός* ἐκ τοῦ *μοιλπή*, *ταγός* ἐκ τοῦ *ταγή*, *φωνός* ἐκ τοῦ *φωνή*, περὶ ὧν βλ. Ἀθηνᾶς 49(1939) σελ. 48.

λευκός, καθαρός. Ἐπίσης καὶ τὸ ἐκ μόνον τοῦ Πόντου μαρτυρούμενον ρῆμα *αὐγίζω* = λευκαίνω, καθαρίζω δύναται νὰ παράγεται εἴτε ἀπὸ τοῦ *αὐγή* εἴτε ἀπὸ τοῦ *αὐγός*.

Τὸ δὲ ἰδιωματικώτερον *αὐγινός* = πρωινός καὶ τὸ ἀπρόσωπον ρῆμα *αὐγίζει* = γίνεται αὐγή, ἄλλως *χαράζει* παράγονται ἀπὸ τοῦ κοινοτέρου *αὐγή* = πρωία.

3. «*ἀγκόλαι*· ἀγκῶνες».

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡσυχίου «*ἀγκλόν*· σκολιόν» συναγομεν ὅτι ὁ προκείμενος τύπος *ἀγκόλαι* προέκυψεν ἐκ τοῦ τύπου *ἀγκλαι* ἢ *ἄγκλαι* κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ συνοδίτου φθόγγου *ο* μεταξὺ τῶν φθόγγων *γκ* καὶ *λ*. Πρβ. κατωτέρω τὴν γλῶσσαν *δάγκολον*.

4. «*ἀδελιφήρ*· ἀδελφός».

Τὸ ἀκατανόητον λῆμμα ὁ Ahrens μεταβάλλει εἰς *ἀδελφιόρ*, πιθανώτατον Δωρικὸν τύπον, ἀντὶ τοῦ *ἀδελφεός*. Ἄλλ' ἴσως πιθανώτερον θὰ μετεβάλλετο ὁ τύπος οὗτος εἰς *ἀδελφιρ* (*ἀδελφίς*), ἵνα ἡ κατάληξις ἔχη καθὰ εἰς τὸ *δεξις* πρὸς τὸ *δεξιός*, εἰς τὸ *κύρις* πρὸς *κύριος*, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰ οὐδέτερα *ἡμιόλιν* πρὸς τὸ *ἡμιόλιον*, *ἀργύριν* πρὸς τὸ *ἀργύριον*, ἅτινα μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, καὶ εἰς πλείστα ἄλλα, οἶον *ποτήριν* πρὸς τὸ *ποτήριον* κτλ.¹.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐν τῇ παραληγοῦσῃ *ι* εἶναι πιθανώτατον, ὡς ἀναπτυχθὲν μεταξὺ ὑγροῦ καὶ ἀφώνου, τοῦ *λ* καὶ τοῦ *φ*. Ὅθεν ἡμεῖς ἐκδίδομεν τὴν γλῶσσαν

«*ἀδελφιρ*· ἀδελφός».

5. 6. 7. «*ἄζαχές*· οἱ μὲν τὸ σκληρὸν καὶ χαλεπὸν, παρὰ τὸ *ἄζαλέον*, οἱ δὲ ἀδιάλειπτον».

«*ἄζεχές*· ἀδιάλειπτον».

«*ἄζεχής*· ὁ σκληρὸς καὶ χαλεπός».

Αἱ σημασίαι τῶν τριῶν τούτων γλωσσῶν παρέχονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου ὑπὸ τὸ λῆμμα *ἄζηχής* - *ἄζηχές*, γνωστοτάτην Ὀμηρικὴν λέξιν. Ἐντεῦθεν φέρεται τις ἄνευ πολυπραγμοσύνης εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν γλωσσῶν τούτων ὡς ἐκ παραναγνώσεως προελθουσῶν.

¹) Ὁ μεταπλασμός τῶν εἰς -*ιος* ἐπιθέτων καὶ κυρίων ὀνομάτων εἰς -*ις*: (*Δημήτριος* - *Δημήτρις*) καὶ τῶν εἰς -*ιον* οὐσιαστικῶν εἰς -*ιν*: (*ποτήριον* - *ποτήριν*) εἶναι εἰσέτι ἀνεξήγητος. Τετράκις εἶπεν γνώμην περὶ τούτου ὁ Χατζιδάκις ἄνευ πειθανάγκης. Βλ. ὅσα ἔγραψε περὶ τοῦ πράγματος ὁ Στυλιανὸς Καψωμένος ἐν *Λεξικογρ. Δελτ.* Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1 (1939), 59 - 60.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ πολὺς Schulze (Quaestiones Epicae 47) ἐνῶ λέγει ὅτι ὁ παραβάλλων τὸ Ὅμηρικὸν ἀζηχῆς πρὸς τὰς Ἑσυχιακὰς γλώσσας ἀζεχῆς-ἀζεχῆς ἀνάγκη νὰ δεχθῆ ἢ ὅτι τὸ ε τῆς παραληγούσης ἐξετάθη ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ἢ ὅτι ἢ παρ' Ἑσυχίῳ παράδοσις εἶναι ἡμαρτημένη, ἐν τούτοις παρὰ τὰ ὀρθότατα ταῦτα ἐχόμενος σταθερῶς τῆς ἐν τῷ κώδικι ἀλφαβητικῆς σειρᾶς, ὡσεὶ ἐπιγραφικοῦ μνημείου, οὐδετέραν τούτων ἀποδέχεται. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ ταύτας καταλέγεται ἐν τῷ Λεξικῷ καὶ ἡ γλῶσσα ἀζαχῆς μετὰ τῶν αὐτῶν σημασιῶν, ὁ Schulze ἀποφαίνεται τὰ ἑξῆς: «Notionem quae inest in vocabulo *συνεχῆς* si cum negatione efferre volueris, recte dixeris *ἀδιεχῆς sine intermissione (Eustath. ad Δ 435). Cujus adjectivi et vetustior et plenior forma erat *ἀδια(σ)εχῆς: ἀζα(σ)εχῆς quam Graecis aut in ἀζαχῆς (Hes.) aut ita ut vocalis secunda cum antecedente misceretur, non prorsus de medio tolleretur in ἀζηχῆς aut denique exempto *a* in ἀζεχῆς (Hes.) contraheret licuit».

Ἄλλὰ θὰ ἠδύνατό τις εὐλαβῶς νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου φιλολόγου, ὅτι πολλὰ εἶναι καὶ τολμηρὰ τὰ ὑπονοούμενα. Χωρὶς νὰ παραδίδεται *διεχῆς* πλάττεται ἐπίθετον ἐκ τούτου *ἀδιεχῆς*. Καὶ πάλιν παρὰ τοῦτο ὑπονοεῖται τύπος *ἀδιασεχῆς* πλασθεὶς ὡς εἰκὸς εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἐσφῆζετο τὸ ἀρκτικὸν σ τοῦ ἔχω (*σέχω*), ἦτοι εἰς χρόνους προδιαλεκτικούς, ἵνα ἐκ τούτου παραχθοῦν οἱ δύο ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου παραδιδόμενοι τύποι *ἀζαχῆς* καὶ *ἀζεχῆς*, διατιθεμένων τῶν συγκροουμένων φωνηέντων *a* καὶ *e* (*ἀζαεχῆς*) κατὰ δύο τρόπους, τοῦτο μὲν κατ' ἐκθλιψιν τοῦ *e*, τοῦτο δὲ κατὰ συναίρεσιν ἀμφοτέρων εἰς *η*.

Ἦδη, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μόνον ὁ τύπος *ἀζηχῆς-ἀζεχῆς* μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου, οἱ δὲ τύποι *ἀζαχῆς* καὶ *ἀζεχῆς* ὑπὸ λεξικογράφων, ὅτι πρὸς τούτοις τὸ Η παραναγινώσκειται καὶ ὡς Α καὶ ὡς Ε, δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ παραναγνωσμάτων τοῦ ἀναμφισβητήτως παραδοθέντος τύπου *ἀζηχῆς-ἀζεχῆς*. Ποία δὲ εἶναι ἡ ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος τούτου ἡμεῖς οὐδὲν ἔχομεν νὰ εἴπωμεν¹.

Ἦτο τόσον βέβαιος ὁ Schulze περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προταθείσης ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, ὥστε καταπαύει τὸν περὶ τούτου λόγον ἀποφαινόμενος: «Ergo reducendae videntur solutae formae *ἀζαεχῆς ἀζαεχῆς* Δ 435, Ο 25, 658, Ρ 741, σ. 3 (h. h. Ger. 468)». Ἄλλ' οὐδεὶς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐτόλμησε ταύτας ἀποκαταστάσεις ἐν τῷ Ὅμηρικῷ κειμένῳ νὰ εἰσαγάγῃ.

¹) Βλ. Émile Boisacq, Dictionnaire Etymologique de la langue Grecque ἐν λ. *ἀζηχῆς*, ἐνθα καταλέγονται ἐτυμολογίαι τινὲς ἥκιστα πιθαναί.

8. «*αἰχμόδετος*· αἰχμάλωτος».

Ἐπιθήνου θεωρουμένης τῆς συνθέσεως τοῦ *δεῖν* = δεσμεύειν μετὰ τοῦ *αἰχμή* πρὸς δήλωσιν τῆς παρεχομένης σημασίας διορθοῦται

«*αἰχμόληπτος*· αἰχμάλωτος»

παραβάλλεται δὲ πρὸς τὸ *δορίληπτος*· αἰχμάλωτος¹. Καὶ ἀντιμεταλαμβάνονται μὲν παλαιογραφικῶς τὰ τε Λ καὶ Δ καὶ τὰ Ε καὶ Η, μεταπίπτει δὲ τὸ ΠΤ εἰς ΤΤ καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἄπλοῦν Τ, ἀλλ' εἶναι ἀπίθανον ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ παλαιογραφικαὶ περιπέτειαὶ συνέπεσον συγχρόνως εἰς τρία ἐφεξῆς γράμματα λέξεως, τὴν ὁποίαν εὐκόλως τις οἰκιοῦται, ἂν ἤθελε ποτὲ ὑπάρξει. Οὐδ' εἶναι νοητὴ ἢ κατ' εἰκασίαν ἀποκατάστασις τοῦ ΔΕ, ἂν εἶχεν ἀπαλειφθῆ τὸ ΛΗΠ. Εἰκαστικῶς φέρεται τις πρὸς λέξιν, τῆς ὁποίας τὸ φωνητικὸν ἴνδαλμα κυκλεῖται ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀνύπαρκτον ὡς ἐνταῦθα.

Καθ' ἡμᾶς ἢ ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρεχομένη ἐξήγησις, ὅτι ἡ λέξις συνετέθη «*ex αἰχμή et δέω quia captivi vinciri solent*» εἶναι αὐτάρκης καὶ ἐπομένως ἢ γλῶσσα πρέπει νὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητος.

9. «*αἰκλοι*· αἱ γωνίαι τοῦ βέλους».

Ὁ Herwerden καταλέγων τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ (Dialecticum et Suppletorium ἐν λ.) παρατηρεῖ «*dialectica quae cohaerere videtur cum ἀγκλός (= ἀγκύλος)· σχολιὸς apud eundem*». Ἄλλ' ἵνα ἡ συνάρφεια καταστῆ ἀναμφισβήτητος, ἀναγνωστέον τὸ λῆμμα *ἄγκλοι* ἐξ ὀνομαστικῆς *ἄγκλος* (οὐσ.), ἵνα ἔχη παρὰ τὸ *ἀγκλός* (ἐπίθ.) καθὰ τὸ *γοῖφος* (ὀ) παρὰ τὸ *γοιφός* κ. ἄ. περὶ ὧν βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) 46 κ.ε.

Διὰ τοῦ ἐρμηνεύματος τῆς γλῶσσης «*αἱ γωνίαι τοῦ βέλους*» δηλοῦνται αἱ ἀνατρέχουσαι αἰχμαὶ τοῦ βέλους.

10. «*ἀκαρα*· τὰ σκέλη. Κρητες».

Περὶ τῆς γλῶσσης ταύτης οὐδὲν παρατηρεῖται εἰμὴ ὅτι ἀναγινώσκεται καὶ ἐν τῷ Μ. Ἑτυμολογικῷ (45, 16). Ἡ ὑπόστασις αὐτῆς κυροῦται ὑπὸ τῆς νεωτέρας ιδιωματικῆς γλῶσσης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι συνηθεστάτη ἢ ἐξ αὐτῆς σύνθετος *ἀνάκαρα* (τὰ). Ἡ χρῆσις δ' αὐτῆς ἐν Μέσῃ Εὐβοίᾳ πιστοῖ καὶ τὸ ἐρμῆνευμα οἷον λέγεται ἐνταῦθα: «*δὲν ἔχου ἀνάκαρα νὰ σταθοῦ*», καθὰ ἐπίσης λέγεται «*δὲν ἔχου γόνατα νὰ σταθοῦ*» καὶ ἄλλως «*δὲν ἔχου ἠπάτα...*».

¹) Βλ. Ἀθηνᾶς 13(1902) Σημ.

11. «*ἀλίφατα*· ἄλφιτα ἢ ἄλευρα».

Παρὰ Schmidt ἀναγινώσκειται: «Adversus Ruhngenum moneo legendum esse *ἀλήφατα* (EM 73, 21) ad exemplum Homerici *μυλήφατον* fictum.

Πιθανώτατον φαίνεται τὸ δίδαγμα τοῦ Ruhngenius, ἂν μόνον παρατηρηθῆ ὅτι ἡ λ. αὕτη εἶναι πλάσμα γραμματικόν.

Ἐν τῷ EM, ἔνθ' ἀνωτέρω, ἀναγινώσκειται *ἄλφιτα* . . . παρὰ τὸ *ἀλφαίνειν*, ἢ πρώτη εὐρεθεῖσα τροφή. ἢ *ἀλήφατά* τινα ὄντα, τὰ *ἀληλεσμένα*. Ἐνταῦθα δηλονότι ὁ ἄγνωστος γραμματικὸς ὑποθέτει δύο ἐτυμολογίας, ἢ ἀπὸ τοῦ *ἀλφαίνειν* ἢ ἀπὸ τοῦ *ἀλεῖσθαι*, οἷονεὶ *ἀλήφατά* τινα ὄντα.

Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ διδάγματος τοῦ Εὐσταθίου (1445, 53-60): «*ἄλφιτον* λέγει διὰ τὸ *ἀλεῖσθαι φάειν* . . . ὅθεν καὶ *μυλήφατον ἄλφιτον*» (Ὁδ. Β 355). Καὶ κατωτέρω (1450, 18): «*μυλήφατον* ὁ δηλ. κλᾶται ὑπὸ μύλης».

Κατὰ ταῦτα ἐτυμολογηθέντος τοῦ ὀνόματος *μυλήφατον* ἀπὸ τοῦ *μύλη πεφασμένον*, ἠτυμολογήθη ἔπειτα καὶ τὸ *ἄλφιτα* ἀπὸ τοῦ *ἀλεῖσθαι φάειν*, ἐξ οὗ ἐπλάσθη τὸ *ἀλήφατα* ὡς διάμεσος τύπος, ἵνα οὕτω προσαρμόζεται πρὸς τὰ ἐξ ὧν παράγεται.

Τὴν πεπλασμένην ταύτην λέξιν παραλαβὼν ἀφελέστερός τις γραμματικὸς ὡς γλῶσσαν, κατέγραψεν αὐτὴν ἐν τῷ Ἑσυχιακῷ Λεξικῷ μετὰ τοῦ οἰκείου ἐρμηνεύματος.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Schmidt λέγει: «Non crediderim enim h. l. latere glossam Graecobarbaram ΑΛΛΗΦΤΑ . . . , quam affert Ducang(ius)».

Ὁ Δουκάγκιος ἐν τῷ Λεξικῷ mediae et infimae Graecitatis λέγει: ΑΛΛΗΦΤΑ ἢ ἐστὲ φαρίνα . . . pro ἄλφιτον».

Ἄν παραβλέψωμεν τὴν ἀνορθογραφίαν, ὑποθέτομεν ὅτι τὸ *ἄλφιτα* προσηνέχθη κατὰ μετάθεσιν τοῦ φ *ἄλιφτα*. Τοῦτο δὲ γραφὲν ὑπ' ἀμαθεστέρου τινὸς *ἀλλήφτα*, παρέλαβεν ὁ Δουκάγκιος ὡς ἰδιαιτέραν λέξιν. Τὸ δὲ *ἢ ἐστὲ* μεταγράφομεν *ἢ ἐστι* καὶ οὕτω ἡ γλῶσσα τοῦ Δουκαγκίου παρέχει νοῦν.

12. «*ἀλεβεβᾶν*· ἔρευνᾶν» (2889).

Γραπτέον ἀντὶ τοῦ ἀκατανοήτου λήματος:

«*ἀνερευνᾶν*· ἔρευνᾶν».

Τὸ παρανάγνωσμα ὀφείλεται εἰς τὴν ὁμοιότητα τῶν γραμμάτων λ καὶ ν, ρ καὶ β ἐν τῇ μεγαλογραμμάτῳ γραφῇ.

13. «*ἄλκα*· ἄλυκα».

Ἡ γλῶσσα ὡς ἔχει εἶναι ἀκατανόητος. Προετάθη ἡ διόρθωσις: «*ᾠλκα*· αὔλακα». Ἄλλ' οὕτω καὶ αἱ μεταβολαὶ εἶναι πολλαὶ καὶ ἀπίθανος ἡ μεταβολὴ τῆς γνωριμωτάτης λέξεως *αὔλακα* εἰς τὴν ἀδιανόητον *ἄλυκα*. Προετάθη καὶ «*άλικά*· ἄλυκά», ἵνα οὕτω δηλωθῇ εἴτε ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος εἴτε παράλληλος τύπος, δηλ. παρὰ τὸ *ἄλς-άλος ἄλικός* καὶ *ἄλυκός*.

Ἡ δευτέρα αὕτη διόρθωσις, μολονότι εἶναι πιθανωτέρα παλαιογραφικῶς, δὲν ἱκανοποιεῖ. Καθ' ἡμᾶς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ *ο* καὶ *υ* ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ ἀντιμεταλαμβάνονται, δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ *ἄλοκα* καὶ οὕτω νὰ θεωρωθῇ τὸ ἐρμήνευμα τοῦτο ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος. Τοιαῦται ἐπανορθώσεις εἶναι πλεῖσται παρ' Ἡσυχίῳ (βλ. κατωτέρω).

14. 15. 16. 3223 «*ἄλοία*· ἔτυπεν. ἀφ' οὗ καὶ ὁ πατροτύπτης πατραλοίας».

3224 «*ἄλοία*· ἀττικῶς. ἀφ' οὗ καὶ ὁ πατροτύπτης καὶ μητροτύπτης πατραλοίας καὶ μητραλοίας λέγεται».

«*ἡλόα*· ἔτυπτε, δράγματα ἔτριβε».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (1570, Β) διδάσκεται ὅτι αἱ δύο πρῶται γλῶσσαι προέκυψαν ἐκ μιᾶς, ἣτις ἀποκαθίσταται, ἂν μετενεχθῇ τὸ ἀττικῶς τῆς ὑστέρας εἰς τὴν προτέρα, ἵνα οὕτως ἡ γλῶσσα αὕτη ἀποβῇ ὁμοία πρὸς τὴν ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Βεγκήρου (384,8):

«*ἄλοία*· ἔτυπεν, ἀφ' οὗ καὶ πατραλοίας ἀττικῶς ὁ πατροτύπτης».

Καὶ ἀληθῶς οὕτως ἐκδιδομένη ἡ προτέρα γλῶσσα καλῶς θὰ εἶχε καὶ ἐνδεχομένως οὕτως ἔγραψεν ἡ πρώτη χεῖρ. Ἀλλὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς ὑστέρας γλώσσης ἄλλως ἐξηγοῦμεν. Καθ' ἡμᾶς δηλονότι μετὰ τὸ ἀττικῶς ζητητέον χάσμα, ὅπερ πληρούμενον ἀποδίδει τὴν γλῶσσαν οὕτως:

«*ἄλοία*· ἀττικῶς (<*ἡλόα*· ἔτυπεν), ἀφ' οὗ κτλ.».

Οὕτως ἐκδιδομένη ἡ γλῶσσα παρέχει ἄρτιον νοῦν καὶ αἴρει ὅλως τὴν ὑπόνοιαν περὶ διασπάσεως μιᾶς γλώσσης εἰς δύο. Φαίνεται δὲ ἀληθές ὅτι αἱ δύο αὗται γλῶσσαι καὶ ἡ παρὰ Βεγκήρῳ ἐνθ' ἂν. ἔχουν κοινὴν τὴν καταγωγὴν, τ. ἔ. ἐκ σχολίου ἀναφερομένου εἰς τὸν Ὀμηρικὸν στίχον (Ἰλ. I 568): «*πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἄλοία*», καθὰ ἤδη πρὸ πολλοῦ παρετηρήθη, διευπλώθησαν δὲ κατὰ διάφορον τρόπον ὑφ' ἐκάστου τῶν παραλαβόντων αὐτὸ γραμματικῶν.

Ἐπειτα δὲ ἐξαιρεθέντος ἐκ τῆς οὕτω ἀποκαθισταμένης γλώσσης τοῦ τμήματος «*ἡλόα*· ἔτυπεν» ὑπὸ ἀμαθεστέρου γραμματικοῦ ἢ ἀντιγραφῆς ὡς ἰδιαιτέρας

γλώσσης, κατεγράφη μὲν αὕτη εἰς τὴν οἰκείαν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν χώραν, κατελείφη δὲ χασματώδης ἢ ὑπολειφθεῖσα.

Εἰς τὴν οὕτως αὐτοτελῶς καταχωρισθεῖσαν γλῶσσαν προσετέθη ὑπὸ τρίτης χειρὸς τὸ ἐρμήνευμα *δράγματα*¹ ἔτριβε ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ *ἀλοᾶν* (ἢ *ἀλοᾶν*) = ἀλωνίζεῖν καὶ οὕτως εἰς τὸν περισωθέντα κώδικα ἀναγινώσκειται ἡ γλῶσσα ὡς ἀνωτέρω.

17. «*ἀλώνητος* τοὺς . . ἄλλας λαμβάνοντας οἱ Θραῖκες, ἀνδράποδα ἐδίδοσαν. οἱ δὲ εὖωνος, ὀλίγου ἄξιος».

Τὸ πρῶτον χάσμα μετρεῖται ὡσεὶ ἕξ γραμμάτων, τὸ δὲ δεύτερον δύο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἴσως καλῶς πληροῦται διὰ τῆς παρ' Ἀλβέρτου διορθώσεως: *ἀλώ-νητος* <δοῦλος> . . . , ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *δοῦλος* δύναται τις νὰ ὑποτοπάζῃ *οἰκέτης*, ὅπερ ἀναγινώσκειται παρὰ τοῖς παροιμιογράφοις· τὸ δὲ δεύτερον διὰ τοῦ μορίου δῆ (= ὡς γνωστόν). Ἴνα δὲ τὸ ὅλον ἐρμήνευμα παρέχῃ νοῦν ἄρτιον μεταγραφτέον τὸ *τοὺς* εἰς *οὓς*. Πιθανῶς ἄρα ἐγράφη ἡ γλῶσσα ὡς ἐξῆς:

«*ἀλώνητος* <δοῦλος> [τ] οὓς <δῆ>, ἄλλας λαμβάνοντες οἱ Θραῖκες, ἀνδράποδα ἐδίδοσαν κτλ.»

Ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς τοῦ ἐρμηνεύματος λόγον ἔχει τὴν ἐκδοχὴν τοῦ λήματος ὑπὸ ἔννοιαν γένους, δηλονότι ὡς περιληπτικοῦ. Ἡ δὲ μεταγραφή τοῦ *λαμβάνοντας* εἰς *λαμβάνοντες* ἀποτελεῖ μᾶλλον διάφορον ἀνάγνωσιν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι αἱ καταλήξεις ἐδηλοῦντο βραχυγραφικῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα αὕτη πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν ἐν τῷ Μ. Ἐτυμολογικῷ (74, 30): «*ἀλώνητα* τὰ βάρβαρα ἀνδράποδα· τοὺς γὰρ ἄλλας διδόντες τοῖς Θραῖξιν ὠνοῦντο ἀνδράποδα», ὅπου ἐπίσης τὸ *τοὺς* μεταγραφτέον εἰς *οὓς*, εἰκάζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἦντλησαν ἀμφότεροι οἱ γραμματικοί, καὶ ὁ παρ' Ἡσυχίου καὶ ὁ ἐν τῷ Μ. Ἐτυμολογικῷ, ὅπου ἡ ἀντωνυμία *οὓς* μετεβλήθη εἰς τὸ ἄρθρον *τούς*, μὴ νοήσαντος τοῦ ἀντιγραφέως ἢ τοῦ ἀγνώστου γραμματικοῦ τὸ πρᾶγμα, ἀναζητήσαντος δὲ ἄρθρον τοῦ ἐπομένου *ἄλλας*.

Ἡ δὲ παρεχομένη κυριολεκτικὴ σημασία τοῦ *ἀλώνητος* δὲν εἶναι πραγματική. Τὰ ὑπὸ τῶν παροιμιογράφων καὶ λεξικογράφων παρεχόμενα, ὅτι δηθεν ἔμποροι κομίζοντες ἄλλας εἰς τὴν μεσόγαιαν ἠγόραζον ἀνδράποδα, εἶναι πλάσμα τῶν γραμματικῶν ἀναζητούντων προσαρμογὴν τῆς σημασίας εἰς πραγματικὸν γεγονός. Ἡ ἀληθὴς σημασία τῆς λέξεως εἶναι μόνον μεταφορική: ὁ οἰονεὶ πρὸς ἄλλας ἐωρημένος, ὁ εὐτελής, ὁ εὖωνος, ὁ ὀλίγου ἄξιος, ὡς διδάσκεται διὰ τοῦ δευτέρου

¹) Δῆλον ὅτι *δράγματα-σταχύων*.

ἐρμηνεύματος τῆς παρ' Ἑσυχίου γλώσσης. Καὶ ἡ παροιμιώδης ρῆσις: «Θραῖξ εὐγενῆς πρὸς ἄλας ἔωνημένος» αὐτὸ δηλοῖ, οὐχὶ δὲ τὸν ὄντως ἀντὶ ἄλατος ἠγορασμένον.

18. «**άλωφούς**· λευκούς».

«Lege άλφους audaeter» προτρέπει ὁ Palmerius, ἐγκρίνουσι δὲ ὁ Salmasius, ὁ Kusterus, ὁ Schmidt καὶ ὁ Κόντος ἐν τῷ περιοδικῷ Σωκράτει (2, 53 σημ. 3). Ὁ δὲ Sorpingus διορθοῖ μὲν καὶ αὐτὸς *άλφούς*, προσθέτει δὲ «aut si manis *άλωπόχρους*».

Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ὀνόματος *άλφους* εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἀλλὰ πῶς προέκυψεν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου παραδοθεὶς τύπος; Τοῦτο ζητητέον.

Καθ' ἡμᾶς τὸ φωνῆεν τῆς παραληγοῦσης ἀνεπτύχθη ὡς συνοδίτης φθόγγος μεταξὺ τῶν συμφώνων λ καὶ φ, παρεχόντων τοὺς ὄρους τῆς τοιαύτης ἀναπτύξεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνοδίτης φθόγγος δὲν δύναται νὰ εἶναι μακρὸν φωνῆεν γραπτέον *άλωφούς*. Ἡ δὲ διὰ τοῦ ω μεγάλου γραφή ἔχει κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *άλωπος* ἢ *άλωπόχρους*¹, ἐξ οὗ παρήχθη καὶ ὁ Sorpingus (Πρβ. κατωτέρω γλῶσσαν *ταρήφη*). Κατὰ ταῦτα τὸ λῆμμα μενέτω, ἀλλὰ διορθούσθω *άλωφούς*.

19. «**ἀμαλλοῖ**· ἀφανίζει».

Ἴνα ἡ γλῶσσα λέγῃ τι, γραπτέον:

«**ἀμαλδύ<νει>**· ἀφανίζει».

Ἡ ἔκπτωσις τῆς συλλαβῆς *-νει* δὲν εἶναι ἀπίθανος· τὰ δὲ ἄλλα τῶν συνηθεσιῶν. Οὕτως ἡ γλῶσσα αὕτη συνάπτεται μετὰ τῶν προηγουμένων «*ἀμαλδύναι*»· ἀφανίσει καὶ «*ἀμαλδύνομεν*»· ἀφανίζομεν.

20. «**ἀμνόν**· μᾶλλον ἢ τὸ ἄρτι τεχθὲν πρόβατον».

Οὕτως ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt δεχόμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Μουσούρου γενομένην μεταβολὴν τοῦ *μαλλόν*, ὅπερ παρέχει ὁ κῶδιξ, εἰς μᾶλλον, ἀλλ' ἐν τούτοις σημειοῖ Latet aliud quid. Ἀναμφιβόλως. Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ λανθάνον; Καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἡ διόρθωσις τοῦ Μουσούρου εὐσταθήσῃ, πρέπει τὸ *μᾶλλον* νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος. Ἐν τῇ μεγαλογραμμᾷ γραφῇ τὸ ΜΑΛΛΟΝ δὲν ἦτο δύσκολον μετ' ἀποτριβῆν τοῦ δεξιοῦ σκέλους τοῦ δευτέρου Λ νὰ ἀναγνωσθῇ AMNON, δεδομένου ὅτι τὸ ΜΑ καὶ ΑΜ οὐχὶ σπανίως ἀντιμεταλαμβάνονται.

¹) Τὸ *άλωπόχρους* τοῦτο ἀποκατέστησεν εἰς τὸ ὀρθῶς ἔχον *ἀλφιτόχρους* ἤδη ὁ πολὺς Κόβητος ἐν *Μνημοσύνης* τόμ. 10, σελ. 69, καθ' ἃ διδάσκει ὁ Κόντος ἐν τῷ περιοδικῷ Σωκράτει, ἐνθ' ἀνωτέρω.

Τὸ δεύτερον ἐρμήνευμα τῆς γλώσσης «ἢ τὸ ἄρι τεχθὲν κτλ.» εἶναι προφανές ὅτι προσετέθη εἰς τὴν γλώσσαν ὑπὸ δευτέρας χειρὸς ἀνυπόπτου περὶ τῆς φύσεως τοῦ λήμματος.

21. «ἀπείπεται· ἀποτάσσειται, ἀπάρχεται».

Οὕτω παρέχει ὁ κῶδιξ. Καὶ προσκόπτει μὲν τις εἰς τὸν τύπον τοῦ λήμματος, ἀλλ' ἐν τούτοις τεχνολογικῶς δὲν εἶναι ἀδύνατος ὁ σχηματισμὸς ἐνεστῶτος ἀπείπομαι ἐκ τοῦ ἀορίστου ἀπειπάμην ἱκανῶς συνήθους παρ' Ἡροδότῳ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραφεῦσιν ἐπὶ τῆς σημασίας ἀπεταξάμην, ἀπηρνήσάμην. Ὅτι ἦτο δυνατὸς ὁ τοιοῦτος σχηματισμὸς πείθεται τις ἐκ τοῦ ὁμοίως ἔχοντος ἐνεστῶτος θίγω (ἐκ τοῦ ἀορ. ἔθιγον) ἀντὶ θιγγάνω, ὑπόσχομαι (ἐκ τοῦ ἀορ. ὑπεσχόμην) ἀντὶ ὑπισχοῦμαι, αἰσθομαι (ἐκ τοῦ ἀορ. ἤσθόμην) ἀντὶ αἰσθάνομαι καὶ ἄλλων περὶ ὧν βλ. Γ. Χατζιδ. MNE 1, 279.

Τὸ ἐρμήνευμα ἀπάρχεται μεταβάλλεται εἰς τὸ ἀπαρνεῖται, ὅπερ δέχεται ὁ Schmidt ἵνα οὕτως ἢ ὅλη γλώσσα καταστῆ ὁμόλογος¹. Πρβ. καὶ τὴν γλώσσαν: «ἀπείπατο· ἠρνήσατο». Ἀλλὰ διερωτᾶται τις, πῶς τὸ γνωριμώτατον ἀπαρνεῖται μετέπεσεν εἰς τὸ ἦττον γνώριμον καὶ μάλιστα ἀπροσδιόνυσον ἀπάρχεται; Ἡμεῖς ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ Ρ καὶ τὸ Ι συμπύκνουν παλαιογραφικῶς ὑποθέτομεν ὅτι ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψεν ἀπέχεται-ἀπαίχεται. Ἡ ἀνορθογραφία φθόγγου διττῶς γραφομένου δὲν εἶναι τι σπάνιον ἐν τοῖς χειρογράφοις.

22. «ἀπόμακτρα· ξύλα, τὰς <σ> κυτάλας ἐν αἷς ἀποψῶσι τὰ μέτρα».

Οὕτως ἐκδίδει ὁ Schmidt, ὑποσημειοῖ δέ: «ἀπόμακτρα scripsi, ἀπομάκτρας cod.». Ἀλλὰ τό τε ἀπόμακτρον καὶ τὸ ἀπομάκτρα (ἢ) οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν παραδίδονται, εἶναι δὲ ἀμφότερα καλῶς ἐσχηματισμένα. Πρέπει ἄρα νὰ διατηρηθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ κώδικος παραδιδόμενον ἀπομάκτρας.

23. «Ἀρίστυλλος· ἀρίστωτος· ἀρίστου ὄρα».

Ἡ ἀσυνάρτητος αὕτη γλώσσα διορθοῦται:

«Ἀρίστυλλος· Ἀρίστωνος, ἀριστητύς· ἀρίστου ὄρα».

Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἐκδιδόμενη δὲν ἱκανοποιεῖ. Τὴν προσπάθειαν ταύτην ἀναφέρων ὁ Schulze ἐν Quaestiones Epicae 331, σημ. 2 ἐπιλέγει «Quidni ἀριστητός?» (sic jam Lobeck).

Τὸ ἀριστητός τοῦτο, ὅπερ δέχεται ὁ Schulze καὶ ὁ Schmidt ἐν τῇ μικρᾷ

¹) Πρβ. καὶ τὴν γλώσσαν: «ἀπείπατο· ἠρνήσατο».

ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου εἶναι ἐπίσης ἀμάρτυρον ὡς τὸ ἀποκλειόμενον *ἀριστητύς*. Καθ' ἡμᾶς τὸ παραδιδόμενον *ἀρίστωτος* εἶναι παρανάγνωσμα τοῦ *ἀρίστητος* (προ-παροξυτόνως), ὅπερ δὲν μαρτυρεῖται μὲν, ἀλλὰ τεχνολογικῶς παράγεται ἐκ τοῦ ὀνόματος *ἄριστον*, καθὰ τὸ *δείπνητος* ἐκ τοῦ *δείπνον*. Ἐσχηματίσθη δὲ τοῦτο ὑπὸ τοῦ μεταγενεστέρου παρὰ τὸ Ὀμηρικὸν *δειπνηστός*. Τὰ δὲ γράμματα *η* καὶ *ω* ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ δύνανται νὰ συγγέωνται, ὥστε ὁ προτεινόμενος τύπος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἀνάγνωσις μᾶλλον παρὰ διόρθωσις.

Ἐπολείπεται μετέωρος ἡ λ. *Ἀριστυλλος*. Τί σημαίνει αὕτη; Ὅτι ἂν βούληται. Ἐνδέχεται καὶ εἰς ἄλλην τινὰ γλῶσσαν νὰ ἀνήκη, ὅπως καὶ ἀλλαγῶ τοῦ Ἑσυχίου τοιαῦτά τινα παρατηροῦνται. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ Σουΐδα καταλέγεται ἡ γλῶσσα «*Ἀριστυλλος* αἰσχροποιὸς ἦν κτλ.», θεωροῦμεν πιθανὸν ὅτι ἐξέπεσεν ἡ λέξις ἐνταῦθα ἐκ τῆς ὀλίγον ἀνωτέρω γλώσσης *Ἀριστόδημος*, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται ὀνόματα ἀνθρώπων αἰσχροποιῶν, ἤτοι ἀκολάστων. Πάντως ἡ ὑφ' ἡμῶν ἀπομονωθεῖσα γλῶσσα δὲν δύναται νὰ ταραχθῇ.

24. 25. 26. «*ἀσπιδίσκας*· πελτάρια, σκουτάρια. ἢ περιφερῆς κόσμος ὅπλοις ἑοικώς».

«*ἀσπιδίσκοι*· τῆς κιθάρας τὰ ἐπ' ἄκροις πῆχεσι».

«*κοσύμβη*· δεσμὸς ἢ ἐγκόμβωμα . . . ὅμοιον *ἀπιδίσκῳ*»

Τὸ *ἀπιδίσκῳ* τοῦ ἐρμηνεύματος τῆς τρίτης γλώσσης μεταβάλλεται ὑπὸ τοῦ Μουσούρου εἰς *ἀσπιδίσκῳ*, ὅπερ ἐδέχθησαν οἱ συντάκται τοῦ Θησαυροῦ. Ἄλλ' ὅμως ἡ *κοσύμβη* (ἢ ὁ *κόσυμβος*) ἦτο σφαιροειδὲς τι πλέγμα, ἀπάρτημα πολυτελῶν χιτῶνων πρὸς κόσμον ἢ πρὸς ἀνάδεδει, καθὰ τὰ παρ' ἡμῶν ἐκ νήματος σφαιρικὰ κομβία· εἶναι ἄρα ὅμοια μικρῶ *ἀπίῳ*, οὐδόλως δὲ μικρᾷ *ἀσπίδι*. Εἰς τὴν μεταγραφὴν τοῦ *ἀπιδίσκῳ* εἰς *ἀσπιδίσκῳ* ἤχθη ὁ κριτικώτατος Μουσούρος ἐκ τῶν δύο ἄλλων γλωσσῶν τοῦ Ἑσυχίου¹, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὁποίων ἐρχόμεθα.

Ἡ πρώτη γλῶσσα «*ἀσπιδίσκας*· πελτάρια κτλ.» εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀποτέλεσμα δύο γλωσσῶν, καθὰ πολλαχῶ τοῦ Ἑσυχίου παρατηρεῖται, ἤτοι τῆς γλώσσης: «*ἀσπιδίσκας*· πελτάρια, σκουτάρια» καὶ *ἀπιδίσκαι* ὁ περιφερῆς κόσμος», τῆς ὁποίας τὸ λῆμμα παρανεγνώσθη εἰς *ἀσπιδίσκαι* εἴτε κατὰ σπουδὴν ἀποκαταστάσεως εἰς τὸ δῆθεν ὀρθὸν εἴτε καὶ παλαιογραφικῶς, τοῦ *π* ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ ἐκληφθέντος ὡς *σπ*.

¹) Ἴσως καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν μεταλλίνων ἢ ἐξ ἄλλης σκληρᾶς ὕλης κομβίων κυκλοτερῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα κακοζήλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρομοιώσῃ πρὸς τὰς κυκλοτερεῖς ἀσπίδας.

Ὅμοίως καὶ εἰς τὴν δευτέραν γλῶσσαν: «*ἀσπιδίσκοι* τῆς κιθάρας κτλ.» τὸ λῆμμα πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς *ἀπιδίσκοι*, διότι οἱ διὰ τῆς γλώσσης ταύτης δηλούμενοι κόλλοπες, διὰ τῶν ὁποίων τείνονται ἢ χαλῶνται αἱ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἔχουν σχῆμα ἀπιδίου πεπλατυσμένου. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἀπιδίου ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως καὶ τὴν μερικὴν ἔννοιαν τοῦ μίσχου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ ἐν μὲν τοῖς κόλλοπιν ἢ κυλινδρική ἀπόφυσις περὶ τὴν ὁποίαν ἐλίσσεται ἡ χορδή, ἐν δὲ ταῖς κοσύμβαις τὸ δι' οὗ ἀπαρτῶνται νηματοειδὲς πλέγμα.

Ὁ δὲ εἰς τὴν πρώτην γλῶσσαν ἐπιδιορισμὸς ὄπλοις ἔοικώς εἶναι πιθανώτατα προσθήκη γραμματικῶν τινος θέλοντος νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἐρμῆνευμα ἐτυμολογικῶς.

Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν τρίτη γλῶσσα: «*κοσύμβη*· δεσμὸς κτλ.» πρέπει νὰ παραμείνῃ ὡς ὑπὸ τοῦ κώδικος παραδίδεται. Ἡ δὲ πρώτη νὰ διαιρεθῇ εἰς τὰς ἐξῆς δύο γλώσσας:

«*ἀσπιδίσκας*· πελτάρια, σκουτάρια» καὶ
«*ἀπιδίσκαι*· περιφερῆς κόσμος [ὄπλοις ἔοικώς].

Καὶ εἰς τὴν παρὰ Σουίδα γλῶσσαν:

«*φάλοι*· τὰ ἐπὶ τῶν περικεφαλαιῶν λαμπρὰ *ἀσπιδίσκια*».

Πρέπει νὰ μεταγραφῇ τὸ *ἀσπιδίσκια* εἰς *ἀπιδίσκια*, συμφωνούσης καὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως *φάλος* ὡς ἡμεῖς ὠρίσαμεν αὐτὴν ἐν Λεξικογραφικῶν Ἀρχείου τόμῳ β' (1923) σελ. 353 κ.έ., ἔνθα καὶ περὶ τῶν τριῶν ἀνωτέρω γλωσσῶν ἐκτενέστερον ἐγράψαμεν ἀπὸ σελ. 351 κ.έ.

27. «*αὐτόκρανα*· αὐτόδηλα, ἑαυτὰ δηλοῦντα· ἢ κίονα μονόλιθον».

Τὸ δεύτερον ἐρμῆνευμα μεταγραπτέον καθ' ἡμᾶς: «ἢ *κίον* *Ἰα* *μονόλιθα*». Ἡ μεταγραφὴ αὕτη ἐπιβάλλεται ὑπό τε τῆς ἀναγκαίας συμφωνίας τοῦ ἐρμηνεύματος πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ πράγματος. Ὁ κίων νοεῖται *αὐτόκρανος*, ὅταν εἶναι μονόλιθος μετὰ τοῦ κionoκράνου. Ἀλλὰ τοιοῦτοι κίονες οὔτε εὐρέθησάν ποτε οὔτε εἶναι πιθανὴ ἡ κατασκευὴ των. Μόνον *κίονια* νοοῦνται τοιαῦτα καὶ εὐρέθησαν πολλαχοῦ τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων.

Τὸ πρῶτον ἐρμῆνευμα παρέχει μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ λήμματος, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς Α.Β. 467, 10: «*αὐτόκρανον λόγον*· τὸν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ τέλος ἐπιφέροντα». Ἄλλ' ὁ G. Dindorfius ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐν λ., ὀρμώμενος ἐκ τοῦ ΕΜ «*αὐτόκρανα*· αὐτόδηλα, αὐτοκράντα», ἀποφαίνεται ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἐρμῆνευμα τοῦτο πρόκειται περὶ τῆς ἀμαρτύρου λ. *αὐτόκρανα* ὡς ἀπὸ τοῦ *κραίνειν* ἐσχηματισμένης, καθὰ *μοιρόκρανα*, *πολεμόκρανα*. Ὑποθέτει

δηλ. ὅτι ὁ γράψας τὸ ἐν ΕΜ ἐρμήνευμα *αὐτοκράντα* εἶχεν ὑπ' ὄψιν λῆμμα *αὐτόκραντα*. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς φαίνεται πιθανή· διότι ἄλλως ἢ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ *αὐτόκρανος κίων* εἰς τὸ *αὐτόκρανος λόγος* δὲν ἱκανοποιεῖ.

28. «*βαδελεγεῖ* ἀμέλγει».

Οὕτως ἐκδίδει ὁ Schmidt, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ ἐκδόσει προσθέτει μετὰ τὸ λῆμμα: (Macedones). Παραδίδεται καὶ ὡς παροξύτονον *βαδελέγει* καὶ ἄλλως, περὶ ὧν βλ. τὴν τε τοῦ Schmidt ἐκδοσιν καὶ τὴν τοῦ Albertus¹. Οὐδὲν ἀσφαλὲς περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ λέγεται. Καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ *ἀμέλγω* προέκυψεν ὁ τύπος *ἀμελέγω* κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φωνήεντος ε μεταξὺ λ καὶ γ, περὶ οὗ ἐν ἄλλῃ πραγματεία ἡμῶν γίνεται λόγος, κατόπιν δὲ ἐκ τοῦ τύπου τούτου, παλαιογραφικῶς, προέκυψεν ὁ παραδοθεὶς τύπος *βαδελέγω* ὡς ἐξῆς:

Τὸ β καὶ τὸ α ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ συγχέονται, ἐν δὲ τῇ μεγαλογραμμάτῳ τὸ ΑΔ δύναται νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ Μ. Κατὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς πρώτης χειρὸς ἐγράφη ΑΜΕΛΕΓΕΙ, ἔπειτα δὲ παρανεγνώσθη ΑΑΔΕΛΕΓΕΙ — *ἀαδελέγει*, ἐξ οὗ *ναδελέγει* — *βαδελέγει*.

Ὡς πρὸς τὴν σύγχυσιν τοῦ α καὶ τοῦ β ὁ Schæter ἐν τῇ ἐκδόσει Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου (σελ. 349) διδάσκει ὅτι Alfa et beta (u) aut raro confunduntur καὶ παρέχει παραδείγματα ἄλλα τε καὶ τὸ ἐξῆς: «*ἄρουρα* παρὰ τὸ *ἀρβιοῦσθαι τὴν γεωργομένην*», οὔτινος τὴν γνησίαν γραφὴν διετήρησεν ὁ γραμματικὸς Ὁρίων «*παρὰ τὸ ἀραιοῦσθαι αὐτὴν γεωργομένην*» ἢ ὀρθότερον κατ' ἄλλην παράδοσιν «*παρὰ τὸ ἀραιοῦσθαι τὴν γῆν γεωργομένην*».

29. «*βυτίνη*· λάγυνος ἢ ἀμῖς. Ταραντῖνοι [ἦγουν σταμνίον].

Οὕτως ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt, περιγράφων δηλονότι τὸ τρίτον ἐρμήνευμα *ἦγουν σταμνίον*. Ἐν τούτοις καὶ σήμερον λέγεται *σταμνὶ* μικρὰ βυτίνα, ἐν Κύμῃ δὲ καὶ τοῖς περιχώροις λέγεται οὕτω δοχεῖον, χαλκοῦν σινηθῶς, χωρητικότητος ἑπτὰ ὀκάδων οἴνου ἢ γλεύκοις ὡς μετρικὴ μονάς, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ αὕτη καθ' αὐτὴν ἢ ποσότης ἑπτὰ ὀκάδων.

30. 31. «*γαφάγα*(ς)· σκώληξ, ὃν ἡμεῖς ἔντερον λέγομεν. Συρακούσιοι».

«*γάφυτον*· γηγενές».

Οὕτως παραδίδονται ὑπὸ τοῦ κώδικος αἱ δύο αὗται γλῶσσαι καὶ ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Schmidt. Καθ' ἡμᾶς αὗται προέκυψαν ἐκ μιᾶς τῆς ἐξῆς:

¹) Ὁ Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶς 8 (1896) 27 καὶ 29 δέχεται αὐτὸ ἀνενδοιάστως ὡς Μακεδονικόν.

«**γαφάγας**· σκώληξ, ὃν ἡμεῖς ἔντερον λέγομεν. Συρακούσιοι γάφυτον».

Δηλαδή ἀνώνυμός τις γραμματικός προσέθεσε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἐρμηνεύματος θέλων νὰ διαστείλῃ τὴν γενικωτέραν Δωρικὴν προσηγορίαν *γαφάγας* τῆς ἰδίας παρὰ Συρακοσίοις εὐχρηστούσης, ἢ ἀπλῶς προσέθεσε ταύτην πρὸς πλουτισμὸν τῆς γλώσσης. Τὸ δὲ ἐρμῆνευμα γηγενὲς προσετέθη ὑπὸ τρίτης χειρός, τῆς λέξεως *γάφυτον* ἐκληφθείσης ὡς γλώσσης. Εἶναι δὲ τὸ *γαφάγας* Δωρικὸς τύπος τοῦ *γηφάγος*.

32. «**γάφυτον**· ἐκ γῆς ρέον».

Τὸ ἐρμῆνευμα οὐδαμῶς στοιχεῖ τῷ λήμματι. Γραπτέον πιθανώτατα:

«**γάφυτον**· ἐκ γῆς ρέον».

δηλ. *γήφυτον*. Ἄλλ' οὐδέτερον τούτων μαρτυρεῖται ἄλλοθεν.

33. «**δάγκολον**· δρέπανον».

Ἡ γλῶσσα αὕτη ἄγει εὐθέως εἰς τὴν συνείδησιν τὸ ὄνομα *ζάγκλον* = δρέπανον. Ἐνθυμούμενοι δὲ ὅτι τὸ ζ ἀπαγγέλλεται ὡς δ ἐνιαχοῦ τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς διαλέκτου, συνάγομεν ὅτι παρὰ τὸ *ζάγκλον* ἐλέγετο καὶ *δάγκλον*¹, οὗ τύπος εἶναι τὸ *δάγκολον* κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φωνήεντος ο μεταξὺ τῶν φθόγγων γ (γκ) καὶ λ. Πρβ. ἀνωτέρω *ἀγκόλαι* καὶ κατωτέρω *ζεύγελα* καὶ ἐν Ἀθηνᾶς 53 (1950) 280 - 281.

34. «**γυρτός**· σκύφος».

Δικαίως χαρακτηρίζεται ἡ γλῶσσα αὕτη ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι (MNE 1, 129) «σκοτεινή!.. καὶ βοηθείας χηρίζουσα». Ἡ προσπάθεια τοῦ Κοραῆ (Ἀτάκτων, 1, 80) πρὸς ἐτυμολόγησιν τοῦ *γυρτός* ἕξ ἀνυπάρκτου ρήματος *γύρω*, μὴ παραδοθέντος ἡμῖν διὰ τῆς γραμματείας, εἶναι σφόδρα τολμηρὰ καὶ ἄρα ἀπίθανος. Ἀποδεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ Χατζιδάκι (ἐνθ' ἀνωτέρω), ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κοινολεκτουμένου ὀνόματος *γερτός* (ἐκ τοῦ *ἐγερτός* <*ἐγείρω*>), λεγομένου καὶ σήμερον ἰδιωματικῶς ὑπὸ τὸν τύπον *γειρτός* (αὐτόθι 131), κατὰ προσαρμογὴν πρὸς τὸν ἀόριστον *ἐγειρα*. Ὑπὸ δὲ τῶν ὀρθογραφούντων *γυρτός* προσαρμόζεται τοῦτο πρὸς τὸ γῦρος, *γυρίζω*, *γυρνῶ*.

Καθ' ἡμᾶς ἡ Ἑσυχιακὴ γλῶσσα καλῶς θὰ ἔχη, ἂν τὸ ἐρμῆνευμα *σκύφος* μεταγραφῆ *σκυφτός* = κεκυφώς, ὡς λέγεται καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ. Εἶναι δὲ ἡ

¹) Βλ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς 7 (1895) 311 κ.ε. ἐνθα διδάσκεται ὅτι ἡ πόλις *Ζάγκλη* εἰς νομίσματα γράφεται *Δάνκλη*. Πρβ. πρὸς τούτοις καὶ Βοιωτικὰ *Δεὺς* ἀντι *Ζεὺς* καὶ τὸ ὄνομα *Δεύξιππος* ἀντι *Ζεύξιππος*, περὶ ὧν βλ. Blagdes Ἀριστοφ. Ἀχαρν. εἰς στ. 911.

γλώσσα αὕτη ἐκ τῶν εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους εἰσσχθεισῶν εἰς τὸ Ἑσυχιακὸν λεξικόν¹.

35. 36. 37. «**δεδάλας**· δεσμᾶς».

«**δεελός**· δεσμός».

«**δεημός**· νόμος ἢ δεσμός».

Περὶ τῆς πρώτης γλώσσης ὁ Χατζιδάκις διδάσκει τὰ ἑξῆς: «τὸ *δεδάλας*· δεσμᾶς διέσωσεν ἡμῖν, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ κ. Hofm(ann), τύπον παλαιοῦ, **δεθλά* – **δεδλά* Μακεδ. καὶ περαιτέρω *δεδάλα*...»². Ὁ Χατζιδάκις δηλονότι δέχεται ὅτι ἐκ τῆς ἀμαρτύρου λέξεως *δεθλά* προέκυψεν ὁ Μακεδονικὸς τύπος *δεδλά* (κατὰ τροπὴν Μακεδονικὴν τοῦ δασέος *θ* εἰς τὸ μέσον *δ*), ἐξ οὗ κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φωνήεντος *α* μεταξὺ τῶν συμφώνων *δ* καὶ *λ* προέκυψεν ὁ ἐπίσης ἀμαρτυρὸς τύπος *δεδάλας*. Οὐδόλως δὲ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην τοῦ L. Dindorfius, ὅστις μετέβαλε τὴν γλῶσσαν εἰς *δέθμας*· *δέσμας*».

Καθ' ἡμᾶς ἡ γνώμη τοῦ Dindorfius εἶναι ὀρθή. Διότι ὡς ἔχομεν κατάληξιν *-θμος*³ παρὰ τὴν *-σμος*, οὕτως ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωμεν τὴν κατάληξιν *-θμη* παρὰ τὴν *-σμη*, ὅθεν *δέσμη* καὶ *δέθμη*, καθὰ *θεσμός* καὶ *τεθμός* (<*θεθμός*). Ἦτο δὲ δυνατὴ παλαιογραφικῶς ἢ μεταγραφῇ τοῦ *δέθμας* εἰς *δεδάλας*, διότι τὸ *Μ* μέγα μεταγράφεται εἰς *ΑΛ*, τὸ δὲ *θ* ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ ἐκλαμβάνεται ὡς *δ*, ἦτοι ἡ ἐξέλιξις τῆς φθορᾶς ἐγένετο ὡς ἑξῆς: ΔΕΘΜΑΣ>ΔΕΘΑΛΑΣ -*δεθάλας*>*δεδάλας*.

Ἀπορεῖ τις ὅτι οὐ μόνον ὁ Χατζιδάκις, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπίσης διαπρεπεῖς φιλόλογοι δέχονται πολλάκις γλώσσας τοῦ Ἑσυχίου ὡσεὶ οὗτος ἦτο ἐπιγραφικὸν μνημεῖον, ἀποτέλεσμα τῆς γλυφίδος ἐπὶ μαρμάρου ἢ μετάλλου. Αἱ γλῶσσαι τοῦ Ἑσυχίου καὶ μάλιστα ὅσαι βραχύτατα διατυποῦνται, ὑπόκεινται εἰς μεγάλας, πολλάκις εἰς τερατώδεις μεταβολὰς διὰ τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, ὅπως ἐκ τῶν συμφραζομένων συναγάγωμεν τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐπὶ μέρους ἐννοιῶν (πρβ. τὴν κατωτέρω γλῶσσαν «*ἐξότολον*· φανερόν...», τὴν ἐν Ἀθηνᾶς 30(1919)13 «*κούνημα*· κόκων ἢ ὁ κύων... ἀντὶ «*κοίμημα*· κοίτων ἢ οἰσῶν...» κ. ἄ.

Τὰς δύο ἄλλας γλῶσσας συνεξετάζων ὁ Βαλκενάριος θεωρεῖ ἀμφοτέρας ὡς παραφθορὰν τῆς ἀληθῶς γραφείσης *δεθμός*. Παρέχει δὲ ἡ γνώμη αὕτη μεγάλην πιθανότητα, διότι τὸ γράμμα Θ μέγα, ἀποτριβομένης τῆς κορυφῆς καὶ τῆς βᾶ-

¹) Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ ὀρθογραφία *γυρτός* πρέπει νὰ τηρηθῇ, ἅτε ὀφειλομένη εἰς τὴν πρώτην χεῖρα.

²) Βλ. Ἐπιστ. Ἐλετηρ. Πανεπ. Ἀθηνῶν 7 (1910-11) σ. 94.

³) Πρβ. *ἐνθμός* παρὰ τὸ *ρυσμός*, *κνηθμός* παρὰ τὸ *κνησμός*, *ὄρχηθμός* παρὰ τὸ *ὄρχησμός*, *τεθμός* (<*θεθμός*) παρὰ τὸ *θεσμός*· ἔτι δὲ *μηκηθμός* παρὰ τὸ *μηκασμός*.

σεως αὐτοῦ, ἐμφανίζει Η, ἀποτριβομένου δὲ τοῦ δεξιοῦ τόξου ἐμφανίζει Ε. Τὸ δὲ Μ, ἀποτριβομένου τοῦ ἑτέρου σκέλους, ἐμφανίζει Λ. Εἶναι δὲ αἱ παλαιογραφικαὶ αὗται φθοραὶ ἐκ τῶν πεπιστωμένων.

Ἐν τούτοις θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ *δεελός* προέκυψεν ἐκ τοῦ ΔΕСМОС διὰ τὴν ἀντιμετάληψιν ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ С καὶ τοῦ Ε. Ἐπίσης μετ' ἐνδοιασμοῦ τινος φέρεται τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ *δεημός* εἶναι διττὸν τὴν ἀρχήν, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ *δεθμός*, καθ' ἃ ἀνωτέρω, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *τεθμός* = νόμος, ὥστε ἡ γλῶσσα αὕτη νὰ εἶναι ἀποτελεσμα δύο γλωσσῶν.

38. «*διδεῖναι*· δῆσαι».

Τὸ λῆμμα μεταβάλλεται (Schulze, Quaest. Ep. 451) εἰς *διδεῖν*. Ἄλλὰ διατὶ ὄχι εἰς *διδέναι*, ὅπερ ἔχει πρὸς τὸ *δίδημι*, ὡς τὸ *τιθέναι* πρὸς τὸ *τίθημι*; Ὁμοίως ὀρθῶς μεταβάλλεται τὸ *διδείασι* δεσμεύουσιν» εἰς «*διδέασι* κτλ.».

Ἡ διὰ τοῦ ἀορίστου ἐξήγησις τοῦ ἐνεστῶτος ἐν τῇ ἀπαρεμφάτῳ καὶ μετοχῇ οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Οἱ τύποι οὗτοι παρὰ τοῖς παλαιοῖς τίθενται πολλάκις, ὅπου θὰ ἀνέμενέ τις τύπους ἀορίστου χρόνου.

39. «*εἰσόδια*· πρόσοδοι...».

Ἡ σημασία αὕτη τοῦ λήμματος, μὴ μαρτυρουμένη ὑπὸ τῆς παραδόσεως, κινροῦται ὑπὸ τοῦ ἰδιωματικοῦ ἴσοδι (Ἄμοργῶ), ὅπερ σημαίνει τὸ εἰς εἶδος παρεχόμενον μίσθωμα τοῦ ἀγροῦ, οἷον λέγεται «*δὲν μοῦ ἴφερε τὸ ἴσοδι*». Ἄλλως λέγεται αὐτόθι *μαξούλι*.

40. «*ἐκχαρέων*· μαγειρείων. Λάκωνες».

Παρατήρησεν ἤδη ὁ Δέφνερ¹⁾, ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ Τσακωνικοῦ *κχάρα* (<*ἐσχάρα* = ἐστία, ὅτι διὰ τοῦ *κχ* τῆς δευτέρας συλλαβῆς τοῦ λήμματος παρίσταται ἡ παρὰ Λάκωσι προφορὰ τοῦ *σχ*).

Ἄλλὰ τὸ *ἐκχαρέων* τοῦτο ἐτυμολογεῖται ὡς γενικὴ πληθυντικὴ τοῦ *ἐκχαρεὺς* - *ἐσχαρεὺς*, ὅπερ σημαίνει τὸν μάγειρον. Διὰ νὰ συμφωνήσῃ δὲ τὸ λῆμμα πρὸς τὸ ἐρμῆνευμα προτείνεται παρὰ Schmidt «*ἐκχαρέων*· μαγειρών», «*ἐκχαρείων*· μαγειρείων». Μετὰ τῆς αὐτῆς ὅμως πιθανότητος θὰ ἠδύνατο νὰ προτείνῃ ἴνα, ἀντιστρόφως, συμφωνήσῃ τὸ ἐρμῆνευμα πρὸς τὸ λῆμμα.

Καθ' ἡμᾶς ἡ γλῶσσα οὐχὶ διορθώσεως, ἀλλ' ὀρθοτέρας ἀναγνώσεως δεῖται, ἥτις ἀπροσκόπτως δύναται νὰ εἶναι ἡ ἐξῆς:

¹⁾ Βλ. Μ. Δέφνερ, Τσακωνικὸν Λεξικὸν ἐν λ. *κχάρα*.

«*ἐκχαρεών* μαγειρείον . . . ».

Ἐναφερομένου τοῦ λήμματος εἰς τὸ μεταγενέστερον *ἐσχαρεών*, παρ' ὃ τὸ ἐξ ἐπιγραφῆς Δήλου *ἐσχαρῶν* (βλ. Herwerden, Suppletorium ἐν λ.).

41. «*ἐλεπόδιον* εἶδός τι βάνασος».

Καὶ τί μὲν ἀκριβῶς εἶναι τὸ *ἐλεπόδιον* τοῦτο, ἀγνοοῦμεν, πιθανώτατα ὅμως εἶναι «εἶδός τι *κανάβεως*»· διότι τὸ ΚΑΝΑΒΕΩΣ - ΚΑΝΑΒΕΩΣ εὐκόλως μεταβάλλεται εἰς ΚΑΝΑΥΣΟΣ - ΒΑΝΑΥΣΟΣ. Παραδείγματα συγχύσεως τοῦ Κ καὶ τοῦ Β δύναται τις προχείρως νὰ ἴδῃ παρὰ Schaefer ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου.

42. «*ἐλλόγιμος* γραμματισμένος».

Οὕτω παρέχει ὁ κῶδιξ. Ὁ δὲ Μουσοῦρος ἀποκαθιστᾷ τὸ ἐρμήνευμα εἰς τὸν ἀπαθῆ τύπον *γεγραμματισμένος*, ὅπερ δέχεται ὁ Schmidt καὶ οὕτως ἐκδίδει.

Ἄλλ' ὅμως, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ λεξικὸν τοῦ Ἑσυχίου δὲν εἶναι ὠρισμένων χρόνων δημιουργημα, ἀλλὰ μακροτάτου χρόνου, ἐξικνουμένου ἴσως μέχρι τοῦ 15 αἰῶνος¹, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ προκειμένη γλῶσσα εἶναι παρέμβλημα τῶν ἐσχάτων χρόνων, καθ' οὓς ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς τοῦ παθ. παρακειμένου ἄνευ τοῦ οἰκείου ἀναδιπλασιασμοῦ ἢ τῆς αὐξήσεως ἦτο συνήθης.

Εἰς τὴν ὑπόνοιαν ταύτην φερόμεθα καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ ὄνομα *ἐλλόγιμος* κατ' ἀκρίβειαν σημαίνει τὸν ἐν λόγῳ καὶ ἀριθμῶ, τὸν ἄξιον λόγου, τὸν ἐκλεκτόν, τὸν σπουδαῖον, ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ παρακμῇ τῆς γλώσσης κατέστη ἰσοδύναμον τῷ *λόγιος*, ἴσως διὰ τὴν ἐτυμολογικὴν συγγένειαν, ἢ τῷ *ἐγγράμματος*, ὡς ἐνταῦθα.

Διὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ παραμείνῃ, ὡς ὑπὸ τοῦ κώδικος παραδίδεται².

43. «*ἐνσών* ἔλκων».

Οὕτω παρέχει ὁ κῶδιξ. Ὁ δὲ Schmidt σημειοῖ: «*ἐνσών* ἐλθὼν» Reiskius quod Ahrens. . . incertius dicit . . . Creticum *εὐκων* ἔλκων Vix latet», ἐν δὲ τῇ μικρᾷ ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου στίζει τὴν γλῶσσαν διὰ σταυροῦ ὡς ἄπορον. Ὁ δὲ Schulze ἐν Quaest. Epic. 525 γράφει: «quid velit Hes(ychianum) *ἐνσών* (<ἐνθών?)» ἔλκων ignoro. Ὁ δὲ Bourguet ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Le dialecte La-

¹) Βλ. Ἀθηνᾶς 39 (1928) σελ. 211 κ.έ.

²) Ἰσχυρίζόμενοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδοκιμασθῇ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τύπος τῆς μετοχῆς δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι δύναται νὰ παραμείνουν ἐν τῷ Ἑσυχιακῷ λεξικῷ πᾶσαι συλλήβδην αἱ ἄνευ ἀναδιπλασιασμοῦ παραδιδόμεναι μετοχαὶ τοῦ παθ. παρακειμένου (πρβ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς 2, 135 κ.έ.).

copien (1927) 142 σημ. 3 χαρακτηρίζει τὸ λῆμμα Δωρικὸν δεχόμενος τὴν διόρθωσιν τοῦ Reiskius.

Εἶναι περίεργον ὅτι μεγάλοι κριτικοί, διαπρεπέστατοι φιλόλογοι, ἐπλανήθησαν εἰς ζήτημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετέλει παλαιογραφικὸν παίγνιον. Ἐπεστρατεύθησαν τρεῖς χαρακτηῆρες τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ἡ τροπὴ τοῦ λθ εἰς νθ (*ἦλθον*) *ἦνθον*), ἡ τροπὴ τοῦ θ εἰς σ (*θεὸς* > *σιός*), ἡ ἀπαγγελία τοῦ λ ὡς ου ἐν Κρήτῃ (*ἄλας* > *ἄουας*) πρὸς λύσιν προβλήματος προχειροτάτου καὶ εὐκολωτάτου.

Ἡ γλῶσσα κατανοεῖται παραχρῆμα, ὃν μεταγραφῇ εἰς τὴν μεγαλογράμματον γραφήν:

« ENCΩΝ ΕΛΚΩΝ »

Δηλαδή, ἂν τὸ Ν τῆς πρώτης συλλαβῆς χωρίσωμεν εἰς ΛΙ, ἐξ οὗ πολλάκις ἐν τοῖς χειρογράφοις προκύπτει, ἐνώσωμεν δὲ τὸ ἀποχωρισθὲν Ι μετὰ τοῦ ἐπομένου C καὶ οὕτως ἀποτελεσθῇ τὸ γράμμα K, θὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ δῆθεν ἐρμηνευμα εἶναι ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος. Ἦτοι ἐν βιβλίῳ ἐκδοθέντι ὑπ' ἀμελεστεροῦ βιβλιογράφου ἐγράφη *ἐνσων* (ENCΩΝ) ἀντὶ *ἐλκων* (ΕΛΚΩΝ)· πρὸς διόρθωσιν δὲ τούτου παρεγράφη ὕστερον εἰς τὸ περιθώριον *ἐλκων*» ὑπὸ σοφωτέρου ἀναγνώστου ἢ γραμματικοῦ, ὡσεὶ ἔλεγεν «ἀνάγνωθι *ἐλκων*»¹. Τὸ παραγραφὲν τοῦτο ἐξελήφθη ὑπὸ ἀμαθεστεροῦ γλωσσογράφου ὡς ἐρμηνευμα καὶ οὕτω τὸ παρανάγνωσμα ἐθησαυρίσθη ὡς γλῶσσα. Πρὸς πολλάκις παρατηρηθεῖσαν μεταπτώσιν τῶν προσθέσεων EIC καὶ EK εἰς ἀλλήλας. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ γλῶσσα αὕτη, ἀναγνώσεως χρήζει, οὐχὶ διορθώσεως.

44. «*ἐξότελον*· φανερόν».

Οὕτω παρέχει ὁ κῶδιξ. Ὁ αἰμίμηστος Κόντος πραγματευόμενος (ἐν Ἀθηνᾶς 10,491) τὴν γλῶσσαν ταύτην λέγει τὰ ἐξῆς: «ἄλλοι μὲν εἶκασαν «*Ἐξίτηλον*· οὐ φανερόν», ἢ «*Οὐκ ἐξίτηλον*· φανερόν», ἡμεῖς δ' ὁμοῦ νομίζομεν ὅτι ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶναι «*Ἐξόφθαλμον*· φανερόν».

Καὶ οὕτω μὲν ἀποκαθισταμένη ἡ γλῶσσα παρέχει ὀρθὸν νοῦν. Καὶ οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, τοῦ Κόντου ἀποκαταστήσαντος. Ἀλλ' ἐκ τῆς διορθώσεως ταύτης προκύπτει τὸ ἐρώτημα, πῶς ἡ λέξις *ἐξόφθαλμον* μὲ γνωριμώτατα τὰ συνθετικὰ αὐτῆς μέρη μετέπεσεν εἰς τὴν ἀκατανόητον *ἐξότολον*; Διὰ ταῦτα ἡμεῖς, ἵνα δηλωθῇ ὅτι τοῦ Κόντου ἡ διάνοησις συνέλαβεν, εἰκάζομεν ὅτι ἡ πρώτη χεῖρ ἔγραψεν:

«*ἐξόπτυλον*· φανερόν».

¹) Βλ. Ἀθηνᾶς 39 (1927) 229 κ.έ.

Σκεπτόμενοι ὅτι ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ ἦτο δυνατὸν ἡ σπανιωτάτη λέξις *ὀπτύλον* νὰ παραγνωσθῇ ὑπ' ἀμαθεστέρου ἀντιγραφέως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ χειρογράφου παραδοθεῖσαν γραφήν.

Εἶναι δὲ ἡ λέξις Δωρική, διότι ὑπὸ τῶν Δωριέων λέγεται ὁ ὀφθαμὸς *ὀπίλος* (ἢ *ὀπιλλος*), ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐγράφετο διὰ τοῦ *υ* κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὰ εἰς *-υλος* καὶ *-υλλος* ὀνόματα, τὰ ὅποια καὶ τονίζονται ὁμοίως πρβλ. (*Αἰσχύλος*, ἀλλὰ *Θράσυλλος*)¹.

Ὅτι δὲ οὕτω, πλημμελῶς, ἐγράφη ἡ γλῶσσα ὑπὸ τῆς πρώτης χειρὸς ἀποδεικνύεται ἐκ δύο ἄλλων γλωσσῶν τοῦ Ἑσυχίου, τῶν ἐξῆς:

«*ὀπτοιαλίσις*· ὀφθαλμιάσις» καὶ

«*ὀπτοιαλοί*· ὀφθαλμοί».

αἱ ὅποια προέρχονται ἀναμφισβητήτως ἐκ τῶν:

«*ὀπτυλλιάσις*· ὀφθαλμιάσις» καὶ

«*ὀπτυλλοί*· ὀφθαλμοί».

διὰ τὴν ἀντιμετάληψιν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ τοὺς ἐξῆς χρόνους τῶν γραμμάτων *υ* καὶ *οι*, ὁμοίως ἀπαγγελλομένων. Καὶ μεταβάλλονται μὲν αὗται εἰς *ὀπτιλίσις* καὶ *ὀπτίλοι* παρὰ Schmidt, εἰς *ὀπιλίσις* δὲ καὶ *ὀπιλλοί* ὑπὸ τοῦ Κόντου κατὰ τὴν δόκιμον ὀρθογραφίαν, ἀλλ' ἡ κριτικὴ τοῦ Ἑσυχιακοῦ κειμένου δὲν πρόκειται νὰ προσαρμόσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν Ἀττικὸν ἢ τὸν δόκιμον κανόνα, ἀλλὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν πρώτην χεῖρα, ἣτις ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν τριῶν τούτων γλωσσῶν ὅτι οὕτως, ἐσφαλμένως, ἔγραψεν αὐτὰς διὰ τοῦ *υ* (πρβ. ὅσα περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 1, σελ. 18 κ.έ.).

45. «*ἐπίτερα*· ἐκπέσματα ἐλαιῶν».

Διορθοῦται τὸ λῆμμα εἰς *ἐπίτυρα*, λέξιν παραδεδομένην καὶ ἄλλοθεν, ἵνα οὕτω δηλωθῇ «*edulium quoddam ex contractis olivis*», ὡς διδάσκεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, «*Speise von gebrochenen u. eingemachten Oliven*», ὡς διδάσκεται ἐν τῷ τοῦ Πάπε Λεξικῷ, *quoddam condimenti ex fractis olivis*, ὡς διδάσκεται ἐν τῷ Thesaurus Linguae Latinae, καὶ ἐν τοῖς ἄλ-

¹) Ὅτι ἦτο δυνατὴ τοιαύτη συνεκδρομὴ ἢ παρετυμολογία διδάσκει αὐτὸς οὗτος ὁ Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 1, σελ. 96, ἐνθα, πραγματευόμενος περὶ τῆς λ. *Μουνιχία-Μουνυχία*, λέγει: «Εἶναι δὲ ἡ ἐκφορὰ *ΜούνΥχος-ΜουνΥχία* (ἀντὶ *ΜούνΙχος* καὶ *ΜουνΙχία*) ἐρρυθμισμένη πρὸς τὸ *μῶνυξ-μῶνΥχος* καὶ *γαμψῶνυξ-γαμψῶνΥχος*, κτλ. καὶ *ἀκρῶνυξ-ἀκρῶνΥχος-ἀκρωνυχία*», βλ. καὶ Γ. Χατζιδάκι, Γενικῆς Γλωσσικῆς σ. 174.

λοις λεξικοῖς ὁμοίως. Γίνεται δὲ παραπομπὴ εἰς τὸν Οὐάρρωνα καὶ τὸν Κολουμέλλαν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐν τούτοις οὐδὲν λέγεται¹.

Παρ' Ἀθηναίων (2,56 C) φέρεται: «Φιλήμων φησὶν *πιτυρίδες* καλοῦνται αἱ φανλῖαι ἐλαῖαι, *στεμφυλίδες* δὲ αἱ μέλαιναι. Καλλίμαχος δὲ ἐν τῇ Ἑκάλη γένῃ ἐλαιῶν καταλέγει... γεργέριμον *πίτυριν* τε...». Καὶ κατωτέρω: «Ἀθηναῖοι δὲ τὰς τετριμμένας ἐλαίας *στέμφυλα* ἐκάλουν, *βρύτεια* δὲ τὰ ὑφ' ἡμῶν *στέμφυλα*, τὰ ἐκπιέσματα τῆς σταφυλῆς» (ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς).

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι καὶ *πίτυρα* ἐκαλοῦντο τὰ ἐκπιέσματα τῶν ἐλαιῶν, διότι ὃν λόγον ἔχουν τὰ *στέμφυλα* πρὸς τὸ ἐξαγόμενον γλεῦκος, τὸν αὐτὸν λόγον ἔχουν καὶ τὰ *πίτυρα* πρὸς τὸ ἄλευρον μὲν ἐπὶ σίτου, πρὸς τὸ ἔλαιον δὲ ἐπὶ ἐλαιῶν. Σημαίνουσι ἀμφοτέρωθεν τὸ οἶονεῖ ἀπορριπτόμενον διὰ τὴν εὐτέλειαν, διὸ χρησιμεύουσι ὡς τροφή τῶν βοσκημάτων καὶ τῶν ὀρνίθων. Εἶναι πρὸς τούτοις προφανές ὅτι ὁ Ἀθηναῖος λέγων *τετριμμένας* ἐλαίας ἐννοεῖ αὐτὰς μετὰ τὴν ἐκπίεσιν τοῦ ἐλαίου.

Καὶ αἱ ἐλαῖαι ὠνομάσθησαν *πιτυρίδες* ὡς μὴ ἀποδοτικαὶ ἐλαίου, ὅσον αἱ ἄλλαι, αἱ ἐλαιοβριθεῖς, δι' ὃν λόγον καὶ *φανλῖαι* χαρακτηρίζονται. Εἶναι δὲ αὐταί, καθὰ διδάσκει ὁ Θεόφραστος (Φυτ. αἰτ. 2,3,8) πλέον σαρκώδεις, ἀλλ' ἦττον ἐλαιώδεις.

Κατὰ ταῦτα ὠνομάσθησαν *πίτυρα* τὰ ἐκπιέσματα τῶν ἐλαιῶν κατὰ συνεκδοχὴν ἀπὸ τῶν *πιτύρων* τοῦ σίτου. Ἐπειτα δὲ *πίτυρα* καὶ *πιτυρίδες* ὠνομάσθησαν κατὰ περαιτέρω συνεκδοχὴν καὶ αἱ ἐλαῖαι αἱ μὴ περιέχουσαι πολὺ ἔλαιον. Αὐταὶ προσηκόντως παρασκευαζόμεναι πρὸς ἐδωδὴν καὶ οὕτως ὀνομαζόμεναι συνέβη ὥστε νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ *πιτύρου* ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαλούντων καὶ οὕτω ἡ προσηγορία αὐτῶν *πίτυρα* νὰ παρετυμολογηθῇ πρὸς τὴν πρόθεσιν *ἐπί*, λησμονηθείσης ὅλως τῆς συνεκδοχικῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος.

Εἶναι δὲ ἡ προσηγορία αὕτη παλαιωτάτη, ἀφοῦ ἀναφέρεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Πλαύτου (Miles Gloriosus: «epityra estur, insanum bene»), παρέμεινε δὲ μόνον λαϊκῆ, διασωθείσης τῆς ἐτέρας προσηγορίας *πιτυρίδες* διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

¹) Ὁ Κολουμέλλας περιγράφων διαφόρους τρόπους παρασκευῆς ἐλαιῶν (12, 48) λέγει ὅτι εἷς τρόπος συνήθης εἰς τοὺς Ἕλληνας λέγεται *ἐπίτυρον*. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συλλέγεται ὁ καρπὸς τῆς *φανλῖας* ἐλαίας, καθ' ὃν χρόνον τὸ λευκάζον αὐτοῦ χρωμα ἀρχίζει νὰ γίνεται κιτρινωπόν. Τοῦτον, ἀφοῦ θέσουν ἐντὸς κοφίνου, πιέζουν ἰσχυρῶς, ὥστε νὰ ἐκχυθῇ ἡ περιεχομένη ἀμόλγη. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀκριβές, διότι καὶ σήμερον πιέζουν τὰς ἐλαίας, ἀφοῦ πρότερον αὐταὶ ἀλατισθοῦν καλῶς, ἀλλὰ μόνον τὰς μελαίνας καὶ ἀρχομένας νὰ ὠριμάζουν (οὐχὶ τὰς ὅλως ὠρίμους, τὰς δρυπεπεῖς). Αἱ ἄωροι ἔτι οὐδέποτε πιέζονται, διότι ἀπὸ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἐκχυθῇ ἀμόλγη. Αἱ τοιαῦται ἐλαῖαι παρασκευάζονται ἄλλως.

Ἐν τῇ ἀνωτέρω ἄρα γλώσσει πρόκειται περὶ τῶν ἐκπαισμάτων τῶν ἐλαιῶν ὡς *πιτύρων*. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μεταβληθῇ ὁ παραδοθεὶς τύπος *ἐπίτερα*, διότι τὸ μὲν *ε* τῆς παραληγούσης ὀφείλεται εἰς τὴν τροπὴν τοῦ *ιρ* εἰς *ερ* (πρβ. *κηρός - κερὶ, ἄχυρα - ἄχερα* κτ.τ.), καθ' ἃ σήμερον λέγεται ἐνιαχοῦ *πίτερα*, ἢ δὲ πρὸς τὴν πρόθεσιν ἐπὶ παρετυμολογία ὀφείλεται εἰς τὸν ζῆλον πρὸς ἑξελληνισμόν. Ἐγρᾶφη δὲ ἡ γλῶσσα αὕτη πιθανώτατα εἰς χρόνους καθ' οὓς τὸ *υ* εἶχε καταστῆ ἴσον πρὸς τὸ *ι*, ἦτοι μετὰ τὸν δέκατον αἰῶνα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ προκειμένη γλῶσσα ἐρμηνείας δεῖται, οὐχὶ διορθώσεως.

46. «*ἔρβως*· εὐρώς».

Περὶ τῆς γλώσσης ταύτης πολὺς λόγος ἐγένετο ὑπὸ διαπρεπεσιᾶτων φιλολόγων, ὡς εἶναι ὁ Schulze καὶ ὁ Solmsen¹. Ἐκλαμβάνουσι τὸ λῆμμα ὡς ἀναμφισβητήτου παραδόσεως λέξιν καὶ παλαιωτάτην, τὴν δὲ ἐτυμολογίαν αὐτῆς ἀναζητοῦν εἰς μορφὴν προδιαλεκτικὴν, *ἔρῦως*, τὴν ὁποίαν συνδέουν μετὰ τοῦ *ἔρεβος*. Καὶ ἂν μὲν ἡ τοιαύτη ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἦτο δυνατὸν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς γνώριμον σύστημα παραγωγῆς, ἦτοι ἂν ἡ τοιαύτη παραγωγή ἐνισχύετο καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων παραδειγμάτων, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο τοῦλάχιστον εὐλογοφανές. Ἄλλ' ἡ παραγωγή εἶναι μονήρης, ἢ δὲ συσχετίσις αὐτῆς πρὸς τὸ *ἔρεβος* τολμηροτάτη.

Καθ' ἡμᾶς πρόκειται περὶ λέξεως ἰδιωματικῆς τῆς λαλουμένης γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἐθησαύρισεν ὁ ἀνώνυμος γραμματικὸς, ὅπως καὶ πολλὰς ἄλλας μὴ παραδοθείσας γραπτῶς².

Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι σήμερον λέγεται ἰδιωματικῶς *ἀρδάχνω* ἀντὶ *ἀδράχνω* (= δράττομαι), *ἀρδάχτι* ἀντὶ *ἀδράχτι* καὶ ἄλλα, ἐν οἷς τὸ *ρ* ἀπαγγέλλεται προληπτικῶς, δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο δυνατὸν εἰς τὸ σύμπλεγμα *βρ* νὰ ἀπαγγελθῇ τὸ *ρ* προληπτικῶς, ἦτοι ὅτι τὸ *εὐρώς - ἐβρώς* ἀπηγγέλθη ἰδιωματικῶς *ἔρβως*. Ἡ διαφορὰ τοῦ τονισμοῦ δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ σοβαρὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην.

47. «*ἔρέων*· μαντευσόμενος».

Ὁ Schulze, πραγματευόμενος τὴν γλῶσσαν ταύτην (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 99), λέγει τὰ ἑξῆς: «*μαντευσόμενος* i. e. oraculum consulturus Herod. I 46; hoc significat ἐπερησόμενος... ἐρωτήσων, ζητήσων...». Λέγει δὲ ταῦτα ὁ ἐπιφανὴς φιλόλογος ἐκλαμβάνων τὸ λῆμμα *ἔρέων* μέλλοντα στοιχοῦντα εἰς τὸν ἀόριστον

¹) Schulze, Quaestiones Epicae σελ. 98.

²) Πρβ. Ἀθηνᾶς τόμ. 39 (1927) σελ. 223 κ.έ.

ἐρέαιτο καὶ ἐρέασθαι (ὡς γράφει ὁ ἴδιος ἀντὶ τῶν παραδεδομένων Ὅδ. Δ. 119 ἐξ-ερέοιτο καὶ Υ 106 ἐρέεσθαι) στοιχοῦντα καὶ τοῦτον εἰς τὸν ἐνεστῶτα ἐρέομαι (= ἐρωτῶ) ὁμοίως πρὸς τὸ χέω (ἐνεστ.) ἔχεα (ἀόθ.), χέω ἢ χέομαι (μέλλ.).

Καθ' ἡμᾶς τολμηρότατα ταῦτα εἶναι καὶ μάλιστα ἄνευ ἀνάγκης. Τὸ ἐρέων ἐνταῦθα εἶναι μετοχή τοῦ γνωριμωτάτου μέλλοντος ἐρῶ (ἐρέω) τοῦ ρήματος λέγω, ἀνεγνώσθη δὲ τοῦτο ἐν χωρίῳ, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται λόγος περὶ χρησιμοδοτήσεως τοῦ ἐρέων· ἄρα ὑποκείμενον εἶναι ὁ ἐρωτηθεὶς μαντικὸς θεός, νοεῖται δὲ ὡς συνώνυμον ἀντικείμενον τὸ ὄνομα μαντεῖαν· τοῦτο δὲ σημαίνει τὸ παρατιθέμενον ἐρμῆνευμα μαντευσόμενος, δηλὸν ὅτι λέξων μαντεῖαν· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ μαντεύομαι ἔχει ἀμφοτέρας τὰς σημασίας, λέγω μαντεῖαν καὶ ζητῶ μαντεῖαν.

48. «**ζεύγλα**· διάβροχα ξύλα καὶ τῶν βοῶν ἢ ἡμίονων ζευκτά...».

Οὐδὲν περὶ τῆς γλώσσης ταύτης παρατηρεῖται. Καθ' ἡμᾶς τὸ δεύτερον ἐρμῆνευμα δηλοῖ τὸ δι' οὗ ζεύγνυνται οἱ βόες ἢ αἱ ἡμίονοι εἰς τὸ ἄροτρον· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ὑπὸ τῶν παλαιῶν λεγόμενον ζεύλη, ὑπὸ τῶν νεωτέρων δὲ ζεύγλα-ζεύλα. Τούτου νομίζομεν ὅτι εἶναι τύπος τὸ προκείμενον λῆμμα κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ συνοδίτου φθόγγου ε μεταξὺ τοῦ γ καὶ λ (πρβ. ἀνωτέρω γλώσσαν δάγκολον).

Ἔχοντες ἤδη ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ζεύλη ἀποτελεῖται ἐκ δύο ξύλων παραλλήλων, προσηρμοσμένων σταθερῶς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ, φερόμεθα εἰς τὴν ὑποψίαν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐρμῆνευμα, διάβροχα ξύλα, ἀδιανόητον ὄν, προέκυψεν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος διάζυγα ξύλα. Ἀλλὰ πῶς;

49. «**ἡεροφοῖτις Ἐρινύς**· ἡ ἐν τῷ ἀέρι φοιτῶσα ἢ ἀέρα ἡμφιεσμένη, ἢ ἀοράτως φοιτῶσα, ἢ ἀεροπλάνος. Οἱ δὲ ὅτι ἐν Ἄδου, ἐν σκοτίᾳ».

Πάντα τὰ ἐρμηνεύματα τῆς γλώσσης ταύτης εἶναι ἀναμφισβήτητα. Ἄμφισβητήσιμος εἶναι ἡ τοιαύτη αὐτῶν διατύπωσις, ὡς λίθοι καὶ πλίνθοι ἀτάκτως ἐρριμμένοι.

Ἄποκαθίστανται δὲ συνακόλουθα τὰ ἐρμηνευτά, ἂν τὸ τέταρτον ἐρμῆνευμα μετατεθῆ μετὰ τὸ πρῶτον, ἵνα λέγη: «**ἡ ἐν τῷ ἀέρι φοιτῶσα, ἢ ἀεροπλάνος** κτλ.». Οὕτω τὸ μὲν ἀεροπλάνος¹ ἀποβαίνει ἐξήγησις τοῦ ἐν τῷ ἀέρι φοιτῶσα, τὸ δὲ

¹) Ὁ μακαρίτης Γεώργιος Ζηκίδης ἐν τῷ Ὁρθογρ. Λεξικῷ ἐν λ. διδάσκει: «ἀερόπλανον (τό), τὸ ἐν τῷ ἀέρι πλανώμενον (οὐχὶ δὲ ἀεροπλάνον, ὅπερ ἔχον ἐνεργ. σημασίαν θὰ ἐδήλου ὄργανον πλανῶν, ὡς λαοπλάνος κτλ.). Φέρεται δὲ ἡ λέξις παρ' Ἑσυχίου ἐν τῇ λέξει ἡεροφοῖτις Ἐρινύς, ἐνθα κακῶς παροξύνεται...». Καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ δὲ ἐκδόσει τοῦ Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Liddell - Scott (1925) ἐκδίδεται ἀερόπλανος.

Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ζηκίδου διδασκόμενα δύναται τις νὰ ἀντείπῃ ὅτι τὸ ἀεροπλάνος ἀνή-

ἀοράτως τοῦ τρίτου ἐρμηνεύματος ἐπίσης ἐξηγήσεις τοῦ ἀέρα ἡμφιεσμένη, ὅπερ στοιχεῖ εἰς τὸ (Ἰλ. Ξ. 282) «*ἠέρα ἐσσαμένη*», δηλ. ὑπ' ἀγλύος περιβεβλημένη. Οὕτω κατ' ἀκρίβειαν τὰ ἐρμηνεύματα τοῦ λήμματος εἶναι τρία, ἅπερ διακριτέον διὰ τελείας στιγμῆς, ὡς εἴθισται παρ' Ἡσυχίου.

Τὸ πέμπτον ἐρμηνεύμα: «*Ὅτι ἐν Ἄδου, ἐν σκοτίᾳ*» καλῶς ἔχει, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸν στίχον (Ἰλ. Ι 571) «*τῆς δ' ἠεροφοῦτις ἐρινὺς | ἔκλυεν ἐξ Ἐρέβεσφιν*», διότι, καθ' ἃ διδασκόμεθα ἐκ τοῦ στίχου (Ἰλ. Θ 368) «*εἰς Αἶδαο πύλαρ ται προὔπεμψεν | ἐξ Ἐρέβευς ἄξοντα κύνα*», ἔρεβος εἶναι ὁ Ἄϊδαο τόπος.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ διαζευκτικοῦ συνδέσμου ἢ εἰς ἄρθρον ἢ καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς στίξεως παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῇ κριτικῇ τῶν κειμένων οἱ τόνοι καὶ αἱ στίξεις ἢ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Ἡ δὲ ἐν τῷ κώδικι ἀνοίκειος θέσις τοῦ ἢ ἀεροπλάνος ἐξηγεῖται ὡς ἐκ τοῦ περιθωρίου, ὅπου ὑπὸ ὑστέρας χειρὸς ἐγράφη, εἰς τὸ κείμενον εἰσαχθεῖσα.

50. «*ἠλίτισας· ἀμαρτήσας*».

Ἵνα ὑπάρχη ἁρμονία μεταξὺ λήμματος καὶ ἐρμηνεύματος γραπτέον:

«*ἠλίτησας· ἡμάρτησας*» ἢ

«*ἀλιτήσας· ἀμαρτήσας*».

Ὁ τύπος οὗτος τοῦ λήμματος ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ὡς ἀόριστος τοῦ ἀλιταίνω παρὰ τὸ παραδεδομένον ἠλιτον, ὡς παρὰ τὸν ἀόριστον ἡμαρτον τοῦ ἀμαρτάνω ἐσηματίσθη ὁ νεώτερος ἡμάρτησα. Πρβ. δὲ καὶ κερδαίνω - ἐκέρδησα, ἀσελγαίνω - ἠσέλγησα. Κοινὸς τύπος εἶναι ἢ ἀντιμετάληψις τῶν γραμμάτων Α καὶ Η ἐν τοῖς χειρογράφοις.

καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ἀντικειμενικὰ σύνθετα, τὰ ὅποια βαρύτερα ὄντα τονίζονται ἐπὶ τῆς παραληγουσῆς, ἀν τὸ δεύτερον συνθετικὸν σημαίνει ἐνέργειαν, ἀλλ' εἶναι προσδιοριστικὸν καὶ σημαίνει ὁ ἐν τῷ ἀέρι πλανώμενος, ὡς ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ· ἐπομένως δύναται νὰ παροξύνεται, ὅπως καὶ τὸ ὁμοίωτα ποντοπλάνος = ὁ ἐν τῷ πόντῳ πλανώμενος, ἐρημοπλάνος = ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ πλανώμενος. Πρβ. πρὸς τούτοις καὶ τὰ ὅμοια ἡμεροδρόμος, ἵππομάχος, ναυμάχος, θαλασσονόμος, οἰωνοπόλος κτ.τ.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ νεώτερον ἀεροπλάνον, τὴν πτητικὴν μηχανήν, παρατηρητέον ὅτι τὸ δεύτερον συνθετικὸν -πλάνον οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ρῆμα πλανῶ ἢ πλανῶμαι. Περὶ τούτου ὀρθὰ διδάσκονται ἐν τῷ Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη καὶ ἐν τῇ Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Μακρῇ ἐν λ., ἔνθα λέγεται ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἀπόδοσις τῆς Γαλλικῆς aéroplane, παρήχθη δὲ αὕτη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λ. ἀήρ καὶ τῆς Γαλλικῆς planer = ἰσορροπεῖν τοῦ πρώτου σχηματίσαντος τὴν λ. Γαλάτου ὀρμηθέντος ἐκ τῆς εἰκόνας τῶν πτηνῶν, ὅταν ταῦτα, εἰς τὰ ὕψη πετόμενα, ἐκτείνουσι μὲν τὰς πτέρυγας, ἀλλ' ἀκίνητοῖσιν αὐτάς. Ὁ δὲ προπαροξύτονος τύπος ἀερόπλανον προέκυψεν ἐν τῇ λαϊκωτέρᾳ γλώσσῃ, ἀναλογικῶς πρὸς τὸ ἀερόστατον, τὸ ὁποῖον ἦτο γνῶριμον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀεροπλάνου.

51. «*ἦντι ὀπότῃ ἦσαν*» ἐν τινί ποτε ἦσαν».

Οὕτως ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ, τῇ καὶ νεωτέρῃ, ὀρθῶς κατ' ἔννοιαν συμπληροῖ τὸ ἐρμηνευμα οὕτως: «*ἐν τινί ποτε (χρόνῳ) ἦσαν*». Ἀντιστοιχεῖ δὲ τὸ ἐρμηνευμα τοῦτο πρὸς τὴν φράσιν «*ἦν ποτε χρόνος, ὅτε ἦσαν*»¹. Ἐκ τῆς φράσεως ταύτης καθ' ἡμᾶς κατὰ παράλειψιν τοῦ εὐκόλως δυναμένου νὰ νοηθῇ χρόνος κροέκυψεν ἡ φρ. «*ἦν ποτε, ὅτε ἦσαν*» καὶ κατὰ συναλοιοφῆν «*ἦν ποτ' ὅτ' ἦσαν*». Αὕτη δὲ ὕφ' ἐν ἐκφερομένη *ἠνποτοῖσαν* ἀπετέλεσε τὸ λῆμμα, ὅπερ κατέγραψεν ἐν τῷ Λεξικῷ ἡ πρώτη χεῖρ. Λεγομένη δὲ αὕτη ἄνευ διακρίσεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἐξ ὧν συνίσταται μερῶν, οἰονεὶ ἐπιρρηματικῶς, ἦτο δυνατόν νὰ πάθῃ ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων π καὶ τ εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην συλλαβὴν, καθ' ἃ ἔχομεν *τιπήδειος* ἀντὶ *ἐπιτήδειος*². Ἦτο δὲ δυνατόν καὶ ἐν τῇ γραφῇ νὰ συμβῇ τοῦτο ὑπὸ ἥττον προσεκτικῶς ἀντιγραφέως.

Κατὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα ἐκδοτέα:

«*ἦν ποτ' ὅτ' ἦσαν*» ἐν | τινί ποτ' ἦσαν».

Ὡς πρὸς δὲ τὴν διατήρησιν τοῦ τ τῆς λέξεως *ποτ'* ἄνευ τροπῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀντίστοιχον δασὺ θ παρατηροῦμεν ὅτι τὸ δασὺ πνεῦμα εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἀφομοιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν παλαιόθεν³, ἡ δὲ τήρησις αὐτῆς ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἐνταῦθα δὲ ἀποδίδεται ἡ τῶν πολλῶν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν λόγῳ ἐκφορά.

52. «*θεῖον*» [θεάριον] ἄπυρον, ἄκαυστον».

Οὕτως ἐκδίδεται ἡ γλῶσσα ὑπὸ τοῦ Schmidt, δηλ. περιγραφομένου τοῦ ἐρμηνεύματος *θεάριον*. Διατί; Καθ' ἡμᾶς ἐγράφη τὸ πρῶτον ἡ γλῶσσα αὕτη ἄνευ τοῦ ἐρμηνεύματος τούτου, ἔπειτα δὲ γραμματικὸς τις παρατηρήσας ὅτι ἡ γλῶσσα *θεῖον* ἐρμηνεύεται δι' ἄλλων γλωσσῶν, χρηζουσῶν καὶ τούτων ἐρμηνεύματος, προσέθεσε τὴν λέξιν εἰς τὸ περιθώριον, ἀπὸ τοῦ ὀποίου εἰσήχθη ἐν νεωτέρῳ ἀντιγράφῳ εἰς ἦν θέσιν ἀναγινώσκειται σήμερον.

¹) Πρβ. Πλάτωνος Πρωτ. 320 C: «*ἦν ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν κτλ.*». Ἡ φράσις αὕτη φαίνεται ὅτι ἦτο σταθερὰ ἀρχὴ λαϊκωτέρων διηγήσεων καὶ ἐπομένως ἐνοεῖτο καὶ οὐχὶ πλήρως λεγομένη. Πρβλ. τὰ τοῦ ἰδιωματικωτέρου λόγου «*μιά φορά κ' ἔναν καιρὸ ἦταν*» ἢ «*κάναν καιρὸ ἦταν...*».

²) Βλ. Ἄθηνᾶς 45 (1933) 355 σημ. 3 καὶ Λεξικογρ. Δελτ. 1, 137 ἀριθ. 74, πρβ. δὲ καὶ σελ. 136 ἀρ. 73.

³) Βλ. Γ. Χατζιδ. Γραμμ. 1, 547 κ.έ.

Πιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι καὶ τὸ ἐρμῆνευμα ἄκαυστον προσετέθη ὑπ' ἄλλης χειρὸς πρὸς ἐξήγησιν προτέρου ἐρμηνεύματος ἄπυρον. Πρέπει πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ φερώνυμον τοῦ Ἑσυχίου λεξικὸν εἶναι πολλῶν χειρῶν καὶ πολλῶν αἰώνων ἀποτέλεσμα.

52. «*ιν[ν]υεται* κλαίει, ὀδύρεται».

Οὕτως ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt ἀποδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Vossius. Παρ' Albertus δὲ γίνεται παραπομπὴ εἰς τὸ *κινύρεσθαι* καὶ *μινύρεσθαι*, ἀλλ' οὐδέτερον τολμᾶται.

Ἐνταῦθα καθ' ἡμᾶς πρόκειται παλαιογραφικὸν πρόβλημα τῶν ἀπλουστάτων. Λύεται δὲ τοῦτο εὐθὺς ὡς μεταγραφῇ τὸ λῆμμα εἰς τὴν μεγαλογράμματον γραφὴν: *INNYETAI*. Ἐὰν ἤδη συνάψωμεν διὰ κεκλιμένης εὐθείας τὴν κορυφὴν τοῦ ἀρκτικοῦ I μετὰ τῆς βάσεως τῆς καθέτου τοῦ ἐπομένου γράμματος, ἀποδίδεται παραχρῆμα ἢ συλλαβὴ MI, διότι N καὶ LI συνηθέστατα ἀντιμεταλαμβάνονται. Ἐχοντες πρὸς τούτοις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ P καὶ τὸ E συμπίπτουσι πολλάκις, ὅταν ἡ κάτω ὀριζοντία γραμμὴ τοῦ E ἀποτριβῇ, ἐννοοῦμεν τὴν ἔκπτωσιν τοῦ ἐτέρου τῶν ὁμοίων γραμμάτων, πρᾶγμα ἐπίσης συνηθέστατον ἐν τοῖς χειρογράφοις. Ὅθεν ἄνευ ἀμφιβολίας ἡ γλῶσσα μεταγραπτέα *MINY<P>ETAI*, ἦτοι *μινύρεται*.

Εἰσήχθη δὲ ἡ οὕτως, ὡς παραδίδεται, ἐσφαλμένη γλῶσσα ἐξ ἀντιβολῆς πρὸς κρείσσονα νομιζόμενον κώδικα παρὰ τὴν ὀρθῶς ἔχουσαν γλῶσσαν ἐν τῷ ἀντιβαλλομένῳ κώδικι:

«*μινύρεται* κλαίει θρηνεῖ, ὀδύρεται».

Ἔστω καὶ τοῦτο παράδειγμα τῆς ὑποψίας, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχη ἀνήρ φιλόλογος¹ πρὸς τὸ κῆρος τῶν ἀντιβολαίων καὶ καθόλου εἰπεῖν τῶν λεγομένων *κρεισσόνων* ἢ *ἀρίστων* κωδίκων.

54. «*καιρότερον* ἐνωρότερον ἀχαιεῖ».

Τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐπραγματεύθημεν ἐν Ἀθηνᾶς 49(1939) 13, μετεγράψαμεν δ' αὐτὴν «*ἐγκαιρότερον* ἐνωρίστερον». Περὶ δὲ τοῦ ἀχαιεῖ εἶπομεν ὅτι ἀνήκει εἰς ἄλλην γλῶσσαν. Σήμερον ἐπαναξετάσαντες αὐτὴν πειθόμεθα ὅτι τὸ ἀχαιεῖ τοῦτο εἶναι παρανάγνωσμα τοῦ ἀκαρεῖ. Ὅθεν ἡ γλῶσσα ἐκδοτέα:

«*ἐγκαιρότερον* ἐνωρίστερον, ἀκαρεῖ».

¹) Ὁ πολὺς Mommsen εἶπεν ὅτι οἱ φιλόλογοι ὀφείλουσι νὰ εἶναι *suspiciosi homines, ἄνδρες ὑπόπται*.

Τὸ συγκριτικὸν *ἐγκαιρότερον*, ἀπολύτως λεγόμενον, δύναται νὰ σημαίη ἐγκαιρῶς, ἀμέσως, *ἀκαρεί*.

55. «*κάπρας* ἀκολασίας».

Ἡ γλῶσσα αὕτη πράγματα παρέχει τοῖς κριτικοῖς ὅθεν κατὰ διαφόρους τρόπους μεταβάλλεται, ὡς βλέπει τις παρ' Alberti καὶ Schmidt. Καθ' ἡμᾶς ὁ ἄγνωστος γραμματικὸς ἔγραψε:

«*καπρίας* ἀκολισίας».

Οὐσιαστικὸν *καπρία* δὲν παρεδόθη· ἀλλὰ στοιχεῖ καὶ σημασιολογικῶς καὶ τεχνολογικῶς τῷ ῥήματι *καπριᾶν* = ἀκολασταίνειν, μεμαρτυρημένῳ καὶ ἀναμφισβητήτῳ. Πρβ. *ὀφθαλμία* - *ὀφθαλμιᾶν*, *ναυτία* - *ναυτιᾶν*, *μανία* - *μανιᾶν* κ. ἄ.

56. «*κάρκαρα*... ἐπίτυρα...».

Τὸ *κάρκαρα* τοῦτο, μόνον ἐνταῦθα ἀπαντῶν, φαίνεται λέξις πεποιημένη, αἱ δὲ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς λέξεις *κάρκαρο* καὶ *κάρκαλο* εἶναι πιθανώτατα παραλλαγαὶ αὐτῆς, προελθούσαι κατ' ἀνομοίωσιν. Τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐπίσης φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ἡ Ποντιακὴ λ. *καρκάτσιν*, περὶ τῆς ὁποίας, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀνωτέρω σοφώτατα διέλαβεν ὁ παλὺκλαυστος φίλος Στυλιανὸς Δεινάκης ἐν Λαογραφίας 8 (1925) 489 κ.έ. Δηλοῦται δὲ διὰ τῶν λέξεων τούτων τὸ σκληρὸν τοῦ ἄρτου κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ μαλακόν, τὴν κοινῶς λεγομένην *ψίχαν*, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐσχάρα τοῦ ἔλκου. Δὲν εἴμεθα ἄρα μακρὰν τῆς ἀληθείας ὑποθέτοντες ὅτι καὶ τὸ τοῦ Ἑσυχίου *κάρκαρα* σημαίνει τὸν φλοιὸν τοῦ σίτου, ἦτοι τὰ *πίτυρα*. Καὶ τὴν διόρθωσιν ταύτην εἰς τὴν προκειμένην γλῶσσαν προέτεινεν ἤδη ὁ πολὺς Μουσοῦρος.

57. «*κεχραμένη* ρερυπωμένη».

Ὅρθῶς ποιῶν ὁ Schmidt δὲν εἰσήγαγε τὴν προταθεῖσαν διόρθωσιν τοῦ ἐρμηνεύματος *ἐρρυπωμένη* διότι ὁ τοιοῦτος ἀναδιπλασιασμός, ἀλλότριος ὢν τῆς δοκίμου χρήσεως, ἦτο οὐχὶ σπάνιος παρὰ μεταγενεστέροις. Σημειωτέον δὲ καὶ τὸ Ὀμηρικὸν (Ὀδ. Ζ, 59) «εἶματ(α)... τὰ μοι ρερυπωμένα κεῖται» (βλ. Κόντον ἐν *Σωκράτους* 1 (1974) σελ. 160 κ.έ.). Οὐδ' εἶναι πιστευτὸν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς μετέβαλε τὴν ὀρθῶς ἔχουσαν λέξιν.

Ἄλλὰ τί εἶναι τὸ λῆμμα *κεχραμένη*; Ὡς παρακείμενος τοῦ *χραίνομαι* ὄφειλε νὰ εἶναι *κεχρασμένη* ἢ *κεχραμμένη*. Καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος τύπος ἐγράφη ὑπὸ τῆς πρώτης χειρὸς, ἀλλ' ἴσως πιθανώτερον εἶναι λῆμμα

κεχρισμένη¹ ἀπὸ τοῦ χρίομαι = μολύνομαι, τὸ ὁποῖον καὶ μέχρι σήμερον ἐσώθη (βλ. κατωτέρω γλώσσος χρᾶται καὶ χρῶμαι).

58. 59. «**κνύζα**. κν(υζ)ηθμός, ἀπὸ τοῦ κνύζεσθαι. ἐπὶ τῶν κνυῶν».

«**κνυζοί**· οἱ τὰ ὄμματα πονοῦντες».

Οὕτως ἐκδίδεται ἡ πρώτη γλῶσσα ὑπὸ τοῦ Schmidt, δηλ. κατὰ μεταβολὴν τοῦ παραδιδόμενου κνηθμός εἰς κνυζηθμός, ἵνα οὕτως ἔχη λόγον ἢ ἀπὸ τοῦ κνύζεσθαι ἐτυμολογία αὐτοῦ. Καθ' ἡμᾶς ἐτυμολογεῖται ὑπὸ τοῦ ἀγνώστου γραμματικοῦ οὐχὶ τὸ ἐρμήνευμα, ἀλλὰ τὸ λῆμμα κνύζα. Καὶ εἶναι δυνατὴ τοιαύτη παραγωγή, ὑποχωρητικὴ, καθ' ἃ ἀπὸ τοῦ ἀμύνομαι παρήχθη τὸ ἄμυνα, ἀπὸ τοῦ ἠτιῶμαι τὸ ἦτι κ. ἄ. Εἶχε δὲ τὸ κνύζεσθαι καὶ τὴν σημασίαν τοῦ κνᾶσθαι καθ' ἃ διδάσκεται τις ἐκ τοῦ Μ. Ἐτυμολογικοῦ. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς διατηροῦμεν τὸ κνηθμός ἀμετάβλητον.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ λῆμμα κνύζα καὶ τὸ τῆς ἀκολουθίου γλώσσης κνυζός εὐρίσκονται ταῦτα μεταξύ των εἰς σχέσιν πρωτοτύπου καὶ παραγώγου (βλ. Ἄθηνᾶς 49, σελ. 43 κ.έ.)· δηλοῖ ἄρα τὸ κνύζα καὶ νόσημά τι τῶν ὀφθαλμῶν προκαλοῦν κνησμόν, ἀφοῦ βεβαίως τὸ κνυζός σημαίνει τὰ νοσοῦντα τοὺς ὀφθαλμούς.

Τοιοιυτοτρόπως αἱ γλῶσσαι αὗται ὑποστηρίζουσιν ἀλλήλας καὶ οὐδεμία ἀνάγκη εἶναι μεταβολῆς οὔτε τοῦ κνηθμός εἰς κνυζηθμός οὔτε τοῦ κνυζοί εἰς κνυποί - κνιποί, ὡς προτείνεται.

60. «**λαγχάνειν**· κληροῦν».

Ἀντιγραφῆως νυστάζοντος εἶναι τὸ ἐρμήνευμα, οὐχὶ δὲ γραμματικοῦ διδαγμα. Γραπτέον:

«**λαγχάνειν**· κληροῦσθαι».

καθ' ἃ κατωτέρω: «**λαχών**· κληρωσάμενος».

61. «**λακερόν**· εἰκαῖον».

Ἄδιανόητον εἶναι τὸ λῆμμα. Εἰκάζομεν:

«**λακερόν**· εἰκαῖον».

παρακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἰδιωματικῆς λέξεως καταλαχοῦ (Μ. Εὐβοία) = τυχαίως καὶ τῆς ἐκ ταύτης παραγώγου καταλαχάρις = τυχαῖος, οἷον «καταλαχάρικα πρόβατα» τὰ τυχαίως εὐρεθέντα που καὶ οὐχὶ ἐπίτηδες ὀδηγηθέντα.

¹) Ὁ παθ. παρακείμενος τοῦ χρίομαι ἐκφέρεται καὶ ἄνευ σ, ἦτοι κέχρισμαι παρὰ τὸ κέχρισμαι (βλ. Ἄθηνᾶς 17 σελ. 446 κ.έ.).

62. «*ληβόλε*· λιθοβόλε, ἄξιε λιθασθῆναι».

Οὕτως ὁ Schmidt χωρὶς νὰ παρατηρῇ τι. Ἐκδοτέον καθ' ἡμᾶς :

«*λήβολε*· λιθόβολε, ἄξιε λιθασθῆναι».

ἵνα καὶ τὸ λῆμμα καὶ τὸ ἐρμήνευμα σημαίνουν τὸν ἄξιον λιθασθῆναι, ἥτοι πάθος. Ὁ Schulze Quaest. Ep. ἐκδίδει :

«*λήβολε*· ἄξια λιθασθῆναι», ἀλλ' ἐκβάλλει ἄνευ λόγου τὸ *λιθόβολε*.

63. «*λιθάξαι*· ῥῖψαι, βάλαι. Κρητες».

Εὐκόλως φέρεται τις, μὴ ἀποδεχόμενος τὸ ἄλλως ἀμάρτυρον λῆμμα, εἰς τὸ *λιθάξαι* τοῦ μεμαρτυρημένου ρήματος *λιθάζω* = *λιθοβολῶ*. Ἐχων τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ἐναλλαγὴν τῶν δασέων θ, φ, χ δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοιοῦτον πρόκειται παράδειγμα¹.

64. «*μάθναι*· γνάθοι».

Ἡ γλῶσσα αὕτη τοῦ Ἡσυχίου, μολονότι οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν μαρτυρεῖται, οὐ μόνον δὲν ἠμφισβητήθη σοβαρῶς, ἀλλὰ μάλιστα λαμβάνεται ὡς μαρτύριον πρὸς πίστωσιν γραμματικοῦ κανόνος. Οὕτως ὁ Schulze (Quaest. Epic. 261) θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ἐν τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν, τὰ ὅποια ἐσχηματίσθησαν μὲ τὴν κατάληξιν τῆς μετοχῆς τοῦ παρακειμένου *νια* ὑποσημειῶν: «Cf. praeter trita exempla Hesychii *μάθναι*· γνάθοι = φαγόνες· σιαγόνες (μαθ = mandere κτλ.)». Ἐπίσης ὁ Χατζιδάκις παραλαμβάνων τὴν γλῶσσαν ταύτην ὡς ἀναμφισβητήτου ὑποστάσεως λέξιν καταλέγει αὐτὴν μετὰ τῶν «ἀρχαίου τύπου ἄνευ ἀναδιπλασιασμοῦ μετοχῶν *εἰδώς*, καὶ *εἰκῶς οἰκῶς*, *ἄγναια*, *αἰθναια μάθναια...*» (Γραμματ. 2, 262). Καὶ κατωτέρω δὲ (σελ. 301) ποιούμενος λόγον περὶ τῆς καταλήξεως *-ναι* λέγει «πρβλ. ἔτι *μάθναι*· γνάθοι, σιαγόνες (μαθ - Λατ. mandere)». Δέχεται δηλ. καὶ οὗτος τὴν ὑπὸ τοῦ Schulze προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως.

Καθ' ἡμᾶς ἡ τηλικαύτη πίστις εἰς μονήρεις γλώσσας, τῶν ὁποίων ἡ ὑπόστασις δὲν κυροῦται ὑπὸ τῆς γραμματικῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ἀναμφισβητήτου παραδόσεως συναγομένης εἶναι παρακεκινδυνευμένη. Εἰς τὴν προκειμένην γλῶσσαν ἡμεῖς ἀπιστοῦμεν ὅλως, νομίζομεν δὲ ὅτι πρέπει αὕτη νὰ ἐκδοθῇ.

«*μάθοι*· αἱ γνάθοι».

¹) Τὸ παλαιὸν ἐκ *στήθους* λέγεται ἰδιωματικῶς *ξεστήθου* καὶ *ξεστήχου*. Ὁ ἐφ' ἡμῶν μοῖρα καλλιεργητῆς λέγεται, ἐν Χάλκῃ *φήμισος*, ἐν Ρόδῳ δὲ *θήμισος* καὶ *χήμισος*. Βλ. Tsorpanakis, La phonétique des parlers de Rhodes 97 κ.έ.

ἵνα οὕτως ἢ θέσιν ἑρμηνεύματος ἔχουσα λέξεις σημαίνῃ ἐπανόρθωσιν τοῦ λήμματος. Ἐγνωστος δηλ. γραμματικὸς ἀνέγνωσεν ἐν βιβλίῳ τινι τὸ μάθοι τοῦτο ἀντὶ τοῦ γνάθοι· δὲν εἶναι δὲ δύσκολον ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ τὸ γν νὰ παραναγνωσθῇ ὡς μ. Παρέγραψε δὲ ἐν τῷ περιθωρίῳ αἱ γνάθοι διορθῶν οὕτω τὸ κείμενον. Ἀμαθέστερος δὲ τις γλωσσογράφος παρέλαβε τὸ παρανάγνωσμα ὡς γλῶσσαν: «μάθοιαι γνάθοι», ὅπερ ἀνεγνώσθη «μάθυιαι γνάθοι» (διότι τὸ ο καὶ τὸ υ ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ μεταπίπτουσιν εἰς ἄλληλα) καὶ ἀκολούθως ἐξελήφθη «μάθυιαι γνάθοι» (πρβ. τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα περὶ τοῦ «ἔνσων ἔλκων».

65. «*ναύκληρος*· ὁ συνοικίας προεστὼς ἢ μεμισθωμένην ὄλην καὶ ἀπομισθῶν κατὰ μέρος».

Οὕτως ἐκδίδομεν ἡμεῖς. Τὸ χειρόγραφον παρέχει: «... καὶ ἀπὸ μισθῶν...», ὅπερ ὁ Κοραῆς *Observationes in Hesychii Lexicon* σελ. 112) διορθοῖ ἀπομισθῶν, ἐξαλείφει δὲ τὸν σύνδεσμον καὶ ἄνευ ἀνάγκης. Καθ' ἡμᾶς τὸ δεύτερον ἑρμηνεῖα νοητέον «ἢ μεμισθωμένην ὄλην (ἔχων τὴν συνοικίαν) καὶ ἀπομισθῶν (αὐτὴν) κατὰ μέρος». Τοῦτο δηλ. ἐτέθη κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν προεστῶτα ἢ ἐπιστάτην τῆς συνοικίας. Διὰ δὲ τοῦ συνοικία δηλοῦται οἶκημα εὐμέγεθες διηρημένον εἰς περισσοτέρας οἰκήσεις, παρεχομένας ἐπὶ ἐνοικίῳ (πρβ. τὸ σημερινὸν *πολυκατοικία*).

Διὰ τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τοῦ *ναύκληρος* πρβ. τὸ νεώτερον *καραβοκύρις*, ὅπερ σημαίνει ἐν Λακεδαιμόνι καὶ Μάνῃ τὸν προϊστάμενον τῶν ἐργατῶν τοῦ ἐλαιοτριβείου, τὸν διευθύνοντα τὴν λειτουργίαν τοῦ καταστήματος.

66. «*νεολαία*· ... νέος λαός».

Τὸ ἑρμηνεῖα τοῦτο παρέχεται προφανῶς ὡς ἑτυμολογικὴ σημασία τοῦ λήμματος. Ἄλλὰ κατὰ ποῖα πρότυπα ἐσχηματίσθη;

Ὡς ἀδελφὸς τύπος τοῦ ὀνόματος τούτου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ παρὰ Φωτίῳ *νεόλεως*. Καὶ τοῦτο μὲν ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ *Μενέλεως*, ἤτοι ἐκ δευτέρου συνθετικοῦ τοῦ *λεώς*. Ὡς δὲ ἔχομεν ἐκ τοῦ *Μενέλαος* τὸ ἐπίθετον *Μενελαίος*, οὕτως ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ἐκ τοῦ *νέος λαός* τὸ **νεολάιος* - **νεολαῖος*, οὗ τὸ θηλ. *νεολαία* ἀπέβη οὐσιαστικὸν περιληπτικόν.

Ἐποπτεύομεν δὲ ὅτι τῆς παρὰ Φωτίῳ γλώσσης *νεολέως* - *νεόλεως* τὸ παρεχόμενον ἑρμηνεῖα *ἔφηβος* εἶναι παρανάγνωσμα τοῦ *ἔφηβοι* (πληθυντικῶς), ὅποτε ἢ γλῶσσα αὕτη ἀποβαίνει ὁμόλογος πρὸς τὴν ἀνωτέρω τοῦ Ἡσυχίου.

67. «*ὄγδοδιον*» θυσία παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις . . .».

Ὁ τύπος *ὄγδοδιον* οὔτε τεχνολογικῶς νοεῖται ὁμαλῶς οὔτε σημασιολογικῶς. Ὑποπτεύομεν ὅτι εἶναι παρανάγνωσμα τοῦ ὄγδοΑΙΟΝ. δηλονότι *ἱερὸν*¹, ἀντὶ *ὄγδοαῖα ἱερά*.

68. «*οἰνοπέπηκτον*» οἰνόδεσμον, μέλαν, οἰνωπόν, ἀμαυρόν, οἰνοειδές».

Τό τε λῆμμα καὶ τὸ πρῶτον ἐρμηνεύμα εἶναι ἀκατανόητα. Διὸ ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν:

οἰνοπέπαντον οἰνώδες μέλι, μέλαν κτλ.».

Ἀμαυρωθέντων δηλονότι τῶν γραμμάτων ΑΝ τῆς παραληγούσης τοῦ λήμματος, ἦτο δυνατόν ἀμαθέστερος ἀντιγραφεύς, παραγόμενος ὑπὸ τῆς γνωρίμου λέξεως *πηκτός*, νὰ πλάσῃ τὸ τέρας *οἰνοπέπηκτον*. Ἀλλὰ καὶ παλαιογραφικῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ Α ὡς Θ. Εἶναι δὲ παραδεδομένη ἡ λ. *οἰνοπέπαντος* πρὸς δῆλωσιν τῆς *πεπέρας* σταφυλῆς καὶ ὡς εἰκὸς μελαίνης, ἣτις ἦτο καὶ ἡ συνήθης παρὰ τοῖς παλαιοῖς.

Τοῦ δὲ παραδοθέντος ἐρμηνεύματος *οἰνόδεσμον* ἡ μεταγραφή τῶν τριῶν πρώτων συλλαβῶν εἰς *οἰνώδες* οὐδὲν παρέχει πρᾶγμα, διότι ἐφ' ἡμῖν κεῖται ἡ μεταγραφή τοῦ Ο εἰς Ω ἢ ἀντιστρόφως, τοῦ δὲ ὑπολειπομένου μέρους ΜΟΝ ἡ μὲν μεταγραφή τοῦ Ν εἰς ΛΙ ἐπίσης ἐφ' ἡμῖν κεῖται, τὸ δὲ Ο δύναται νὰ ἔχη προέλθει ἐκ τοῦ Ε, ἀμαυρωθείσης τῆς ἐν τῷ μέσῳ κεραίας, ὡς πολλὰ ἀναμφισβήτητα παραδείγματα δηλοῦσιν.

Τὸ δὲ *οἰνώδες μέλι* τοῦτο κάλλιστα δύναται νὰ σημαίνῃ τὸ ἄλλως καλούμενον *οἰνόμελι*, ἣτοι κρᾶμα ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος. Εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τοῦ λήμματος καὶ τοῦ πρώτου ἐρμηνεύματος στοιχοῦσι καὶ τὰ λοιπὰ ἐρμηνεύματα.

69. «*ὄμοῦ*» ἐγγύς, τοπικόν ἢ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δισμύριοι».

Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ *ὄμοῦ* διέλαβεν ὁ Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς 1 (1889) σελ. 157 κ. ἔ. Ἐνταῦθα διεσάφησε τὴν γλῶσσαν ταύτην τοῦ Ἡσυχίου, ἐξηγήσας ὅτι ὑπὸ τὸ φερόμενον παράδειγμα «*ἄνδρες Ἀθηναῖοι δισμύριοι*» λανθάνει τὸ χωρίον τοῦ κατ' Ἀριστογείτονος λόγου τοῦ Δημοσθένους (785, 51) «*εἰσὶν ὄμοῦ δισμύριοι πάντες Ἀθηναῖοι*», ἔνθα τὸ *ὄμοῦ* σημαίνει *περίπου*.

Φαίνεται δ' ὅτι τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τοῦ ἐρμηνεύματος εἶναι προσθήκη δευτέρας χειρός, τοῦ ἀγνώστου γραμματικοῦ θελήσαντος νὰ ἐμφανίσῃ χρῆσιν τοῦ ἐπιρρήματος ἄλλην παρὰ τὴν τοπικὴν, ἔγραψε δὲ τὸ χωρίον ἀπὸ μνήμης διὰ τὴν

¹) Περβ. Ἰλ. Κ 571 «ὄφρ' ἱερὸν ἐτοιμασσαῖατ' Ἀθήνη».

δύσκολον χρήσιν τῶν εἰληταρίων¹ «πάντες Ἰθηναῖοι <δμοῦ> δισμύριοι» ἀντὶ τῆς γνησίας σειρᾶς «δμοῦ δισμύριοι πάντες Ἰθηναῖοι». Τὸ δὲ ΠΑΝΤΕC, ἀπαλειφθέντος τοῦ ἀρκτικοῦ Π εὔκολον ἦτο νὰ παραναγνωσθῆ ANPEC καὶ ἀκολούθως νὰ διορθωθῆ εἰς ANΔPEC².

70. «οὔνον· ὑγιές».

Ἰσως γραπτέον :

«οὔλιον· ὑγιές»

πρβ. «οὔλιος Ἰπόλλων» ὁ ὑγιαίνων Ἰπόλλων, καὶ ρῆμα οὔλω = εἶμαι ὑγιής.

71. «παχύμερον· τὸ Μενδήσιον λεγόμενον».

Ἵρθως μὲν ἀνάγει ὁ Κοραῆς (Παρατηρήσεις εἰς τὸν Ἰσυχιον σελ. 120) εἰς τὸ παχύμυρον unguentum crassum, ἀλλὰ τηρητέα ἢ παραλίγουσα - με -, ἵνα λέγη παχύμερον καὶ θεωρητέον ὅτι ἡ λέξις ἐλήφθη ἐκ τῆς λαλουμένης εἰς χρόνους καθ' οὓς τὸ ἰρ εἶχε τραπῆ εἰς ερ· πρβλ. μερωδιά ἀντὶ μυρωδιά, βλ. δὲ καὶ ἀνωτέρω § 45 γλῶσσαν ἐπίτερα ἐκ τοῦ πίτυρα.

72. «πηγάδα· τὴν οὖ πολλῶ ὕδατι κεχρημένην γῆν, ὕστερον γενομένην ξηρὰν καὶ πεπηγεῖαν».

Ὁ γράψας τὴν γλῶσσαν ταύτην ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ ἔδαφος ὑδρῆλὸν κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἔπειτα δὲ ξηρὸν σφόδρα, ὡς ἐκ πήξεως προελθόν, καὶ οἶονεὶ ἔκκροτον. Ἰλλ' ἵνα τοιοῦτον ἀποβῆ τὸ ἔδαφος, πρέπει πρότερον νὰ εἶναι πολλῶ ὕδατι κεχρημένον. Ὁβελιστέα ἄρα ἢ ἄρνησις οὖ, ἵνα ἡ γλῶσσα παρέχη νοῦν.

Τὰ τοιαῦτα ἐδάφη λέγονται ὑπὸ τῶν παλαιῶν λιβάδες, εἶναι δὲ πολλάκις ἄβατα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πρὸ τοῦ θέρους· πρβλ. Θεοφρ. Ἱστορ. Φυτ. 2, 44 «ξηρανομένων τῶν λιβάδων». Κατὰ ταῦτα πηγὰς εἶναι ἢ ἀπεξηραμμένη, ἢ πεπηγνῖα λιβάς.

¹) Οἱ παλαιοί, δυσκόλου οὔσης τῆς χρήσεως τῶν κυλίνδρων, ἐπεκαλοῦντο πολλάκις τὴν μνήμην αὐτῶν, ἧτις καὶ ἐξηπάτα αὐτοὺς ἐνίοτε. Βλ. ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τοῦ πράγματος ἐν Ἰθηναῖς 39 (1927) 228, καθ' ἃ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης αὐτὸς περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην

²) Τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους παρέχουσι διὰ τὴν χρήσιν ταύτην τοῦ δμοῦ καὶ ὁ Ἀρποκρατίων καὶ ὁ Φώτιος καὶ ὁ Σουΐδας καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῶν γραμματικῶν ἀπαντᾷ, περὶ οὗ βλ. Κόντου ἐνθ. ἀν. Καὶ ὁ Schmidt δὲ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκδόσει τοῦ Ἰσυχίου παραπέμπει εἰς τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ἐν τούτοις τηρεῖ τὴν παράδοσιν. Νομίζει πιθανώτατα ὅτι, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς ἔχει ἢ παραδοθεῖσα φράσις, ταύτην ἔγραψεν ἢ πρώτη χεῖρ. Καθ' ἡμᾶς τοῦτο εἶναι ἀπιθανώτατον. Πιστεύομεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὡς ἡμεῖς ἀνωτέρω παρεστήσαμεν αὐτό.

72. «*πιλοῖς*· πιλωτοῖς».

Μεταβάλλεται τὸ λῆμμα εἰς *πίλοις*. Ἄλλὰ τί εἶναι *πιλωτός*; ἢ ὁ πεπιλωμένος ἢ ὁ δυνάμενος *πιλωθῆναι*; *πίλος* ὅμως οὐχί. Ταῦτα κατὰ τὴν ὁμαλήν καὶ συνήθη τεχνολογίαν. Διὰ ταῦτα ὑποθέτομεν ὅτι καλῶς ἔχει ὁ ὀξύτονος τύπος *πιλός*, ἵνα σημαίῃ ὁ δυνάμενος νὰ καταστῆ *πίλος*, ἦτοι *πιλωτός*. Περὶ τῆς ἀντιστοιχίας *πίλος* - *πιλός* βλ. Ἐθνη 49 (1939) 43 κ. ἔξ.

73. «*ράχι*· τὸ στέμφυλον».

Ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος (4, 316) γράφει: «τὸ ἐκ τῆς ὀρύξης οἰνόπνευμα οἱ Ἴνδοι ἐκάλουν *arack* ἢ *rack*, παρ' Ἑσυχίου κεῖται «*ράχι*· τὸ στέμφυλον».

Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ καὶ σήμερον καλουμένου *ρακί*, τοῦ ἐκ τῶν στεμφύλων ἀποστάγματος ἄνευ προσθέτου τινὸς ἀρώματος ἢ ζακχάρεως. Λαμβανόμενον δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ σήμερον λέγεται τὸ ἀπόσταγμα τοῦτο ὡς ποτὸν *τσιπούρο*, *τσιπούρα* δὲ πληθυντικῶς λέγονται τὰ στέμφυλα, συνάγεται ἡ ἀκρίβεια τῆς παραδοθείσης γλώσσης.

Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ μὲν ἐκπίεσμα τῶν σταφυλῶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς προσηγορίας λέγεται πληθυντικῶς, εἰς δὲ τὴν συνεκδοχικὴν σημασίαν ἐνικῶς. Ὅμοίως ἐνικῶς λέγεται *μοῦρο* τὸ ἐκ μόρων ἢ συκαμίνων οἰνοπνευματῶδες ποτόν.

74. «*ρόχανον*· σκυταλίδα, <ᾰ>πορακτήριον, ἢ ἀπορηγλιῶσι τὸ μέτρον».

Τὸ *ρόχανον* εἶναι πιθανῶς τύπος τοῦ *ρὺκάνη*, κοιν. *ροκάνι*; ἐνδέχεται δὲ νὰ ἐγράφη τὸ πρῶτον *ρόκανον*, διότι τὸ X καὶ τὸ K ἐνίοτε ἀντιμεταλαμβάνονται (πρβ. τὰ ἀνωτέρω *ράχι* - *ράκι*, *ἄχαιει* - *ἄκαρει*). Τὸ πρᾶγμα πολλαχοῦ λέγεται *ρήγλα* (ἐκ τοῦ Λατ. *regula*), εἶναι δὲ σκυτάλη τις εὐθεῖα καὶ στρογγύλη. Τὸ δὲ μέτρον νοεῖται ὡς δοχεῖον ὠρισμένης χωρητικότητος ξηρῶν καρπῶν. Τοῦτο πληροῦται ὑπὲρ τὰ χεῖλη, καὶ διὰ τοῦ *ροχάνου* ἢ τῆς *ρήγλας* ἀπωθουμένου τοῦ πλεονάζοντος καρποῦ, καθίσταται ἰσοχειλές. Ἡ ἐνέργεια αὕτη λέγεται *ἀπορηγλιῶν*, ἀρχ. ἀπομάσσω. Τὸ ἀπορακτήριον ἄρα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἀπομακτήριον, ἄλλως ἀπομάκτρα, ὡς ἦδη ἄλλοι ἀποκατέστησαν.

Ὁ Hasius προτιμᾷ ἀπομάκτραν ἕνεκα τοῦ ἀκολουθοῦντος ἢ ἄλλ' ἢ φθορὰ τούτου εἰς ἀπομακτήριον δὲν εἶναι πιθανή, εἶναι δὲ πιθανὸν τοῦτο νὰ προσετέθη ὑπὸ δευτέρας χειρός, ὁπότε τὸ ἀναφορικὸν καλῶς ἔχει, συμφωνοῦν πρὸς τὸ σκυταλίδα.

Κατὰ ταῦτα ἢ γλώσσα ἐκδοτέα:

«*ρόχανον* (ἢ *ρόκανον*)· σκυταλίδα, ἀπομακτήριον, ἢ ἀπορηγλιῶσι τὸ μέτρον».

Βλ. ἄνωτέρω γλῶσσαν ὑπ' ἀριθμ. 22 ἀπόμακτρα.

Παρὰ τὸ *ρόχανον* τοῦτο ἔχομεν καὶ τὸν τύπον *ρόγανον*, τὸν ὁποῖον εὐρίσκουμεν εἰς τὸ σύνθετον *ἐπιρρόγανον* ἐπίσης παρ' Ἡσυχίῳ μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας. Συγγενῆς εἶναι καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος *ροκάνη*, συγγενὲς δὲ καὶ τὸ φωνητικὸν περιεχόμενον τῆς ρίζης πάντων, ὥστε ἐπιβάλλεται νὰ συνεξετασθῶσι. Καὶ πρῶτον αἱ καταλήξεις *-ανον*, *-άνη* τεκμηριοῦσι τὸν Ἑλληνικὸν σχηματισμὸν αὐτῶν (πρβ. *δρέπανον* - *δρεπάνη*, *θήγανον* - *θηγάνη*), ἀλλὰ ἡ ρίζα ὑπὸ οὐδεμίαν τῶν τριῶν αὐτῆς μορφῶν, *ροχ-ρογ-* καὶ *ροκ-*, εὐρίσκεται ἐν ἄλλῃ τινὶ λέξει. Ἄλλὰ καὶ ἡ παράδοσις αὐτῶν τούτων τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι πολὺ παλαιά· τὸ μὲν *ροκάνη* ἀναγινώσκεται ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ, τὸ δὲ *ρόχανον* καὶ *ρόγανον* (*ἐπιρρόγανον*) μόνον παρ' Ἡσυχίῳ. Ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται ἡ χρῆσις αὐτῶν νὰ εἶναι παλαιωτάτη, ἀλλὰ μὴ παραδοθεῖσα γραπτῶς.

Ἄν πράγματι τὸ *ροκάνη* συνάπτεται ἔτυμολογικῶς μετὰ τοῦ Λατινικοῦ *runco* - *ōnis*, ὡς διδάσκεται παρὰ Boisacq (*Dictionnaire Etymol. de la langue Grecque* ἐν λ.), πρέπει τότε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τοῦλάχιστον ἡ λ. αὕτη ἀνάγεται εἰς προελληνικοὺς χρόνους. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο *runco* παρὰ Ernout - Meillet (*Dictionnaire Etymol. de la langue Latine* ἐν λ.) συνάπτεται μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ *δρύσσω*, *δρυχή* κτλ. ἔπεται ὅτι καὶ τὸ *ροκάνη* συνάπτεται μετὰ τοῦ *δρύσσω*, ὡς ἤδη διδάσκει καὶ ὁ Χατζιδάκις ἐν τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ (τόμ. 1, 530). Αἱ λέξεις ὅμως *ρόχανον* καὶ *ρόγανον* οὐδὲ μνημονεύονται ὅλως ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι αὐταὶ θεωροῦνται ἄλλης ἔτυμολογικῆς ἀρχῆς. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἔννοια τοῦ *ροκάνη* δὲν εἶναι ἡ τοῦ *δρύσσειν*, ἀλλ' ἡ τοῦ *ἰσοῦν*, *ἐξισοῦν*, *ομαλίζειν*, *σύρειν*, ἡ ὁποία εἶναι ἐπίσης καὶ τοῦ *ρόχανον* καὶ *ρόγανον*.

Διὰ ταῦτα ἡμεῖς νομίζομεν τὰς τρεῖς ταύτας λέξεις ἀδελφάς, προελθούσας ἐκ μιᾶς τινος. Καὶ ὁ μὲν διάφορος χαρακτήρ τῆς ρίζης, γ, χ, κ, οὐδὲν σημαίνει, διότι οἱ φθόγγοι οὗτοι, συγγενεῖς ὄντες, πολλάκις ἐναλλάσσονται, οἷον *δρογχος* καὶ *δρογκος*, *ρέγχω* καὶ *ρέγκω*, *δρυγος* καὶ *δρυκος*, *σκελῖς* καὶ *σχελῆς* (βλ. Γ. Χατζιδάκι ἐν Γραμματ. 1, 414), τὸ δὲ ριζικὸν φωνῆεν *υ* παρὰ τὸ *ο* ἐπίσης οὐδὲν σημαίνει, διότι δύναται τὸ *ο* νὰ τραπῇ μεταπτωτικῶς εἰς *υ*, καθ' ἃ εἰς τὰ γνωριμώτατα *ὄνομα* - *ὄνομα* - *ἀνώνυμος*, *ἀγορά* - *πανήγυρις* καὶ ἄλλα, περὶ ὧν βλ. Γ. Χατζιδάκιν ἐνθ' ἄνωτ. 1, 241. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἀρχικὸν θέμα *ροκ-*, ὅπερ μεταπτωτικῶς μετεβλήθη εἰς *ροκ-* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἐξ οὗ τὸ *ροκάνη*, εἰς *υ* δὲ ἐν τῇ Λατινικῇ, ἐξ οὗ τὸ *runco* μετ' ἀναπτύξεως ἐνρίνου, παρέμεινε δὲ τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος ἀμετάβλητον εἰς τοῖς τύποις *ρόχανον* καὶ *ρόγανον*. Ἐκ τῶν τύπων τούτων πιθανῶς προῆλθεν ὁ σήμερον κοινολεκτούμενος τύπος *ρόκανο* - *ροκάνη* πρὸς δὴλῶσιν τοῦ τεκτονικοῦ ἐργαλείου, δι' οὗ λειαινόνται

αί σανίδες. Ἐπίσης ἡ γεωργικὴ ὑποτυπώδης μηχανή, (ἡ) *ροκάνα* δι' ἧς συντριβονται ἐν τῷ ἄλωνίῳ οἱ στάχυες πρὸς ἀποχωρισμὸν τοῦ καρποῦ ἀπὸ τῶν ἀχύρων.

Παρὰ ταῦτα ὁ Ἑσύχιος παραδίδει καὶ τὴν γλῶσσαν:

«*ῥάγανον* ῥάδιον»,

τῆς ὁποίας τὸ ἐρμηνεῦμα μεταβάλλεται εἰς *ρα(β)δίον*, ἵνα οὕτω δηλωθῇ ἡ ἀπομακτῆριος σκυτάλη, ὁρθῶς δὲ ὁ Schmidt λέγει περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης «*mihi maxime placet*» εἶναι ἄρα τὸ *ῥάγανον* ἕτερος τύπος τοῦ *ῥόγανον*. Ἀλλὰ πῶς ἔχει τὸ *α ρα-*; Ὁ Blumentahl ἀνάγει τὸν τύπον τοῦτον εἰς τὸ ρῆμα *ῥάσσω* (= κτυπῶ τοὺς πόδας εἰς τὸ ἔδαφος) καὶ ὑποθέτει τροπὴν τοῦ *α* εἰς *ο*, ὅθεν οἱ τύποι *ῥόγανον* καὶ *ῥόχανον*. Τὴν τροπὴν δὲ ταύτην ἀναζητεῖ εἰς τὴν ὑποθετικὴν Δυτικοῦ-λυρικὴν γλῶσσαν¹. Τὴν τοιαύτην τροπὴν ἡμεῖς τοῦλάχιστον θεωροῦμεν ἀπαράδεκτον.

Καθ' ἡμᾶς, ἂν δὲν πρόκειται περὶ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος ὑπεισελθόντος εἰς τὸ κείμενον ἐξ ἀντιβολῆς, πρέπει νὰ δεχθῶμεν φωνητικὴν τροπὴν τοῦ *ο* κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς τὸ τῆς γειτονικῆς συλλαβῆς *α*.

Τοιαῦτα παραδείγματα ἱκανὰ εὐρίσκομεν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, οἷον *ἄλατρο* ἀντὶ *ἄλοτρο-ἄροτρον*, *μαναχός* ἀντὶ *μοναχός*, *φανάζω* ἀντὶ *φονάζω*. Ἀλλὰ καὶ ἀρχαῖα παραδείγματα τοιαύτης ἀφομοιώσεως ὑπάρχουν, οἷον *ἄστακός* ἀντὶ *δοστακός*, *ἄναιρον* ἀντὶ *δναιρον*. Πρβ. πρὸς τούτοις Ἀκάδημος ἀντὶ Ἐκάδημος. Δὲν νομίζομεν ὁρθὸν νὰ καταφεύγωμεν εἰς ὑποθέσεις σφόδρα παρακεκινδυνευμένας πρὸς ἐξήγησιν ζητημάτων δυναμένων νὰ ἐξηγηθῶν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ γλῶσση παραδόσεως.

75. «*σιλλός* ἀναφάλ[λ]αντος, μῶμος, κακολογία καὶ χλευασμός».

Ἡ γλῶσσα αὕτη φαίνεται ἀποτέλεσμα συμφύρσεως δύο γλωσσῶν: τῶν ἐξῆς:

«*σιλλός* ἀναφάλ[λ]αντος, μῶμος» καὶ

«*σίλλος* κακολογία καὶ χλευασμός».

Ἔχει δὲ τὸ *σιλλός* πρὸς τὸ *σίλλος* ὡς ἔχουν τὰ προηγούμενα *πιλός* πρὸς τὸ *πίλος*, *κνύζα-κνυζός*, ἔτι δὲ τὸ *γριφος-γριφός*, *σάβος-σαβός*, *δκνος-δκνός* καὶ ἄλλα, περὶ ὧν βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) 43 κ.έ.

Ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Schmidt *ἀναφάλ[λ]αντος* κατὰ περιγραφὴν τοῦ ἑτέρου *λ*, ἵνα δηλωθῇ οὕτως ὁ *ἀναφαλαντίας*. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ποίαν σχέσιν δύνα-

¹) Albrecht von Blumentahl, Hesych, Studien σελ. 11.

²) Βλ. Ἰ. Χατζιδάκι, ἐν Ἀθηνᾶς 24 (1912) 24 καὶ Γραμματ. 1, 407.

ται νὰ ἔχη ὁ ἀρχόμενος ἀποφαλακροῦσθαι πρὸς τὸν χλευάζοντα ἢ πρὸς τὴν χλεύην.

Τὴν λέξιν ταύτην ἡμεῖς συνδέομεν πρὸς τὴν ἰδιωματικὴν ἀναφάνταλος (Πελοπόν.), ἣτις σημαίνει τὸν κοῦφον, τὸν μωρολόγον. Προῆλθον δὲ ἀμφοτέροι οἱ τύπου ἐκ τῆς λέξεως ἀλαλάφαντος (ἄλαλος + ἄφαντος) διὰ μεταθέσεως φθόγγων κατὰ τὸ ἐξῆς σχῆμα :

ἀλαλάφαντος		ἀλαφάνταλος > ἀναφάνταλος
		ἀλαφάλαντος > ἀναφάλαντος

Ἡ δευτέρα μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἴτε διὰ παρετυμολογίας πρὸς τὴν πρόθεσιν ἀνά εἴτε μᾶλλον κατ' ἀνομοίωσιν (πρβ. ἀλληλοπρόγονα > λημοπρόγονα καὶ ληνοπρόγονα, ἀλληλοβοήθεια - ληνοβοήθεια) ¹.

Τὴν λέξιν μῶμος ὡς ἐρμήνευμα τοῦ σιλλὸς ἐννοοῦμεν οὐχὶ ὡς ἀφηρημένον, ἀλλ' ὡς ἐπίθετον, ὁ μωμώμενος, ὁ κακολογῶν.

76. «σιπαλόν· ἀκάθαρτον, εἰδεχθέστατον».

Τοῦ λήμματος, ἀγνώστου ἄλλοθεν ὄντος καὶ ἀτεχνολογήτου, νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὕπαρξιν ἢ ἰδιωματικὴ λ. ἀνεσοῦμπαλος (Ἄμοργός) = ἀκατάστατος. Προσκρούομεν εἰς τὸ ὑπερθετικὸν εἰδεχθέστατον. Ἴσως ὑπὸ τὴν κατάληξιν -τατον κρύπτεται ἄλλη τις λέξις.

77. «σίπια· σιώπα Μεσάπιοι».

Τὸ ὡς ἐρμήνευμα παραγραφόμενον εἶναι ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος. Τὸ πτ ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ ωπ. Τὸ ἀργὸν παραμένον Μεσάπιος παρεισῆλθεν εἰς τὴν προκειμένην γλῶσσαν ἐξ ἄλλης, πρᾶγμα ἐπαιλλημμένως παρατηρηθὲν εἰς τὸν Ἡσύχιον.

78-85. «σκ[ε]ῖρον· λατύπην ἢ σκληρόν».

Ἐνταῦθα πρόκειται σύγχυσις δύο γλωσσῶν, τῶν ἐξῆς :

«σκ[ε]ῖρον· λατύπην» καὶ
«σκ[ε]ῖρον· σκληρόν».

Ἡ διὰ τοῦ εἰ γραφὴ τῆς λέξεως ὀφείλεται εἰς παράδοσιν ἀπὸ τῶν τελευταίων π.Χ. αἰώνων, ὅτε τὸ μακρὸν ι ἐγράφετο διὰ τῆς διφθόγγου εἰ, οἷον *τειμή, νείκη* κτ. Παρὰ ταύτην τὴν γραφὴν τῆς προκειμένης λέξεως παραδίδεται καὶ ἡ

¹) Βλ. τὰ ὑφ' ἡμῶν γεγραμμένα περὶ τῆς λέξεως ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 2 (1940) 119.

γραφῆ *σκῖρον* καὶ *σκίρρον* καὶ *σκίρον*, βραδύτερον δὲ καὶ *σκῦρον* καὶ *σκύρον*.

Ἄθετουμένης τῆς ἄπαξ παρ' Ὀμήρω (Ἰλ. Ψ 333) παραδόσεως τῆς λέξεως καὶ μόλις ἀπὸ τοῦ Ξενοφῶντος σταθερῶς μαρτυρουμένης, ἀποβαίνει πιθανὴ ἢ ὑπόθεσις, ὅτι πρόκειται περὶ ξένης λέξεως κατὰ περισσοτέρους τρόπους παραδοθείσης. Πάντως ἢ διὰ τῆς διφθόγγου *ει* γραφῆ μαρτυρεῖ τὴν μακρότητα τῆς παραληγούσης, ἢ δὲ διὰ τοῦ διπλοῦ *ρ*, *σκίρρον*, δεικνύει τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀπόδοσιν τῆς μακρότητος τοῦ *ι*, ἢ δὲ διὰ τοῦ *υ* γραφῆ, κατὰ πολὺ νεωτέρα, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς κατὰ συνεκδρομὴν ἔχουσα πρὸς τὸ ὄνομα *Σκῦρος*, γνωριμωτάτης νήσου, πετρώδους οὔσης κατὰ τὸ πλεῖστον. Κατὰ ταῦτα ἢ ὀρθότερα γραφῆ ἀποβαίνει ἢ διὰ τοῦ *ι* μακροῦ: *σκῖρον*, τὰ *σκῖρα*.

Ἐπὶ τοῦ Ἑσυχίου παραδίδεται πρὸς τούτοις:

- α' «*σκ[ε]ιρώσασθαι*· σκληροῦσθαι»
- β' «*σκιρεῖται*· σκιρὸς ἐστὶν ἢ λατύπη»
- γ' «*σκιρώσασθαι*· ἀποσκληροῦσθαι»
- δ' «*σκιρ(ω)θῶσι*· σκληρυνθῶσιν»
- ε' «*σκῦρος*· . . Λυσίμαχος τὴν λατύπην»
- ς' «*σκυρωθῶσι*· λιθωθῶσιν»
- ζ' «*σκυρωτὴ ὁδός*· ἱππόκροτος».

Ἡ διὰ τοῦ *υ* ἔκδοσις τῆς πρώτης συλλαβῆς τῶν τριῶν τελευταίων γλωσσῶν ὀφείλεται εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἐκδότου, ὅτι οὕτως ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου καταλέξαντος αὐτὰς εἰς τὸ Ἑσυχιακὸν Λεξικὸν κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν *Σκῦρον*, τὴν νήσον, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν.

Ὁ τύπος *σκιρεῖται* τῆς δευτέρας γλώσσης στοιχεῖ εἰς ῥῆμα *σκιρέομαι*, τοῦ ὁποίου ὁ ἕκ τοῦ ὀνόματος *σκῖρον* σχηματισμὸς παρὰ τὸ *σκιρῶ-σκιρόομαι* δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῆ. Ἀλλὰ τὸ ἐρμηνευμα αὐτοῦ, ὡς ἐκδίδεται παρὰ Schmidt, δὲν ἔχει ὀρθῶς. Καθ' ἡμᾶς ὁ πρῶτος θησαυρίζας τὴν γλῶσσαν ἠρμήνευσεν αὐτὴν διὰ τοῦ *σκιρὸς ἐστὶν* δηλῶν διὰ τούτου τὸ *σκιρωτὸς ἢ ἀπόκροτός ἐστιν*. Ἐπειτα δὲ ὑπὸ ἑτέρου γραμματικοῦ ἐκλαβόντος τὸ ὄνομα *σκιρὸς* ἀντὶ τοῦ *σκῖρον* προσετέθη «ἢ λατύπη» διὸ τὸ ὄνομα τοῦτο διακριτέον διὰ στιγμῆς τινος μετὰ τὸ *ἐστίν*, ἵνα λέγη:

«*σκιρεῖται*· σκιρὸς ἐστίν· ἢ λατύπη».

Δὲν φερόμεθα δὲ εἰς τὴν μεταγραφὴν τοῦ λήμματος *σκιροῦται*, δὲν νομίζο-

¹⁾ Πρβ. *κύκλος*·*κυκλέω* παρὰ τὸ *κυκλόω*, *πίλος*·*πιλέω* παρὰ τὸ *πιλόω*, *σκηγή*·*σκηγέω* παρὰ τὸ *σκηγῶω*, *σκότος*·*σκοτέω* παρὰ τὸ *σκοτόω*.

μεν πιθανήν τὴν φθορὰν τοῦ *ου* εἰς *ει*, καὶ διότι, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ σχηματισμὸς ρήματος εἰς *-έομαι* παρὰ τὸν ἀναμφισβήτητον εἰς *-όομαι* δὲν εἶναι ἀτεχνολόγητος.

Ἡ τελευταία γλῶσσα «*σκυρωτὴ ὁδός· ἱππόκροτος*» εἶναι ἀκατανόητος· διότι θὰ ἀνέμενέ τις ὡς ἐρμήνευμα τὸ *ἀπόκροτος* ἢ *ἔκκροτος* ἢ τοιοῦτόν τι. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ καταγράψας τὴν γλῶσσαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Πινδάρου (Πυθιον. 5, 92, W. Christ, 1899) «*πεδιάδα πομπαῖς ἔμμεν ἱππόκροτον σκυρωτὰν ὁδόν*», ἔνθα ἐξέλαβε τὸ *ἱππόκροτον* ὡς κατηγορούμενον τοῦ *σκυρωτὰν ὁδόν* ἀντὶ προσδιορισμοῦ.

Ἐκ τῆς δευτέρας καὶ πέμπτης γλώσσης δύναται τις νὰ συναγάγῃ μετὰ πιθανότητος ὅτι τὸ οὐδέτερον *σκῖρον* ἐλέγετο καὶ *σκῖρος* ἀρσενικῶς, ὅθεν καὶ ὁ γνωστός ἱατρικὸς ὄρος.

Ἡ λέξις αὕτη *σκῖρον* εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ τῆς οἰκείας σημασίας κατέστη κοινοτάτη καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκ ταύτης ἐσχηματίσθησαν, οἷον *σκιροδετῶν*, *σκιρόδεις*, *σκιρόδετος*, *σκιροδεσία*, *σκιρόδεμα*, *σκιροκονίαμα*. Ἐπίσης δύναται νὰ λεχθῇ *ἐπισκιρῶ* (-όω) παρὰ τὸ *σκιρῶ* (-όω), καὶ *σκίρωσις* ἢ *ἐπισκίρωσις* παρὰ τὸ *σκιρόστρωσις*, καὶ *ἀποσκιρῶ* (-όω) = διαλύω τὸ ἐσκιρωμένον δάπεδον, καὶ τὸ ἀφηρημένον *ἀποσκίρωσις*. Τὸ ρῆμα τοῦτο δύναται νὰ ληφθῇ καὶ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ μεταβάλλω εἰς *σκῖρα* μεγάλους λίθους· ἐπίσης καὶ τὸ ἀφηρημένον *ἀποσκίρωσις*. Δὲν δύναται δὲ νὰ γίνῃ σύγχυσις τῶν σημασιῶν ἐν τῇ χρήσει, διότι αὗται συνάγονται ἀμέσως ἐκ τῶν συμφραζομένων.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι διδακτικώτατον δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀποδέχονται ἀδιστάκτως ξενογλώσσους ὄρους, ἀποφεύγουσι δὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ *λ. μπειτὸν* κατέστη μὲν κοινοτάτη, ἀλλ' οὐδεμία λέξις ἐξ αὐτῆς παρήχθη. Καὶ θὰ ἠδύναντο μὲν οἱ τολμηρότεροι νὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτῆς τὸ *μπετονάρω*, *μπετοναρισμένος*, *μπετονάρισμα*, καὶ *ξεμπετονάρισμα* κτλ. ἀλλὰ τότε τί γίνεται ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου;

Εἶναι προφανὲς ὅτι καὶ οἱ ἱατρικοὶ ὄροι *σκῖρος*, *σκιρόω*, *σκίρωσις*, *σκίρωμα*, *σκιρώδης* κτλ. πρὸς δήλωσιν νοσημάτων ἐμφανιζόντων ὑφὴν σκληρὰν ἐντεῦθεν ἔχουσι τὴν ἀρχήν.

Οὐδεμίαν πρὸς ταῦτα ἔχει σχέσιν τὸ ὄνομα *σκῖρον* (μὲ τὸ *ι* βραχὺ) = *σκιάδιον* καὶ τὰ ἐκ τούτου σχηματισθέντα *σκιροφόρια* ἢ ἑορτὴ τῆς Ἀθηνᾶς, *Σκιροφοριῶν* ὁ μῆν κτλ.

86. «*σ[κ]οίθης*· διάβολος. Ἀττικὰ *λάλος*, *στωμύλος*».

Οἱ κριτικοὶ ἐκβάλλοντες τὸ *κ* τοῦ λήμματος ἀνάγινώσκουσι *σοίθης* καὶ συν-

δέουσιν αὐτὸ πρὸς τὸ *ψοίθης*. Περὶ τούτων βλ. ἔκδοσιν Schmidt, Alberti καὶ Θησαυρὸν ἐν λ. *Ψύθης*.

Καθ' ἡμᾶς ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε *σκύθης*, ἠθέλησε δὲ νὰ δηλώσῃ τὸν Σκύθην δοῦλον ἢ δημόσιον ὑπηρέτην ἀποδίδων εἰς αὐτὸν τὴν ιδιότητα τοῦ λάλου καὶ τοῦ διαβολέως. Ἐλήφθη δηλ. τὸ ἐθνικὸν μετωνυμικῶς ἀντὶ προσηγορικῶ. πρβ. τὰ νεώτερα *Τουρκος* = σκληρός, *Κατελάνος* = πειρατῆς κ.ἄ.

Ἡ δὲ διὰ τῆς *οι* διφθόγου γραφῆ τοῦ ὀνόματος οὐδένα ξενίζει ἐνθυμούμενον ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις ἡ *οι* καὶ τὸ *υ* ἀντιμεταλαμβάνονται διὰ τὴν αὐτὴν προφορὰν μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἔτι περαιτέρω.

87-88. «*σुकάμινα*· ἡ παρ' ἐνίοις μορέα· τὸ δένδρον καὶ ὁ καρπός».

«*σुकάννης*· συνετός τῆς συκομορέας».

Τὰς γλώσσας ταύτας ἐπραγματεύθη ὁ ἀείμνηστος Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 3 (1891) σελ. 573, ἐνθα διδάσκει τὰ ἐξῆς: «Ὁ Πεάρσων ἐν *Adversar. Hesych.* Τόμ. Β' σελ. 637 ἔθηκε τὴν γενικὴν *συκομορέας* μετὰ τὸ ὁ *καρπός*. Γραπτέον δ' ἴσως «*Συκαμιν ΕΑ*: ἡ παρ' ἐνίοις μορέα· τὸ δένδρον· καὶ ὁ καρπός *σुकάΜΙΝΟΝ*. (*συκόμορον* δὲ) *συν(θ)έτω*ς (ὁ *καρπός*) τῆς *συκομορέας*».

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ μεταγραφὴ τοῦ *σुकάμινα* εἰς *συκαμινέα* καὶ τοῦ *σुकάννης* εἰς *σुकάμινον*. Τοῦ δευτέρου τούτου τὰ λήγοντα γράμματα *NNHC*¹ προέκυψαν ἐκ τῶν γραφέντων *MINON*, τῶν μὲν *MIN* παραναγνωσθέντων ὡς *NNH* (τοῦ *N* πολλάκις ὡς *H* ἀναγινωσκομένου), τῶν δὲ τελευταίων *ON* ἀποτριβέντων καὶ ὑπολειφθέντος μόνον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ γράμματος *O* καὶ οὕτω συμπεσόντος πρὸς τὸ *C* = *Σ*. Καὶ παρέχει μὲν ἢ οὕτως ὡς μία γλῶσσα ἔκδοσις τῶν δύο διακεκριμένως παραδοθειῶν γλωσσῶν ἄρτιον διανόημα, ἀλλὰ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' ἀπιθάνων προσθηκῶν. Καὶ ἡ ὄλη δὲ διατύπωσις ἔχει τι τὸ βεβιασμένον καὶ ἀνώμαλον.

Καθ' ἡμᾶς δύο εἶναι αἱ τὸ πρῶτον γραφεῖσαι γλῶσσαι ὑπὸ τὰ λήμματα ὡς ἀποκατέστησεν αὐτὰ ὁ Κόντος. Τὸ ἀπροσδιόνυσον *συνετός*, ἡμεῖς μεταγράφομεν *συνεχῶς* ἐπὶ τῆς σημασίαις τοῦ *οὐ σπανίως*, *πολλάκις*, *συχνῶς*, ἐκδίδομεν δὲ τὰς γλώσσας ὡς ἐξῆς:

«*σुकαμινέα*· ἡ παρ' ἐνίοις μορέα».

«*σुकάμινον*· συνεχῶς τὸ δένδρον καὶ ὁ καρπός τῆς *συκομορέας*».

¹) Διὰ διττοῦ *υ* ἐκδίδει τὴν λέξιν ὁ Κόντος ἐνθ' ἀν. Αἱ ἐκδόσεις τοῦ τε *Albertus* καὶ τοῦ *Schmidt* ἐκδίδουσιν αὐτὴν δι' ἀπλοῦ *υ*, *σुकάνης*. Ὅπωςδήποτε τοῦ *MI* εὐκολώτατα παραναγινωσκομένου *NN*, ἡ μεταγραφὴ τῆς λέξεως δι' ἐνός *N* οὐδὲν πρᾶγμα παρέχει. Πολλάκις τὰ διττὰ σύμφωνα μεταγράφονται εἰς ἀπλά.

Ἡ μετάθεσις τῶν λέξεων τὸ δένδρον καὶ ὁ καρπὸς ἀπὸ τῆς ὑστέρας γλώσσης εἰς τὴν προτέραν οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Πολλάκις λέξεις παραλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως προστίθεται κατὰ τὴν ἀντιβολὴν εἰς τὸ περιθώριον τοῦ ἀντιγράφου· ἔπειτα δέ, νέου ἀντιγράφου λαμβανομένου ἐξ αὐτοῦ, ἡ παραλειφθεῖσα λέξις δύναται νὰ τεθῆ ὑπὸ ἀπροσέκτου ἀντιγραφέως οὐχὶ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ. Βλ. περὶ τούτου ἸΑθηνᾶς 48 (1938) σελ. 195 κ.έ., ἔτι δὲ 45 (1933) σελ. 213 κ.έ. καὶ 217.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐπίρρημα *συνεχῶς* (= οὐ σπανίως) οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον, διότι τὸ ἐπίθετον *συνεχῆς* μαρτυρεῖται, μάλιστα παρὰ μεταγενεστέροις, ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *πολὺς* (βλ. ἸΑθηνᾶς 48 σελ. 197 κ.έ.), ἀντίθ. τοῦ *σπάνιος* καὶ τὸ ἐπίρρ. *συνεχῶς* ἀντίθ. τοῦ *σπανίως* (βλ. Sophokles ἐν λλ.).

89. [«*ταρήφη*· κόφινος μέγας· οἱ δὲ νεκροφορικὸν ἄγγειον»].

Οὕτω περιγραφομένην ἐν ἀγκύλαις, ὡς ὀβελιστέαν, ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ στίζει αὐτὴν διὰ σταυροῦ, ὡς ὑποπτον καὶ προσθέτει ἐν παρενθέσει: *ταφήρες*?. Ἐρωτᾷ δηλονότι μήπως τὸ παραδιδόμενον λῆμμα προέρχεται ἐκ φθορᾶς ἀπὸ τοῦ *ταφήρες*.

Τὰ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Alberti ἀναγινωσκόμενα, τοῦτο μὲν τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ λήμματος, *ταρίφη*, τοῦτο δὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι πρόκειται περὶ τύπου τῆς κατωτέρω ἀναγινωσκομένης γλώσσης *τάρπη* καὶ *τάρφη*, παρέρχεται ὅλως ὁ Schmidt.

Ἡμεῖς ὀρμώμενοι ἀπὸ τῆς πολλαχοῦ τῶν σημερινῶν ἰδιωμάτων ἀκουομένης λέξεως *ταπί(ον)*, ἣτις σημαίνει μέγαν κόφινον, πλεκτὸν ἐκ κλάδων λύγου, πρὸς μεταφορὰν ἰδίᾳ σταφυλῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πραγμάτων, πιστεύομεν ὅτι ἡ γλῶσσα καλῶς ἔχει, ἂν μόνον ἡ παραλήγουσα γραφῆ διὰ τοῦ *ι*, *ταρίφη*, ὅπερ εἶναι συνοδίτης φθόγγος, ἀναπτυχθεὶς μεταξὺ τοῦ *ρ* καὶ τοῦ *φ*¹.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς γλώσσης, *νεκροφορικὸν ἄγγειον*, παρήγαγε τὸν μὲν Schmidt νὰ ὑποθέσῃ λῆμμα *ταφήρες*, λέξιν μὴ παραδοθεῖσαν, ἄλλοις δὲ νὰ προτείνουσι *ταφήια* ἀντὶ τοῦ παραδοθέντος.

Ἄλλὰ νεκροφορικὸν ἄγγειον δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ ἡ νεκροφόρος, ὡς θήκη τις, διὰ τῆς ὁποίας μεταφέρεται ὁ νεκρὸς πρὸς ταφήν. Θήκη ὅμως πλεκτὴ ὡς κόφινος οὔτε παραδίδεται ποθεν οὔτε κἂν νοεῖται.

Ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα αὕτη ὑποστηρίζεται ὑπ' ἄλλης γλώσσης ἀναγινωσκομένης ἐν τῷ EM (746,54), τῆς ἐξῆς: «*τάρπη*· κοφίνους μεγάλους· ἡ νεκροφορικὰ ἄγγειᾶ». Διαφέρει δ' αὕτη κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ λῆμμα εἶναι οὐδέτερον, τὸ *τάρπος*· τὸ ἐρμῆνευμα ὅμως εἶναι τὸ αὐτό. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἀμφότεροι οἱ γρά-

¹) Περὶ τούτων βλ. πραγματείαν ἡμῶν. Ἐνάπτυξις φωνήεντος, ὡς συνοδίτου φθόγγου ἐν Byz. - Neugr, jahrbücher XVIII, 1949, 154 - 169.

ψαντες τὰς γλώσσας ταύτας ἤντλησαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Τὸ λάθος ἄρα, ἂν ὄντως ὑπάρχει λάθος, ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν, ἐγένετο παλαιότερον τῆς καταγραφῆς τῶν γλωσσῶν τούτων.

Καθ' ἡμᾶς ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε *κοπροφορικὸν ἀγγεῖον*, ἀποτριβέντων δὲ τῶν τριῶν πρώτων γραμμῶν, ἐγένετο ἔπειτα ἐσφαλμένη αὐτῶν ἀναπλήρωσις¹. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἀγόμεθα ἐκ τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι (Ἄπ. 3,8,6) ἀναγινωσκομένου «*κόφινος κοπροφόρος*», ὅστις εἶναι ὅ,τι καλεῖται σήμερον *κοπρόταρπο* (χωρίοις παρὰ τὴν Χαλκίδα). Τὰ ταρπία ταῦτα διαφέρουν τῶν ἄλλων ὡς πρὸς τὸν πυθμένα, ὅστις εἶναι περιαιρετός, ἵνα, ὅταν τὸ ὑποζύγιον φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς μετακομίσεως, ἐκκενοῦνται παραχρῆμα, ἅμα ἀποκινηθέντος τοῦ πυθμένος.

Κατὰ ταῦτα ἡ παρ' Ἡσυχίου γλῶσσα ἐκδοτέα:

«*ταρίφη*· κόφινος μέγας· οἱ δὲ κοπροφορικὸν ἀγγεῖον».

ἢ δὲ ἐν τῷ ΕΜ «... κοπροφορικὰ ἀγγεῖα».

90. «*τετράγομαι*· εἰς ἐκεῖνο τραπήσομαι».

Ἐπιπροσδιορισμὸς εἰς ἐκεῖνο ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ λῆμμα, ὅθεν:

«*τετράγομαι εἰς ἐκεῖνο*· τραπήσομαι».

91. «*τρή[ι]ρον*· ἐλαφρόν. δειλόν. ταχύ. πλοῖον μικρόν».

Οὕτως ἐκδίδεται ἡ γλῶσσα ὑπὸ τοῦ Schmidt. Καὶ παρατηρεῖται μὲν ὀρθῶς ὅτι «*Confundit τρηρόν. . cum τρήρον, vel τρήριον, quod infra memoratur*». Παρατηρεῖται πρὸς τούτοις ἐν τῷ Θησαιρῶ (ἐν. *τρήρων -ωνος*): «*cum . . . τρήρων* significante *δειλόν*, conjunge *τρηρόν* (leg. *τρηρόν*), quod Hesych. exp. *itidem δειλόν*: subjungens tamen et hoc expross. *ἐλαφρόν, ταχύ* [quae ad *δτρηρόν* alludunt . . .], item *πλοῖον μικρόν*». Ἐν τούτοις ἡ γλῶσσα δεῖται περαιτέρω ἐρμηνείας.

Τὸ ἐρμηνεῦμα *ἐλαφρόν* δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ *τρηρόν*-*δτρηρόν*, ὡς ἐνταῦθα διδάσκεται, ἀλλ' εἰς τὸ *τρήρον*-*τρήριον* ὡς συμπλήρωμα τοῦ ἐρμηνεύματος *πλοῖον μικρόν*, ὅπερ ἀναγινώσκεται καὶ κατωτέρω ἐν τῇ κατὰ διτογραφίαν γλώσσῃ:

«*τρήριον*· πλοῖον μικρόν».

¹ Εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὴν ἀνωτέρω γλῶσσαν τριῶν γλωσσῶν ἐρμηνεύματα

¹) Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι παλαιογραφικῶς Ε καὶ Ο συγχέονται, δι' ὃ ἀνεγνώσθη «*Εντες* ἀντὶ «*Οντες*, *ἐβδΕμήκοντα* ἀντὶ *ἐβδΟμήκοντα* κ.ἄ., ἢ ὡς Ε ἀνάγνωσις τῶν ἰχνῶν τοῦ δευτέρου γράμματος διηκούλυτε τὴν ψευδῆ ἀποκατάστασιν εἰς «*Εκ* ἀντὶ «*Οκ*».

ἀτάκτως παρατίθενται, τῶν ἑξῆς: *τρήρον* (ἀντὶ *τριήριον*), *τρηρόν* (ἀντὶ *δοτρηρόν*) καὶ *τρήρων*, αἱ ὁποῖαι συνεχύθησαν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε:

«*τρήρον*· ἔλαφρόν πλοῖον μικρόν».

Ἐπειτα, ἀντιγραφέντος ἐν μεταγενεστέρω κώδικι ἐσφαλμένως *τρηρόν* καὶ ἀναγνωσθέντος *τρηρόν*, προσετέθη τὸ ἐρμήνευμα *ταχύ*. Ὑπ' ἄλλου δὲ ἔχοντος ἐν τῇ συνειδήσει τὸ ἐπίθετον τῶν περιστερωῶν *τρήριον* καὶ νομίσαντος τὸν τύπον ὡς οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου τούτου, προσετέθη τὸ ἐρμήνευμα *δειλόν*. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐρμηνεύματα ταῦτα ἐγράφησαν *inter lineas*, πρᾶγμα συνηθέστατον, ἔλαβον κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν εἰς ἕτερον κώδικα ἀκατάλληλον θέσιν. Πρβ. ἀνωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθμ. 45 γλῶσσαν.

Ἄν τις νομίση ὅτι ἡ κατὰ διττογραφίαν κατωτέρω γλῶσσα ἐπιβάλλει νὰ νομίσωμεν ὅτι καὶ ἡ προκειμένη γλῶσσα ἐγράφη τὸ πρῶτον ἄνευ τοῦ *ἐλαφρόν*, οὐδὲν σημαίνει. Θὰ ὑποτεθῆ μία ἐπὶ πλέον χεὶρ πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς γλώσσης.

92. «*ὕγρός*· εὐκαταφερής . . .».

Πιθανὴ εἶναι ἡ προτεινομένη μεταβολὴ τοῦ *εὐκαταφερής* εἰς *εὐκατάφορος*, ὡς ἀναγινώσκεται παρὰ Σουΐδα καὶ Φωτίω ὑπὸ τὸ αὐτὸ λῆμμα, ἵνα οὕτω δηλωθῆ ἡ αὐτὴ πηγὴ τῆς γλώσσης, ἀποβῆ δὲ καὶ σύμφωνον πρὸς τὸν Ἀττικὸν κανόνα.

Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ ἡ ὑπόνοια, ὅτι ὁ καταγράψας τὴν γλῶσσαν, ἔχων ἐν τῇ συνειδήσει τὴν *λ. καταφερής*, ἔπλασε τὸ κακόζηλον σύνθετον τὸ *εὐκαταφερής*, καθ' ἃ ἐπλάσθησαν τὰ σύνθετα *εὐδιακριτικός*, *εὐσυνήγορος* κ.ἄ. Καθ' ὃν χρόνον ἐγράφοντο ταῦτα, μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ ἄδεια ἀπὸ τοῦ Ἀττικοῦ κανόνος.

93. «*ὕδρηχός*· ἰχθύες».

Οὕτως παρέχει ὁ κῶδιξ καὶ ἐκδίδεται ὑπὸ τε τοῦ Albertus καὶ ὑπὸ τοῦ Schmidt. Ὑποσημειοῦσι δ' ἀμφοτέροι τὴν ὑπὸ τοῦ Runkenius προταθεῖσαν διόρθωσιν *ὕδρονηχέες* ὡς ἀπὸ ὀνομαστικῆς *ὕδρονηχής*, πλασθείσης βεβαίως κατὰ τὸ *άλινηχής*, ἀλλ' ἀμαρτύρου.

Τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως μαρτυρίας προκαλουμένην ὑποψίαν τῆς προταθείσης λέξεως καθιστᾷ ἰσχυροτέραν ἢ ἀπίθανος μετάπτωσις αὐτῆς εἰς τὸν παραδοθέντα τύπον, καὶ τοῦτον ἀτεχνολόγητον γραμματικῶς. Καθ' ἡμᾶς τὸ ἀληθῶς γραφὴν εἶναι *ὕδρηχός*, ἕτερος τύπος τοῦ *ὕδροχός*. Μετεβλήθη δὲ ἡ κατάληξις εἴτε παλαιογραφικῶς δι' ἀποτριβῆς τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ Ο εἴτε εἰκαστικῶς κατὰ σπουδὴν συμφωνίας τῆς καταλήξεως τοῦ λήμματος πρὸς τὴν κατάληξιν τοῦ ἐρμηνεύματος.

Ἔλαβε δὲ ὑπόστασιν ἡ γλῶσσα αὕτη κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐν βιβλίῳ τινὶ κατεγράφη ὁ ζωδιακὸς κύκλος ὡς σταθερῶς παραδίδεται, ἀλλὰ παρελείφθη τυχαίως τὸ ζῳδιον *ιχθύες*, ὅπερ κατόπιν ἐξ ἀντιβολῆς προσετέθη εἰς τὸ περιθώριον, ὅπου συνήθως καταγράφονται τὰ παρλειπόμενα, συνεδέθη δὲ μετὰ τοῦ προηγουμένου *ὕδρηχος* διὰ παραπεμπτικοῦ σημείου. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ περιθώριον καταγράφονται πολλάκις καὶ ἐρμηνείματα λέξεων τοῦ κειμένου, ἐθεωρήθη τὸ προστεθὲν *ιχθύες* ὑπὸ ἀμαθεστέρου ἀντιγραφέως ὡς ἐρμήνευμα τοῦ *ὕδρηχος* καὶ οὕτως ἔλαβεν ὑπαρξιν ἡ ἀδιανόητος αὕτη γλῶσσα. Συνέβη δηλ. ἐνταῦθα, ὅτι καὶ μὲ τὰς διορθουμένας λέξεις, οἷον τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 43 γλῶσσαν ENCΩN - EΛKΩN.

94. «*ὕπνω* κοιμῶμαι ἢ ἀγρυπνῶ».

Ἡ ἀτυπία τῆς γλώσσης εἶναι προφανής. Ἐξ ὧν ἀναγινώσκομεν παρὰ Schulze (ἐνθ' ἀν. 372 σημ. 2) θὰ ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ αὐτὴν ὡς ἐκ δύο γλωσσῶν προελθοῦσαν: «*ὕπνω* κοιμῶμαι» καὶ *ὕπνω* (i.e. *ὕπνω*) ἀγρυπνία» ὁρμώμενος ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς (Ὀδ. Μ 281, Ἴλ. Κ 98) φράσεως «καμάτῳ ἀδικότες καὶ ὕπνω», τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύουσί τινες «καμάτῳ καὶ ἀγρυπνία». Ἄλλ', ὡς ἤδη παρετηρήθη ὑπὸ παλαιοῦ γραμματικοῦ, τὸ ὕπνος ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ταύτῃ ρῆσει σημαίνει μεγάλην ἔφεσιν ὕπνου, οὐχὶ δὲ ἀγρυπνίαν.

Καθ' ἡμᾶς εἶναι ὄντως ἡ γλῶσσα αὕτη σύμφυρσις δύο γλωσσῶν, ἀλλ' ἡ δευτέρα γλῶσσα εἶχεν ἐπίσης «*ὕπνω* ἀγρυπνῶ». Δηλ. τὸ βιβλίον ἐξ οὗ ἐθησαυρίσθη εἶχεν «... *υπνω*» κατ' ἀφανισμόν τῶν τριῶν πρώτων γραμμάτων¹, παρεγράφη δὲ εἰς τὸ περιθώριον *ἀγρυπνῶ* ὡς ἐπανόρθωσις τοῦ ἐλλιπῶς γεγραμμένου. Ἐπειτα δέ, ὡς πολλάκις συνέβη, παρελήφθη τὸ μὲν ἐλλιπὲς ὡς γλῶσσα, ἡ δὲ ἐπανόρθωσις ὡς ἐρμήνευμα.

95. «*φρέαρ* πηγῆ, λάκκος».

Καὶ τὸ μὲν ἐρμήνευμα *λάκκος* στοιχεῖ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ λήμματος· διότι *φρέαρ* καθόλου εἰπεῖν δηλοῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀρύγματος. Ἀλλὰ τὸ ἐρμήνευμα πηγῆ πῶς θὰ νοηθῆ;

Λέγονται σήμερον ἐν Καρούσιῳ (ταῖς συνοικίαις) *πηγάδια* φρέατα ἀβαθῆ, κτιστὰ σχήματος ὀρθογωνίου, ἐντὸς τῶν ὁποίων ρεεῖ τὸ ὕδωρ κρήνης ὑψηλότερον κειμένης. Ἀπὸ τῆς κρήνης δὲ ταύτης ἀπ' εὐθείας ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι κατ' ἀρχὰς τὰ τοιαῦτα φρέατα ἐλέγοντο *πηγαὶ* ἢ ὑποκοριστικῶς

¹) Οὕτω καταλέγεται παρ' Ἡσυχίου τὸ λῆμμα *τίθειον* ἀντὶ ἀντίθειον, καθ' ἃ παρετήρησεν ὁ Salmassius. Πρβ. Ἀθηνᾶς 46 (1935) σελ. 223 κ.έ. καὶ *ισχερῶ* ἀντὶ ἐπισχερῶ, ὡς ἤδη ὑπ' ἄλλων ἐδείχθη.

πηγάδια¹, βραδύτερον δὲ ἢ χρῆσις αὕτη ἐπεξετάθη ἐπὶ οἰωνδήποτε φρεάτων. Ἡ πρώτη μνεία, καθ' ἣν τὸ φρέαρ καλεῖται πηγῆ, φέρεται ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ 4,6 «ἦν δὲ ἐκεῖ πηγῆ Ἰακώβ... οὔτε ἀντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ». Βλ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς 9 (1897) 87 κ.έ.

96. «*φύρακες* ἔλαφροί».

Οὕτως ἐκδίδει τὴν γλῶσσαν ὁ Schmidt, ἀλλ' ὑποσημειοῖ: «*ἔλαφοι Sorpin-
gus quod verum videtur*».

Νομίζομεν ὅτι καλῶς ἔχει τὸ ὑπὸ τοῦ κώδικος παραδιδόμενον. Ἡ γλῶσσα οὕτη ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἐκ τῶν ἐσχάτως εἰς τὸ Ἑσυχιακὸν λεξικὸν εἰσαχθεισῶν, τὸ δὲ *φύρακες* νὰ ἔχη ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ *φύρακος* ἐκ τοῦ νεωτέρου *φυρός* (= ἔλαφρός), καθ' ἣ *ξέρακας* ἐκ τοῦ *ξερός*, *ἀνομίτακας* ἐκ τοῦ *ἀνομίτης ἀκληρί-
τακας* ἐκ τοῦ *ἀκληρίτης* κ.ά. Ὅτι δὲ εἰσηλθὼν εἰς τὸ λεξικὸν τοῦτο νεώταται λέ-
ξεις βλ. ὅσα ἐγράψαμεν ἐν Ἀθηνᾶς 39 (1927) 221 κ.έ.

97. «*φύραμα* ζύμη, σπέρμα ἢ ζημία».

Διὰ μὲν τῶν δύο πρώτων ἐρμηνευμάτων ἀποδίδεται εἰς τὸ λῆμμα ἡ ἔννοια τῆς κοινῶς λεγομένης *μαγιάς*, τὸ δὲ τρίτον ἐρμῆνευμα ἐγράφη ὑπὸ μεταγενεστέρας χειρὸς πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τῆς κοινῶς λεγομένης *φύρας*.

98-99. «*φυστή μᾶζα* ἄτριπτος».

Τὸ λῆμμα τοῦτο προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀριστοφάνειον στίχον (Σφηξίν 610) «*καὶ τὸ γύναιόν μ' ὑποθωπεῦσαν (ὄταν) προσενέγκῃ*», τὸν ὁποῖον πραγμα-
τευόμενος ὁ Blaydes ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους (in *Vespas* στ. 610 σελ. 293) λέγει: «*φυστήν μᾶζαν*] *Harmodius Lepreates apud Athen. IV 149 A τὸ δὲ δεῖπνον ἦν τοιοῦτον, τυρὸς καὶ φυστή μᾶζα etc. Chionid II 8 ἐπὶ τῶν τρα-
πεζῶν τιθέναι τυρὸν καὶ φυστήν (φύστη vulg.) δρυπεπεῖς τ' ἐλάας καὶ πράσα. Ανα-
xandr III 184 πράσα, γήτειον, κρόμμου, φυστή (φύστη vulg.). Placentam intellige
ex farina et vino confectam non multum subactam. Thuc. III 49 οἶνον καὶ
ἐλαίω ἀλφίτα πεφυρμένα. Schol. φυστήν μᾶζαν Φυστή μᾶζα ἢ ἐξ ἀλφίτων καὶ
οἴνου. δξυτόνωσ, ὡς φησιν Ἑρωδιανός*».

Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι πρόκειται περὶ καυροῦ τινος παρασκευάσματος, περὶ ποπάνου τινός, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Τὸ πόπανον δὲ τοῦτο ἴδιον γνώρισμα εἶ-
χεν, ὅτι τὰ ἄλευρα συνεφύροντο μετ' οἴνου ἀντὶ ὕδατος. Πρέπει ἐπίσης ἀναμφι-

¹ Ἐν Γρεβνοῖς καὶ τοῖς παρ' αὐτὰ χωρίοις *πηγάδι* λέγεται ἢ *πηγή*, ἢ *κρήνη*.

σβήτητον νὰ θεωρηθῆ ὅτι μετὰ τὴν φύρασιν ἐτρίβοντο μετ' ἐλαίου ὡς πάντα τὰ εἶδη τῶν ποπάνων, παρελείφθη δὲ τοῦτο ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ ὡς εὐκόλως νοούμενον· διότι τοῦτο ἀκριβῶς συντελεῖ ὥστε νὰ ἀποβαίνουν ταῦτα εὐθρυπτα καὶ ἡδέα. Ὁρθότατα δὲ ὁ Blaydes παραβάλλει τὴν φυστὴν μᾶζαν πρὸς τὰ «οἶνω καὶ ἐλαίω ἄλφριτα πεφυρμένα», τὰ ὁποῖα «ἤσθιόν τε ἅμα καὶ ἐλαύνοντες» οἱ τῆς ἀποσταλείσης ὑστέρας τριήρους κωπηλάται, ἦτις «ἔφθασε τοσοῦτον ὄσον Πάχητα... μέλλειν δράσειν κτλ.» (Θουκ. 3, 49, 3 κ.έ.).

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τὸ ἐρμήνευμα τῆς γλώσσης ἄτριπτον εἶναι ἀκατανόητον. Ἐν τούτοις, τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Blaydes, ἔτι δὲ καὶ τὸ παρ' Ἀθηναίω 114 F ἀναγινωσκόμενον «παρ' Ἀθηναίους μὲν φυστὴν τὴν μὴ ἄγαν τετριμμένην ἐνν. μᾶζαν», παρήχθη εἰς τὴν ἐρμηνείαν non multum subactam. Πρὸς τούτοις παρατηρεῖται ἐν τῷ Θησαυρῷ ἐν λ. φυστή, ὅπου καταχωρίζεται τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀθηναίου, «perperam enim ommissa negatione scribitur in VV LL. ἢ ἄγαν τετριμμένη» καὶ ἐπιφέρεται τὸ παρ' Ἡσυχίου ἐρμήνευμα, τὴν ἄτριπτον. Καθ' ἡμᾶς ἀληθέστατον εἶναι τὸ ἐν VV LL μαρτυρούμενον «ἢ ἄγαν τετριμμένη», δι' οὓς λόγους ἀνωτέρω εἶπομεν. Τὸ δὲ ἐρμήνευμα τῆς Ἡσυχιακῆς γλώσσης ἄτριπτος μεταγράφομεν εἰς ἔκτριπτος, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ τὸ ἀρκτικὸν α- καὶ τὸ ἐκ- συγγέονται¹.

Καὶ τὸ παρὰ Μοίριδι σελ. 384: «φυστὴ· τὸ φύραμα τῶν ἀλφίτων, ὅταν μὴ γένηται μᾶζα», ὅπερ οὕτως ἔχον εἶναι ἀδιανόητον, ἀποκαθίσταται καὶ νοεῖται, ὅταν ἐκβληθῆ ἢ ἄρνησις μὴ, ἵνα λέγη: «ὅταν γένηται μᾶζα. Εἶναι δὲ ἡ μᾶζα δηλωτικὴ καὶ εἶδους ποπάνων, καθ' ἃ διδάσκεται τις ἐκ τοῦ Ἡσυχίου παρέχοντος: «μᾶζα· ἄλφριτα πεφυρμένα ὕδατι καὶ ἐλαίω».

Τὸ δὲ παρὰ Ζωναρᾶ (18,33) ἀναγινωσκόμενον «φύστα καὶ φύστη ἐπὶ θηλυκοῦ ἢ ὕδατώδης μᾶζα» καὶ τὸ παρὰ Ψελλῶ «φύστη· εἶδος πέφυκε μᾶζης ὕδατουμένης» εἶναι ἀδιανόητα διότι παντὸς ποπάνου γνώρισμα εἶναι ὀλιγώτερον ὕδωρ, ἵνα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτριβῆ μετὰ ἐλαίου καὶ οὕτως ἀποβῆ εὐθρυπτον.

Πιθανὸν νομίζομεν ὅτι ἐνταῦθα συγγέονται δύο διάφορα πράγματα ἢ φύστη ἢ φυστή καὶ ἡ ραντή λεγομένη μᾶζα, ἦτις δὲν παραδίδεται μὲν τί ἀκριβῶς εἶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀνόματος πρέπει νὰ νοηθῆ ὕδατῶδες τι παρασκεύασμα, πιθανώτατα ὅ,τι σήμερον καλεῖται ἐν Σκύρῳ ἀραντὲς (ραντός), ἦτοι εἶδος τραχανᾶ ἄνευ γάλακτος. Τὸ αὐτὸ παρασκεύασμα ἐν Κρήτῃ καὶ πολλαχοῦ τῶν Κυκλάδων καλεῖ-

¹) Βλ. Schaefer εἰς Γρηγόριον Κορίνθου σελ. 567: «unus eorum (codicum) habet ἀτρόπως, vitiose pro ἐκτρόπως... Saepius commutata sunt a et eu Conf... ἀτενῶς pro ἐκτενῶς».

ται *αραντᾶς* (δ), *ραντὸ* (τὸ) καὶ ἄλλως. περὶ οὗ βλ. Ἐθηνᾶς 38 (1926), 121 κ.ε. 1.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς συστάσεως καὶ παρασκευῆς τοῦ ποπάνου τούτου, ὅπερ κατὰ τὴν παράδοσιν καλεῖται *φυστή* ἢ *φύστη* ἢ *φύστα*. Ἄλλὰ τεχνολογικῶς πῶς ἔχει ἡ λέξις αὕτη; Οὐδεὶς ὑπάρχει τρόπος νὰ στοιχηθῇ πρὸς ἄλλην τινὰ λέξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Θησαυροῦ, οὐδ' ἐπεχείρησέ τις τοῦτο. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ξένης λέξεως, εἰσαχθείσης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, θὰ ἦτο ἀποφυγὴ μᾶλλον ἐξηγήσεως παρὰ ἐξήγησις αὐτῆς.

Καθ' ἡμᾶς πρόκειται περὶ παραναγνώσματος παλαιοτάτου. Ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ *υ* καὶ τὸ *οι* ἀντιμεταλαμβάνονται ἐν τοῖς χειρογράφοις, γράψωμεν δὲ τὸ ὄνομα διὰ τῆς διφθόγγου καὶ εἰς τὴν μεγαλογράμματον γραφὴν ΦΟΙCΤΗ, ἂν ἐνθυμηθῶμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἐφ' ἡμῖν κεῖται νὰ ἀναγνώσωμεν IC ἢ K, εὐκόλως θὰ ἀποδοθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους γραφὴν ΦΟΚΤΗ-ΦΩΚΤΗ-φωκτῆ, ὅπερ εἶναι θηλυκὸν τοῦ παραδιδόμενου *φωκτός*, παραγώγου τοῦ ρήματος *φώγω* ἢ *φώζω* = φρυγανίζω, ξεροψήνω. Σημαίνει ἄρα τὸ *φωκτῆ μᾶζα* πόπανον *ξεροψημένο* καὶ εὐθρυπτον, ἐσθιόμενον συνήθως μετὰ τυροῦ.

Ἄλλ' εὐλόγως θὰ ἐρωτήσῃ τις, πῶς εἶναι δυνατὸν λέξις τοσοῦτον σταθερῶς παραδιδόμενη, ἢ λ. *φυστή*, ὑπὸ τε τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, ἔτι δὲ ὑπὸ γραμματικῶν καὶ σχολιαστῶν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ; Ἡ ὁμαδικὴ αὕτη μαρτυρία δὲν σημαίνει γνησιότητα τῆς λέξεως;

Ἡ περὶ ἧς πρόκειται *μᾶζα* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σημερινὸν παρασκεύασμα, ὅπερ λέγεται ἄλλαχού μὲν *τριμμάδα* (Κονίστρ. Εὐβ.) διὰ τὴν μετὰ ἐλαίου ἐκτριψιν τῆς ζύμης, ἄλλαχού *τριβίδι* (Κρήτ.) καὶ *τρίμμα* (Ἄνδρ. Σίφν. κ.ἄ.) διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἄλλαχού *ροδινῆ* (Κύμη) καὶ *ροδόπιττα* (Λήμνῳ) διὰ τὸ ρόδινον χρῶμα, τὸ ὁποῖον λαμβάνει κατὰ τὴν ὄπτησιν. Διὰ τὸν αὐτὸν ἴσως λόγον λέγεται *φλαούνα* καὶ *φλαγούνα* (Θράκ., Ἡπείρ. Στερελλ. Πελοπν. κ.ἄ.). Ἄλλαχού λέγεται *πρόπιττο* (πρόφερε *πρόπ' το*, Σκύρω) καὶ *πολλαχού πίττα* διὰ τὸ σχῆμα, ἄλλαχού *προπύρα* (Ἄττικῆ) καὶ *μπροστοφούρι* (Κεφαλλην. Μάν. κ. ἄ.) διὰ τὴν τοποθέτησιν του εἰς τὸ ἐξώτατον σημεῖον τοῦ κλιβάνου, καθὰ τὰ παρὰ Προδρόμῳ (4,105)

¹⁾ Πραγματευόμενος ἐνταῦθα ὁ Στεφ. Ξανθουδίδης τὰ ὀνόματα ταῦτα διδάσκει ὡς ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος *ραντήριον-ραντούρι* παρήχθη τὸ ρῆμα *ραντουρῶ*. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὅτι τοιαύτη παραγωγὴ ρήματος εἰς *-ῶ* εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ. Τὸ *ραντουρῶ* τοῦτο εἶναι μετάπλαστος τύπος τοῦ *ραντουρίζω* (πρβ. *χαιρετίζω*) *χαιρετῶ*). Τοῦτο δὲ παρήχθη ἐκ τοῦ *ραντίζω* ὡς ὑποκοριστικὸν αὐτοῦ καθὰ ἐκ τοῦ *ἀλέθω* τὸ *ἀλεθουρίζω*, ἐκ τοῦ *κλαίω* τὸ *κλαουρίζω* κ. ἄ. Τὸ δὲ ὄνομα *ραντούρι* παρήχθη ἀναδρομικῶς ἐκ τοῦ ρήματος *ραντουρίζω*.

προφούρνια. Παρασκευάζεται δὲ συνήθως ἐκ τῆς ὑπολειφθείσης ζύμης μετὰ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ ἀρτοποιίαν. Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ κοινότερον *λαγάνα*, τὸ παρασκευαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀρτοποιῶν τὴν Καθαρὰν Δευτέραν.

Ἄν ἤδη σκεφθῶμεν ὅτι καὶ πάλαι, ὅτι ἐλέγετο ἐν Ἀθήναις *φωκτὴ*, ἀλλαγῶς ἄλλως δυνατὸν νὰ ἐλέγετο καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ αὐτὸ πρᾶγμα διὰ ποικίλων ὀνομάτων ἐχαρακτηρίζετο, ὡς καὶ σήμερον, συνάγομεν ὅτι τὸ ὄνομα *φωκτὴ*, συνδεόμενον μετὰ τοῦ δηλουμένου πράγματος, δὲν εἶχεν ἰσχυρὰν σταθερότητα, ἥτοι τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ παραδόσει τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἀνεκάλει σταθερῶς εἰς τὴν συνείδησιν τὴν οἰκείαν προσηγορίαν. Ἐνεκα τούτου ὁ μεταγενέστερος ἀντιγραφεὺς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλάβῃ τὸ παραναγνωσθὲν ὡς τὸ ἀληθὲς ὄνομα καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦτο εἰς τοὺς μετέπειτα ἀναγνώστας καὶ ἀντιγραφεῖς, μὴ ἔχοντας καὶ τούτους ἐν τῇ συνειδήσει σταθερὸν τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος.

Εἰς τὸν δισταζόντα νὰ δεχθῇ τὴν προτεινομένην ἐξήγησιν ὑπενθυμίζομεν τὸ τέρας *ἐνδελείχεια*, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ *ἐντελέχεια* (= τὸ *ἐντελὲς ἔχειν*), ἀλλὰ παραναγνωσθὲν ποτε διὰ τὴν φωνητικὴν συγγένειαν τῶν συμπλεγμάτων *ντ* καὶ *νδ* ἐπεκράτησεν ὡς ἰδία λέξις καὶ οὕτω ἐν τοῖς λεξικοῖς διακρίνεται τοῦ *ἐντελέχεια*.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πόπανον τοῦτο παραδίδεται *φυστὴ μᾶζα* καὶ *φυστὴ*, ὡς οὐσιαστικὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ προσδιοριζομένου, καὶ κατ' ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου *φύστη* καὶ *φύστα* (πρβ. *γαληνός-γαλήνη*, *δάφνη* καὶ *δάφνα*), ἢ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐτυμολογικῶς ὀρθὴ προσηγορία εἶναι *φωκτὴ μᾶζα* ἢ *φωκτὴ* ἢ *φώκτη* καὶ *φώκτα*. Ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ παρ' Ἀριστοφάνει χωρίον πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ ὀρθῶς ἔχον ὄνομα· εἰς τὰ λοιπὰ χωρία πρέπει τὸ παραδοθὲν ὄνομα νὰ μείνῃ ἀκίνητον, διότι τοῦτο ἔλαβεν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ κατὰ παρανάγνωσιν προκύψαντος, δηλ. διότι οὕτως ἐγράφη ὑπὸ τῆς πρώτης χειρός¹.

Τοῦ βαρυτόνου τύπου ἀναμφισβήτητον παράδειγμα εἶναι τὸ παρὰ Λουκιανῷ (Λεξικ. 3) «τοῦ βοὸς τὸ πολύπτυχον ἔγκατον καὶ *φώκτας*».

100-102. «*χρᾶται*· μολύνεται καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ *χρηται*».

«*χρῶμαι*· μολύνομαι».

Τὰς γλώσσας ταύτας ἐπραγματεύθημεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Ἀθηνᾶς 39 (1927) 241, ὅποτε παρατηρήσαμεν ὅτι ὑπόκειται λῆμμα εἰς μὲν τὴν πρώτην *χρίεται*, εἰς δὲ τὴν δευτέραν *χρίσμα* ὀρμηθέντες ἐκ τῆς ἰδιωματικῆς χρήσεως τοῦ ρήματος τούτου σημαίνοντος *ρुπαίνομαι*, ὅπως καὶ τὸ ἐνεργητικὸν *χρίω* = *ρुπαίνω*. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐμμένομεν καὶ σήμερον.

¹) Ὁ σεβασμὸς εἰς τὴν πρώτην χεῖρα ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ὀρθοῦ νομιζομένου κατὰ τὴν σύγχρονον παράδοσιν. Τὰ λοιπὰ λάθη ἐπανορθοῦνται.

Θὰ ἡδύνατό τις ὅμως νὰ ἀντείπη εὐλόγως ὅτι τὸ δεύτερον ἐρμῆνευμα *χρη-*
ται στοιχεῖ εἰς τὸ λῆμμα *χρᾶται* ὡς Ἴωνικός τύπος αὐτοῦ, καθὰ ἤδη παρατη-
ρήθη ὑπὸ τοῦ Schmidt. Καὶ ἡ ἀντίρρησης αὕτη ὀρθῶς θὰ εἶχεν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον
θὰ ἐσήμαινεν, ὅτι εἶχεν ἤδη φθαρῆ τὸ *χρίεται* εἰς *χρᾶται*, ὅτε προσετέθη τὸ
δεύτερον ἐρμῆνευμα ἢ *χρηται*.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ἀκριβὴς ἔκδοσις τῶν γλωσσῶν τούτων θὰ εἶχεν
ὡς ἑξῆς:

«*χρίεται*· μολύνεται καὶ τὰ τοιαῦτα».

«*χρίομαι*· μολύνομαι».

«*χρᾶται*· *χρηται*».

Παρασημειωτέον ὅτι ὁ Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς 1 (1889), 421 κρίνων τὰς γλώσ-
σας ταύτας, ὡς παραδίδονται ὑπὸ τοῦ κώδικος, χαρακτηρίζει αὐτὰς «ἤκιστα ἀσφαλῆ
τεκμήρια» διὰ νὰ πεισθῆ τις ὅτι ἐγένετο *χρησις* ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ρήματος
χράω-χρῶ ἀντὶ τοῦ *χραίνω*, ὡς φαίνονται πιστεύοντες οἱ ὀρθῶς ἀποδεχόμενοι τὰς
γλώσσας ταύτας.

Παρὰ τῷ αὐτῷ λεξικογράφῳ ἀπαντᾷ ἡ γλῶσσα:

«*χρῶ*· μολυσμῶ».

Τὸ ἐρμῆνευμα *μολυσμῶ* θὰ ἐστοίχει εἰς λῆμμα *χρασμῶ* ἀπὸ τοῦ *χραίνω* ἢ
χρισμῶ ἀπὸ τοῦ *χρίω* ἢ *χρωσμῶ* ἀπὸ τοῦ *χρώζω*. Εἰκάζομεν ὅτι ἡ πρώτη χεῖρ
ἔγραψε:

«*χρωσμῶ*· μολυσμῶ».

παραλειφθέντος δὲ τοῦ πρώτου *μω* ἔνεκα τῆς ἀκολουθούσης ὁμοφώνου συλλαβῆς
μο, προέκυψε τὸ παραδοθὲν ἀποκεκρουμένον λῆμμα.

Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐπικουρεῖ ἑτέρα γλῶσσα: «*χρωσθῆναι* ἤγουν *μο-*
λυνθῆναι» (παρὰ Φαβωρίνῳ ἐν λ. *χρῶ*).

103. «*ψάκταν*· τὴν ψωκτὴν μᾶζαν».

Ὁ Schmidt ὑποσημειοῖ: «*Latetne ψαιστὰν vel ψαιστήν, solemnī confu-*
sione literarum IC et K?».

Ἡ διόρθωσις τὴν ὁποίαν δι' ἐρωτήσεως προτείνει ὁ Schmidt εἶναι ὀρθο-
τάτη. Ἄλλ' ἵνα ἡ ὅλη γλῶσσα νοῦν παρέχη καὶ τὸ ἐρμῆνευμα *ψωκτὴν* μεταγρα-
πτέον εἰς *φωκτὴν*, ὅθεν ἀναγνωστέον.

«*ψαίσταν*· τὴν φωκτὴν μᾶζαν».

Τὸν τόνον τοῦ λήμματος τηροῦμεν εἰς τὴν παραλήγουσαν κατὰ τὴν παρά-
δοσιν, πιστεύοντες ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἦτο δυνατόν ἐκ τοῦ ἐπι-

θέτου *ψαιστός* νὰ σχηματισθῆ τὸ οὐσιαστικὸν *ψαίστα*, καθὰ ἐκ τοῦ *ἐχθρός* τὸ *ἐχθρα*, ἐκ τοῦ *ψυχρός* τὸ *ψύχρα*, ἐκ τοῦ *στεγνός* τὸ *στέγνα*, ἐκ τοῦ *τυφλός* τὸ *τύφλα*, περὶ ὧν βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939), 47 κ.έ. Σημαίνει δὲ τὸ *ψαιστός* τὸν ἐκτετριμμένον, καὶ τὸ *ψαιστὴ μάζα* ἢ *ψαίστα* τὴν δι' ἐκτριβῆς παρεσκευασμένην μάζαν. Πιθανώτατα δὲ ἐλέγετο καὶ μόνον *ψαιστὴ* ἢ *ψαίστη* καθ' ἃ λέγεται παρὰ τὸ *φωκτὴ μάζα* ἢ *φώκτα* καὶ μόνον *φωκτὴ* ἢ *φώκτη*. Δηλοῦσι δὲ ἀμφοτέρω τὸ αὐτὸ πόπανον, ἀλλ' ἡ μὲν μία προσηγορία προέκυψεν ἐκ τῆς παρασκευῆς, ἡ δὲ ἄλλη ἐκ τῆς ὀπτήσεως τοῦ ποπάνου.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ τὸ παρομοίως παρασκευαζόμενον σημερινὸν πόπανον λέγεται *τριμμάδα* καὶ *τριβίδι* καὶ *τροῖμμα* ἀπὸ τῆς παρασκευῆς, *ροδινὴ* δὲ καὶ *ροδόπιττα* ἀπὸ τῆς ὀπτήσεως. Βλ. ἀνωτέρω γλώσσας ὑπ' ἀριθ. 98 καὶ 99.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἑσυχιακὰ προβλήματα συνδεόμενα μετὰ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

« Οὐκ ἔστιν ὀρθῶς γλωσσολογεῖν
ἐὰν μὴ φιλόλογος ᾖ »¹

Α'. *λερός*, *λειρός* κτλ.

Ἐξετάζομεν ἐν ἐπιμέτρῳ γλώσσας τινὰς τοῦ Ἑσυχίου καὶ ἄλλων λεξικογράφων παρεχούσας ὅμοιον ἢ συγγενὲς περιεχόμενον, ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὁποίων ἐξηγεῖται, ὡς νομίζομεν, τὸ ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι στοιχεῖον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, κοινότατον μὲν εἰς πάντα τὰ γνωστὰ ιδιώματα αὐτῆς, ἀλλὰ μὴ περιωθὲν εἰς ἡμᾶς ἀπηκριβωμένον ὑπὸ τῆς ἄλλης γραπτῆς παραδόσεως.

Ἦδη πρὸ δύο γενεῶν ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐδίδαξεν² ὅτι τὸ κοινότατον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης *λερώνω* καὶ τὰ σύστοιχα αὐτοῦ ἔχουν τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν παρ' Ἑσυχίου γλῶσσαν:

« *ὄλερόν*· βορβορῶδες, τεταραγμένον ».

Τὸ δίδαγμα τοῦτο ἐπανέλαβεν οὗτος βραδύτερον (τὸ 1892) ἐν τῇ Einleitung σελ. 96, ἀνετύπωσε δὲ αὐτὸ τὸ 1905 ἐν MNE (2, 135) ἄνευ μεταβολῆς τινος. Καὶ πάλιν ἔγραψεν ἐκτενέστερον περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι

¹) Περβ. Πλάτ. Μένωνι 97: « Οὐκ ἔστιν ὀρθῶς ἡγεῖσθαι, ἐὰν μὴ φρόνιμος ᾖ ».

²) Περιοδ. Kuhn τόμ. 27 (1882) σελ. 70 σημ.

Πανεπ. Ἀθηνῶν τὸ 1911 (τόμ. 7, σελ. 64 κ.έ.), χωρὶς οὐδόλως νὰ ἀποστῆ μετὰ μίαν γενεὰν ἔτων ἀπὸ τῆς τὸ πρῶτον ἐξενεχθείσης γνώμης αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ γλῶσσα αὕτη τοῦ Ἑσυχίου, εἰς τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐπίστευσεν ὁ Χατζιδάκις, εἶναι τῶν ἀμφιβολωτάτων. Ὁ Schmidt, ὅστις ἐξέδωκε τὴν οὕτω παραδοθεῖσαν γλῶσσαν ἀνυπόπτως, σημειοῖ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου τὴν εἰς τὸν Ἱπποκράτην (2, σελ. 668 K) παραπομπήν, ὅπου μόνον ἐκ τῆς ἄλλης παραδόσεως τῆς γλώσσης ἀναγινώσκειται τὸ λῆμμα *ὄλερόν*.

Ἄλλ' ἤδη πρὸ πολλοῦ διωρθώθη ἡ λέξις ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ εἰς *θολερόν*, ἐπικουρούσης εἰς τὴν διόρθωσιν ταύτην ἄλλης γλώσσης τοῦ Ἑσυχίου :

«*θολερόν* . . . βορβορῶδες, τεταραγμένον»,

νομισθέντος ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ διττογραφίας, καθ' ἣν δηλονότι παρὰ τὴν ἡμαρτημένως καταγεγραμμένην γλῶσσαν ἀναγινώσκειται καὶ ἡ κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐκφορὰν παράδοσις αὐτῆς¹.

Ὅμοίως ἀναγινώσκειται μετὰ τῶν Ἱπποκρατείων παρὰ Γαληνῶ λέξεων *ὀλώδης* καὶ *θολώδης* ὑπὸ τὴν αὐτὴν καὶ τὸ *θολερός* ἔννοιαν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐξέπεσε τὸ *θ* ἀπὸ τοῦ *θολώδης*.

Καὶ παράγεται μὲν ὑπὸ τινων τό τε *ὄλερόν* καὶ τὸ *ὀλώδης* ἐκ τοῦ ὀνόματος *ὀλός*, ὅπερ σημαίνει τὸ μέλαν τῆς σηπίας καὶ τῶν ἄλλων μαλακίων· ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ εὐκόλως, πῶς ἀπὸ τῆς ἐννοίας ταύτης προέκυψεν ἡ ἔννοια τοῦ βορβορῶδους καὶ τεταραγμένου. Κατὰ ταῦτα ἡ ἔτυμολογία τοῦ δημοτικοῦ *λερός* ἀπὸ Ἑσυχιακοῦ *ὄλερός* δὲν εὐσταθεῖ.

Ὁ Ν. Πολίτης ἐξετάζων τὴν λέξιν ταύτην (ἐν Παροιμιῶν 3, 319) ἀποφαίνεται ὅτι μᾶλλον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἑσυχίου :

«*ἀλέρον*· κόπρον».

πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ τὸ ἔτυμον τῆς λ. *λερός*, παραβάλλει δὲ τὴν γλῶσσαν ταύτην πρὸς τὴν παρὰ Σουΐδα *λερόν* = τὸ λεῖον, παρὰ τὴν διάφορον σημασίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς γνώμης ταύτης ἀποτρεπόμεθα διὰ τε τὴν διαφορωτάτην σημασίαν καὶ διότι τὸ *λερόν* τοῦτο τοῦ Σουΐδα δύναται νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ **λειερόν*, καθὰ τὸ *γερός* ἐκ τοῦ *ὕγιερός* - *ὕγιηρός*.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι τῶν ἀμφιβολωτάτων. Ὁ Schmidt εἰκάζει «*ἀαδέρ*· κόπρον», δηλ. ὡς Δωρικὸν τύπον τοῦ *ἀηδές*. Εἶναι προφανὲς τὸ ἐξεζητημένον τῆς διορθώσεως ταύτης καὶ ἄρα τὸ ἀπίθανον αὐτῆς.

¹) Περὶ τοῦ πράγματος βλ. Ἀθηνᾶς 39 (1927) σελ. 230 κ.έ. Διὰ δὲ τὴν ἔκπτωσιν ἀρκτικῶν γραμμάτων βλ. ἀνωτέρω γλῶσσαν ὑπὸ ἄριθμ. 94.

Καθ' ἡμᾶς τὸ ἐρμήνευμα τῆς ἀνωτέρω γλώσσης τονιστέον ἐπὶ τῆς ληγοῦσης, ἵνα οὕτω σημαίνῃ τὸ κοπρῶδες, τὸ βορβορῶδες, τὸ ἀκάθαρτον. Οὕτω φερόμεθα παραχρῆμα εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ λήμματος ἀλέρον εἰς ὀλερόν-θολερόν. Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε:

«*θολερόν* κόπρον».

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὰ ὀνόματα κόπρος, κοπρῶδης ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀφοδεύματος φέρονται εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ ρυπαροῦ, τοῦ ἀκαθάρτου, τοῦ βορβορῶδους.

Κατὰ ταῦτα οὐδ' εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ἔτυμολογία τῆς λ. λερός.

Ὁ Κοραῆς ἐδίδαξεν (ἐν Ἀτάκτων τόμ. I, σελ. 51) ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἔτυμολογεῖται ἐκ τῆς παρὰ τῷ αὐτῷ λεξικογράφῳ γλώσσης:

«*ἀλαρῦναι* ρυπᾶναι».

Ἡ σημασία τῆς γλώσσης καὶ ἡ σύμπτωσης τῶν δύο φθόγγων, λ καὶ ρ, τοῦ λήμματος καὶ τοῦ ὀνόματος λερός, παρήγαγε τὸν σοφώτατον φιλόλογον εἰς τὴν παρακεκινδυνευμένην ταύτην ἔτυμολογίαν. Κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ συναφθῶσι γραμματικῶς αἱ δύο αὗται λέξεις, οὐδ' εἶναι τὸ λῆμμα λέξις ἀνύποπτος, οὔτε παραδίδεται ἄλλοθεν, οὔτε δύναται νὰ συναφθῇ κατὰ τινα τρόπον μετ' ἄλλης γνωστῆς καὶ ἀναμφισβητήτου λέξεως. Διὰ τοῦτο ὁ τε Χατζιδάκις καὶ ὁ Πολίτης δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ἔτυμολογίαν ταύτην.

Ὁ αὐτὸς λεξικογράφος παρέχει τὴν γλῶσσαν:

«*λειρώς* ὁ ἰσχνὸς καὶ ὠχρός· καὶ *ληρίας* λέγουσι κύνας τὰς κατισχνωμένας καὶ ἀποβαλούσας τρίχας».

Ἀκούεται σήμερον ἐν Μάνῃ (Γέρμα κ.ἄ.) ἡ λ. λειρός = ὁ ἀτροφικὸς καὶ μὴ ἀδρὸς καρπός, οἷον λέγεται ἐνταῦθα: «τὸ καλοκαίρι δὲν ἔβρεξε καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἔλιες εἶναι λειρὸς» καὶ «τὰ ἀπίδια εἶναι λειρὰ ἐφέτος γιὰτὶ οἱ ἀπιδιὲς εἶναι γιομᾶτες». Εἶναι δὲ αὐτονόητον ὅτι τοῦτο λεγόμενον ἐπὶ ἀνθρώπου νοεῖται καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς ὠχρότητος. Λέγεται πρὸς τούτοις καὶ ρῆμα λειριάζω (Καρύστω, Κεφαλλ. κ.ἄ.) = ἀδυνατίζω, ἰσχναίνομαι, οἷον λέγεται «τ' ἀφτιά του ἐλειριάσανε» ἐπὶ ἀσθενοῦς ἢ πειναλέου (Κεφαλλ.) καὶ ἡ παθ. μετοχὴ λειριασμένος (αὐτόθι) ἐπὶ τοῦ ἰσχνοῦ καὶ ὠχροῦ, καὶ ἐντονώτερον ἀχνολειριασμένος (αὐτόθι), ἦτοι ἀχνός (= κίτρινος) καὶ λειριασμένος. Εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ ρῆμα τοῦτο εἶναι σύστοιχον πρὸς τὴν ἀνωτέρω Ἑσυχιακὴν γλῶσσαν.

Καὶ ρῆμα ξελειρίζω ἐσχηματίσθη ἐν Πελοποννήσῳ (Ἀκράτα) ἐπὶ τῆς ἐν-

νοίας τοῦ ἀναλαμβάνω ἐκ τῆς πείνης ἢ ἐκ τοῦ κόπου ἢ ἐκ τῆς νόσου, οἷον λέγεται «ἔφαγα καλὰ καὶ ξελείρισα», «ἔγινε καλὰ καὶ ἄρχισε νὰ ξελειρίζῃ», «ξελειρισμένος φαίνεται». Λέγεται δὲ καὶ ξελείρισμα ἢ ἀνάρρωσις, ἀνάληψις δυνάμεων κττ. Σύστοιχον ὄνομα ἐξ οὗ παρήχθη τὸ ρῆμα τοῦτο δὲν λέγεται ἐνταῦθα, ὡς μὲ ἐβεβαίωσαν, ἀλλὰ πάντως ὑπῆρξεν εἴτε τὸ λειρός εἴτε τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον λείρης, ὡς λέγεται ὁ καταβεβλημένος σωματικῶς, ὁ ἰσχνὸς ἐν Εὐβοίᾳ (Κονίστραις), οἷον «λείρης γένη πὸ τὴν ἀρρώστια», «φάε, καημένε λείρη, νὰ πάρης λίγο πά-νου σου».

Καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῆς γλώσσης καλῶς νοεῖται, ἂν ἀντὶ τοῦ ληρίας ὑποθέσωμεν ληράς-λειράς, διότι οὐ μόνον οἱ κύνες, ἀλλὰ τὰ ζῶα καθόλου, ὅταν κατισχναίνονται, τριχορρουῶσιν, ὅθεν ἡ γλῶσσα αὕτη δύναται νὰ ἐκδοθῇ οὕτως:

«**λειρός**: ὁ ἰσχνὸς καὶ ὠχρός. καὶ λειράς λέγουσι κύνας τὰς κατισχνωμένας καὶ ἀποβαλ(λ)ούσας τρίχας»,

ἵνα οὕτω δηλωθῇ «τὰς κατισχνωμένας καὶ τριχορρουούσας».

Καταδειχθέντος οὕτως ὅτι τὸ λειρός παρὰ τὸν ἰσχνὸν σημαίνει καὶ τὸν ὠχρόν, ἦτο δυνατόν νὰ επικρατήσῃ ἡ δευτέρα αὕτη ἔννοια καὶ νὰ ἐξελιχθῇ ἔτι περαιτέρω πρὸς δήλωσιν τῆς κηλίδος. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ *ιρ* τρέπεται εἰς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν εἰς *ερ*, τὸ λειρός ἦτο δυνατόν νὰ τραπῇ εἰς *λερός*: ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ κηλιδωμένος, ἀκάθαρτος κ.τ.τ. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ἔννοια τῆς κηλίδος ὁμαλώτατα καὶ ἀβιάστως προκύπτει ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ὠχρότητος, ἐνῶ τοῦναντίον ἐκ τοῦ βορβορώδους καὶ τεταραγμένου, ὅπερ νοεῖται μόνον ἐπὶ ὑγρῶν, ὡς εἶναι τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα κ.τ.τ., δυσκόλως φέρεται τις εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κηλίδος. Πιθανώτατα δὲ καὶ ὁ πρῶτος γράψας τὴν παρ' Ἑσυχίῳ φερομένην γλῶσσαν: «*θολερόν*» βορβορώδες, τεταραγμένον» εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν παρὰ Γαληνῶ ἐπὶ τοῦ αἵματος χρῆσιν τῆς λέξεως¹.

Ἡδὴ δὲ καταλέγομεν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου καὶ ἄλλων λεξικογράφων ἢ γραμματικῶν παραδοθείσας γλῶσσας ὑπὸ τὸ λῆμμα *λειρός* (ἢ *λιρός*) καὶ *λιρόφθαλμος* πρὸς σύλληψιν τῆς χρήσεως καὶ ἐννοίας αὐτῶν καὶ σύγκρισιν πρὸς τὴν ἐξετασθεῖσαν Ἑσυχιακὴν γλῶσσαν *λειρός*.

Α'. ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου:

1) «*λιρός*: ἀναίσχυντος, ἀναιδής, θρασύς».

¹) Τὸ παρὰ Γαληνῶ ἐρμήνευμα «ἀπὸ τοῦ ὀλοῦ τῶν σηπιῶν» σημαίνει μὲν ὅτι ὁ γράψας αὐτὸ γραμματικὸς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν τύπον *ὀλερόν*, ἀλλὰ δὲν συνάγεται συγχρόνως ἐξ αὐτοῦ ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἦτο καὶ ὀρθός: ἡ ἔκπτωσις τοῦ *θ* εἶχε γίνεαι πρότερον.

2) «*λιρά*· ἀναιδῆ».

3) «*λιρός*· ἀναιδῆς».

Ὡς διορθοῦται ὑπὸ τοῦ Schmidt ἐν τῇ μικρᾷ ἐκδόσει, ἀντὶ ἀερός. Καθ' ἡμᾶς μᾶλλον *λειρός* μεταγραπτέον.

Β'. ὑπὸ τοῦ Σουῖδα:

4) «*λιρός*· ἀναιδῆς καὶ λιρόφθαλμος».

5) «*λιρόφθαλμος*· ὁ προσηνεῖς ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς».

Γ'. ὑπὸ τοῦ Ζωναρά:

6) «*λίρος*· ὁ ἀναιδῆς παρὰ τὸ *λίαν* ὄρᾶν ἢ *λιρός*».

Τὸ τελευταῖον ἢ *λιρός* ἐγράφη προφανῶς ὑπὸ δευτέρας χειρὸς ἐπανορθούσης τὸ λῆμμα ὡς πρὸς τὸν τόνον.

7) «*λειρόφθαλμος*· εἰ μὲν σημαίνει τὸν προσηνῆ, διὰ τῆς *ει* διφθόγγου γράφεται. . . εἰ δὲ διὰ τοῦ *ι* σημαίνει τὸν ἀναιδῆ, τοῦτο παρὰ τὸ *λίαν* ὄρᾶν».

Δ'. ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ 2, 543, 32.

8) «*λειρόφθαλμος*· εἰ σημαίνει τὸν προσηνῆ, διὰ τῆς *ει* διφθόγγου γράφεται καὶ γίνεται παρὰ τὸ *λείρια* τὰ ἄνθη· εἰ δὲ σημαίνει τὸν ἀναιδῆ παρὰ τὸ *λίαν* ὄρᾶν».

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἢ ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον τῆς ὑπ' ἀριθ. 7 ἢ ἀμφότεραι ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γραμματικοῦ.

Ε'. ὑπὸ τοῦ Χοιροβοσκοῦ 237,30 (παρ' Ἡρωδιανῶ):

9) «τὸ δὲ *λειρός* ὁ ἀναιδῆς διὰ τοῦ *ι* παρὰ τὸ *λίαν* (ὄρᾶν· οἱ γὰρ παῖδες ὄρῶσιν)».

Ϛ'. ὑπὸ τοῦ Ὠρίωνος εἰς Ἰλ. Ε 93,4:

10) «*λιρός*· ὁ ἀναιδῆς. παρὰ τὸ *λίαν* τινὶ προσκεῖσθαι ἢ παρὰ τὸ *λίαν* ὄρᾶν ἐπεὶ ἀτενεῖς εἰσὶ τούτων αἱ ὄψεις».

Ζ'. Ἐν τῷ Θησαυρῷ, λ. λιρόφθαλμος:

11) Gram. An. vol. 3, p. 70, 16: «τοὺς δὲ μεγαλοφθάλμους καὶ ἀτενὲς ὄρωντας *λιροφθάλμους* τινὲς ὠνόμασαν».

Καὶ πρῶτον μὲν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ λήμματος τούτου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ διὰ τοῦ *ι* γραφή δὲν ἐμφαίνει διάφορον ἐτυμολογικὴν ἀρχήν· διότι τὸ μακρὸν *ι* ἀπὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἠδύνατο νὰ γράφεται διὰ τοῦ *ει*, ἀλλὰ καὶ

τὸ ἔτυμολογικῶς ἔχον *ει* ἠδύνατο νὰ γράφεται διὰ τοῦ *ι*. Ὅθεν ἐκ τῆς παραδιδομένης ὀρθογραφίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν πότερος τύπος πρότερος.

Ἐπειτα δὲ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν παρατηροῦμεν ὅτι ἡ *λ* παραδίδεται ὑπὸ δύο σημασίας ἐναντιωτάτας, ἀναιδῆς καὶ προσηνῆς. Ἡ ἐναντιότης αὕτη τῶν σημασιῶν δύναται νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ λέξις ἦτο ἰδιότητός τινος τῶν ὀφθαλμῶν δηλωτικῆ· ἀναλόγως δὲ τοῦ ὕφους τοῦ λόγου ἦτο δυνατόν νὰ ἐκκληφθῆ ἄλλοτε μὲν ὡς συμπαθείας, ἄλλοτε δὲ ὡς ἀναιδεΐας δηλωτικῆ. Ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ *λειρός* (ἢ *λιρός*) ἴσως ἦτο ἡ τοῦ καμμύειν¹· διότι καμμύει τις ὑπ' αἰδοῦς, ἀλλ' ἐπίσης καμμύει ὁ περιφρονητικῶς προσβλέπων τινά.

Ἄν ὑπάρχη σχέσις ἔτυμολογικῆ μεταξὺ τοῦ *λειρός* τούτου, τοῦ σημαίνοντος τὸν καμμύοντα, καὶ τοῦ *λιρός*, τοῦ σημαίνοντος τὸν ἰσχνὸν καὶ ὠχρὸν οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ. Ἡ σημασία μᾶλλον ἀποτρέπει ἀπὸ τῆς τοιαύτης σχέσεως.

Πολλαχοῦ λέγεται *λειρὶ* τὸ κάλλιον τῶν ἀλεκτοροειδῶν. Τούτου γνώρισμα εἶναι τὸ ὄλως γυμνὸν καὶ τὸ λεπτόν. Δύναται δὲ ἡ ἔννοια αὕτη νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰσχνοῦ καὶ λεπτοῦ, ἥτις δηλοῦται διὰ τοῦ *λειρός*. Δύναται πρὸς τούτοις τεχνολογικῶς νὰ παραχθῆ ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ *λειρὶ* τὸ ἐπίθετον *λειρός*, καθὰ ἐκ τοῦ οὐσ. *μολίβι* παρήχθη τὸ ἐπίθ. *μολιβός* (= ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ μολύβδου)². Ἄλλ' ἐπίσης δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῆ ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸ *λειρὶ* τοῦτο, ἐκ τοῦ πλήρους *λειρίον*, δύναται νὰ εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ *λειρός* (ὁ) ἢ *λειρόν* (τὸ) ὡς οὐσιαστικοῦ λαμβανομένου.

Ἐκ τῶν διδομένων τούτων συνάγομεν τὴν ἑξῆς σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐπιθέτου *λειρός*: *λειρός* = ὁ ἰσχνός > *λειρός* = ὁ ὠχρός > *λειρός* = ὁ καμμύων καὶ ἐκ τούτου παραλλήλως: *λειρός* = ὁ ἀναιδῆς καὶ *λειρός* = ὁ προσηνῆς.

Ἄλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν προκύπτει ἀβιάστως ἡ ἔννοια τοῦ καμμύοντος ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὠχροῦ, οὐδ' ἡ ἔννοια τοῦ ἀναιδοῦς καὶ προσηνοῦς ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ καμμύοντος. Ἡ διατυπωμένη αὕτη ἐξέλιξις ἀποτελεῖ ἀπλήν ἀπόπειραν.

Περίληψις τῶν ἀνωτέρω.

1) Οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει τὸ κοινολεκτούμενον *λερός* = ρυπαρὸς πρὸς τὴν Ἑσυχιακὴν γλῶσσαν: «*ὀλερόν* βορβορῶδες κτλ.», διότι μάλιστα ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις αὐτῆς εἶναι «*θολερόν* βορβορῶδες κτλ.».

¹) Πολλαχοῦ τῶν ἰδιωμάτων (Μέση Εὐβοία, Μάνη κ.ἄ.) ὁ ἀκανθόχοιρος χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ προσηγορικοῦ *λείρης*, οἷον λέγεται ἐν ἄσματιφ «ὁ σκανιζόχοιρος ὁ *λείρης* | κάμνει τῆς χελώνας μάτι», δηλ. ἐρωτικῶς νεύει πρὸς τὴν χελώνην. Χαρακτηρίζεται δὲ οὕτω, διότι οἱ ὀφθαλμοὶ του εἶναι μικροὶ καὶ καμμύοντες.

²) Πρβ. τὸ Ἑσυχιακόν: *μολυβδόν* τὸ μολυβδοειδές. Βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) σελ. 33.

Τὸ *λερός* τοῦτο παράγεται ἐκ τοῦ Ἑσυχιακοῦ *λειρός* (γρ. *λειρός*) κατὰ τροπὴν τοῦ *ιο* εἰς *ερ* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *ὠχρός*, ἐξ ἧς δύναται νὰ προκύψῃ ἡ ἐννοία τοῦ *ρυπαρός*.

2) Τὸ τοῦ Ἑσυχίου καὶ τῶν ἄλλων λεξικογράφων *λειρός* ἢ *λιρός*, ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ καμμύοντος, ἄγνωστον εἶναι ἂν συνδέεται ἐτυμολογικῶς μετὰ τοῦ προηγουμένου.

3) Τὸ δημοτικὸν ἢ μᾶλλον ἰδιωματικὸν *λείρης* στοιχεῖ εἰς ἀμφοτέρας τὰς προηγουμένας σημασίας, ἥτοι *λείρης* = ἰσχνός, ὠχρός, καχεκτικός, καὶ *λείρης* = ὁ καμμύων, ἄλλως *κανυαρός* ἢ *κανυάρης*.

Β'. *ταρός*, *καλοταρία*, *μονιτάρου* κτλ.

Ὑπάρχουν λέξεις τινὲς τῆς λαλουμένης νεωτέρας Ἑλληνικῆς, κοινόταται μὲν καὶ γνωριμώταται καὶ Ἑλληνικὸν ἠχοῦσαι, ἀλλ' ὅμως, μὴ παραδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ παλαιότερου ἐγγράφου λόγον, ἀγνοοῦνται ἱστορικῶς καὶ γραμματικῶς¹. Τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι τὸ οὐσιαστικὸν *ταρός* (ὀ) καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ σύνθετα καὶ παράγωγα, παρεχόμενα ὑπὸ πολλῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

Τῆς λέξεως ταύτης τὸ μόνον μαρτύριον ἐκ τῆς παλαιότερας ἐγγράφου παράδοσεως νομίζεται ἡ παρ' Ἑσυχίου γλῶσσα:

«*ταρόν*· ταχύ».

ὡς ἐκδίδεται αὕτη ὑπὸ τοῦ Schmidt ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου.

Ἀνερευνῶν ὁ Γ. Χατζιδάκις τὴν ἱστορίαν τῶν στοιχείων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς παραλλήλου πάντοτε ἐξετάσεως τῆς γραπτῆς καὶ τῆς προφορικῆς παραδόσεως αὐτῶν προκειμένου περὶ τῆς λέξεως *ταρός* διδάσκει τὰ ἐξῆς: «λέγεται ἐν Κρήτῃ *ταρός* = *ταχύς*, λ. γ. *πάει ταρός*· τὴν λέξιν δὲ ταύτην παρέχει ἡμῖν ὁμοίως ὁ Ἑσυχίος γράφων *ταρόν*· *ταχύν*» (MNE 1,368). Ταυτίζει δηλ. ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τὴν σημερινὴν χρῆσιν τῆς λέξεως ταύτης πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου ὡς ἀνωτέρω μαρτυρουμένην.

Ὅμοίως ὁ καθηγητὴς Φαίδων Κουκουλὲς ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν γλῶσσαν ταύτην τοῦ Ἑσυχίου καὶ ἀποκρούων πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς διόρθωσιν αὐτῆς λέγει «τὸ ἐπίθετον *ταρός*... σφύζεται καὶ νῦν ἐν Κρήτῃ καὶ Λάστῃ τῆς Πελοποννήσου καὶ σημαίνει τὸν ταχύν, μάλιστα ἐπὶ ἀνέμου λεγόμενον» (Ἀθηνᾶς 27 Ἀρχ. 96).

¹) Τοιαύτη λέξις εἶναι ἡ ἐν τῷ Α' Ἐπιμέτρῳ ἐξετασθεῖσα *λερός*, ἐτι δὲ καὶ αἱ λ. *ζαβός*, *τρειλλός*, *μουρλός* καὶ ἄλλαι τῶν ὁποίων ἡ ἀνυπόστολος χρῆσις ἀπόζει χυδαῖσμοῦ, δι' ὃ καὶ ἀποφεύγονται, ἀντ' αὐτῶν δὲ χρησιμοποιοῦνται αἱ τοῦ γραφομένου λόγου, αἱ ὁποῖαι διὰ τὸ ἀηθέστερον ἐν τῇ χρήσει ἀποβαίνουσιν εὐφημότεραι.

Καὶ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν λ. *ἄταρος* διδάσκειται ὅτι αὕτη παράγεται ἐκ τοῦ ἀποφατικοῦ μορίου *ἀ-* καὶ τοῦ οὐσ. *ταρός*. Ἐν ὅμως ἀναζητήσῃ τις τὴν ἔννοιαν τοῦ *ταχὺς* εἰς τὰς παρεχομένας παραδειγματικὰς φράσεις, μάτην θὰ κοπιήσῃ.

Πολλαὶ λέξεις σύνθετοι καὶ ἀπλαῖ φαίνονται παραγόμεναι ἐκ τῆς μυστηριώδους ταύτης λέξεως *ταρός*, τῆς ὁποίας οὔτε ἡ ἀρχὴ οὔτε ἡ ἔτυμολογικὴ σημασία εἶναι γνωστὴ.

Τὰ πρῶτα παράγωγα τῆς λέξεως ταύτης ἡμεῖς εὐρίσκομεν ἐν ἔγγραφῳ τοῦ 10ου πρὸς τὸν 11ον αἰῶνα, δημοσιευθέντι ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι (9,173 κ.έ.). Ἀπαντᾷ ἐνταῦθα ἡ λ. *κακοταρία* δωδεκάκις καὶ ἡ ἀντίθετος αὐτῆς λ. *καλοταρία* δίς. Δηλοῦται δὲ διὰ ταύτης μὲν ἡ *γαλήνη* ἐν τῇ θαλάσῃ, δι' ἐκείνης δὲ ἡ *τρικυμία*, ὅφ' ὧν καὶ δύνανται νὰ ἀντικατασταθοῦν χωρὶς οὐδόλως νὰ πάθῃ ἡ σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως· οὕτω λέγεται αὐτόθι «*γίνεται κακοταρία πολλὴ καὶ βαθυστροφία τῆς θαλάσσης*», «*κακοταρία πολλὴ καὶ ζάλη*», καὶ πάλιν «*κακοταρίαί πολλαὶ καὶ ζάλαι ἐν τῇ θαλάσῃ*», «*ταραχὴ καὶ κακοταρία γίνεται ἐν τῇ θαλάσῃ*», «*κακοταρία ἀπὸ νότου*» καὶ «*ἀπάρχεται τὸ μικρὸν λεγόμενον καλοκαίριον*¹... ἐν δὲ ταῖς τοιαύταις ἡμέραις εἰσὶ καλοταρίαί τῆς θαλάσσης», «*ἀπολιβάζει καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον γίνεται καλοταρία*».

Παρὰ ταῦτα παρέχεται σήμερον ἐκ Καρπάθου ἡ λ. *ἀπαλοταρέα* καὶ *ἀπαλοταρά* (κατὰ συναλοιφήν) μὲ τὴν σημασίαν μέτριος καὶ δροσερὸς ἄνεμος, οἷον λέγεται «*φυσοῦν ἀπαλοταρές*». Λέγεται πρὸς τούτοις αὐτόθι *γλυκοταριά*, καὶ *κακοταριά* (βλ. Ἀρχεῖον Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἐν λλ.).

Τοῦ οὐσιαστικοῦ *ταρός*, στοιχοῦντος κατὰ τὴν σημασίαν πρὸς τὰ εἰρημένα σύνθετα, ἡ παλαιότερα μνεῖα ἀπαντᾷ παρὰ Προδρόμῳ 2, 96 (ἔκδ. Hesseling-Pernot) εἰς τὴν φρ. «*ἂν οὐκ ἀλλάξουν οἱ ταροί*», ἣτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν κοινὴν «*ἂν δὲν ἀλλάξουν οἱ καιροί*». Ἄλλὰ πιθανώτατα εἶναι ἀκόμη παλαιότερον. Δηλοῖ δὲ τὴν παλαιότητα τούτου ἡ διάσωσις αὐτοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Πόντῳ, ὅπου, ὡς γνωστόν, διεσώθησαν πολλαὶ λέξεις μεσαιωνικαὶ καὶ ἀρχαῖαι, μὴ παραδοθεῖσαι ἔξ ἄλλων ἰδιωμάτων. Οὕτως ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Lagarde γενομένῃ μεταφράσει περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ Καππαδοκικὸν ἰδίωμα ἀναγινώσκειται: «*Λέει ὁ χότζας Ἔρχεται ὁ ταρός μου*» = Ὁ διδάσκαλος λέγει, ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστιν» Ματθ. 2, 18, «*Ἄ τότε τὸν ταρό ὁ Χριστὸς εἶπεντι ἀτζέινους*» = Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς» Ματθ. 22, 31.

¹) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης δηλοῦται προφανῶς τὸ κοινῶς λεγόμενον *μικρὸ καλοκαίριον* ἢ *γαϊδουροκαλόκαιρο*, δηλ. ὁ περὶ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου καὶ ἀρχῆς Νοεμβρίου χρόνος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν παλαιότητα τῶν ὀνομάτων τούτων. Ἐὰν δὲ τεχνολογήσωμεν τὸ *ταρός*, θὰ ἐλέγομεν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει *καιρός*, τὰ δὲ ὀνόματα *καλοκαιρία*, *κακοκαιρία* κτλ. εἶναι σύνθετα ἐξ αὐτοῦ, καθὰ ἀκριβῶς τὸ *καλοκαιρία* καὶ *κακοκαιρία* ἐκ τοῦ *καιρός*. Ὅμοίως τεχνολογῶντες τὸ *ἄταρος*, ὅπερ κυριολεκτεῖται ἐπὶ τοῦ προώρως γεννηθέντος νηπίου ἢ ζῴου ἢ φῶν, θὰ ἐλέγομεν ὅτι εἶναι ἐπίθετον ἐκ τοῦ ἀποφατικοῦ *ἀ-* καὶ τοῦ οὐσ. *ταρός*, καθὰ τὸ *ἄκαιρος* ἐκ τοῦ *ἀ-* καὶ τοῦ *καιρός*. Καὶ καλῶς θὰ ἐλέγομεν.

Ἄλλὰ παρὰ ταῦτα λέγεται *μονόταρος* ἐν Μ. Εὐβοίᾳ (Κονίστραις κ.ἄ.) = ὀλοκληρος. ἀκέραιος, οἷον «*ἔφαγε ἓνα καρβέλι ψωμί μονόταρο*», *ἔβαλε τὴν κόττα νὰ βράσῃ μονόταρη* = ἀκεραίαν, ἀκομμάτιαστην. Ἐνταῦθα δηλ. τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *ἀτόφνος*, *μονόβολος*, ὡς λέγεται αὐτόθι, ἤτοι ἡ ἔννοια τοῦ καιροῦ οὐδὲ πόρρωθεν ὑπάρχει. Νὰ διαστείλωμεν αὐτὰ ὡς ἄσχετα, θὰ ἦτο μᾶλλον ἀποφυγὴ περαιτέρω ζητήσεως.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τόσον εὐτυχέστερος ἀποβαίνει ὁ ἔτυμολογῶν, ὅσον ἀκριβέστερον ἔχει ἐξετασμένας τὰς χρήσεις καὶ σημασίας τοῦ ἔτυμολογουμένου. Οὕτω παρὰ τὴν ἀνωτέρω χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου λέγεται αὐτόθι καὶ «*ἐπούλησα τὰ σταφύλια μονόταρα*», δηλ. *ἄλα μαζί*, οὐχὶ τμηματικῶς ἢ κατ' ἐπιλογήν. Ὅμοίως λέγεται καὶ ἐπὶ ἄλλων καρπῶν. Ἄλλὰ ἡ ἔννοια αὕτη δηλοῦται ἀλλαγῶν (ἐν Σπάρτῃ) διὰ τῆς λ. *μονοτάρι*, οἷον ἐνταῦθα θὰ ἔλεγέ τις «*ἐπούλησα τὰ σταφύλια, — τὰ πορτοκάλια μονοτάρι*». Ἐν Τσακωνίᾳ δὲ ἡ αὕτη ἔννοια ἐκφράζεται διὰ τοῦ ἐπιρρήματος *μονοτάρον*¹ ἢ *μονοταρικά* (ὡς ἀπὸ ἐπιθέτου *μονοταρικός*), ὡς κοινότε-

¹) Καὶ ἐν Κρήτῃ λέγεται *μονοτάρον* ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας καὶ παρὰ τοῦτο *μονιάρου* ὁμοίως. Περὶ τούτου ἐπραγματεύθη ὁ Ἀθανάσιος Μπούτουρας ἐν *Φωνητικοῖς καὶ Ὀρθογραφικοῖς* τῆς Νεοελληνικῆς (1911) σελ. 38, ἐνθα ἐξετάζων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ *ι* τῆς δευτέρας συλλαβῆς ἀντὶ τοῦ *ο* ἐδέχθη ὡς πρότερον τύπον τὰ *μονοτάρον*. Πῶς ὁμως ἔχει ἡ λέξις αὕτη παραγωγικῶς οὐδὲν λέγει. Ὁ Χατζιδάκις ἐπικρίνων τὴν πραγματείαν ταύτην τοῦ Μπούτουρα ἐν Ἀθηνᾶς 24 (1912) σελ. 47 κ.ἑ. ὁρθῶς μὲν ἀπορρίπτει τὴν γνώμην τοῦ Μπούτουρα ἐν σελ. 61 ὅτι τὸ *μονιάρου* προήλθεν ἐκ τοῦ *μονοτάρου* «κατ' ἐξασθένωσιν τοῦ *ο* διὰ τοῦ *ου* εἰς *ι*», οὐχὶ ὁρθῶς ὁμως παρατηρεῖ ὅτι «κατ' ἀλήθειαν τὸ *μονιάρου* ἔχει τὸ *ι* ἐξ ἀναπτύξεως μεταξὺ *ν* καὶ *τ* ἐκ τοῦ *montare* ἐν τῇ φράσει *ἄλα μονιάρου* = ἄλα ἀνέρχονται, συμποσοῦνται, ἐγένετο *ὀλομονιάρου* καθ' ὀλοκληρίαν, ἐντελῶς. Ἐν τούτῳ ἀνεπτύχθη τὸ *ι* ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις, πρβλ. *πινίω*, *καπινός*, *βόλιτα*, *ψαλιτήρι*, *βαλιμένος* κλπ. ὅθεν *ὀλομονιάρου* καὶ ἄνευ τοῦ *ὀλο-* ἀπλῶς *μονιάρου*. Τοῦτο δὲ μόνον ἤκουσα ἐγὼ ἐν Κρήτῃ. Ἐκ τούτου δὲ ἐγένετο *μονοτάρον*, ἐπειδὴ τὸ *ο* εὐχρηστεῖ παρ' ἡμῖν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν συνθετικὸν φωνῆεν». Ταῦτα διδάσκει ὁ Χατζιδάκις.

Τὰ αὐτὰ περίπου ἐδίδαξε περὶ τῆς λέξεως καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Στέφανος Ξανθοῦδίδης ἐν Χριστιανικῆς Κρήτης τόμ. 1 (1912) σελ. 339. Μετὰ δύο ἔτη ἐπανεξήτασε τὸ πρᾶγμα ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 26 (1914) Ἀρχ. σελ. 160 κ.ἑ., ἐνθα διδάσκει ὅτι ἡ λ. ὑπὸ τὸν τύ-

ρον θὰ ἔλεγέ τις *μαζεμένα* ἢ *χονδρικῶς*. Εἶναι προφανές ὅτι τὰ ἐπιρρήματα ταῦτα εἶναι ἀδελφὰ ἐτυμολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς τοῦ Εὐβοϊκοῦ ἐπιθ. *μονο-ταρος*. Ἀλλὰ πῶς ἔχει ἡ ὑπόστασις αὐτῶν;

Τὸ Λακωνικὸν *μονοτάρι* φέρει εἰς τὴν συνείδησιν τὸ ἐπίρρημα *ἀπανωτάρι*, οἷον λέγεται ἐν Λακωνικῇ «*ἔβαλα τὰ ψωμιὰ ἀπανωτάρι*,» τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο. Τὸ *ἀπανωτάρι* δὲ τοῦτο ἀνάγει παραχρῆμα εἰς τὴν συνείδησιν τὸ ἐπίθετον *ἀπανωτός*, διότι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον λέγεται ἐπίσης «*ἔβαλα τὰ ψωμιὰ ἀπανωτά*» ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς σημασίας. Ἦδη προκύπτει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐρώτημα, ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ *ἀπανωτός* καὶ *ἀπανωτάρι*; Προφανῶς τὸ *ἀπανωτάρι* θὰ θεωρηθῆ οὐδέτερος τύπος τοῦ ἀρσενικοῦ *ἀπανωτάρης*, τοῦτο δὲ παράγωγον τοῦ *ἀπανωτός* καὶ τῆς καταλήξεως *-αρις*. Κατὰ τὸ *ἀπανωτάρι* = ἀπανωτὰ ἐσχηματίσθη προφανῶς καὶ τὸ *μονοτάρι* = μονοτρόπος, συνολικῶς ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *μόνος* = μονότροπος. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη σημασία αὐτοῦ μαρτυρουμένη ἀπὸ πλείστων τόπων τῆς σήμερον λαλουμένης. Καὶ ὁ Γεράσιμος Βλάχος (Θησ. ἐν λ.) ἐπίσης ἐξηγεῖ *omnino, totalmente*, ἔτι ὁ Legrand καὶ ὁ Lowndes. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Σομαβέρα παρεχομένη σημασία, *ἀμέσως, praesto*, προκύπτει κατ' ἐξέλιξιν, μαρτυρεῖται δὲ ἀπὸ τριῶν μόνον τόπων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Λέγεται δὲ καὶ θηλυκὸς τύπος *ἀπανωταρέα*¹ ἐν Κυθήροις, οἷον «*φόρτωσα τὸν γάϊδαρο, τῶβαλα*

πον *μονιάρου* καταλέγεται ἐν Βλάχου Θησαυρῷ, παρὰ Σομαβέρα, παρὰ Πασπάτη ἐν Χιακῷ Γλωσσαρίῳ, ἔτι δὲ ὅτι περὶ τοῦ πράγματος διέλαβεν ὁ Κοραῆς ἐν Ἀτάκτων τόμ. 4 σελ. 393, ὅστις διδάσκει ὅτι παράγεται ἐκ τοῦ *μόνη τῆ ὥρα* ἢ *μόνον τώρα*. Προσέθεσε πρὸς τούτοις ὁ Ξανθουδίδης ὅτι ἐσχηματίσθη ἐν Κρήτῃ καὶ ρῆμα *μονιταρίζω* = ἀνταμώνω, σμίγω, μεταβατικῶς καὶ ἀμεταβάτως, ἐξ οὗ παρήχθη τὸ ἐπιθ. *μονιταριστός*, οἷον «*ἦρθανέ μας ὄλα τὰ καλά μονιταριστὰ* = ὁμοῦ, ἀθρόως.

Τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ὑφ' ἡμῶν ἐπίθετον *μονοτάρος* καὶ τὸ ἐπίρρημα *μονοτάρι* λύουν τὸ πρόβλημα τῆς προτερότητος μεταξὺ τῶν Κρητικῶν τύπων. Τὸ Κρητικὸν καὶ Τσακωνικὸν *μονοτάρου* εἶναι ἕτερος τύπος τοῦ Λακωνικοῦ *μονοτάρι*, τὸ δὲ Ἰταλικὸν ρῆμα *montare* εἰς τὸ ὁποῖον κατέφυγον ὁ τε Χατζιδάκης καὶ ὁ Ξανθουδίδης οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τοῦτο. Ὁ φθόγγος *ι* τοῦ τύπου *μονιάρου* δύναται νὰ ἔχη ἀναλογικῶς ὑποθέτομεν ὅτι ἡ μεταβολὴ ἐγινε κατὰ τὸ *μονήμερα*—*μονημερίς* παρὰ τὸ *μονομερίς* ἢ κατ' ἄλλο τοιοῦτον.

Εἰς τὰ τοῦ Χατζιδάκη καὶ τοῦ Ξανθουδίδου ἀντεῖπεν ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης ἐν Λεξικογρ. Ἀρχείου τόμῳ 2 (1940) σελ. 150 κ.έ. Ἀποδέχεται δ' οὗτος τὴν γνώμην τοῦ Hesselring καὶ Pernod (Roëmns Prodrômiques σελ. 251), ὅτι πρόκειται περὶ συνθέτου λέξεως, τῆς ὁποίας δευτέρον συνθετικὸν εἶναι ἡ λ. *ταρός* = καιρός. Ἐξετάζων δὲ περαιτέρω τὸν τύπον *μονοτάρου* παραβάλλει διὰ τε τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ *μόνος* καὶ διὰ τὴν κατὰ γενικὴν ἐκφορὰν πρὸς τὰ ἐπιρρήματα *μονοβραδυνῆς*, *μονομιᾶς*, *μονοκοπανιᾶς* κ.ἄ.

¹) Τὸ *ἀπανωταρέα* τοῦτο, ὅπως καὶ τὰ ἀνωτέρω Καρπάθια *γλυκοταρέα* καὶ *ἀπαλοταρέα*, λέγονται παρὰ τοὺς τύπους *ἀπανωταρία*, *γλυκοταρία* καὶ *ἀπαλοταρία*. Περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

κι' *ἀπανωταρέα*», και *ἀπανωταριά* ἐν Πελοποννήσῳ¹. Φερόμεθα ἄρα πρὸς τὸν ἀδιάφθορον τύπον *ἀπανωταρία*, πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν σχέσιν δύναται νὰ ἔχη τὸ ὄνομα *ταρός* = *καιρός*. Εἶναι δὲ ὁ τύπος οὗτος τὸ ἀφηρημένον τοῦ *ἀπανωτάρις* ἢ *ἀπανωτός* και σημαίνει τὸ νὰ εἶναι τι ἀπανωτό, ἀπάνω ἀπὸ ἄλλα, ἢ και θηλ. τοῦ *ἀπανωτάρις*.

Κατὰ τὸ *ἀπανωτάρις* ἐλέχθη και *ἐξωτάρις-ξωτάρις* πρὸς δήλωσιν τοῦ ἔξω, ἐκτὸς τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, διαμένοντος (Ἀραχόβη Παρνασσῶ, Καρύστῳ, Κύθνῳ² κ.ἄ.) και ἰδίᾳ τοῦ βοσκοῦ. Ὅμοίως ἐλέχθη ἐν Ἀραχόβῃ και *ἀλλοταριά* ὡς ἔξ ἀρσενικοῦ *ἀλλοτάρις* πρὸς δήλωσιν τῆς ἔξ ἄλλου τόπου καταγομένης γυναικός, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 45 (1933) σελ. 358. Ἦτοι ἐνταῦθα ἀπεκόπη ἀπὸ τοῦ *ἀπανωτάρις* και τοῦ *ἀπανωταριά* ὁλόκληρον τὸ τέλος *-τάρις* και *-ταριά* ὡς κατάληξις, καθ' ἣ ἀπεκόπη τὸ *-τικός* ἀπὸ ὀνομάτων, ὁποῖον τὸ *πολιτικός*, *δημοτικός* κττ. διὰ τοῦ ὁποῖου ἐσχηματίσθησαν τὰ μεταγενέστερα *ἐξωτικός*, *ἐσωτικός*³, ὅθεν και τὸ κοινολεχτούμενον τὰ *σωτικά μου* (= τὰ σπλάγχνα μου). Ὅμοίως ἐσχηματίσθη και τὸ ὄνομα *κατωτάρι* ἐκ τοῦ ἐπιρρ. *κάτω* και τῆς κατάληξεως *-τάρι* πρὸς δήλωσιν τῆς *κάτω πέτρας* τοῦ μύλου (Ἀθηνᾶς 25, 1913, 258). Και ἐκ τοῦ ὀνόματος *μοῖρα* = ἵπποτικὸν τιμάριον, φέουδον, ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα *μοιρατάρις* = φεουδάρχης, φερόμενον ἐν τῇ συνθήκῃ Ἐνεϊῶν και Καλλιέργου, συνταχθεῖση περὶ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος (βλ. Ἀθηνᾶς 14, 1902, 320). Εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται και τὸ *μειταρίες* = *μεισιτεῖαι*, ὡς ἀπὸ τοῦ *μεισιτάρις*, ὅπερ ὁμως ἐσχηματίσθη ἀπὸ τοῦ *μεισίτης* και τῆς κατάληξεως *-αρις* (βλ. Χριστιανικῆς Κρήτης 1, 1912, 338).

Ὅπως κατὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ὀνόματος *ἀπανωτάρις* ἐλήφθη ὡς κατάληξις τὸ *-τάρις*, ὁμοίως ἦτο δυνατόν ἀπὸ τοῦ ἀφηρημένου *ἀπανωταρία* νὰ ληφθῇ ὡς κατάληξις δηλοῦσα τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν τὸ *-ταρία* και νὰ σχηματισθοῦν δι' αὐτῆς τὰ ὀνόματα *καλοταρία* και *κακοταρία* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας τοῦ *καλὸς* και *κακός*⁴, καθ' ἣ τὸ *καλωσύνη* και *κακωσύνη*⁵. Ὅπως ἐπίσης τὰ δύο ταῦτα, και ἰδίᾳ τὸ πρῶτον, περιορίσθησαν ἐπὶ τοῦ καιροῦ, ὅθεν και ρῆμα *καλωσυνεύει* = γίνεται καλὸς καιρός, εὐδιάξει, οὕτω και τὸ *καλοταρία* και *κακοταρία* περιορίσθησαν ἐπὶ τοῦ καιροῦ και συνέπεσον ἐντελῶς πρὸς τὸ *καλοκαιρία*

¹) Βλ. Χατζ. ΜΝΕ 2, 263.

²) Βλ. Ἀγγελικὴν Κόλια ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 45 (1933) σελ. 262.

³) Περὶ τοῦ πράγματος βλ. Γ. Χατζιδάκι Γενικῆς Γλωσσικῆς σελ. 158.

⁴) Ὅμοίως ἔχουσι και τὰ Καραπαθιακά *ἀπαλοταρία* και *γλυκοταρία* πρὸς τὰ ἐπίθετα *ἀπαλὸς* και *γλυκός*.

⁵) Οὕτω και παρὰ Δουκαγκίῳ ἐξηγεῖται τὸ *κακοταρία* διὰ τοῦ *κακότης*, και αὕτη εἶναι ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως.

καὶ *κακοκαιρία*. Ὅπως δὲ νοεῖται *καλοκαιρία* = καλὸς καιρὸς, *κακοκαιρία* = κακὸς καιρὸς, οὕτω νοεῖται καὶ *καλοταρία* = καλὸς ταρὸς, *κακοταρία* = κακὸς ταρὸς, καὶ ἐπομένως *ταρὸς* = καιρὸς, ὅθεν *ἄταρος* = ἄκαιρος, πρόωρος, ἀτελής¹.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ *κακοταρία* (δηλ. *κακότης*) ἐκδηλοῦται καὶ διὰ πνοῆς ἰσχυροῦ ἀνέμου², τὸ *ταρὸς* λαμβάνει τὴν σημασίαν ἄνεμος ἢ ἀέρας, ὅθεν λέγεται ἐν Κρήτῃ «*κάμνει δυνατὸ ταρὸ καὶ δὲν ἀλέθει ὁ μύλος*». Καὶ ἡ φράσις ἄρα «*πάει ταρὸς*» = *πάει* τρέχοντας, οὕτω νοητέα, φεύγει ταχέως ὡς ἄνεμος, πρβλ. τὴν φρ. «*ἄνεμος ἔγινε*» ἄλλως «*ἄφαντος ἔγινε*» = ταχέως. Λέγεται πρὸς τούτοις ἐν Κρήτῃ: «*φυσᾷ ταρὸς στή μιὰ μεριά, φυσᾷ ταρὸς στήν ἄλλη*» καὶ «*παίρνει ὁ ταρὸς τὰ ρουχὰ μου κι' ἀέρας τὰ μαλλιὰ μου*». Ἀλλὰ ἡ *κακοταρία* ἐκδηλοῦται καὶ δι' ἰσχυροῦς βροχῆς, οἷον λέγεται «*μᾶς ἔπιασε νιὰ κακουταριά* (Καλοσκοπῆ Παρνασσίδος). Ἐντεῦθεν: «*ἔπιασε ἕνας ταρὸς!*» (Βουρβούροις Πελοπν.) = μιὰ δυνατὴ βροχή.

Ἀπὸ τῆς ἐτυμολογικῆς σημασίας *ἄταρος* = ἄκαιρος προκύπτει συνεκδοχικῶς ἡ σημασία τοῦ ἀκατίστατος, ἄτακτος, ἄλλοπρόσαλλος, οἷον λέγεται: «*καημένε ἄταρε, δὲ ὑποφέρεσαι*» (Κονίστραις). Ἐντεῦθεν προκύπτει καὶ ἡ σημασία τοῦ *ταρὸς* = καλὴ ὄψις ἐπὶ ὑφάσματος, οἷον λέγεται: «*ἀπὸ ποῦ εἶναι ὁ ταρὸς του;*», «*νὰ ὁ ταρὸς του, νὰ καὶ ἡ ἀνάποδὴ του*» (αὐτόθι). Λέγεται ἐπίσης ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τόπου, οἷον «*ἄταρος τόπος*», «*ἄταρο σπίτι*», ἄλλως «*ἄβολο σπίτι*». Ἐντεῦθεν κατὰ τὸ σχῆμα *ἄβολος* - *βολεῖ* ἐλέχθη *ἄταρος* - *ταρεῖ*, οἷον «*δὲ μοῦ ταρεῖ νὰ περάσου*» ὅπως καὶ «*δὲ μοῦ βολεῖ νὰ περάσου*». Ὅπως δὲ παρὰ τὸ *βολεῖ* λέγεται ἐνταῦθα *βολεύου* = εὐθιτῶ, οὕτω παρὰ τὸ *ταρεῖ* ἐσηματίσθη τὸ ρῆμα *ταρεύου* καὶ *ταρίζου* ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας, οἷον «*ἐννοια σου, τσαὶ γὼ τότε ταρίζου*»,

¹) Ἐν *Λεξιλογικαῖς Σημειώσεσι* τοῦ Κοραῆ, ἐκδοθείσαις τὸ 1934 (Ἀθῆναι) σελ. 28 ἀναγινώσκειται: «*κοκοτερία* (S). Mira forma *κακότερος* comparativo; sed magis adhuc mirum est verbum *κακοτερεύω*, quod usurpant proprie de aegro in pejus mente».

Ὅντως παρὰ S (omavera) ἀναγινώσκειται: «*κοκοτερία* ἢ, peggioramento, peggioranza, peggiorita» καὶ παρὰ τοῦτο: «*καλοτερία*, migliorarsi il tempo».

Εἶναι προφανὲς τὸ σφάλμα τοῦ Σομαβέρρα ἐκλαβόντος τὸ *καλοτερία* καὶ *καλοτερίζω* ὡς παράγωγα τοῦ συγκριτικοῦ *κολότερος*, οὐδαμῶθεν μαρτυρουμένου. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τῶν ὀνομάτων *κακοταρία* καὶ *καλοταρία*, τὰ ὅποια κακῶς ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τοῦ Σομαβέρρα, ἂν δὲν ἐγράφησαν, ὡς ποραδίδονται, κατ' ἐσφαλμένην ἀποκατάστασιν. Ὀλιγώτερον θὰ ἦτο πιθανὴ ἡ ὑπόνοια ὅτι οἱ παραδιδόμενοι τύποι ἐλέγοντο παραλλήλως πρὸς τοὺς ὀρθῶς ἔχοντας. Ρῆμα *κακοτερεύω* ἐκ τοῦ *κακότερος* ἦτο δυνατόν νὰ σχηματιθῆ κατ' ἡ χειροτερεύω ἐκ τοῦ *χειρότερος*. Ἀλλὰ τοιοῦτον ρῆμα δὲν μαρτυρεῖται.

²) Μαρτυρεῖται καὶ *κακοτάρις* = δυσήνεμος (K. Sathas, Documents inedits 4, Paris 1883, XLV), ἐξ οὗ καὶ τὸ τοπωνύμιον *Κακοτάρι* (τὸ) ἐν Ἀχαΐᾳ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Δημ. Γεωργακάς ἐν *Byzantinischer Zeitschrift* 31, 364.

«δὲν ταρίζεσαι, καημένε¹, καθ' ἃ καὶ «δὲ βουλεύεσαι», «τάρεψε χάμω!» (Αἰγιαλεία) = ἤσύχασε, κοιμήσου, «δὲ θὰ ταρέψης ἐπὶ τέλους!» (αὐτόθι). Ἐκ τοῦ ῥήματος *ταρεῖ* ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίρρημα *ταρετὰ* (Κουρουνίω Εὐβ.), οἷον «ἐν εἶναι *ταρετὰ* νὰ καθίσῃ κανεῖς», καθὰ ἐκ τοῦ *θαρρῶ* τὸ *θαρρετὰ* (= μετὰ θάρρους).

Εἰς τὸ ἐπίρρ. *μονοτάρι* στοιχεῖ τὸ *μονοταρικὰ* = ὅλα μαζί, ὅθεν *μονοταρικός*, ἔτι δὲ τὸ *μονόταρα* = ὅλα μαζί, ὅθεν *μονόταρος* = μονότροπος, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, ὀλόκληρος, ἀκέραιος, ὡς ἀνωτέρω παρεστήσαμεν. Λέγεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου, οἷον *μονόταρος ἄντρας* - *μονόταρη γυναῖκα* πρὸς δήλωσιν τοῦ παχέος, τοῦ ἀκόμψου καὶ ἀλγίστου, ἰδίᾳ κατὰ τὸ βάδισμα².

Ταῦτα καθ' ἄδρομερεστέραν ἐξέτασιν τῶν συστοίχων τούτων λέξεων. Ἀποβλέποντες ἤδη τοῦτο μὲν εἰς τὴν ποικιλίαν αὐτῶν τε καὶ τῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεως, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς χρήσεως, ἥτις μαρτυρεῖται ἐν Πόντῳ καὶ Καππαδοκίᾳ, ἐν Κρήτῃ καὶ Πελοποννήσῳ, ἐν Εὐβοίᾳ, ἐν Δωδεκανήσῳ καὶ Στερεῇ Ἑλλάδι³, ὀφείλομεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ γλωσσικοῦ τούτου στοιχείου εἶναι ἱκανῶς παλαιότερα τοῦ 10ου αἰῶνος, ὅποτε τὸ πρῶτον μαρτυρεῖται. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πρῶτα εἰς -*άριος* ὀνόματα, τά τε κατὰ μεταγραφὴν τῶν Λατινικῶν, οἷον *νοτάριος* <notarius, *κελλάριος* <cellarius, *ὀρδινάριος* <ordinarius κτλ. καὶ τὰ ἐξ Ἑλληνικῶν θεμάτων, οἷον *σπαθάριος*, *σχολάριος* κτλ. μαρτυροῦνται ἀσφαλῶς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ χρόνος οὗτος ὡς τὸ ἐγγύτατον χρονικὸν ὄριον τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὀνομάτων *κακοταρία*, *καλοταρία* καὶ τῶν ὁμοίων.

Ἦδη ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄρθρου τούτου. Ἡ παρ' Ἑσυχίῳ γλῶσσα «*ταρόν* ταχὺ» ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς ἡμέτερον *ταρός*; Ἐἶδομεν ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ λέξει τῶν συστοίχων ἀνευρίσκομεν τὴν σημασίαν *ταχύς*. Εἶναι ἄρα αἱ

¹) Ἡ ἀρχικὴ σημασία ἐξελίσσεται συνεκδοχικῶς, οἷον λέγεται «*ὄντες ταρίζουνε οἱ ἐλλῆς*» (Αὐλωναρίῳ Εὐβ.) = ὅταν ἔχουν καλὸν καρπὸν, «*φέτου ἦτανε ταρισμένα τὰ πράματα*» (Στροπῶνες Εὐβ.) = ἦσαν εἰς καλὴν κατάστασιν, ἐπὶ τῶν ποιμνίων, «*μπῆκι ὁ γέροντος μπροστὰ κι τάρισι ὁ χουρός*» (Μετόχι Εὐβ.) = ἐτακτοποιήθη, «*καλὰ ταρίστηκα ἴγῳ*» (αὐτόθι) = καλῶς ἐτακτοποιήθη.

²) Ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης λέγεται ἐνιαχοῦ (Κύμη) καὶ *ἀτόβολος*, ἦτοι *αὐτόβολος*, τοῦ πρώτου συνθετικοῦ αὐτὸς λαμβανομένου ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *μόνος* (βλ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς, 1, 140 κ.έ.), ἄλλως *μονόβολος* καὶ *μονοτόβολος* (Κύμη, Τριπόλει κ.ἄ.) καὶ *ισοτόβολος* (Τριπ.), τῆς συλλαβῆς τὸ ἐν τῇ προπαραληγουσῇ ἀνακνύσασθαι διὰ τὴν πρὸς τὸ *ἀτόβολος* σύμφυρσιν. Νοεῖται καθ' ὅλου διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τὸ ἀνεπεξέργαστον, τὸ ἀκόμψον, καὶ εἰδικότερὸ ἴσο πάνω, ἴσο κάτω, οἷον ἐπὶ ἀγγείων *κυλινδρσοειδῶν* (Τριπόλει). Περὶ τὸ ἀρχαῖον *αὐτόξυλος*.

³) Δύναται νὰ ἐλπίζῃ τις ὅτι καὶ ἄλλοθεν θὰ ῥησαυρισθῇ τὸ ὄνομα τοῦτο· διότι τὸ πλεῖστον τῆς ἰδιωματικῶς λαλουμένης γλώσσης εἶναι ἀνεξέταστον.

δύο ὁμώνυμοι λέξεις σημασιολογικῶς ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας, δι' ὃ ἡ Ἑσυχιακὴ γλῶσσα πρέπει νὰ κριθῆ καθ' ἑαυτήν¹.

Ὁ Schmidt, ἐκδίδων τὴν γλῶσσαν ταύτην ὡς ἀνωτέρω, ἀποδέχεται ἐν ὑποσημειώσει τὴν γνώμην τοῦ Ruhnkenius: «(σ')τραρόν' ταχύ», ὅστις θεωρεῖ ὡς διττογραφίαν τὴν κατωτέρω γλῶσσαν: «τραρόν' [τρ]αχύ», ὅπου ἐπίσης παρατηρεῖ ὁ Schmidt «[ρ]delevi. Doricum enim est pro τρηρόν - ὀτρηρόν, ut vidit Ruhnkenius». Ὡς παραλλαγὴν δὲ αὐτῆς θεωρεῖ καὶ τὴν γλῶσσαν «τρηρόν' ταχύ», τὴν ὁποίαν ὀρθῶς ἐκμαιεῖ ἐκ τῆς γλώσσης τρη[ι]ρόν, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ὁ προσήκων λόγος ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθμ. 91.

Παρὰ ταῦτα ἐν τῇ Γραμματικῇ τοῦ Brugmann - Thumb σελ. 146 διδάσκειται ὅτι τὸ λῆμμα ταρόν προῆλθεν ἐκ τοῦ τραρόν κατ' ἀνομοίωσιν, τοῦτο δὲ πάλιν ἐκ τοῦ τρηρόν - ὀτρηρόν. Καθ' ἡμᾶς ἡ ἀνομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι πιθανή, διότι οὕτω θὰ μετεβάλλετο σπουδαίως τὸ φωνητικὸν ἴνδαλμα τῆς λέξεως, ὥστε νὰ ἀποξενυχθῆ τῆς σημασίας αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ Ruhnkenius ὡς ἀνωτέρω αὕτη ἐξετέθη. Εἴχομεν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ μεταγενεστέρου ποιητοῦ ὁ τύπος ὀτραρόν κατὰ ζῆλον Δωρικόν, οὐχὶ δὲ ὡς λέξις διασωθεῖσα ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ ὅτι ἄρα ἡ παράλειψις τοῦ ἀρκτικοῦ ο ὠφείλετο εἰς ἀντιγραφικὸν σφάλμα, ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις τῆς λέξεως ἄνευ τοῦ ἀρκτικοῦ ο καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ «τρηρόν' ταχύ» πείθει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος.

Καθ' ὃν τρόπον τὸ ταρός ἀπεκόπη ὡς ἰδία λέξις αὐτοτελής, οὕτω προσέκυσαν δύο γλῶσσαι τοῦ Ἑσυχίου: «μωνιόν' μάταιον, ἀχρεῖον»² καὶ «μωνιή' ὀλιγωρία» ὡς ἀπορῶγες τῆς Ὀμηρικῆς λέξεως μεταμώνιος. Ὁμοίως ἀπὸ τῆς Ὀμηρικῆς ἐπιτάροθος - ἀπεκόπη ἢ παρὰ Λυκόφρονι ἀπαντῶσα τάρροθος ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας.

Περίληψις τῶν ἀνωτέρω.

Ἡ κατάληξις τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης -άρις προελθοῦσα ἐκ τε τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταγραφομένων Λατινικῶν ὀνομάτων εἰς -arius, οἷον cellarius - κελλάριος, ordinarius - ὀρδινάριος κτλ. καὶ ἐκ τῶν διὰ τῆς καταλή-

¹) Τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Χατζιδάκι περὶ τῆς γλώσσης ταύτης ἠμφεσβήτησε πρῶτος ὁ Thumb ἐν Griech. Sprache im Zeitalter des Hellenismus σελ. 91, ἀποδεχθεὶς τὴν κατωτέρω γνώμην τοῦ Ruhnkenius.

²) Ὄρθῶς παρατηρεῖται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Schmidt ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου: «Finxit poeta Alexandrinus propter... μεταμώνια». Ὁ δὲ τύπος μωνιή ἐχρησιμοποιήθη ὡς Ἰωνικὸς τύπος τοῦ θηλυκοῦ ἐπὶ ἀφηρημένης ἐννοίας, καθ' ἃ τὸ δεξιή = ὑπόσχεσις.

ξεως ταύτης σχηματισθέντων Ἑλληνικῶν ὀνομάτων *σπαθάριος*, *σχολάριος* κτλ., σημαίνει τὰ ἀνήκοντα ἢ τὰ προσαρμοζόμενα εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ θέματος δηλούμενον.

Διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης, ἐξελληνισθείσης ἐν τῇ χρήσει, ἐσχηματίσθησαν ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὸ *ἀπανωτάρις* ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *ἀπανωτός* καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ *ἀπανωταρία* καὶ ὡς θηλυκὸν αὐτοῦ καὶ ὡς ἀφηρημένον.

Ἀποχωρισθεισῶν δὲ ἐκ τούτων τῶν καταλήξεων *-τάρις* καὶ *-ταρία*, ἐσχηματίσθησαν δι' αὐτῶν τὸ *ἐξωτάρις* ἐκ τοῦ *ἔξω* καὶ τὸ *ἄλλοταρία* ἐκ τοῦ *ἄλλος* καὶ ἄλλα. Ὅπως δὲ τὸ *ἀπανωταρία* σημαίνει τὸ νὰ εἶναι τι *ἀπανωτό*, οὕτω ἐσχηματίσθη καὶ τὸ *καλοταρία* = τὸ νὰ εἶναι τι *καλόν* καὶ *κακοταρία* = τὸ νὰ εἶναι τι *κακόν*. Λεγόμενα δὲ τὰ δύο ταῦτα οὐσιαστικά κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τοῦ καιροῦ κατέστησαν ἰσοδύναμα πρὸς τὸ *καλοκαιρία* καὶ *κακοκαιρία*. Ὡς προκύπτει δὲ ἐκ τούτων ὡς δεύτερον συνθετικὸν τὸ *καιρός*, οὕτω προέκυψε καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ *ταρός* ὡς ὄνομα ἰσοδύναμον τοῦ *καιρός*.

Οὕτω νομισθέντος τοῦ *ταρός* ὡς αὐτοτελοῦς ὀνόματος, ἐσχηματίσθησαν ἐξ αὐτοῦ νέα ὀνόματα, οἷον *ἄταρος*, *ταρεῖ*, *ταρίζω*. *ταρεύω* καὶ εἴ τι ἄλλο.

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑσυχιακὴ γλῶσσα *ταρός*, ἐπιθετικὴν ἄλλως ἔννοιαν ἔχουσα, οὐδεμίαν σχέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὸ ὡς ἀνωτέρω προκῦψαν οὐσιαστικὸν *ταρός* = *καιρός*.

Κατὰ δὲ τὸ *ἀπανωτάρι* = *ἀπανωτὰ* ἐκ τοῦ *ἀπανωτός* ἐσχηματίσθη τὸ *μονοτάρι* = *μονοτρόπως* ἐκ τοῦ *μόνος*. Ἐκ δὲ τοῦ *μονοτάρι* προέκυψεν ὁ τρόπος *μονοτάρον* καὶ *μονιάρου*.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Α΄.

Ἵνα ἡ πραγματεία αὕτη καταστῆ ὠφελιμωτέρα εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς φιλολογίας, μεταφέρομεν ἐνταῦθα ἐν στενωτάτῃ περιλήψει παρατηρήσεις τινὰς παλαιογραφικὰς καὶ κριτικὰς λίαν χαρακτηριστικὰς καὶ ἐπομένως διδακτικὰς τοῦ τρόπου, καθ' ὃν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις ἐφθαρμένων ἀρχαίων χωρίων βιβλίων.

1. Οὕτω ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου παραδιδόμενη γλῶσσα «*κοττεῖν*» τύπτειν, *δορατεῖν* διορθοῦται εἰς «*κόπτειν*» τύπτειν ἢ *θραύειν*», ἦτοι ΚΟΠΤΕΙΝ· ΤΥΠΤΕΙΝ ἢ ΘΡΑΥΕΙΝ, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν ἡ ἐσφαλμένως παραδοθεῖσα διὰ τὴν ἐν τοῖς χειρογράφοις σύγχυσιν τῶν γραμμάτων ΠΤ καὶ ΤΤ, Υ καὶ Τ, Θ καὶ Ο καὶ ἐν τῇ μικρογραμμάτῳ γραφῇ τοῦ ἦ καὶ τοῦ δ.

2. Ἡ γλῶσσα «*κούαγμα*· *σκῆμα*» εἰς «*καύαγμα*· *σχίσμα*» διὰ τὴν σύγχυσιν

τῶν διφθόγγων *au* καὶ *ou* ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ καὶ τῶν γραμμάτων *K* καὶ *X*, $\frac{2}{3}$ *H* καὶ *IC* ἐν τῇ μεγαλογραμμιάτῳ γραφῇ.

3. Ἡ γλῶσσα «*κούνημα* κόκων ἢ ὁ κύων» διορθοῦται εἰς «*κοίμημα* κοῖκων ἢ οἰσῶν» διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν διφθόγγων *oi* καὶ *ou*, τοῦ *M* καὶ *N*, τοῦ *K* καὶ *IC* (*OICYQN-OKYQN*), συνάπτεται δὲ ὡς συνέχεια τῆς προηγουμένης γλώσσης «*κουμάσι* τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα» καὶ οὕτω ἀποτελεῖται γλῶσσα ἄρτιον διανόημα παρέχουσα».

4. Ἡ γλῶσσα «*λαλύνει* πάσσει, πατεῖ» διορθοῦται εἰς «*ἀμύνει* πα(τά)σσει, παίει», ἦτοι *AMYNEI·PATACCEI·PAIEI*, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν ἡ ἐσφαλμένως παραδοθεῖσα διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν γραμμάτων *A* καὶ *Λ*, *M* καὶ *ΑΛ*, *T* καὶ *I*. Λεπτομερείας τῆς διορθώσεως τῶν τεσσάρων τούτων γλωσσῶν βλ. Ἐθηνᾶς τόμ. 30 (1919) σελ. 11 κ. ἔξ.

5. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου παραδίδεται: «*ἄμοργμα* ἄρτυμα», ἥτις διορθοῦται εἰς «*ἀρμόγαλα* ἄρτυμα», ἦτοι *ARMOΓΑΛΑ* κτλ., ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψε τὸ ἐσφαλμένως παραδοθὲν διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν γραμμάτων *ΑΛ* καὶ *M*. Ἐπίσης παραδίδεται «*ἀρμοίματα* ἄρτύματα», ὅπερ διορθοῦται εἰς «*ἀρμογάλατα* ἄρτύματα», ἦτοι *ARMOΓΑΛΑΤΑ*, ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψε τὸ ἐσφαλμένον διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν γραμμάτων *Γ* καὶ *I*, *ΛΑ* καὶ *M*. Ἐπίσης παραδίδεται κατωτέρω: «*ἄρωμαλα* ἄρτύματα . . . καὶ ἄρμώμαλα», ἔνθα τὸ *ἀρμώμαλα* τοῦτο εἶναι ἐπανόρθωσις τοῦ λήμματος, ἀντὶ τοῦ ἀληθῶς γραφέντος *ἀρμόγαλα* διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν γραμμάτων *γ* καὶ *μ* ἐν τῇ μικρογραμμιάτῳ γραφῇ. Λεπτομερείας βλ. Ἐθηνᾶς τόμ. 46 (1935) σελ. 213-216.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ τοῦτο· ὅτι τὰς γλώσσας ταύτας ὑπὸ τὸ ἐπανορθούμενον λῆμμα *ἀρμόγαλα* ἐπραγματεύθη ὀλίγον πρότερον ἡμῶν ὁ διαπρεπὴς φιλόλογος *Albrecht von Blumentahl* ἐν βιβλιδίῳ αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ *Hesych-Studien* σελ. 25 κ. ἔ. Καταλήγει δὲ οὗτος εἰς συμπεράσματα ἐσφαλμένα διὰ τὴν διάφορον ἀσκουμένην μέθοδον ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν γλωσσῶν τοῦ Ἐσυχίου, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς νεωτέρας ἰδιωματικῶς λαλουμένης Ἑλληνικῆς, ἥτις, ἀντιπροσωπεύουσα τὴν νεωτάτην περίοδον τοῦ μακροῦ βίου τῆς ἡμετέρας γλώσσης, χρησιμεύει πολλάκις ὡς κριτήριον τῶν προγενεστέρων αὐτῆς περιόδων, καθ' ἃ καὶ ἡ γνώσις ἐκείνων εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν καὶ κατανοήσιν τῶν φαινομένων ταύτης.

6. Παρὰ *Θουκυδίδη* (2,77,4), προκειμένου περὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, ἡ φράσις «*φλόγα ἀπ' αὐτοῦ ἀνῆκε*», ὡς παραδίδεται, ὑπὸ τῶν χειρογράφων, εἶναι ἀκατανόητος καὶ ἄλλοι ἄλλως διορθοῦσι καὶ ἐρμηνεύουσιν. Ἡ ἐκδοχὴ ὅτι τὸ ἀποτελοῦν πέτραν σκανδάλου *ΑΠΑΥΤΟΥ* προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀληθῶς γρα-

φέντος ΑΠΛΑΤΟΝ λύει οριστικῶς τὸ πρόβλημα: «ἀφῆκε νὰ ἀνέλθῃ φλόξ ἀπροσπέλαστος».

7. Παρὰ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ (3,23,5) καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἱστορήματος προκειμένου ἢ φράσις «κρύσταλλος ἐπεπήγει οὐ βέβαιος, ἀλλ' οἶος ἀπηλιώτου ἢ βορέου ὑδατώδης μᾶλλον», πράγματα παρέχονσα εἰς τοὺς ἐρμηνευτὰς καὶ πολλαχῶς μεταβαλλομένη, κατανοεῖται ἀναμφισβητήτως διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ μᾶλλον πρὸ τοῦ συγκριτικοῦ ἢ καὶ δι' ἀναγνώσεως τοῦ οἶος ὡς οἶα, ἵνα λέγῃ: «ἀλλ' οἶα ἀπηλιώτου μᾶλλον (ἐνν. πνέοντος) ἢ βορέου ὑδατώδης». Περὶ ἀμφοτέρων τῶν χωρίων τούτων βλ. Ἐθνη τ. 45 (1933) σελ. 217 κ. ἑ.

8. Παρὰ Πλουτάρχῳ (Ἠθ. 162 E) ἀναγινώσκεται: «ἅπαντα δεύτερα τοῦ ζητεῖν τὸν φόνον ἐποιοῦντο... καὶ τοῦτο μὲν ταχέως ἔπραξαν εὐρόντες τοὺς φονεῖς· αὐτοὺς τε γὰρ κατεπόντισαν καὶ τὴν οἰκίαν κατέσκαψαν». Τὸ χωρίον τοῦτο ἐπραγματεύθησαν διαπρεπεῖς φιλόλογοι ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἥμισυ πιθανῶς. Ἐν τούτοις τοῦτο ἄριστα κατανοεῖται, ὅταν ἐξαλειφθῇ ἢ μετὰ τὸ φονεῖς ἄνω στιγμή, μετατεθῇ δὲ ὁ σύνδεσμος γὰρ μετὰ τὴν μετοχὴν εὐρόντες, ἵνα λέγῃ: «εὐρόντες γὰρ τοὺς φονεῖς αὐτοὺς τε κατεπόντισαν κτλ.» Περὶ τούτων βλ. Ἐθνη τ. 48 (1938) σελ. 195 κ. ἑ.

9. Παρὰ Γαληνῷ (2,556 Kuhn) ἀναγινώσκεται: «ἄνθρωποι μὲν πολλοὶ συνεχῶς ἐπιπλοοκομιστὰι λέγονται· καλοῦσι γὰρ οὕτω τὴν κήλην κτλ.». Τὸ ἀκατανόητον ἐπιπλοοκομιστὰι ἀποκατεστάθη εἰς τὸ ἀληθῶς γραφὲν ἐπιπλοοκοιλεῖται-ἐπιπλοοκλήηται, ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὸ Μ πολλάκις λανθάνει τὸ ΙΑ, τὸ δὲ Η καὶ ΙC ἀντιμεταλαμβάνονται. Ἀποκατασταθέντος τοῦ ἀληθῶς γραφέντος ἐπιπλοοκλήηται, εὐκόλως διορθοῦνται καὶ τὰ λοιπὰ σφάλματα τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον οὕτω ἀναγινώσκεται: «ἄνθρωποι μὲν [πολλοὶ] συνεχεῖς ἐπιπλοοκλήηται λέγονται· καλοῦσι γὰρ οὕτω τοὺς κηλήτας, ὅταν κτλ. Λεπτομερείας βλ. Ἐθνη τ. 48 (1938) σελ. 196 κ. ἑ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β'.

Ἐν τῷ ἀξιολόγῳ βιβλίῳ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Κουγέα, ἐπιγραφομένου ὁ Καισαρείας Ἀρέθας (1913), σελ. 53 διδάσκεται ὅτι πλὴν τῶν ἄλλων λεξιλογικῶν βοηθημάτων κατεῖχεν ὁ Ἀρέθας καὶ τὸν «Ἡσύχιον πληρέστερον τοῦ εἰς ἡμᾶς παραδοθέντος Μαρκιανοῦ» καὶ ἐν σελ. 56 «ὅτι κατεῖχε τελειότερον χειρόγραφον τοῦ εἰς ἡμᾶς παραδοθέντος Μαρκιανοῦ». Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου παρατίθεται ἐν ὑποσημειώσει τὸ ἐξῆς παράδειγμα ἐκ τοῦ Ἡσυχίου: «σιληπορδεῖν, σιληπορδῆσαι»

στηνιαῖν, ἀβρύνεσθαι», ὕπερ ἐν σχολίῳ τοῦ Ἀρέθᾳ εἰς Λεξιφάνην 21 τοῦ Λουκιανοῦ παρέχεται: «*σιληπορδεῖν παρὰ Σώφρονι τὸ στηνιαῖν καὶ ἀβρύνεσθαι*», εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται καὶ ἡ πηγὴ τῆς γλώσσης. Προστίθενται δὲ αὐτόθι ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰ ἐξῆς: «Τοῦτο δὲ τὸ τελειότερον χειρόγραφον τοῦ Ἡσυχίου κατεῖχεν ἔτι καὶ ὁ μεταγενέστερος τοῦ Ἀρέθᾳ σχολιαστὴς τοῦ Λουκιανοῦ Δ». Πρὸς πίστωσιν δὲ τούτου γίνονται παραπομπαὶ εἰς τὰς διατριβὰς τοῦ *R. Winter*, de *Luciani scholiis quaestiones selectae*, Lips. 1908, καὶ τοῦ *C. Hebm*, de *Luciani scholiorum fontibus*, Marburg, 1908, ὅπου φαίνεται ὅτι διατυπῶνται τοιαύτη τις γνώμη περὶ πληρεστέρου ἢ τελειότερου χειρογράφου τοῦ Ἡσυχίου¹.

Εἰς ταῦτα δύνανται τις νὰ ἀντίπη τὰ ἐξῆς· πρῶτον μὲν ὅτι ἡ ἐν τῷ σχολίῳ τῷ εἰς Λεξιφάνην προσθήκη τῆς πηγῆς, ὅπου ἀπαντᾷ ἡ γλῶσσα *σιληπορδεῖν*, ἀποτελεῖ μὲν ἀναμφιβόλως πλεονέκτημα τῆς οὕτω διατυπωθείσης γλώσσης. ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πηγὴ τῆς γλώσσης ὑπῆρξε τὸ Λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου. Οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ τε σχολιαστὴς τοῦ Λεξιφάνους Ἀρέθᾳ καὶ ὁ θησαυρίσας τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου παρέλαβον αὐτὴν ἀπὸ διδάγματος τοῦ αὐτοῦ παλαιότερου γραμματικοῦ. Ἐπίσης οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ θησαυρίσας τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ Λεξικὸν παρέλαβεν αὐτὴν ἐκ τοῦ σχολίου τούτου τοῦ εἰς τὸν Λεξιφάνην, μὴ ὑπάρχουσαν τέως ἐν τῷ Λεξικῷ. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι οὐδεὶς δύνανται νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἡ *λ. σιληπορδεῖν* εἶχε καταγραφῆ ἐν τῷ Λεξικῷ κατὰ τὴν πρώτην καταβολὴν αὐτοῦ, μολονότι αὕτη εἶναι ὄντως γλῶσσα, ἥτοι ἀηθεστέρα καὶ ἥττον γνωστή· διότι καὶ πολλαὶ ἄλλαι τοιαῦται λέξεις οὐδέποτε κατεγράφησαν εἰς αὐτό.

Καὶ τῶν σχολίων δὲ τοῦ Δ τῶν εἰς τὸν Λουκιανὸν πολλὰ μὲν συμπίπτουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει μετὰ Ἡσυχιακῶν γλωσσῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Λεξικογράφου. Καὶ δὲν ἀποκλείεται μὲν ἡ χρῆσις τοῦ Ἡσυχιακοῦ Λεξικοῦ ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τούτου, ἀλλ' ἐπίσης δὲν δύνανται τις νὰ ἀποκλείσῃ τὴν γνώμην ὅτι πολλάκις πρόκειται περὶ κοινῶν γνώσεων ἢ ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν διδάγματα παλαιῶν γραμματικῶν μὴ περισωθέντα εἰς ἡμᾶς.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ εἰς ἡμᾶς περισωθέντος Ἡσυχιακοῦ λεξικοῦ, εἵπομεν τὴν γνώμην ἡμῶν ἤδη ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 39 (1927) σελ. 221 κ. ἑ. ἔχουσαν οὕτως: «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ἰδιαιτέρως τὸ κείμενον τοῦ Ἡσυχίου ἀπὸ τοῦ κειμένου τῶν λοιπῶν συγγραφέων, εἶναι κυρίως, ὅτι μικρὸν μόνον, ἴσως ἐλάχιστον, μέρος τοῦ παραδοθέντος κειμένου ἀνήκει εἰς τὸν φερόμενον συγ-

¹) Τὰς διατριβὰς ταύτας ζητήσαντες εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὔρωμεν.

γραφέα αὐτοῦ Ἑσυχίου, τὸ δὲ μέγιστον μέρος αὐτοῦ ἀνήκει τοῦτο μὲν εἰς τοὺς Περιεργοπένητας τοῦ Διογενιανοῦ (βλ. Christ, Ἱστορ. Ἑλλ. Λογοτεχν. τόμ. 2, § 631), οἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ τὸν πυρῆνα τοῦ ὅλου λεξικοῦ, τοῦτο δὲ εἰς διαφόρους γραμματικούς σοφοὺς καὶ ἀσόφους ἢ καὶ ἀντιγραφεῖς, οἵτινες ἐπλουτίζον τὸ λεξικὸν διὰ προσθηκῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς του μέχρι ἴσως καὶ τοῦ 15ου αἰῶνος, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ μόνον εἰς ἡμᾶς περισωθὲν χειρόγραφον».

Αἱ λέξεις *ἀζάτη* = ἐλευθερία καὶ *ἀζάτος* = παλαιστής, ἔχουσαι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Τουρκοπερσικῆς λέξεως *ἀζάτ* = ἀπελεύθερος, κατεγράφησαν εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Ἑσυχίου πιθανῶς τὸν 10ον αἰῶνα. Ἡ λέξις *σερίτιον* = ταινία, ἀπὸ τῆς Τουρκοαραβικῆς *σερίτ*, εἰσηλθὲν ἴσως ἔτι βραδύτερον. Ἡ λέξις *πάλλα* = σφαῖρα, εὐρισκομένη εἰς κείμενα τοῦ ἐσχάτου Λατινισμοῦ, κατεγράφη καὶ αὕτη μετὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα».

«Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς φωνητικῆς συμπτώσεως ἀλλοτριωτάτων κατὰ τε ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν καὶ σημασίαν ἀποδεικνύεται ἡ μεταγενεστέρα προσθήκη ἐρμηνευμάτων. Οὕτω τῆς γλώσσης «κυρίσει· κερατίζει, τύπτει μετὰ κεφαλῆς ἢ βοᾷ» τὸ τελευταῖον ἐρμηνεῦμα *βοᾷ* ἀνήκει, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ρουγκήνιος, εἰς λῆμμα *κηρύσει*. Ἐπίσης τῆς γλώσσης «ἴον· ἄνθος... καὶ μόνον» τὸ ἐρμηνεῦμα *μόνον* ἀνήκει εἰς λῆμμα *οἴον*. Ἐὰν τώρα ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ φθόγγος *υ* καὶ ἡ δίφθογγος *οι*, συμπεσόντα ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἀπαγγελλόμενα ὡς περίπου τὸ Γαλλικὸν *u*, διεστέλλοντο τοῦ φθόγγου *i* μέχρι τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἐρμηνεῦμα *βοᾷ* εἰς τὴν γλῶσσαν *κυρίσει* καὶ τὸ ἐρμηνεῦμα *μόνον* εἰς τὴν γλῶσσαν *ἴον* προσετέθησαν μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα».

«Καὶ τὰ διπλᾶ καὶ πολλαπλᾶ λήμματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῶσι πάντα εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ λεξικοῦ ἢ εἰς προσθήκας τοῦ Ἑσυχίου. Τὸ ὄνομα *θις* τυγχάνει πραγματείας ἐννεάκις, ἦτοι ὑπὸ τὰ λήμματα *θεῖν*, *θεῖνες*, *θεινῶν*, *θίν*, *θῖνες*, *θινῶν*, *θινί* *θις* καὶ πάλιν *θίς*... Ἐννοεῖται δ' ὅτι οὐδεὶς δύναται ὀρίση ἐπ' ἀκριβὲς τίνα εἶναι τὰ τῶν Περιεργοπενήτων, τίνα τὰ τοῦ Ἑσυχίου καὶ τίνα τὰ τῶν ἄλλων ἀγνώστων γραμματικῶν ἢ βιβλιογράφων».

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλα πολλὰ παραδείγματα δύναται τις νὰ καταλέξη τεκμήρια πλουτίσεως τοῦ λεξικοῦ ὑπὸ νεωτέρων χειρῶν. Οὕτω τὸ ρῆμα *λασκάρω*, ἀπαντῶν εἰς τὴν γλῶσσαν «*λασκάρει*· διαφεύγει» ἀνάγεται εἰς τὸ Ἰταλικὸν *lascare*, ληφθὲν ἴσως ἐπὶ Ἐνετοκρατίας (βλ. Ἀθηνᾶς 49,19 § 41), τῆς γλώσσης «*γυροτός*· σκυφτός» τό τε λῆμμα καὶ τὸ ἐρμηνεῦμα, περὶ ἧς βλ. ἀνωτέρω σελ. 66 § 34, ἢ γλῶσσα «*μετά*· ἔπειτα», διὰ τῆς ὁποίας παρέχεται εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπιρρηματικὴ σημασία καθ' ἣ καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν ἀπλουστέρων, (βλ. ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 33 §

70), ἡ πρόθεσις *ἀντί*, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καταλέγεται τὸ ὄνομα *ἀντίον* (τοῦ ὑφαντικοῦ ἴστοῦ), προσγραφέν, ὡς εἶναι ἐπόμενον, μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τῆς καταλήξεως *-ον* (βλ. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 9 § 16), ὁ μεταπλασμός τοῦ ἐπιθέτου *γλυκὸς εἰς γλυκός* καὶ ἡ ὑπὸ τούτου παραγωγή τοῦ ἀφηρημένου *γλύκα* = γλυκύτης (βλ. Ἀθηνᾶς 46, 1935, 221) ἀπόζουσιν ἐσχάτου νεωτερισμοῦ, ἡ ὑπὸ δευτέρας χειρὸς προστεθεῖσα σημασία τοῦ *ράθυμος* «ἄλλοι ἐπὶ τοῦ μεγάλου θυμοῦ κέχρηται τῇ λέξει» ἥτις στοιχεῖ εἰς τὴν ἰδιωματικῶς ἀπαντῶσαν σήμερον τοῦ *δργίλος* (καθὰ καὶ *ράθυμῶ* = *δργίζομαι*) ἡχεῖ νεωτερικόν τι.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν ἐτέρᾳ πραγματείᾳ ἡμῶν ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἑσυχίου (Ἀθηνᾶς 39, 1927, σελ. 220) εἶπομεν τὰ ἑξῆς: «Ἐπιλαμβανόμενός τις τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως παλαιοῦ κειμένου ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ σφάλματα τῶν ἀντιγραφῶν εἶναι διττά· τοῦτο μὲν *παλαιογραφικά*, ἥτοι σφάλματα προερχόμενα ἐκ παραναγνώσεως διὰ τὴν ὁμοιότητα γραμμάτων τινῶν, τοῦτο δὲ σφάλματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ *εἰκαστικά*, ἥτοι σφάλματα ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἢ ἀτυχοῦς ἀναπληρώσεως εἴτε γραμμάτων εἴτε λέξεων, ἐὰν αὐταὶ ἐγένοντο ἐξίτηλοι ἢ ὀπωσδήποτε ἀπετρίβησαν». Καὶ παρεστήσαμεν ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα διὰ παραδειγμάτων τινῶν.

Προσθετέον εἰς ταῦτα, ὅτι εἰς τὰ εἰκαστικά λάθη ὑπάγονται, ὅσα οἱ ἀντιγραφεῖς ἢ οἱ γραμματικοὶ κατὰ σπουδὴν ἀποκαταστάσεως ἢ διορθώσεως τοῦ κειμένου μετέβαλον ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ ἐν γένει ὅσα δὲν παρέχουν ὀρθὸν νοῦν ἔνεκα ποικίλων ἀντιγραφικῶν *συγχύσεων*, ὡς εἶναι ἡ ἀνακολουθία τῶν ἐννοιῶν ἔνεκα διασπάσεως τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων, ἡ διαίρεσις μιᾶς γλώσσης εἰς δύο ἢ ἡ ἔνωσις δύο εἰς μίαν, ἔτι δὲ ἡ ἀνεπαρκὴς ἐξήγησις λέξεων ἢ σημασιῶν.

Ἦδη καταχωρίζομεν ἐνταῦθα πρῶτον μὲν πίνακα τῶν παλαιογραφικῶν σφαλμάτων ἐν ταῖς ἀνωτέρω γλώσσαις τοῦ Ἑσυχίου συμφώνως πρὸς τὰς ὑφ' ἡμῶν γενομένας διορθώσεις, δεύτερον δὲ παραδείγματά τινα εἰκαστικῶν σφαλμάτων, ὅσα ἐκ τῶν ἐξετασθεισῶν γλωσσῶν κρίνομεν κατάλληλα πρὸς ἄσκησιν τῶν περὶ τὴν κριτικὴν καὶ παλαιογραφίαν βουλομένων νὰ ἀσχοληθοῦν. Εἶναι δὲ αὐτονόητον, ὅτι τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν σφαλμάτων δὲν εἶναι διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων αὐστηρῶς, ἀλλ' ὅτι πολλάκις πρὸς ἀποκατάστασιν λέξεῶς τινος φθαρείσης ἔχουν ἐφαρμογὴν ἀμφοτέρω τὰ εἶδη.

Α'. Παλαιογραφικά.

Παραδίδεται ὑπὸ τῶν χειρογράφων :

α	ἀντί η :	ἀζαχῆς	ἀντί ἀζηχῆς (Α—Η)
αλ	„ αμ :	δεδάλας	„ δεθμας (ΑΛ—Μ)
αμ	„ μα :	ἄμνον	„ μᾶλλον (ΑΜ—ΜΑ)
β	„ ρ :	ἀλεβεβᾶν	„ ἄνερευνᾶν (Β—Ρ)
δ	„ α :	ὀγδόδιον	„ ὀγδοαῖον (Δ—Α)
δ	„ ῥ :	δορατεῖν	„ ῥ θραύειν Ἐπιμ.
δ	„ θ :	δεδάλας	„ δεθμας
ε	„ η :	ἀζεχῆς	„ ἀζηχῆς (Ε—Η)
ι	„ γ :	αἴκλοι	„ ἄγκλοι (Ι—Γ)
η	„ ισ :	οκῆμα	„ οχίσμα (Η—ΙC) Ἐπιμ.
ι	„ ρ :	ἀχαιεῖ	„ ἀκαρεῖ (Ι—Ρ)
ισ	„ η :	ἐπιπλοοκομισταί	„ —κοιλήται (ΙC—Η) Ἐπιμ.
κ	„ χ :	λακερὸν	„ λαχερὸν (Κ—Χ)
κ	„ ισ :	φοιστή	„ φοκτῆ (ΙC—Κ)
λ	„ α :	λαλύνει	„ ἄμύνει (Λ—Α) Ἐπιμ.
λ	„ ν :	ἀλεβεβᾶν	„ ἄνερευνᾶν (Λ—Ν)
λ	„ δ :	λάφνη	„ δάφνη (Λ—Δ)
μ	„ αλ :	ἄρμογμα	„ ἄρμόγαλα (Μ—ΑΛ) Ἐπιμ.
μ	„ ιλ :	ἐπιπλοοκομισταί	„ κοιλήται (Μ—ΙΛ) Ἐπιμ.
μ	„ γ :	ἀρμώμαλα	„ ἄρμόγαλα Ἐπιμ.
μ	„ γν :	μαθοι(αι)	„ γνάθοι
ν	„ λλ :	ἄμνον	„ μᾶλλον (Ν—ΛΛ)
ν	„ μ :	κούνημα	„ κοίμημα (Ν—Μ) Ἐπιμ.
ν	„ λι :	οὔνον	„ οὔλιον (Ν—ΛΙ)
νσ	„ λκ :	ἐνσων	„ ἔλκων (ΝC—ΛΚ)
ο	„ ο :	ἐξότολον	„ ἐξόπτυλον
οι	„ ο :	Σκιδῆς	„ Σκιδῆς
ου	„ αυ :	κούαγμα	„ καύαγμα
ου	„ οι :	κούνημα	„ κοίμημα
π	„ ιτ :	ἀλωπόχρους	„ ἀλφιτόχρους (Π—ΙΤ)
π	„ ωπ :	σίπτα	„ σιώπα
ρ	„ ι :	ἀπάρχεται	„ ἀπαίχεται - ἀπέχεται (Ρ—Ι)

σ	»	ε	: βάνουσος	ἀντί	κανάθεως (C—E)
τ	»	ι	: πατει	»	παίει (T—I) Ἐπιμ.
τ	»	πτ	: ἐξότολον	»	ἐξόπτυλον (T—ΠT)
ττ	»	πτ	: κοττειν	»	κόπτειν (TT—ΠT) Ἐπιμ.
ο	»	ο	: ἄλοκα	»	ἄλοκα
ο	»	θ	: βάνουσος	»	κανάθεως
ο=β	»	κ	: βάνουσος	»	κανάθεως
ο	»	οι	: φροστή	»	φροιστή
φ	»	ρ	: γαφυτον	»	γαρυτον
χ	»	κ	: ἀχαιει	»	ἀκαρει (X—K)
ψ	»	φ	: φωκτή	»	φωκτή
ω	»	η	: ἀρίστωτος	»	ἀρίστητος
ω	»	ο	: ἄλωφους	»	ἄλοφους
ω	»	ισ	: ἐνωρώτερον	»	ἐνωρίστερον
ω	»	φ	: ἄλωπόχρους	»	ἄλφιτόχρους

Σημ. 1. Ὁ ἐπιδιορισμὸς Ἐπιμ. σημαίνει ὅτι τὸ παράδειγμα ἀνήκει εἰς τὸ ἐπίμετρον.

Σημ. 2. Ὅπου ἡ παραγράφωσι νοεῖται διὰ τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς, παρατίθενται ἐν παρενθέσει τὰ ἀντιμεταλαμβανόμενα ἢ ὁπωσδήποτε ὁμοιάζοντα γράμματα, ὅπου δὲ νοεῖται αὐτῇ διὰ τῆς μικρογραμμάτου γραφῆς, οὐδὲν παρατίθεται.

Β'. Εἰκαστικά.

α') Προσθῆκαι, ἀφαιρέσεις, μεταρρυθμίσεις.

- § 17 ἀλώνητος ἀντί ἀλώνητος (δοῦλος)
 § 14-16 ἀλοία· ἔτυπτεν ἀντί ἀλλοία· ἀττικῶς (ἡλόα· ἔτυπτεν).
 § 24-26 ἀσπιδίσκ(ας κτλ.) ἀντί ἀπιδίσκ(οι κτλ.)
 § 38 διδεῖναι ἀντί διδέναι
 § 68 οἰνοπέπηκτον ἀντί οἰνοπέπαντον
 § 79 κεκροφορικὸν ἀντί κοπροφορικὸν
 § 100 χρᾶται ἀντί χρίεται
 § 101 χρῶμαι ἀντί χρίομαι
 § 102 χρῶ· μολυσμῶ ἀντί χρωσμῶ· μολυσμῶ

β') Διαίρεσις μιᾶς γλώσσης εἰς δύο.

- § 30 καὶ 31 γαφάγας καὶ γάφυτον

γ') Ἐνωσις δύο γλωσσῶν εἰς δύο.

- § 75 σιλλὸς (καὶ σίλλος)
- § 78 σκειρὸν (καὶ σκεῖρον)
- § 91 τρηρὸν (καὶ τρήρων)
- § 94 ὀπνῶ (καὶ <ἀγρ>οπνῶ)

δ') Ἀνεπαρκῆς ἐξήγησις ἢ ἄγνοια λέξεων ἢ σημασιῶν.

§ 10 ἄκαρα.	§ 56 κάρκαρα
§ 11 ἀλίφατα	§ 58 κνηθμὸς
§ 33 δάγκολον	§ 62 ληβόλε
§ 39 εἰσόδια	§ 63 λιχάξαι
§ 40 ἐκχαρέων	§ 66 νεολαία
§ 45 ἐπίτερα	§ 72 πηγάδα
§ 47 ἐρέων	§ 89 ταρήφη
§ 48 ζεύγελα	§ 95 φρέαρ
§ 52 θεῖον	§ 96 φύρακες.

ΒΑΣ. ΦΑΒΗΣ

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΟΥΔΕΤΕΡΑ ΕΙΣ - ΟΥ

Μελετῶν τὸ Μυκόνιον γλωσσικὸν ἰδίωμα συνήντησα ἐν αὐτῷ ἀφηρημένα τινὰ οὐσιαστικά καὶ δύο συγκεκριμένα γένους οὐδετέρου λήγοντα εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν — τὰς μόνας πτώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντῶσιν — τοῦ ἐνικοῦ εἰς - ού.

Ὅρμηθεις ἐντεῦθεν ἠρεύνησα ὅσον ἠδυνήθην τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἀνεῦρον ἐλάχιστα ἀκόμη ὅμοια ἐξ ἄλλων τόπων. Πιθανὸν βεβαίως νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔτυχε νὰ προσέξουν οἱ συλλογεῖς γλωσσικοῦ ὕλικου ἢ καὶ ἐγὼ νὰ συναντήσω κατὰ τὴν σχετικὴν πρόχειρον ἔρευναν. Τὸ πρᾶγμα νομίζω ὅτι ἀξίζει νὰ τύχη περαιτέρω ἐξετάσεως πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ.

Τὰ οὐσιαστικά ταῦτα δηλοῦντα ρηματικὴν ἐνέργειαν ἢ κατάστασιν δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: Α) τὰ παραγόμενα ἐκ ρίζης Ἑλληνικῆς καὶ Β) τὰ ἐκ τῆς Ἰταλικῆς.

Α) Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐκ τούτων ἀναγράφομεν πρῶτον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἠκούσαμεν μετὰ τοῦ ἄρθρου καὶ εἶναι ἀναμφισβητήτως οὐδέτερα καὶ δεύτερον ἄλλα, τὰ ὁποῖα τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα ἀντιλαμβάνεται ὡς τοιαῦτα.

1.— *γελασιὸν τό*, ἐκ τοῦ ρ. *γελῶ* ἐξαπατῶ, ἢ ἐξαπάτησις (ἐκ παραμυθίου Μυκόνου): *Τὴν ἄλλη μέρα πὸν ξυπνήσανε οἱ δράκοι τσαὶ βρεθῆκανε μονάχοι, ἦψα καὶ καήκανε γιὰ τὸ γελασιὸν πὸν τῶ γάμανε* (= διὰ τὴν ἀπάτην τὴν ὁποίαν τοὺς ἔκαμαν).

καθισιὸν τό, ἐκ τοῦ ρ. *καθίζω* κάθημαι, κοιν. *καθισιά*, τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ κάθηται τις εἰς τὴν τράπεζαν διὰ νὰ φάγη ἢ πῖη — Ὅτ' *τὸ καθισιὸν τρώει ἕνα βρενιάδι* (= σκάφην ὅλην πλήρη φαγητοῦ).

κακοπεσιὸν τό, ἐκ τοῦ ρ. *κακοπέφτω*, κατακλίνομαι ἐπὶ μὴ ἀναπαυτικοῦ μέρους, ἢ μὴ ἀναπαυτικῆ κατάκλισις — *Δὲ μὲ νομάζει τὸ κακοπεσιού, εἶμαι βολιτά, ὅπως νὰ βρεθῶ τσοιμοῦμαι*.

κοιμησιὸν τό, ἐκ τοῦ ρ. *κοιμοῦμαι*, ἢ κατάστασις τοῦ κοιμᾶσθαι, ὁ ὕπνος. Ὁραῖο *κοιμησιὸν κάψ' εὐτὸ τὸ σπῖτι* (= κοιμᾶται τις εὐχαρίστως ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ).

2.— *ἀβαρεσιού*, κοιν. *ἀβαρεσιά*, ἀντίθετον τοῦ *βαρεσιά*, ὃ κατὰ τὸ ΙΛ ἐν

λ. ἐκ τοῦ βαρῶ, τὸ νὰ μὴ βαρύνεται τις, προθυμία εἰς ἐργασίαν καὶ ἐν γένει ἐνέργειάν τινα — 'Ἰδ' ἀβαρεσιού σου νὰ πααίνης τόσο δρόμο! (Πῶ πῶ νὰ μὴ βαρύνεσαι νά...).

ἀποκοτιού, παρὰ Δουκαγγίω καὶ κοιν. ἀποκοτιά, ὃ ἐκ τοῦ ἀπόκοτος ἸΛ. Κατὰ Δουκ. «ἰταμότης, ἀνθάδεια». Μωρὲ ὄθ' ἀποκοτιού ν' ἀνοιξῆ τὴ βόρτα νὰ μπῆ! (ὦ τί ἀναίδεια...).

ἀφανισιού, ἐκ τοῦ ρ. ἀφανίζω ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ καταστρέφω, ἐξολοθρεύω, τελεία, μεγάλη καταστροφή — *Εὐτὸ τὸ παιδί εἶναι ἀφανισιὸν ὅς τὰ παπούσγια τ' (καταστρέφει ταχέως καὶ πολλὰ ζεύγη ὑποδημάτων).*

βρομεσιού, ἐκ τοῦ ρ. βρομέζω, ρυπαίνω -ομαι, ἢ ρύπανσις. *Δὲν ἐχαῖρεύανε τὰ κουνέλια, μόνι βρομεσιὸν ἦτανε, τσαὶ τὰ ὀδώκαμε (= ἐρρύπαινον πολὺ τὸν πέριξ τῆς οἰκίας χώρον).*

συνορσιού, ἐκ τοῦ ρ. συνορίζομαι, ὃ ἐκ τοῦ κοιν. συνερίζομαι, λαμβάνων σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τοὺς λόγους ἢ τὰς πράξεις τινὸς προσβάλλομαι καὶ ὀργίζομαι ἐναντίον του, τὸ οὖσ. ἢ ἐνέργεια τοῦ συνερίζεσθαι — *Μὴ δίσ' συνορσιού ὅς τὰ λόγια της — δὲ θέλει συνορσιού.*

Εἰς τ' ἀνωτέρω προερχόμενα ἐκ Μυκόνου προστίθεμεν ἐν μόνον ἐκ Δεσφίνης Παρνασσίδος¹.

δραμνιού τό, ἐκ τῆς ρίζης δρα- τοῦ ρ. τρέχω, δρόμος ταχύς — *Ἐκαμ' ἔνα δραμνιού, ὅν τὸν ἐτήραγε, κουρνιαχτὸς πήγαιν' (ἴν = νὰ = ἄν)². Νὰ πάς τσαὶ νὰ ὀρθῆς οὐλο δραμνιού, ἔφτυσα.*

B) Ἐκ τῆς Ἰταλικῆς.

κολασιού τό, πρόχειρον φαγητόν, κοιν. κολασιό³ — *Σ τὸ κολασιὸν τρώει μὰ γουβαρωτῆ (= μέγαν κρέθινον ἄρτον παρασκευαζόμενον ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῆς νήσου)⁴.*

κ'φεσιού τό, ἐκ Τήνου⁵ γλύκυσμα, ἐπιδόρπιον — (Βλέπε περαιτέρω περὶ τῆς παραγωγῆς του).

Παρὰ τὰ δύο ταῦτα ἀναμφισβητήτως ἐπίσης οὐδέτερα, σημειοῦμεν τὰ κατωτέρω καθ' ὑπόθεσιν:

¹) Ἐκ συλλογῆς γλωσσικοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ Δ. Γεωργακά, χειρόγρ. ἸΛ ἀριθ. 568 σελ. 58.

²) Σημείωσις συλλογέως.

³) Ἐν Μυκόνῳ τὸ σύμπλεγμα τὸ ἐγένετο σ: παπούσγια, σουβάλι κλπ.

⁴) Ἡ λ. ἀναγράφεται ὁμοίως οὐδετέρως ἐν τῷ χειρογρ. 547β (σελ. 42) τοῦ Δ. Γεωργακά ἐκ Θήρας = κολασιὸν τό. Ὁ Ν. Πεταλάς ἐν Θηραϊκῆς γλωσσολογικῆς ὕλης Τευχ. Α' Ἐρμούπολις 1881, σελ. 81 ἀναγράφει τὸ αὐτὸ κατὰ θηλυκὸν γένος.

⁵) Χειρόγρ. Ι. Βογιατζίδου ἀριθ. 361, σελ. 117.

κοπαρισιού, μεγάλη ἔκπληξις ἐπιφέρουσα ἀπογοήτεισιν μετὰ θλιβερόν ἄγγελμα, π.χ. *Παναγιά, ἰδὲ κοπαρισιὸν ποῦν μοῦ ἴδωκες!* (= Ὡ πόσον μὲ ἀπεγοήτευσες!)

σεσταρισιού, τακτοποιήσις, καλλωπισμός. Ὡ τὸ ποδάρι ἢ κάρσα¹ εἶναι σεσταρισιὸν (= ἢ κάλτσα καλλωπίζει τὸν πόδα).

Ἑρμηνεία

Διὰ τὰς ἐξ Ἰταλικῆς ρίζης λέξεις τὸ πρᾶγμα εἶναι σχετικῶς εὐκολώτερον. Ἦδη ὁ G. Meyer² παρατηρεῖ: «Γραμματικοὶ τινες τύποι ὡς *κολατσοῦ*, *κοπιτσιοῦ*, *λατοῦ*, *πουζοῦ*, *σαβοῦ* ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς Λατινικῆς καταλήξεως *-onem* μεταβιβασθείσης διὰ τοῦ Γενουητικοῦ ἰδιώματος, ἔνθα αὕτη παρουσιάζεται ὑπὸ τοὺς τύπους *-on*, *-om*, *-un*, *-um*, δηλαδὴ ἰσχυρόν κλειστὸν ο παρόμοιόν πως πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ου ἀκολουθούμενον ὑπὸ ἀσθενοῦς ἐνρίνου. Ἄλλωστε καὶ τινὸν κλειστὸν ο τῆς Ἰταλικῆς μεταβάλλεται συχνὰ εἰς ου ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ, ὡς π.χ. . . . *καντοῦν* . . . *μπαστοῦν*, *πιτσοῦν* . . .³.

Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον φωνητικῶς — παραγωγικῶς διὰ τινὰ τῶν ἀνωτέρω, ὡς τὰ *κολασιού*, *κ'φεσιού* προελθόντα ἐκ τῶν *colaziun* < *colazione*, *confeziun* < *confezione*⁴, ὅπερ δι' ἀποβολὴν τοῦ ν καὶ τροπὴν τοῦ τσ εἰς σ, ὡς ἐν Μυκόνῳ, ἐγένετο *κοφεσιού* καὶ εἶτα διὰ τὸ βόρειον τοῦ ἰδιώματος *κουφεσιού* — *κ'φεσιού*. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐσχηματίσθησαν ἐκ τοῦ Γενουητικοῦ ἰδιώματος τὰ κάτωθι οὐσιαστικά, τὰ ὁποῖα ἀνεύρομεν εἰς παλαιὰ κείμενα καὶ λεξικά καὶ ἐπιβεβαιοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Meyer λεγόμενα:

καουτζιόν, **καουσιόν ἦ**, Ἑνετ. *cauzion* < Ἰταλ. *cauzione*, προφύλαξις, ἀσφάλεια⁵.

κυστιόν ἦ, *question*, διένεξις⁶ — πιθανώτατα ἀναγνωστέον *κυστιόν ἦ*.

¹) Τὸ σύμπλεγμα λτσ ἐν Μυκόνῳ ἐγένετο ρσ.

²) Neugr. Studien, IV. 3-4.

³) Σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὸν παράλληλον σχηματισμὸν εἰς *-one* τῆς Λατινικῆς καταλήξεως *-onem* ἐν τῇ Ρουμανικῇ γλώσσῃ, ὅπως ἐν τῇ λ. *decoratiune* = παράσημον (ἐκ τοῦ Λατιν. *decoratiōnem*). Εἰς τὰ παραδείγματα τὰ ὁποῖα παραθέτομεν πρόκειται περὶ τῆς Ἰταλ. καταλήξεως (*-zi*) *-one* < Λατιν. (*-ti*) *-onem*.

⁴) Βλ. περαιτέρω ἐν λ. *κολατζιόν*.

⁵) Τὰς λέξεις παρέλαβον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀ. Κατσουροῦ Κουρσάροι καὶ Σκλάβοι Σῦρος 1948. Ἐν ἐγγράφῳ ἐκ Μυκόνου τοῦ 1697, σελ. 27 ἀναφέρεται: «καὶ διὰ πῖον *καουσιόν* τῶν ἄνωθ(εν) ἀπομένει ἐγγύτρα καὶ πλερώτρα ἢ κερὰ *Λένη*». Ἐπίσης ἐν ἐγγρ. Μυκόνου τοῦ 1707, σελ. 34: «θέλω λάβει καὶ κόπια ἀπὸ τῆ *γκαζιλλαρία* [=καγκελλαρίαν] διὰ *καούτζιο*» (γραπτέον *καουτζιόν*).

⁶) Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Β' ἐν Γλώσσῃμα.

κολατζιουν, ἀκαθορίστου γένους. Ὁ Dawkins¹ ἐρμηνεύει διὰ τοῦ refreshments = ἀναψυχή, ὁ δὲ Miller² διὰ τοῦ déjeuner = γεῦμα. Ἀναφέρεται ἐν τῇ φράσει καὶ ἐποῖκεν κολατζιουν, διὰ κουφειζιοῦν τὸ μαργαριτάριν. Λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς περὶ τὸν τονισμόν ἀταξίας τοῦ χειρογράφου, πιθανῶς ἀναγνωστέον κολατζιοῦν, ὅπερ ἄλλως ὑποδηλοῖ τὸ ἀκολουθοῦν κουφειζιοῦν.

κουμισιού, κομισιού ἤ, παραγγελία, commissione παρὰ Σομαβέρρα — ἢ λ. καὶ παρὰ Βαΐγκελ. Ἐν Μάνη³ ἢ λ. σημαίνει συνήθεια: "Ἐχει μία κουμουσού, δὲ δρωίε ἄμα δὲ βλύνη τὰ χέριμα του. Μὴ δὸν ἐξετάξης, εἶναι ἡ κουμουσού του, τὸ κάνει καὶ σὲ ξένους ἀκόμα.

κουντεζιουν ἤ, condizione, τάξις κοινωνικῆ ἀνθρώπων. Παρὰ Σομ. Τὴν λ. ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Κ. Χατζηγιάννου⁴.

λατοῦ τό, παρὰ G. Meyer⁵, ἢ Ἑνετ. λ. *laton* . . , Γενουητ. *latttù*, Ἰταλ. *latone*, ὅπερ κατὰ τὸ Λεξικὸν τῶν Ferrari-Caccia σημαίνει τὸν λευκοσίδηρον. Ἡ λ. καὶ παρὰ Σομαβέρρα, Βαΐγκελ.

ντονατζιού ἤ, *donazione*, δωρεά, ἐξ ἀνεκδότου ἐγγράφου τοῦ 1709 ἐκ Μυκόνου: «Ὅθεν ὁμνύει ὁ ἄνωθεν Ἰωάννης . . . νὰ βασιτάξη τὴν παρὸν ντονατζιού βέβαιη καὶ ἀπαρασάλευτη ἕως τὸν ἅπαντα αἰῶνα».

προβιζιουν ἤ, provision, προμήθεια. Παρὰ Σάθα ἔνθ' ἄνωτ'.

σασιφασιού, σασιφατζιού, *satisfazione*, παρὰ Σομαβέρρα — κατὰ μετάθεσιν τοῦ σ ἐκ τοῦ *σασιφασιού*.

Τέλος σημειοῦμεν δύο παραδείγματα συλλεγέντα ὑπὸ τοῦ Ἰ. Βογιατζίδου⁶ (ἐξ Ἄνω Μεραῦς Μυκόνου) τὰ ἀδιαρισιού καὶ σιμαρισιού. Τὸ πρῶτον ἔχει δημοσιευθῆ ἐν τῷ ΙΑ ὑπὸ λῆμμα *ἀιδαρισιού ἤ*, ἀμάρι. ἐκ τοῦ οὐσ. *αἰδάρισι* Νάξ., ὃ ἐκ τοῦ Ἰταλ. ρ. *aidar*. Νά ἔχω ἀδιαρισιού, τραγουδῶ καλά (— τοῦτο γραπτέον: νά ἔχω ἀδιαρ'σιού, τραουδῶ καλά).

σιμαρισιού ἤ, ἐκτίμησις ἀγροῦ.

Πῶς ὅμως ἐρμηνευτέα ἡ ρευστότης τοῦ γένους μεταξὺ οὐδειτέρου — θηλυκοῦ; Ἐν τῇ Ἰταλικῇ, ὡς γνωστόν, ἡ κατάλ. -one < Λατιν. -onem εἶναι γένους θηλυκοῦ. Νομίζω ὅμως ὅτι κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς λέξεως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ παρὰ τῶν νησιωτῶν τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ γένους τοῦ δανείου

¹) Χρονικὸν Α. Μαχαιρᾶ, Oxford 1932, σελ. 82 σημ. 6.

²) " " " Paris 1881, σελ. 418.

³) Χειρόγρ. Δ. Βαγιακάκου ἀριθ. 592, σελ. 196.

⁴) Περὶ τῶν ἐν τῇ Κύπρῳ ξένων στοιχείων, σελ. 81.

⁵) Χειρόγρ. ἀριθ. 370.

⁶) Neugr. Studien, IV, 43.

ἐπέδρασεν ἢ ἀντίστοιχος ἢ ἄλλη ὑπονοουμένη σχετικὴ Ἑλληνικὴ — ἀφοῦ αἱ ξένοι λέξεις αἱ εἰσαγόμεναι εἰς τινα γλῶσσαν δὲν ἔχουν πρόδηλον τοῖς πολλοῖς τὴν κατάληξιν τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸ γένος των, διὸ καὶ προσαρμόζονται πρὸς τὸ τυπικὸν αὐτῆς ἀναλόγως τῆς φαινομενικῆς ὁμοιότητος τῶν καταλήξεων. Οὕτω π. χ. ἢ λ. *colazione-un* εἰσηλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπ' ἀμφοτέρους τοὺς τύπους ὡς *κολατσιό* κοιν. καὶ *κολατσιού*, ὡς προείπομεν. Τὸ πρῶτον ὁμοιάζον πρὸς τὰ δευτερόκλιτα οὐδέτερα τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐνεκλιματίσθη κάλλιστα κατὰ γένος καὶ κλίσειν συντελεσασῶν ἴσως εἰς τοῦτο καὶ τῶν συγγενῶν λέξεων *πρωινό*, *μεσημεριανό* τὸ (ἐνν. *φαεῖ*). Τὸ δεύτερον ὁμως ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ τελικὸν ν¹ κατὰ τὸν γενικὸν νόμον τῆς νέας Ἑλληνικῆς — πλὴν τῆς Κύπρου κλπ. ὅπου τὸ διετήρησε — ἀκολούθως ἐνιαχοῦ μὲν ἐγένετο θηλυκὸν κατὰ τὰ λοιπὰ εἰς -ού, (*μαῖμού*, *καφετζού* κλπ.) ὡς ἐν Θήρᾳ, ἀλλαχοῦ δὲ οὐδέτερον, κατὰ τὰ *φαεῖ*, *γίωμα*, *δεῖπνο*. Ἐνισχυτικὸν τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἶναι καὶ ἢ λ. *μαράντο* τὸ ἐν Μυκόνῳ πρόχειρον ἀπογευματινὸν φαγητόν, προερχομένη ἐκ τῆς Ἰταλικῆς λ. *marenda* θηλ. γένους.

Ὅμοίως οἱ Τήνιοι εἶπον *κ'φρεσιόν*² τὸ κατὰ τὸ συνώνυμον Ἑλληνικὸν *γλυκό*.

Ἐπίσης *λατοὺ τό*, κατὰ τὸ *μέταλλο*. Οὕτω δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ *κεσιού ἢ*, κατὰ τὰ *ἐρώτησι*, *φιλονεικία* *κομισιού ἢ*, κατὰ τὰ *παραγγελία*, *συνήθεια* *κονιτισιού ἢ*, κατὰ τὸ *τάξις* *ντονατζιού ἢ*, κατὰ τὸ *δωρεά* *προβιζιού ἢ*, κατὰ τὸ *προμήθεια* *σασιφασιού ἢ*, κατὰ τὰ *εὐχαρίστησι*, *ικανοποίησι*.

Ἐπίσης τὰ κατωτέρω μὴ προερχόμενα, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, κατ' εὐθείαν ἐξ Ἑνετο-γενουητικῶν οὐσιαστικῶν, ἀλλ' ἐκ ρημάτων: *ἀδμαρ'σιού ἢ*, κατὰ τὸ βοήθεια *κοπαρισιού* τὸ κατὰ τὸ *καρδιοχτύπι* (ὅπερ ἴσως καὶ θηλ. κατὰ τὸ ἀπογοήτευσι) *σεσταρισιού τό*, κατὰ τὸ *στολίδι*—*στιμαρισιού ἢ*, κατὰ τὸ *ἐκτίμησι*.

Περὶ τούτων ὁμως γεννᾶται καὶ ζήτημα παραγωγῆς. Οὕτω τὸ ΙΑ παράγει, ὡς προανεφέρομεν, τὴν λ. *αἰδαρισιού* ἐκ τοῦ ἐν Νάξῳ λεγομένου *αἰδάρισι*, χωρὶς νὰ ἐρμηνεύη πῶς ἐγένετο τοῦτο. Τὸ πρᾶγμα χρήζει περαιτέρω ἐξετάσεως, ἐκτὸς ἂν δεχθῶμεν ἐνδιαμέσους τύπους **aidarizione -un*, *coparizione -un*, *sestarizione -un*, *stimarizione -un*. Πάντως κατ' αὐτὸ ἐσχηματίσθησαν τὰ προαναγραφέντα,

¹) Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰς εἰς -*ino* λέξεις τῆς Ἰταλικῆς τὰς διὰ τοῦ ἐνδιαμέσου Ἑνετικοῦ -*in* μεταβιβασθείσας ἡμῖν: *violino - violin - βιολίν - βιολί*, - *magazzino - magazzino - μαγαζίν - μαγαζί* κλπ. Ἐν Μυκόνῳ ἐκ τοῦ παραλλήλου Ἑνετ. τύπου *magazen* ἐλέχθη *μαγαζέ τό*. Πρβλ. ἐπίσης *Constantino - Conetantin - Κωνσταντῆς* καὶ οὐχὶ ὡς ὁ Γ. Κατζιδ. λέγει ἐν ΜΝΕ, 2, 609.

²) Πρβλ. ὅσα λέγει ὁ Γ. Κατζιδάκις ἐν ΜΝΕ, 2, 57 κ.ἐξ. Περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ γένους τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ.

δρομηθέντα ἐκ τῶν Ἑνετικῶν ρηματικῶν τύπων *copar* (<Ἰταλ. *copare*) φονεύω διὰ πλήγματος ἐπὶ τοῦ ἀνθένος, ἐκπλήττω τὸν νοῦν τινος, ἐμβροντῶ τινα *sestar* (<Ἰταλ. *sestare*) μετρῶ, διευθετῶ, καλλωπίζω *stimar* (<Ἰταλ. *stimare*) τιμῶ, ἐκτιμῶ ὡς ἐμπειρογνώμων. Ἐκ τούτων καὶ κατὰ τὸ *αἰδάρισι* θὰ πρέπη νὰ νοήσωμεν ἐνδιαμέσως τύπους **κοπάρισι* (κατὰ τὸ ἀπογοήτευσί), **σεσάρισι* (κατὰ τὸ ταχτοποιήσι), **σιμάρισι* (κατὰ τὸ ἐκτίμησι), ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ἡ δυσκολία τῆς ἐκ τούτων παραγωγῆς τῶν εἰς -σίου τύπων.

Καὶ νῦν πῶς θὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰ ἐξ Ἑλληνικῆς ρίζης; Ἴσως οὕτω: Εἶπον δηλαδὴ πρῶτον **ἄθρωπος τοῦ ἀβαρεσιού, μεγάλου ἀποκοτιού, παιδιὰ τοῦ ἀφανισιού, κουνέλια τοῦ βρομεσιού, δουλειὰς τοῦ γελασιού, φαεὶ τοῦ καθισιού, ἄθρωπος τοῦ κακοπεσιού, τοῦ συνορσιού, σπίτι καλοῦ κοιμησιού* καὶ ἐντεῦθεν ἐχρησιμοποίησαν κατόπιν τὴν γενικὴν τῆς ἰδιότητος ὡς ὀνομαστικὴν. Συγκεκριμένως, δὲν ἦτο δύσκολον ἐκ τῆς φράσεως **οἱ μπάμμες πὸν ἐγόρασες ἦτανε τοῦ γελασιού* νὰ φησάσωμεν εἰς τὴν δὲ μὲ μέλει γιὰ τὰ λεπτὰ πού ἴδωκα, μὰ γιὰ τὸ γελασιού πὸν μοῦ ἴκαμενε **δὲν εἶναι ἄθρωπος τοῦ συνορσιού* καὶ εἶτα δὲ θέλει συνορσιού **αὐτὰ εἶναι παιδιὰ τοῦ ἀφανισιού ἴς τὰ παπούσα* καὶ εἶτα αὐτὰ τὰ παιδιὰ εἶναι ἀφανισιού ἴς τὰ παπούσα **δὲν εἶμαι ἄθρωπος τοῦ κακοπεσιού* καὶ ἔπειτα δὲ μὲ νοιάζει τὸ κακοπεσιού κλπ.¹

Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐρμηνεία προϋποθέτει ὀνομαστικὴν εἰς -σιὸ καὶ τοιαύτην πλὴν τοῦ *δροσιό*, ὅπερ ὅμως δὲν προέρχεται ἐκ ρήματος, δὲν εὑρομεν ἐν Μυκόνῳ οὐδ' ἀλλαχοῦ ὡς ἐν τοῖς *γελασιό, καθισιό, συνορσιό, κοιμησιό* (*κοιμηθίος* ἐν Πόντῳ) παρὰ τὰ κοινὰ *γελασιά, καθισιά, συνερισιά, κοιμησιά*. Ἐπίσης *ἀβαρεσιά* (ΙΛ), *ἀποκοτιά* (καὶ μεσν. *Δουκ.*), *ἀφανισιά, ἀφάνισι* (ΙΛ), *βρομισιά*.

Θὰ ἠδύναντο ἐπίσης νὰ ἐρμηνειθοῦν ἐκ τύπων εἰς -σει προελθόντων ἐκ τοῦ ἀπαρεμφάτου κατὰ τὸ *κεράσει*², ἀλλὰ καὶ τοιούτους δὲν συνηγήσαμεν ἐν Μυκόνῳ ὡς ἀλλαχοῦ: π.χ. *κοιμήσει*.

Τέλος τὸ ἐκ Δεσφίνης παράδειγμα *δραμνιού* τὸ ἐρμηνεύομεν κατὰ σύμφυρσιν: **τὸ δραμνιό × ἡ δραμνιούλα* — ὅπερ ἐπίσης λέγεται ἔνθ' ἄνωτ.— συντελεσάσης καὶ τῆς συνωνύμου λέξεως *τρέξιμο ἢ φευγλό*.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΝΕΣΗΣ

¹) Πρβλ. τὰς ἀρχαίας ἐπιρρηματικὰς γενικὰς *ἐσπέρας, δειλῆς* γενομένης ὀνομαστικὰς τὸ *ἐσπέρας*, τὸ *δειλί* κατὰ τὸ πρῶτὸ βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ, 2, 59.

²) Βλ. Γ. Κουρμούλη, Κρητικὰ ἀνάλεκτα ἐν Ἑπετηρίδι Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν τ. Α' σελ. 129:

*Μιά μαντινάδα θὲ νὰ πῶ ἀπάνω ἴς τὸ κεράσι,
νὰ ζήσ' ἢ νύφη κι' ὁ γαμπρός, νὰ ζήση νὰ γεράση.*

ΚΡΙΣΙΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

*N. Π. Ἀνδριώτη, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1951 (σελ. 1-307).*

Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ Ἐτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης κ. Ν. Π. Ἀνδριώτη. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἓνα ἔτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, τῆς κοινῆς δημοτικῆς ἐννοῶ, εἶναι ἀναγκαῖον. Τὸ πρῶτον βιβλίον κάθε πολιτισμένου ἔθνους εἶναι τὸ λεξικόν του. Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται ὁ βαθμὸς τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Προκειμένου δὲ περὶ λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς πολῦτιμον προσὸν δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ ἔτυμολογικοῦ. Διότι ὄχι μόνον πολλαὶ ξέναὶ λέξεις εἰσήλασαν εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πεντακοσιετοῦς περιόδου δουλείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων πολλαὶ ἔχουν ἀλλοιωθῆ φωνητικῶς καὶ γραμματικῶς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ μὴ εἰδήμων περὶ τὰς γλωσσικὰς μελέτας δυσκολεύεται ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὰς ὡς Ἑλληνικάς. Καὶ εἶναι μὲν τὸ μέγα Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τῶρα μόλις τυπώνεται ὁ τέταρτος τόμος περιλαμβάνων τὸ στοιχεῖον **B** ἀπὸ τῆς λέξεως *βλεφαρίδα* καὶ ἔξης καὶ Κύριος οἶδε μετὰ πόσα ἔτη θὰ συντελεσθῆ ἡ ἐκτύπωσις. Ἐπομένως ἓνα ἐπίτομον χρηστικὸν λεξικὸν ἔτυμολογικὸν εἶναι χρησιμώτατον διὰ πάντα Ἑλληνα ἐπιθυμοῦντα νὰ ἤξεύρῃ τί εἶναι τὸ λεξιλόγιον τῆς μητρικῆς του γλώσσης, ποῖαι λέξεις εἶναι Ἑλληνικαὶ καὶ ποῖαι εἶναι ξένα.

Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν ἔρχεται νὰ πληρώσῃ τὸ Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ κ. Ἀνδριώτη. Ἡ σκέψις τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας ὑπῆρξε καλὴ καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκτελέσεως πρὸς καλήν, ἀλλὰ πολλάκις δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ καλὴ διάθεσις καὶ ἡ τόλμη τῆς ἐκτελέσεως. Χρειαζέται καὶ ἡ ἱκανότης. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μετὰ λύπης παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἀνάλογη πρὸς τὴν ὁμολογουμένως ἀξιέπαινην διάθεσιν.

*
**

Ἐν πρώτοις ὁ συγγραφεὺς τὸ ὀνομάζει *Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς* καὶ σύμφωνα μὲ τὸν τίτλον θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι πρόκειται τῷ ὄντι περὶ λεξικοῦ τῆς κοινῆς δημοτικῆς, ὡς αὕτη ἐκαλλιεργήθη καὶ διεμορφώθη εἰς τὰ με-

γάλα ἄστικὰ κέντρα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Καὶ ὅμως εἰς αὐτὸ συναντᾶ τις λέξεις ἐντελῶς ἰδιωματικὰς ἀγνώστους τελείως εἰς τὴν *κοινὴν Νεοελληνικὴν*. Φαίνεται ὅτι ὁ κ. καθηγητὴς κάμνει σύγχυσιν τῆς κοινῆς δημοτικῆς καὶ τῆς ἰδιωματικῆς. Τὰ ἐπόμενα παραδείγματα θὰ πείσουν τὸν ἀναγνώστην περὶ τοῦ πράγματος.

«*βούκα* ἢ, λατιν. *bucca*». Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον τὸ *βούκα* σημαίνει ὅ,τι τὸ κοινὸν *μπουκιά*, τ.ἔ. τὸ ἐφάπαξ ἐμβαλλόμενον εἰς τὸ στόμα ποσὸν τροφῆς, τὸν βλωμόν. Δὲν γνωρίζω ποίαν σημασίαν ἀποδίδει ὁ κ. καθηγητὴς εἰς τὴν λέξιν, διότι τὸ Λατινικὸν *bucca* = γνάθος δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν ἔννοιαν. Καὶ κατεχώρισε μὲν καὶ τὸ κοινὸν *μπουκιά* εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν, ἀλλὰ ἡ ἐρμηνεία του εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἐρμηνεύει «*μπουκιά* ἢ, *μπούκα* (=στόμα) + κατάλ. -*ιά*», τὸ δὲ *μπούκα* ἐρμηνεύει «στόμιον· λατιν. *bucca* (=στόμα)». Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ στόμα λατινιστὶ ἐλέγετο *os*, τὸ δὲ *bucca* ἐσήμαινε γνάθος. Προφανῶς ὁ κ. καθηγητὴς ἔπαθε κάποιαν σύγχυσιν εἰς τὸν γραμματικὸν καὶ σημασιολογικὸν καθορισμὸν τῶν κοινῶν *μπούκα* καὶ *μπουκιά* ἀμφοτέρων ἐκ τοῦ *bucca*. Τὸ μὲν *μπούκα* προσέλαβεν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὴν σημασίαν στόμιον, οἷον ἡ *μπούκα τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τουφεκιοῦ* κτλ., τὸ δὲ *μπουκιά* προῆλθεν ἐκ μεταπλασμοῦ διὰ τῆς καταλήξεως -*ιά* εἰς δῆλωσιν τῆς ἐφάπαξ περιλαμβανομένης εἰς τὸ στόμα ποσότητος τροφῆς. Πάντως τὸ *βούκα* τοῦ Ποντικοῦ καὶ εἴ τινος ἄλλου ἰδιώματος δὲν εἶχε θέσιν εἰς τὸ λεξικὸν τῆς *κοινῆς Νεοελληνικῆς*.

Ὅμοίως οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν *κοινὴν Νεοελληνικὴν* ἔχουν αἱ ὅλως ἰδιωματικαὶ λέξεις *γεμενι* (εἶδος παπουτσιοῦ), *γιολτζῆς* (ταξιδιώτης), *γιολντάσης* (σύντροφος), *γκρέτο* (Ἑβραϊκὴ συνοικία), *δερμόνι* (δέριμα), *εἴντα* (τί), *ἐκειὸς* (ἐκεῖνος), *ἐμνοστος* (νόστιμος), *θανή* (κηδεία), *θράσος* (ἄνοστος), *κάστα* (κοινωνικὴ τάξη), *κεμεντζῆς* (λύρα), *κρεολὸς* (μιγάς), *μαθῆς* (δηλαδή), *μασάλι* (παραμύθι), *μεζάτι* (πλειοδοτικὴ δημοπρασία), *μουτσι* (τουλουμοτύρι), *μπαῖρι* (πλαγιά), *μπόρτζι* (χρέος), *ὀκαλῆς* (μιᾶς ὀκάς), *ὀστο* (κόκκαλο), *παζαρίτης* (φραντζόλα), *παλάγκα* (παλούκι), *πούλβερη* (σκόνη), *πούρμπερη* (στάχτη), *χαμούρι* (ζυμάρι) κτλ. Χάριν συντομίας παρέλειψα ν' ἀναγράψω καὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων τούτων, ξένων καὶ Ἑλληνικῶν, τὸ ὁποῖον διευτώθη ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Εἶναι πάμπολλαι αἱ λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς καὶ ἡ καταγραφὴ αὐτῶν θὰ ἀπῆται τὴν ἀντιγραφὴν μεγάλου μέρους τοῦ λεξικοῦ. Χάριν τῆς ἀληθείας πρέπει ἐνταῦθα νὰ λεχθῆ καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ κοινοῦ καὶ ἰδιωματικοῦ ἔχει νὰ κἀνῃ πολὺ καὶ τὸ ἀτομικὸν γλωσσικὸν αἴσθημα, τὸ ὁποῖον οὐχὶ σπανίως ὀδηγεῖ εἰς ἀπατηλὰ συμπεράσματα. Ἐχοντες λέξιν τινὰ τοῦ μητρικοῦ ἡμῶν ἰδιώματος οἰκείαν εἰς τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα παρασυρόμεθα ὑπὸ τούτου εἰς τὸ

νά νομίσωμεν αὐτὴν κοινήν. Φαίνεται λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι αὐτὸ ἔπαθε καὶ ὁ κ. Ἀνδριώτης καὶ λέξεις τοῦ ἰδιαιτέρου ἰδιώματος τῆς πατρίδος του ἐνόμισε κοινὰς καὶ ἐντεῦθεν ὁ μέγας φόρτος τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο περίεργον. Ἄρκεται ἀπὸ αὐτὰς μένουσιν ἀνερμήνευτες ἀναγραφομένων μόνον τῶν πρωτοτύπων ξένων λέξεων, ἔξ ὧν προέρχονται. Π.χ. *ζαγάρι* Ἀραβ. *sakar*, *ζαμπάρας* Τουρκ. *zampara*, *ζαμάνι* Τουρκ. *zaman*, *ζαμπόνι* Γαλλ. *zambon*, *ζβέρκος* Ἀλβαν. *zverk*, *ζεβζέκης* Τουρκ. *zvezek*, *ζεϊμπέκης* Τουρκ. *zeybek*, *ζιγκολό* Γαλλ. *zigolo*, *ζορμπαλίκι* Τουρκ. *zorbalik*, *ζορμπὰς* Τουρκ. *zorba*, *ζουλάπι* Ρουμαν. *zulape*, *καβγατζής* Τουρκ. *kavgaci*, *καβουρμάς* Τουρκ. *kavurma*, *καϊμακάμης* Τουρκ. *kaymakam*, *κάλος* Βενετ. *calo*, *καλιτσούνι* Ἰταλ. *calzone*, *καπισόνι* Γαλλ. *capuchon*, *λακινιά* Λατιν. *lacinia*, *μαραφέτι* Τουρκ. *marifet*, *μουεζίνης* Τουρκ. *muezzin*, *μουφτής* Τουρκ. *müfti*, *μουχτάρης* Τουρκ. *muhtar*, *νιρβάνα* Ἰνδ. *nirvana*, *ντάνσιγκ* Ἀγγλ. *dancing*, *ντιζέρ* Γαλλ. *diseur*, *ὀδαλίσκη* Γαλλ. *odalisque* < Τουρκ. *odalik*, *περπερούνα* Βλαχ. *paperguna* < Λατιν. *papilio*, *πινάκλ* Γαλλ. *pinacle*, *σαλταδόρος* Βενετ. *saltadore*, *σουρντίνα* Γαλλ. *sourdine*, *ταμπού* Ἀγγλ. *taboo* < Πολυνησ. *tabou* κτλ. Καὶ ἔτσι ὁ ἀναγνώστης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὰ ξένα λεξικά νὰ μάθῃ τὴν σημασίαν ἀγνώστων εἰς αὐτὸν λέξεων. Ἴσως τοῦ πέρασε ἡ ἰδέα τοῦ κ. Ἀνδριώτη, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ λεξικόν του εἶναι ἐτυμολογικόν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρμηνεύσῃ κάθε λέξιν. Τί ἄλλο νὰ ὑποθέσῃ τις;

*
* *

Διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως ἀποκαλύπτεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐνίοτε δὲν πολυπραγμονεῖ διὰ τὴν διατύπωσιν τῆς πραγματικῆς καὶ ἀκριβοῦς σημασίας τῆς λέξεως. Γράφει π. χ. διὰ τὴν λέξιν «*τριώδιο* τό, μεσν. *τρι-ώδιον* (τρεις ὠδές)». Ἄλλὰ τί μπορεῖ νὰ καταλάβῃ μ' αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο βιβλίον; Ἐπίσης «*τροπάρι* τό, μεταγν. *τροπ-άριον* ὑποκορ. τοῦ *τρόπος* (=μουσικὸς ἦχος)». Καὶ ἔδῳ δὲν γίνεται σοφώτερος ὁ ἀναγνώστης. Περὶ τῆς λέξεως ἐπραγματεύθημεν ἄλλοτε καὶ τὸν βουλόμενον νὰ μάθῃ περισσότερα καὶ ἀκριβέστερα παραπέμπομεν εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» 40 (1928) σελ. 63. Τὸ *τσαπατσούλης* ἐξηγεῖ ἀδέξιος, ἀλλ' ἐφόσον γνωρίζω σημαίνει ὄχι ἀδέξιος, ἀλλὰ ἀκατάστατος. Τὸ *γαλότσα* ἐξηγεῖ τσόκαρο, ἐνῶ, καθὼς θὰ ἴδωμεν, σημαίνει ἄλλο πράγμα. Τὸ *τσαχπίνης* ἐκ τοῦ Τουρκ. *çarकिन* ἐξηγεῖ ἄταχος, ἀλλ' ἐξ ὅσων γνωρίζω εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν εἶναι εὐχρηστον τὸ θηλ. *τσαχπίνα* = ἐρωτότροπη, καμωματοῦ, σκερτζόζα. Τὸ *χαῖρι* ἐρμηνεύει εὐεργεσία, ἐξ ὅσων ὁμοῦς γνωρίζω σημαίνει προ-

κοπή, εὐδοκίμησις, οἶον ἀρατικῶς «*χαῖτρι* καὶ προκοπή νὰ μὴν κάνης!» καὶ «ἄνθρωπος *ἀχαῖρευτος*» = ὁ μὴ εὐδοκιμῶν, ὁ μὴ προκόπτων.

Ἐπειτα παρατηρεῖται καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι ὁ συγγραφεὺς καταγράφει λέξεις ξένας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν καμμίαν χρῆσιν εἰς τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ λέγονται ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσει εἰς ἐκτάκτους καὶ εἰδικὰς περιπτώσεις, οἶον «*κράλης* ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας· σλαβ. *kral*, *μικάδος*, αὐτοκράτορας τῆς Ἰαπωνίας· ἰαπων. *micado* (= ὑψηλὴ πύλη), *μολῶχ*, θεὸς αἱματοπότης· μεταγν. *Μολῶχ* < φοινικ. *molek* (= βασιλιάς), *φαραῶ*, ὁ βασιλιάς τῆς ἀρχ. Αἰγύπτου· ἀρχ. *φαραῶ* < αἰγυπτ. *peraha* (= παλάτι), *φελάχος* ὁ, χωρικὸς τῆς Αἰγύπτου· ἀραβ. *fellah* (= γεωργός), *φειτφὰς* ὁ, διάταγμα· ὄψιμο μεσν. *φειτφὰς* < τουρκ. *fetfa*, *φιλίντα* ἢ, εἶδος τουφεκιοῦ (ἀπαρχ.), τουρκ. *filinta* < γερμ. *Flinte*, *χαλίφης* ὁ, σουλτάνος· ἀραβ. *halifa* (= διάδοχος, ἐνν. τοῦ Προφήτη, *χαχάμης* ὁ, ραββίνος· τουρκ. *haham*, *χεδίβης* ὁ, ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου· τουρκ. *hidiv*» κττ. Πᾶς τις θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἓνας τοιοῦτος φόρτος τοῦ λεξικοῦ εἶναι ἄχρηστος. Ὁμιλοῦντες περὶ ξένων φυσικὸν μᾶς φαίνεται νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἰδιαζούσας τινὰς λέξεις τῆς γλώσσης των, τὰς ὁποίας ἐλάχιστοι λόγιοι γνωρίζουν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ ὅτι εἶναι καὶ τῆς γλώσσης μας λέξεις.

Ὁμοίως εὐρίσκει τις λέξεις ξένας, τῶν ὁποίων γίνεται σπανίως χρῆσις εἰς τὴν δημοσιογραφίαν ἢ τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων, καθὼς *κιμονό*, *κογκρέσο*, *κρεματόριο*, *κρετσέντο*, *δρατόριο*, *σὺμανισμός*, *παγόδα* (Ἰνδικὸς ναός), *Φιλισταῖος* (ἄνθρωπος ἀκαλλιέργητος) κττ. Δὲν γνωρίζω ἐγὼ τοῦλάχιστον κατὰ πόσον αἱ λέξεις αὗται καὶ αἱ παρόμοιαι δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κοιναὶ δημοτικά. Τὸ δὲ ἔθνικὸν *Φιλισταῖος*, γνωστὸν ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διὰ πρώτην φορὰν μανθάνω ὅτι σημαίνει καὶ ἄνθρωπος ἀκαλλιέργητος.

*
**

Ἐπειτα διερωτᾶται τις τί θέλει εἰς λεξικὸν τῆς κοινῆς *Νεοελληνικῆς* ἢ σωρεία ἐκείνη τῶν λέξεων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, αἱ ὁποῖαι μόνον εἰς τὴν καθαρῆσαν χρησιμοποιοῦνται καὶ ποτὲ εἰς τὴν ἀκραιφνῆ δημοτικὴν; Π.χ. «*ἀτενίζω* ἀρχ. ἀτενής < ἀ-στερητ. -τείνω, *ἀτίθασος* ἐπίθ. ἀγριος, ἀρχ. ἀ-τίθασος < τιθασός = ἡμερος, *αὐθόρμητος* ἐπίθ. ἀρχ. αὐθ-όρμητος < αὐτός + ὄρμῶ, *αὐτομολῶ* ἀρχ. αὐτομολῶ (πάω μόνος μου), *αὐτοτελής* ἐπίθ. ἀρχ. αὐτο-τελής (ποὺ πληρῶνει μόνον στὸν ἑαυτό του), *αὐτούσιος*, *βυσσοδομῶ* ἀρχ. βυσσο-δομῶ (= οἰκοδομῶ στὸ βάθος), *δημιουργία*, *δημιουργός*, *δημιουργῶ*, *δράστης*, *εἰκῆ* καὶ ὡς *ἐτυχε*, *εἰρ-κτῆ*, φυλακῆ, ἀρχ. εἰρκτῆ < εἰργω, *ἐκατόμβη*, μεγάλη θυσία, ἀρχ. ἐκατόμ-βη (= θυσία ἑκατὸ βοδιῶν), *ἐκδοχή*, ἐρμηνεῖα ζητήματος, ἀποψις, ἀρχ. ἐκδοχῆ

⟨ἐκ-δέχομαι, ἐκμαγεῖο, ἀρχ. ἐκμαγεῖον ⟨ἐκμάσσω, ἐξάγω, ἐξαιρῶ, ἐξέλιξη, ἀρχ. ἐξέλιξις ⟨ἐξ-ἐλίσσω, ἐπαλιξη, ἀρχ. ἔπαλιξις ⟨ἐπ-ἀλέξω = βοηθῶ, ἐπίνειο, ἐρινύα, ἀρχ. Ἐρινύς, ἔρπω, ἔρρινος, μεσν. ἔρ-ρινος⟨ἐν-ρινος, ἐρυθρός, ἡγέτης, Ἴνδαλμα, φανταστική εἰκόνα, μεταγν. Ἴνδαλμα ⟨ἰνδάλλομαι = φαίνομαι, μοιάζω, ἵππος, ἰταμὸς ἀρχ. ἰταμὸς ⟨ἴτης = ὄρμητικός, καταπέλιτης ⟨καταπάλλω, κλεψύδρα, μειονέκτημα, μείωση, μετέωρος, μετόπη, μεταγν. μετ-όπη ⟨ὀπή, νέκταρ, νέμεση ἀρχ. νέμεσις⟨νέμω, ὄζαινα, μεταγν. ὄζ-αινα⟨ὄζω, οἰσοφάγος, ὀλοκαύτωμα, ὀλύμπιος, ὄμμα, ὀπτασία, ὀπτικός, ὀπτός, πέλεκυς, πληβεῖος, πομφόλυγα, ραψωδία, σαρδόνιος (γέλως), σαφήνεια, τελῶ, τοξότης, Φιλιππικός, ψηλαφῶ κτλ. κτλ. Ὅσον καὶ ἂν εἰς μερικὰς ἐξ αὐτῶν σκοπίμως ἐδόθη τύπος δημοτικός, ὡς ἐκμαγεῖο, ἐξέλιξη (ἀντὶ τούτου οἱ ὀρθοδοξότατοι δημοτικισταὶ μεταχειρίζονται τὸ ξετύλιγμα)¹, εἴλωτας, ἐρινύα, μείωση, νέμεση, πομφόλυγα, φορέας, φραγγέλιο, πρόσθετες καὶ τὸ Λατινικὸν ποντίφηκας, οὔτε αὐταὶ ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ λεξικὸν τοῦτο.

*
* *

Ἐπιφυλάξεις σοβαρὰς δύναται νὰ ἔχη τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν μερικῶν λέξεων. Ἴδου τὰ παραδείγματα :

«γαλότσα ἢ, ξύλινο πέδιλο, τσόκαρο βενετ. *galozze* ⟨μεσν. λατιν. **caloria* ⟨λατιν. *calopus* ⟨ἔλλην. *καλό-πους* (=καλαπόδι)». Ἐν πρώτοις ἡ λέξις, ἐφόσον γνωρίζω, δὲν σημαίνει τὸ ξύλινο πέδιλο, τὸ ὁποῖον κοινῶς λέγεται τσόκαρο ἢ κατσάρι, ἀλλὰ τὸ λαστιχένιο ὑπόδημα τὸ φορούμενον ἐπὶ τοῦ κυρίου ὑποδήματος πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὸ ψῆχος, τὴν ὑγρασίαν καὶ τὴν λάσπην. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἐκ συγχύσεως ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ κ. καθηγητὴς τὴν σημασίαν τοῦ Βενετικῆς *galozze* = εἶδος ξυλίνου ὑποδήματος («specie di zoccoli o scarpa» ²). Ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν καλὸν θὰ ἦτο νὰ περιορισθῆ ἴσως μόνον εἰς τὸν συσχετισμὸν πρὸς τὸ *galozze*, ἂν ὄντως ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ λέξις, καὶ νὰ λείψουν τὰ ἐπόμενα «μεσν. λατιν. **caloria* ⟨λατιν. *calopus* ⟨ἔλλην. *καλό-πους*», διότι οὔτε Λατινικὸν *calopus* μαρτυρεῖται οὔτε ἡδύνατο τὸ *p* νὰ τραπῆ εἰς *z*. Ἀφίνω ὅτι καὶ ἡ σημασία τοῦ Ἑλληνικοῦ *καλόπους* = καλαπόδι δὲν συμβιβάζεται οὔτε μὲ τὴν *γαλότσα* οὔτε μὲ τὸ *τσόκαρο*.

¹) Ἦκουσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς δημοσίαν διάλεξιν τὴν φράσιν «τὸ μελλοῦμενο ξετύλιγμα» ἀντὶ «ἡ μέλλουσα ἐξέλιξις» ἢ ἔστω καὶ «ἐξέλιξη». Κατὰ πόσον τὸ «μελλοῦμενο ξετύλιγμα» εἶναι δημωδέστερον καὶ ἄρα εὐληπτότερον ἀπὸ τὸ «μέλλουσα ἐξέλιξη» ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει.

²) *Giuseppe Boerio*, Dizionario del dialetto Veneziano ἐν λ.

«γουρλώνω ἀπὸ τὸ *γρυλλώνω <ἀρχ. γρυλλίζω>. Δὲν εἶναι ἀληθὲς τοῦτο. Τὸ γρυλλίζω λεγόμενον ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ χοίρου εἶχεν ἄλλην σημασίαν, ἐνῶ τὸ γουρλώνω = ἀνοίγω διάπλατα τὰ μάτια εἶναι ἀπὸ τὸ γρουλλώνω, ὅπερ ἐκ τοῦ γρυλλώνω παραγώγου τοῦ γρύλλος.

«ζάφτω χτυπῶ *διάφτω <ἀρχ. λάπτω>. Ἡ ἔτυμολογία εἶναι τοῦ Μ. Δέφνερ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, ἐνθα λέγεται «ζάφου=v. ἑ. ζάφτω, χτυπῶ ἕναν δυνατά, ἄ. ἑ. λάπτω». Τὸν μεσάζοντα τύπον *διάπτω ἐφαντάσθη ὁ πολὺς Μένος Φιλήντας¹⁾, τὸν ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὸν Δέφνερ ἀναφέρει ὁ συγγραφεύς. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν θεωρεῖται καὶ πολὺ δικαίως λίαν ἀμφίβολον ἂν ἐσώθη μέχρις ἡμῶν τὸ Ὀμηρικὸν λάπτω. Ἐπειτα δέ, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐσώθη, θὰ ἐπεριμένε τις γιάφτω, καθὼς λέγεται γεράκι, γιαιτρεία, γιαιτρεύω, γιαιτρός, γιός, γιώνω κττ. ἀπὸ τὸ ἱεράκι, ἱαιτρεία, ἱαιτρεύω, ἱαιτρός, ἰός, ἰόω. Κατ' ἐμὲ εἶναι πολὺ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ζάφτω εἶναι νεοελληνικὸς σχηματισμὸς καὶ δὴ ἰδιωματικὸς ἀπὸ τὸ σύνηθες ζάφτι, οἷον δὲ γίνεται ζάφτι (ἐπὶ ἀτιθάσου, ζωηροῦ, αὐθιάδου κττ.), τὸν κάνω ζάφτι (τὸν καθυποτάσσω δι' οἴουδήποτε μέσου καὶ διὰ δαρμουῦ, τὸν δαμάζω) κττ. Προῆλθε δὲ τὸ ζάφτι ἀπὸ τὸ Ἀραβικὸν *zapt* = κράτησις, συγκράτησις, περιστολή, κατοχή, καθυπόταξις, δάμασις, κυρίεσις, ἄλωσις κτλ.²⁾. Ἀπὸ τὸ ζάφτι τοῦτο ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ τὸ ζάφτω = καθυποτάσσω, δαμάζω καὶ δὴ δέρνω, χτυπῶ. Λέγεται δὲ καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν περιφραστικῶς *zapt etmek* = δαμάζω, καθυποτάσσω, κυριεύω κττ., ὅπερ οὐχὶ ὀρθῶς οἱ Τοῦρκοι λεξικογράφοι γράφουν ὡς μίαν λέξιν *zaptetmek*³⁾. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ἂν ἡ λέξις εἰσηλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς Τουρκικῆς ἢ κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Ἀραβικῆς. Ἐγὼ νομίζω πιθανώτερον τὸ δεύτερον.

«ζυγούρι τό, ἀρνὶ δυὸ χρονῶ· ἀπὸ τὸ ἐπίθ. ζυγός (= διπλός) + κατάλ. -ούρι». Ἀλλὰ τί ἔχει νὰ κάνῃ τὸ ζυγός = διπλός μὲ τὸ διετὲς ἀρνί; Διπλασιάζονται μὲν τὰ χρόνια του, ἀλλ' αὐτὸ μένει μονάς. Νομίζω ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ξένης λέξεως.

«θέρως ὁ, θερισμός· ἀρχ. θέρως τό». Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς. Τὸ ἀρσενικὸν θέρως = θερισμός εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἐκ τοῦ θερίζω, ὅπως λέγεται καὶ ὁ βότανος, ὁ βοῦτος, ὁ κλάδος, ὁ κοῦρος, ὁ τρύγος κττ. ἐκ τῶν ρημάτων βοτανίζω, βουτῶ, κλαδεύω, κουρεύω, τρυγῶ.

«καντάρι τό, ἰταλ. *cantaro*». Ἐφόσον γνωρίζω καντάρι λέγομεν μο-

¹⁾ Γλωσσογνῶσ. 1, 48.

²⁾ Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, τόμ. 1, 1043β.

³⁾ *Ibrahim Alâettin*, *Yeni Türk Lügati*, İstanbul 1930.

νάδα βάρους 44 ὀκάδων, ὅπερ προῆλθεν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *kantar* καὶ ὄχι τὸ Ἴταλικὸν *cantaro* = βάρος 50 χιλιογράμμων. Ἐάν ἦτο ἀπὸ τὸ Ἴταλικόν, θὰ ἐλέγετο *καντάρο*. Ἐφόσον εἰς τὸ γλωσσικόν μας αἴσθημα ἡ Ἴταλ. λέξις προσπίπτει ὡς Ἑλληνικὴ διὰ τὴν κατάληξιν -ο, ἦτο δύσκολη ἢ μεταβολή. Ἐξ ἑτέρου εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ Τουρκικὰ συμφωνόληκτα ὀνόματα εἰσερχόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαμβάνουν τὴν κατάλ. -ι. Ἄλλο ζήτημα ἂν τὸ Ἀραβικὸν *kindar*, ὅθεν καὶ τὸ Τουρκικὸν *kantar*, ἔδωσε τὴν γένεσιν καὶ εἰς τὸ Ἴταλικὸν *cantaro* ἢ *cantare* ἢ τὸ ἀντίστροφον συνέβη.

«*καπίκι* τό, ρωσσικὸ νόμισμα· ρωσσ. *kopeika* <τουρκ. *köpek* (= σκύλος)· τὰ καπίκια εἰκόνιζαν κεφάλι λιονταριοῦ ποῦ ἐκλαμβάνονταν ὡς κεφάλι σκύλλου». Κατὰ τὰ λεγόμενα αὐτὰ τὸ Ρωσσικὸν *kopeika* (πρόφ. *καρεϊκα*), ὅθεν τὸ ἐν τῇ ιδιωματικῇ Ἑλληνικῇ *καπίκι*, παρήχθη ἀπὸ τὸ Τουρκομογγολικὸν *köpek* = σκύλλος. Ἀμφιβάλλω ἂν αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ. Ἐζήτησα πληροφορίας ἀπὸ τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον καὶ ἡ Διευθύντρια αὐτοῦ κ. Εἰρήνη Βαρούχα ἐδήλωσεν ὅτι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Ρωσσικῶν νομισμάτων, οἱ ὁποῖοι εἶναι σχεδὸν πλήρεις ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, δὲν ἀναγράφεται τοιοῦτον νόμισμα. Ἐξ ἑτέρου ὁ Ρῶσος ἄλλοτε καθηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Κιέβου κ. Νικόλαος Μιχαήλωφ μου ἐδήλωσεν ὅτι ἀγνοεῖ τοιοῦτον νόμισμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσσικῆς νομισματολογίας. Θεωρῶ δὲ καθῆκον μου νὰ τὸν εὐχαριστήσω καὶ δημοσίᾳ, διότι μου ἐξήγησε καὶ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Κατὰ τὸ ἔτος 1533 ἡ Ρωσὶς ἡγεμονίς Ἑλένη, μητέρα τοῦ μετέπειτα τσάρου Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ, διέταξε νὰ κοπῇ νόμισμα φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ υἱοῦ τῆς κρατοῦντος δόρου. Τὸ δόρου εἰς τὴν Ρωσσικὴν γλῶσσαν καλεῖται *κορῖο*, ἀπὸ δὲ τὴν λέξιν αὐτὴν ἐσχηματίσθη τὸ *kopeika*. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρξε ποτὲ νόμισμα εἰκονίζον κεφαλὴν λέοντος ὁμοίαν πρὸς κεφαλὴν σκύλλου, ἕνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐτυμολογικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Μογγολικοῦ *köpek* καὶ τοῦ Σλαβικοῦ *kopeika*. Οὐδὲν κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανεῖω. Ἴσως ἡ ἐξωτερικὴ ὁμοιότης τῶν λέξεων *καπίκι* *μισπέκ* παρέσυρε τὸν κ. Ἀνδριώτην εἰς τὴν πεπλανημένην ἐτυμολογικὴν συσχέτισιν αὐτῶν. Κάτι τέτοια ὀλισθήματα παθαίνει ἐνίοτε.

«*κλαρί* τό, μεταγενέστερο κλαρίον». Περὶ τῆς λέξεως ἐπραγματεύθη πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν Ἀθηναίαν¹⁾, ὅπου ἀπέδειξα διὰ τεκμηρίων πειστικῶν ὅτι προῆλθε

¹⁾ 46 (1935) 256. Ἐκεῖ εἶπα ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου «κλαρία· κληρία. κλήματα ἀμπελόφυλλα. ἢ χωρίον. κληροί» προῆλθεν ἐκ συμπτύξεως δύο ὁμοήχων λέξεων εἰς μίαν γλῶσσαν, «κλαρία· κληρία. ἢ χωρίον. κληροί» καὶ «κλαρία· κλήματα ἀμπελόφυλλα». Εἰς τὴν πρώτην γλῶσσαν τὸ *κλαρία* εἶναι Δωρικὸς τύπος τοῦ *κληρία* καὶ εἰς τὴν δευτέραν τὸ *κλαρία* προῆλθεν ἀπὸ τὸ *κλαδία*. Αὐτὴ δὲ ἀκριβῶς ἢ περιέχουσα τὸν μεσαιωνικὸν Καππαδοκικὸν τύπον

τοῦτο ἀπὸ τὸ Καππαδοκικὸν *κλαρίον* ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἑσυχίον παρὰ τὸ *κλαδίον*, διότι εἰς ἓνα ἰδίωμα τῆς Καππαδοκίας πᾶν δ τρέπεται κατὰ ὄργανικὸν νόμον εἰς ρ. Ὁ κ. Ἀνδριώτης θεωρεῖ ἀπίθανην τὴν ἰδικὴν μου ἔτυμολογίαν «ἀπὸ τὸ νεοκαππαδοκικὸν κλαρί(κλαδί) καὶ παράγει ἀπὸ μεταγενέστερον *κλαρίον* ἀντιπαράθετον τὴν πληροφορίαν τοῦ Γ. Χατζιδάκι «τὸ κλαρί (κλαρίον, Ἑσυχ. κλάρας· φοίνιξ καὶ κλάριοι· κλάδοι»¹). Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν Ἑσυχίον ὑπάρχουν καὶ λέξεις τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων ἐκ προσθήκης τῶν ἀντιγραφῶν, ἐγὼ δὲ πραγματευόμενος περὶ τῆς λέξεως — καὶ ὁ βουλόμενος δύναται νὰ ἴδῃ τὴν πραγματείαν μου — ἐχαρακτήρισα αὐτὴν ὡς μεσαιωνικὴν, καθὼς καὶ τὸ *ράσκαλης* ἀντὶ *δάσκαλης*, ὅθεν τὸ γνωστὸν μεσαιωνικὸν ἐπώνυμον *Λάσκαρης*. Ἐπομένως ἐκεῖνος ὁ χαρακτηρισμὸς «νεοκαππαδοκικὸν κλαρί (κλαδί)» δηλοῖ ἔλλειψιν ἐπιστημονικῆς εὐθύτητος. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ νομίσῃ παραπλανώμενος ἀπὸ τὸν ὄρον «νεοκαππαδοκικόν», ὅτι τάχα τὸ ἰδικόν μου *κλαρί(κλαδί)* εἶναι νεοκαππαδοκικόν, ἐνῶ ὁ Γ. Χατζιδάκις τὸ χαρακτηρίζει ὡς μεταγενέστερον. Ἄλλ' οὗτος δὲν κάμνει κανένα χαρακτηρισμὸν τῆς λέξεως ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεώς της, παραθέτει δὲ ἀπλῶς τὰς γλώσσας τοῦ Ἑσυχίου «κλάρας· φοίνιξ» καὶ «κλάριοι· κλάδοι» προτιθέμενος νὰ συσχετίσῃ ἀπλῶς τὸ *κλαρί(κλαρίον)* πρὸς τὰς λέξεις *κλάρας* καὶ *κλάριοι*. Ἐγὼ συμφωνῶ χρονικῶς μὲ τὸν Χατζιδάκιν, ἀλλ' ὁ κ. Ἀνδριώτης μὲ τὸ «νεοκαππαδοκικόν» κατασκευάσμα του ἐσκεμμένως παραποιεῖ τὴν ἀλήθειαν.

κίλιφι τό. Ὁρθῶς ἔτυμολογῶν ὁ κ. Ἀνδριώτης τὴν λέξιν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *kilif* ἐπιφέρει «ἀπίθανη ἢ παραγωγή τοῦ Γ. Χατζιδάκι στὸ Λεξικογραφικὸ Ἀρχεῖο 6, 487 ἀπὸ τὸ κέλυφος». Ὁ Χατζιδάκις ὁμως δὲν ὁμιλεῖ ἐκεῖ περὶ τοῦ Τουρκικοῦ *κίλιφι*, ἀλλ' ἐν παρόδῳ περὶ τοῦ Κρητικοῦ «*κελύφιν (κέλυφος)*». Μνημονεύων δηλαδὴ τὴν παροιμίαν «ὅποιος θὰ κλέψῃ τὸν μιναρὲ, πρέπει νὰ ᾄχῃ καὶ τὸ κελύφιν του» ἐπιφέρει ἐν παρενθέσει *κέλυφος*. Μὲ τοῦτο ἤθελε ἀπλῶς νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ *κελύφιν* εἶναι παράγωγον τοῦ *κέλυφος*. Ἀπορον πῶς ὁ κ. Ἀνδριώτης περιέπεσεν εἰς τοιοῦτον σφάλμα ἀπροσεξίας. Βέβαιον λοιπὸν ὅτι παρὰ τὸ κοινὸν *κίλιφι* ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *kilif*, ὅπερ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ *κελύφι* εἶναι ἀντιδάνειον, εἰς τὴν Κρήτην ἐσώθη τὸ Ἑλληνικὸν *κελύφι*²).

κλαρία εἶναι προσθήκη Βυζαντινοῦ βιβλιογράφου, ὅστις νομίσας τὸ *κλαρία* τοῦ Ἑσυχίου ὡς τὴν ἰδίαν λέξιν ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ ἐρμηνευμὰ της τὸ «κλήματα ἀμπελόφυλλα». Ἡ προσθήκη ἔγινε βέβαια κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ περιθώριον καὶ μεταγενέστερον ὑπὸ ἄλλου ἀντιγραφῆος ὑπεισήληθεν εἰς τὸ κείμενον.

¹) Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1, 394.

²) Ἴδ. Ἀθηνᾶν 44 (1932) 23.

κονεύω. Τὸ ρῆμα τοῦτο σημαῖνον διανυκτερεύω ὁ Γ. Χατζιδάκις τὸ ἔτυμολόγησεν ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *κονάκι*, τοῦ ὁποίου τὸ *-άκι* ἐνομίσθη ὡς κατάληξις, ὅπως εἰς τὸ *παιδ-άκι*, *χων-άκι* κτλ. καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸ ἀπομείναν γραμματικὸν στοιχεῖον *κον-* ἐσχηματίσθη τὸ *κονεύω* (*παιδ-άκι* — *παιδ-εύω*, *χων-άκι* — *χων-εύω*¹⁾). Μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος ἀπέδειξα ὅτι ἡ ἔτυμολογία τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς δὲν εἶναι ὀρθή²⁾. Τὸ *κονεύω* ἐσχηματίσθη κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *konmak* = καταλύω εἰς κατάλυμά τι, ξενοδοχεῖον, οἰκίαν κττ., ἐγκαθίσταμαι, στρατοπεδεύω καὶ ἐπὶ πτηνῶν ἐπικάθημαι κάπου. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καταλήξεως *-mak* ἐσχηματίσθη φυσιολογικῶς ἐκ τοῦ θέματος *kon-* τὸ *κονεύω*, ὅπως συμβαίνει κατὰ κανόνα ἀνεξαίρετον εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, οἷον *ara-mak*—*ἀραεύω* (ζητῶ), *ahtar-mak*—*ἀχταρεύω* (σκάπτω), *uy-mak*—*ιεύω* (ταιριάζω), *kazan-mak*—*καζανεύω* (κερδίζω) κττ. Ἡ ἄγνοια τῆς Τουρκικῆς ἔγινεν αἰτία εἰς τὸν Χατζιδάκιν νὰ κάμῃ ἐσφαλμένην ἔτυμολογίαν, ἀλλ' εἰς τὸν κ. Ἀνδριώτην δεχόμενον αὐτὴν δὲν συγχωρεῖται τὸ σφάλμα, διότι ναι μὲν ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸς τὴν Τουρκικὴν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τοῦλάχιστον τὰς δημοσιευομένας μελέτας τοῦ κλάδου του.

Τὸ *λυγνός* δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ Ἑσυχιανὸν «λέγνος ἀνανδρος, σῖτος ὁ μὴ ἀδρός», ὅπως ἐπίστευεν ὁ Κοραῆς³⁾, δέχεται δὲ καὶ ὁ κ. Ἀνδριώτης. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ *λυγινός* < *λύγος* ὡς φέρεται ἡ ἔτυμολογία ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἐρῖκου Στεφάνου ἐν λέξει *λυγνός*. Ἐπομένως γραπτέον *λυγνός* ὡς γράφεται καὶ *λυγερός*. Φέρεται καὶ παλαιόθεν καὶ τύπος *λύγινος* = ὁ ἐκ λύγου πεποιημένος.

Τὸ *μαντράχαλος* = ὑψηλόσωμος ἔτυμολογεῖ ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τὸ «*μάντρα* καὶ *χαλι* = διχαλωτὸ ξύλο γιὰ ἀνάρτηση». Δὲν ἐννοῶ ὅμως τί ἔχουν νὰ κάνουν ἡ *μάντρα* καὶ τὸ *χαλι* μὲ τὸν ὑψηλόσωμον. Ἄλλη φαίνεται πὼς εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος.

«*μεσάντρα* ἢ, ντουλάπα γιὰ στρώματα· **μεσάνδηρα* < *μέσον* + *μεσν.* οὐσ. *ἀνδηρον*». Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι σωστόν. Τὸ *ἀνδηρον* ὡς γνωστὸν σημαίνει ἀνάλημα, πρόχωμα. Τί λοιπὸν μποροῦσε νὰ σημαίνη τὸ μέσον τοῦ ἀνδήρου; Ἡ λέξις εἶναι ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *musandra* = «μέγα ξύλινον ἐρμάριον ἢ σκευοθήκη κατέχον τὴν μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθενται στρώματα, ἐφαπλώματα κττ.»⁴⁾. Ἡ λέξις ἀναγράφεται καὶ εἰς τὸ νέον Τουρκικὸν

¹⁾ Ἀθηνᾶ 32 (1920) 201 καὶ Glotta 11, 178.

²⁾ Ἀθηνᾶ 53 (1950) 195.

³⁾ Ἀτ. 4, 286.

⁴⁾ Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. 2, 1818 β.

λεξικόν τοῦ Ibrahim Alâettin μετὰ τὴν νέαν γραφὴν «*nusandra = içine yatak konulan büyüik dolap, yük*» (μεγάλῃ ντουλάπα, ἐντὸς τῆς ὁποίας τίθενται στρώματα, γιούκι).

«*μήγαρις*, μὴ γάρ». Τὴν ὅλως ἰδιωματικὴν αὐτὴν λέξιν τὴν σημαίνουσαν μήπως ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐτυμολόγησεν ἀπὸ τὸ *μὴ γάρ* καὶ ὁ συγγραφεὺς δέχεται τὴν ἐτυμολογίαν ὡς ὀρθήν. Ἄλλὰ τελευταῖα ἐπραγματεύθη καὶ ἐγὼ περὶ τῆς λέξεως¹⁾ καὶ ἀπέδειξα ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Χατζιδάκι δὲν εἶναι ὀρθή, ὅτι τὸ αἰτιολογικὸν *γάρ* δὲν συμβιβάζεται σημασιολογικῶς μετὰ τὸ νόημα τῆς λέξεως καὶ ὅτι προῆλθεν αὕτη ἐκ τοῦ *μὴ ἄρα*.

«*πανίδα* ἢ, τὸ ζωικὸ βασίλειον· λόγ. *πανίς* ἀπὸ τὸ μυθ. *Πᾶν* κατὰ μετάφρασιν τοῦ λατιν. *Fauna*». Ἄλλὰ φαίνεται πῶς εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ *Fauna*, ὡς ἀπεκαλεῖτο ἡ ἀγαθὴ θεά, καθὼς καὶ μετὰ τὸ ἀρσενικὸν *Faunus*, Φαῦνος, ποιμενικὸς θεὸς ὅμοιος μετὰ τὸν *Πᾶνα*. Ἐρωτᾶται ὅμως, εἶχε θέσιν εἰς τὸ Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινῆς δημοτικῆς τὸ λόγιον κατασκευάσμα *πανίς* τὸ δημιουργηθὲν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Γαλλικοῦ *Faune*;

«*παντούφλα - παντόφλα* ἢ, ἰταλ. *pantofola* < ἑλλην. *παντό-φελλος* (= ὕλη ἀπὸ φελλοῦ) (A. Maidhof Neugr. Rückwand. roman. 52)». Τὴν λέξιν ἀπὸ τὸ *πᾶς* καὶ *φελλός* ἐτυμολόγησεν ὁ Α. Γ. Πασπάτης²⁾, ἀλλὰ καλύτερα νὰ ἔλειπεν ἢ κάπως κωμικὴ ἐτυμολογία αὕτη, ἢ ὁποία παρεπλάνησε καὶ τὸν κ. καθηγητήν. Εἶναι αὐτὸ τὸ Ἰταλικὸν *pantofola*, ὅπερ δὲν ἔχει συγγένειαν μετὰ Ἑλληνικὴν λέξιν. Τὰ Ἰταλικά λεξικά παράγουν τὸ *pantofola* ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν *pantoufle*, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς εἶναι ἄσχετον μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν *φελλός*.

«*πνιγούρι*, χοντραλεσμένο σιτάρι· ρ. *πνίγω* + κατάλ. -ούρι». Ἡ λέξις κοινῶς λέγεται *πλιγούρι*, ἰδιωματικῶς δὲ *πλουγούρι*, *πουλγούρι*, *μπουλουγούρι*, *μπλουγούρι*, κάπου δὲ καὶ *πνιγούρι*. Πρῶτος ὁ Κοραῆς ἐδίδαξεν ὀρθῶς ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *burgul* ἢ *bulgur*³⁾. Ἡ ἐκ τοῦ *πνίγω* ἐτυμολογία μόνον χάριν ἀστειότητος δύναται νὰ λεχθῆ.

«*πολυέλαιος* ὁ, μεσν. *πολυέλαιος* < *πολὺ* + *ἔλαιον*. Ἀρχικὴ σημασία: πολυκάντηλο. Ἡ γραφὴ *πολυέλεος* ἀπὸ παρασχετισμὸ μετὰ τὸ *πολυέλεος* (*ὕμνος*), πὸν ψάλλεται, ὅταν ἀνάβουν τοὺς πολυελαίους». Ὅτι ἡ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *πολὺ* + *ἔλαιον* δὲν εἶναι ὀρθή καὶ ὅτι δεύτερον συνθετικὸν εἶναι τὸ *ἔλεος*, διότι συνάπτεται πρὸς τὸν 135^{ον} ψαλμὸν τοῦ Δαβίδ, τοῦ ὁποίου οἱ 26 στίχοι καταλήγουν πάντες εἰς τὴν φράσιν «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ» ἔχει διδάξει πρῶτος

¹⁾ Ἀθηνᾶ 55 (1951) 116.

²⁾ Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας 2 (1885) 329.

³⁾ Ἄτ. 4, 439 καὶ Ἰπποκρ. Διαίτ. ὁξ. 13 σημ. 2.

ὁ Κόντος ¹⁾, ἠσχολήθη δὲ καὶ ἐγὼ περὶ αὐτοῦ (βραδύτερον ²⁾. Ἄλλ' ὁ κ. καθηγητὴς ἠγνόησεν ἢ ἀπεσιώπησεν ἀμφοτέρους.

«*Τουρκιά* ἢ, λόγ. *Τουρκία*». Καθόσον γνωρίζω ὡς γεωγραφικὸν ὄνομα λέγεται παροξυτόνως *Τουρκία*, καθὼς καὶ *Ἀγγλία*, *Γαλλία*, *Γερμανία* κτλ., ἐνῶ τὸ ὀξυτονούμενον *Τουρκιά* ἔχει ἔννοϊαν περιληπτικὴν καὶ σημαίνει τὸ Τουρκικὸν ἔθνος.

«*χόβι* τό, φορά· ἴσως *χόιον*, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. *χοῦς* (= μέτρο ὑγρῶν) μὲ ἀνάπτυξη εὐφωνικοῦ β». Τί σχέσιν μπορεῖ νὰ ἔχη τὸ μέτρον τῶν ὑγρῶν μὲ τὴν φοράν, τὴν ὀρμήν, μόνον ὁ μακαρίτης Μένος Φιλήντας — ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἰδική του ³⁾ — μποροῦσε νὰ μᾶς πῆ ἐπικροτοῦντος καὶ τοῦ κ. καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας. Ἐγὼ γνωρίζω ὅτι εἶναι τὸ Τουρκικὸν *hov* = τὸ διὰ τοῦ ἱέρακος γινόμενον κυνήγιον πτηνῶν, ὅθεν εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον *χόβ(ι)* = συγκέντρωσις δυνάμεων πρὸς ἐξόρμησιν ἢ ἐπίθεσιν, φορά. Ἀνήκει καὶ τὸ *χόβι* τοῦτο εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων ἄγνωστον εἰς τὴν κοινὴν καὶ μὴ ἔχον ἄρα θέσιν εἰς λεξικὸν τῆς κοινῆς.

*
* *

Διάφορον γνώμην δύναται νὰ ἔχη τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολογικὴν μέθοδον τοῦ κ. καθηγητοῦ. Προκειμένου μὲν περὶ λέξεων Ἑλληνικῶν ἐξαλλοιωμένων μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀδιαγνώστου ἢ ἀναγωγῆ εἰς τὸ ἀρχέτυπον ἦτο ἀναγκαία, ἐφόσον πρόκειται περὶ λεξικοῦ ἐτυμολογικοῦ, ὡς *γληχούμι* (ἀρχ. βλήχων), *γούρνα* (ἀρχ. γρώνη), *θράσος* = ἄνοστος (ἀρχ. σαθρός), *θρομύλι* (ἀρχ. ὀρθομύλιον), *λωλὸς* (ἀρχ. ὀλωλός), *μαλώνω* (ὀμαλώνω, ἀρχ. ὀμαλός), *μουνοῦχος* (ἀρχ. εὐνοῦχος), *μούχλα* (ἀρχ. ὀμίχλη), *μουχτερὸ* (ἀρχ. μοχθηρὸς) κττ. Πρόσθετες τούτοις καὶ τὸ *ἄντερο* (ἔντερον), *ἄντρας* (ἀνήρ), *ἄνθρακας* (ἄνθραξ), *γυναῖκα* (γυνή), *ιερέας* (ἱερεὺς) κττ. Ἄλλ' ἦτο νομίζω ὅπως περιττὴ ἢ ἀναγωγὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον τύπον λέξεων ἐντελῶς ἀμεταβλήτων, ὡς *ἄνθρωπος* ἀρχ. ἄνθρωπος, *ἀνέχομαι* ἀρχ. ἀνέχομαι, *ἄνώνυμος* ἀρχ. ἄνώνυμος, *ἱκανὸς* ἀρχ. ἱκανός, *κατοικῶ* ἀρχ. κατοικῶ, *καίω* ἀρχ. καίω, *κηδεύω* ἀρχ. κηδεύω κτλ. Ἐφόσον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος μέχρι τοῦ Παύλου Α' εἶναι ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστος καὶ καθὼς ἔχει σχετικὰ παρατηρήσει καὶ ὁ φίλος κ. Κωνστ. Δημαρᾶς ⁴⁾ «ἡ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα διατελεῖ μία καὶ χω-

¹⁾ Ἀθηνᾶ 26 (1914) 465.

²⁾ Ἀθηνᾶ 40 (1928) 83.

³⁾ Γλωσσογνωσ. 1, 8.

⁴⁾ Ἐλεύθερον Βῆμα 11 Ἰανουαρίου 1952.

ρις διακοπή», πλὴν τῶν γενομένων ἀλλοιώσεων εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὴν κλίσιν, ἀναποφεύκτων καὶ φυσικῶν ἄλλωστε ἐν τῇ παρόδῳ τῶν χιλιετηρίδων, ἦτο τελείως περιττὴ ἢ τοιαύτη ἐτυμολογικὴ ἀκρίβεια. Τὸ πολὺ πολὺ μποροῦσε ἢ λέξις ἀπλῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀρχαία ἢ μεταγενεστέρα ἢ μεσαιωνικὴ καὶ τίποτε περισσότερο. Ὁ κ. Ἀνδριώτης ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλὰ ἐκεῖνο ἐφαρμόζει ἄλλο σύστημα, τὸ ὁποῖον δὲν ταιριάζει εἰς τὸ ἰδικόν του χρηστικόν λεξικόν.

Ἴσως μόνον τὸ «κύμα ἀρχ. κῦμα, μαῖα ἀρχ. μαῖα, μύγα ἀρχ. μυῖα, πρᾶγμα ἀρχ. πρᾶγμα, σπείρα ἀρχ. σπεῖρα, σφαῖρα ἀρχ. σφαῖρα» καὶ τὰ παρόμοια θὰ ἦσαν ἀνεκτά, ἐφόσον ὁ συγγραφεὺς δὲν τηρεῖ τὸν ἱστορικὸν τόνον τῶν διχρόνων φωνηέντων ἢ τῶν διφθόγγων εἰς τὰ ὀνόματα γράφων κύμα, μαῖα, μύγα, πρᾶγμα, σφαῖρα, σπείρα κττ.

*
* *

Ἀνακολουθία τις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν γραφήν. Π.χ. γράφει ἀψίς διὰ τοῦ ι = ὄρητικός, δριμύς καὶ ἐρμηνεύει λέγων «ἀποκόπηκε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα σύνθετα ἀψί-χολος, ἀψί-θυμος κατὰ τὸ σχῆμα δξύ-θυμος-δξύς». Εἶναι ἢ ἐτυμολογία τοῦ Γ. Χατζιδάκι ¹⁾, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ ἀψί-χολος καὶ ἀψί-θυμος κατὰ τὸ δξύθυμος-δξύς, φυσικὸν εἶναι νὰ γράφεται ἀψύς, διότι κατὰ γλωσσικὴν ἀρχὴν τὰ ἀναλογικῶς συνεκδραμόντα τηροῦν τὴν ὀρθογραφίαν ἐκείνων, ἀναλογικῶς πρὸς τὰ ὁποῖα κανονίζονται. Ὅπως ὀρθῶς γράφει κατὰ Χατζιδάκιν φαρδύς, ὅπερ καίπερ ἐκ τοῦ εὐφραδῆς ἐκανονίσθη κατὰ τὸ ἀδρύς, βαθύς, βαρύς, δριμύς πλατύς κττ., καὶ ὅπως ὁμοίως ὀρθῶς γράφει ὁ ἴδιος δεξὺς ἀρχ. δεξιὸς κατὰ τὸ παχύς, εὐθύς, διὰ παρόμοιον λόγον γραπτέον καὶ ἀψύς.

Ἐπειτα παρατηρεῖ τις ἀντινομίαν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν διπλῶν συμφώνων. Ἐφόσον ταῦτα κατὰ κανόνα διατηροῦνται, πβ. θάλασσα, θάλλω, θαρρῶ, θρέμμα, καμνῶ, κολλῶ, κόμμα, κομμάτι, κομμούνα, κομμουνιστής, κόμωση, μαμμά, μαμμή, μαμμωνάς, πλημμέλημα κτλ. κτλ., διατί ἄραγε γράφει ὁ κ. Ἀνδριώτης «πλημύρα ἢ, μεταγν. πλήμμυρα, πλημυρίζω ἀρχ. πλημμυρῶ» ;

Τοιαῦται ὀρθογραφικαὶ ἀντινομίαι ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν γραφήν εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι. Γράφει ὁ λεξικογράφος βάκιλλος ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *bacillus*, βούλλα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *bullā*, δολλάριο ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ *dollar*, σκουτέλλι μεσαιωνικὸν σκουτέλλιον ὑποκοριστικὸν τοῦ Λατινικοῦ *scutella*, κολλήγας ἐκ

¹⁾ Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1, 170

τοῦ Λατινικοῦ *collega*, βερβελλιά ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *vervella* (= προβάτιον), κόλλα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *colla* κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν. Ἔχει καλῶς. Ἄλλὰ γράφει καὶ βαρέλα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *barella*, καβάλα ἐκ τοῦ Λατιν. *caballus*, καβαλάρης ἐκ τοῦ Λατιν. *caballarius*, ἔπειτα καβαλιέρος ἐκ τοῦ Ἰταλ. *cavaliere*, ὄπερ ἐκ τοῦ Λατιν. *cabalus* (!), κάνουλα ἐκ τοῦ Λατιν. *cannula*, κάτος, κάτα = γάτος, γάτα ἐκ τοῦ Λατιν. *cattus* καὶ ἔπειτα γάτα ἐκ τοῦ Ἰταλ. *gatta*, κέλα μεσαιωνικὸν κέλλα ἐκ τοῦ Λατιν. *cella*. Ἐπειτα τὰ ἐξῆς: διάσελλο ἐκ τοῦ δια + σελλι, ἀλλὰ λῆμμα σελλι μεσαιων. σελλίον ὑποκορ. τοῦ σέλλα, προηγουμένως ὅμως λῆμμα λεξικογραφικὸν σέλα μεσαιων. σέλλα ἐκ τοῦ Λατιν. *sella*. Τοιαύτη ὀρθογραφικὴ ἀνωμαλία, διὰ τὸ μὴ εἶπω ἀκαταστασία, πῶς δικαιολογεῖται εἰς ἓνα λεξικὸν ἐτυμολογικόν, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς θέλει τὸ τοῦ ἀναγνωρισθῶν τίτλοι ἐπιστημονικῆς ἰκανότητος καὶ ἀκριβείας;

Ὅμοίως γράφει ὀρθῶς νῦ τὸ γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου, γράφει ὅμως καὶ ἐνσυνειδήτως «μι (ἀρχ. μῦ)». Διατὶ αὐτὴ ἡ ἀντινομία;

Τὸ θεώρατος ἀντὶ θεόρατος, ἂν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν κανονικὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν, φαντάζομαι ὅτι εἶναι ἀβλέπτημα, ὅμως ἀβλέπτημα ἀσυγχώρητον, διότι ὁ κ. καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα ὀρθῶς εἶπεν εἰς τὸ λῆμμα θεο- ὡς πρῶτον συνθετικὸν «μὲ σημασία μεγεθυντική: θεόκρημνο, καὶ ἐπιτατική: θεόγυμνος, θεονήστικος». Ἄλλὰ τὸ ὡς μεταγενέστερον χαρακτηρισζόμενον ξενητεία < ξενητεύω ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ξενιτεία < ξενιτεύω εἰς ποῖον λεξικὸν τὸ βρῆκε; Καὶ τὸ κόκαλο ἐκ τοῦ ἀρχ. κόκκαλος πῶς ἐξηγεῖται;

Ἔχομεν ἔπειτα τὰς τονικὰς ἀνωμαλίας. Γράφει μαία, μοίρα, σπείρα κττ., ὡς παρετηρήθη ἤδη, διότι ποσοτικῶς οἱ φθόγγοι αι, οι, ει δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸ ε καὶ τὸ ι, ἄρα εἶναι βραχεῖς ὅπως καὶ αὐτοί, καὶ ἐπομένως δὲν ἐφαρμόζεται ὁ κανὼν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς « μακρὰ παραλήγουσα πρὸ βραχείας ληγούσης περισπᾶται». Πάει καλά. Συμφωνοῦμεν μαζί του καὶ τοῦ συγχωροῦμεν τὸ στείρα δηλ. τοῦ στείρος, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζομεν ὡς λάθος τυπογραφικόν. Καὶ ἐρωτῶμεν, τὸ ει εἶναι βραχὺ εἰς τὸ σπείρα, στείρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ στείρος, ὅπου ἐφαρμόζεται ὁ εἰρημένος γραμματικὸς κανὼν; Εἶναι βραχὺ εἰς τὸ βαρεία, δασεία, ὀξεία, πείρα, πλατεία καὶ μακρὸν εἰς τὸ πεῖρος, πεῖσμα; Τὸ οι εἶναι βραχὺ εἰς τὸ μοίρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ ποῖος, ὀποῖος, ποῖσος, δεῖξος; Τὸ αι εἶναι βραχὺ εἰς τὸ σφαίρα καὶ μακρὸν εἰς τὸ μοιραῖος, χερσαῖος; Τὸ ω τί διαφέρει σήμερον ἀπὸ τὸ ο κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ἐκφορᾶς; Δὲν ἔγινε καὶ τοῦτο βραχὺ; Διατὶ ὅμως αὐτουνοῦ ἔγινε χάρις καὶ διατηρεῖται ὁ ἱστορικὸς τόνος, ὡς δῶμα, πῶμα, στρῶμα, χρῶμα, χῶμα κττ.; Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὸ ζήτημα τῶν τόνων δὲν χωροῦν δύο μέτρα καὶ δύο σταθμά. Ἡ πρέπει νὰ κα-

ταργηθοῦν πέρα για πέρα οἱ τόνοι καὶ νὰ χρησιμοποιῆται μόνον μία ὄξεϊα καὶ αὐτὴ ὄχι παντοῦ, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς δισυλλάβους λέξεις τὰς τονιζομένας εἰς τὴν παραλήγουσαν καὶ τὰς πολυσυλλάβους τὰς τονιζομένας ἀνωτέρω τῆς ληγούσης ἢ νὰ τηρηθῆ αὐστηρῶς ὁ ἱστορικὸς τονισμός. Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ γίνῃ διάσπασις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς γραφῆς εἴτε περὶ φθόγγων πρόκειται εἴτε περὶ τόνων.

*
**

Ἡ γενικὴ καὶ ἀδρομερῆς ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἐκ πρώτης ἀρχῆς ὁ ἀναγνώστης, εἶναι αὕτη, ὅτι τὸ λεγόμενον *Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς* τοῦ κ. Ἀνδριώτη δὲν εἶναι λεξικὸν τῆς κοινῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ ἓνα συνονθύλευμα λέξεων τῆς ἀρχαίας, τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς, κοινῆς καὶ ἰδιωματικῆς, ἀνάμεικτον μετὰ ξένων λέξεων. Καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐφιλοτιμήθη νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, ὥστε νὰ μὴ τοῦ διαφύγῃ καμμία ἀπὸ τὰς ξένας ἐκείνας λέξεις, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν τὴν ὀθνεῖαν μορφήν των, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι οὔτε δημοτικαὶ οὔτε καθαρευουσιάνικαι, ἀλλ' ἀπλῶς ξέναι μὲ τὸν γραμματικὸν τύπον τῆς οἰκείας ξένης γλώσσης. Παραθέτομεν παραδείγματα:

βάλς (Γαλλ. valse)	κλάξον (Γαλλ. claque-son)
βερμουτ (Γαλλ. vermouth)	κλάουν (Ἑγγλ. clown)
βολαποῦκ (vol - pūc)	κλήριγκ (Ἑγγλ. clearing)
γκόλφ (Ἑγγλ. golf)	κλόμπ (Ἑγγλ. club)
γκρι (Γαλλ. gris)	γκλούμπ (Ἑγγλ. club)
ἐμπριμέ (Γαλλ. imprimé)	κοκτέιλ (Ἑγγλ. cocktail)
ἐνσταντανέ (Γαλλ. instantané)	κομφὸρ (Γαλλ. confort)
ἐξπρὲς (Γαλλ. exprès)	κρίκετ (Ἑγγλ. cricket)
ἐξτρε (Γαλλ. extrait)	λέβα (Βουλγαρ. leva)
ζενίθ (Ἑταλ. zenit)	λέι (Ρουμαν. lei)
ζέρσεϋ (Ἑγγλ. jersey)	λοκομοτιβ (Γαλλ. locomotive)
ζικ-ζάκ (Γαλλ. zig-zag)	λουξ (Γαλλ. lux)
ἰνκάντο (Ἑταλ. incanto)	μακιγιαζ (Γαλλ. maquillage)
κίιζερ (Γερμ. Keiser)	μανεκέν (Γαλλ. mannequin)
κασκόλ (Γαλλ. cache-col)	μανικιούρ (Γαλλ. mani-cure)
κασκορσέ (Γαλλ. cache-corset)	μανσόν (Γαλλ. manchon)
κὲκ (Ἑγγλ. cake)	μασκὸτ (Γαλλ. mascotte)

μάτ (Γαλλ. mat)	ροζ (Γαλλ. rose)
μίσ (Ἀγγλ. miss)	ρουζ (Γαλλ. rouge)
μὸβ (Γαλλ. mauve)	σαιζλόγκ (Γαλλ. chaise longue)
μονόκλ (Γαλλ. monocle)	σάξ (Γαλλ. saxe)
μπέξ (Γαλλ. beige)	σαρτρές (Γαλλ. chartreuse)
μπαρόκ (Γαλλ. baroque)	σεξ-απίλ (Ἀγγλ. sex appeal)
μπλεμαρέν (Γαλλ. bleu marin)	σικ (Γαλλ. chic)
μπόξ (Ἀγγλ. box)	σκι (Νορβηγ. ski)
μπόρ (Γαλλ. bord)	σνόμπ (Ἀγγλ. snob)
μπριγιόλ (Γαλλ. brillole)	σόκιν (Ἀγγλ. shocking)
ναδὶρ (Ἀραβ. nadhir)	σουτιέν (Γαλλ. soutien)
ντεμισαισόν (Γαλλ. demi-saison)	σταβέτ ἢ σοτοβέντο (Ἰταλ. sotovento)
ντεμοντέ (Γαλλ. dé-modé)	σόρτς (Ἀγγλ. shorts)
ντοσιέ (Γαλλ. dossier)	στὺλ (Γαλλ. style)
ὄμνιμπους (Γαλλ. omnibus)	τάκτ (Γαλλ. tact)
ὄντουλασιόν (Γαλλ. ondulation)	τένις (Ἀγγλ. tennis)
ὄρντῆβρ (Γαλλ. hors d'œuvre)	τερακόττα (Ἰταλ. terra cotta)
παγιασόν (Γαλλ. paillasson)	τέστ (Ἀγγλ. test)
πακοτίλια (Βενετ. racotiglia)	τζάζ (Ἀγγλ. jazz)
παπιγιόν (Γαλλ. papillon)	τίκ (Γαλλ. tic)
πατσουλι (Γαλλ. patchouli)	τρακ (Γαλλ. trac)
περγαντί (Ἰταλ. brigantino)	τρικ (Γαλλ. truc)
περμανάντ (Γαλλ. permanente)	φερμουάρ (Γαλλ. fermoir)
πικ-νίκ (Γαλλ. pique-nique)	φιόρδ (Σκανδιναβ. fjord)
πορτμονέ (Γαλλ. porte-monnaie)	φλέρτ (Ἀγγλ. flirt)
ποτπουρι (Γαλλ. pot-pourri)	φοκόλ (Γαλλ. faux-col)
ρεβεγιόν (Γαλλ. réveillon)	φόρτε (Ἰταλ. forte)
ρεζισέρ (Γαλλ. régisseur)	φουτμπόλ (Ἀγγλ. foot-ball)
ρετιρέ (Γαλλ. retiré)	χόκεϊ (Ἀγγλ. hockey)

κ τ λ . κ τ λ . κ τ λ .

Καὶ ἔτσι ἕνας ξένος ἐπιπολαίως κρίνων τὰ πράγματα, ὅταν διαβάξῃ τὸ Λεξικὸν τοῦτο, εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι γλῶσσα πτωχὴ καὶ ἀναγκάζεται νὰ δανείζεται ξένους λέξεις διὰ νὰ μπορῇ νὰ συμβαδίξῃ μὲ τὰς ἄλλας γλώσσας συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς γλώσσης τῶν Πολυνησιωτῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μερικαὶ ἀπὸ τὰς τοιαύτας λέξεις ἔχουν καταστῆ συνήθεις

εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα, καθὼς *κάμποτ* (Ἀγγλ. cabot), *κιλοβάτ* (Ἀγγλ. kilowatt), *κόκ* (Ἀγγλ. coke), *κονιάκ* (Γαλλ. cognac), *ρεκόρ* (Γαλλ. record), *τραμ* (Γαλλ. tram), *χόλ* (Ἀγγλ. hall) κλπ., ἀλλὰ καὶ αὗται δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μόνον λέξεις ποὺ ἔχουν τρόπον τινὰ πολιτογραφηθῆ διὰ τῆς προσλήψεως γραμματικῆς καταλήξεως συνειδητῆς εἰς τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἴσθημα ὡς Ἑλληνικῆς καὶ ἐφόσον ἔγιναν κοιναὶ εἰς τὸν γραπτὸν καὶ προφορικὸν λόγον καὶ ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως δὲν δύνανται ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ λέξεων Ἑλληνικῶν, αὗται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς Ἑλληνικαί, καθὼς *ἀσπιρίνη*, *ἀτλάξι*, *βελουδο*, *βενζίνη*, *βεντούζα*, *βεράντα*, *γαλέτα*, *γιαούρτι* ¹⁾, *γρίπη*, *δαντέλα* ἢ *νταντέλα*, *ἐντράδα*, *ἐταζέρα*, *ζακέτα*, *καδρόνι*, *κάλτσα*, *κάπα*, *καραμέλα*, *κασέρι*, *κεσές*, *κεφτές*, *κιμᾶς*, *κινίνο*, *κολάρο*, *κομπόστα*, *λεμονάδα*, *λιγνίτης*, *λουκούμι*, *μεζές*, *μέλασα*, *μορφίνη*, *μπουγάδα*, *μπρίκι*, *οὔζο*, *περούνα*, *ρέγγα*, *σάλα*, *σαλάτα*, *σαρδέλα*, *ταράτσα*, *τζελατίνα*, *τοξίνη*, *χασές* κτι.

Ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαὶ μερικῶν ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς ὑπάρχουν ἀπὸ πολλοῦ καθιερωμέναι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, λ. χ. ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου *λοκομοτιβ* λέγεται *ἀτμομηχανή* καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου *ὄμνιμπους* λέγεται *λεωφορεῖο* καὶ παρὰ τὸ *μονόκλ* λέγεται *μονύελο* καὶ *μονύελος* καὶ ὅμως αἱ λέξεις αὗται λείπουν ἀπὸ τὸ λεξικόν. Τὸ *μονύελο* χρησιμοποιεῖται μὲν ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ *μονόκλ*, ἀλλ' ἀγνοεῖται ὡς λῆμμα τοῦ λεξικοῦ. Ἐλλειψις προσοχῆς.

*
* *

Παρὰ τὴν πληθώραν τῶν ξένων λέξεων λείπουν πάμπολλαι Ἑλληνικαὶ κοινόχρηστοι διαφυγοῦσαι τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως καθὼς:

αἰσιοδοξία	ἀπειρία	ἀρρωστένω
αἰσιόδοξος	ἀπογράφω	ἀσβεσίλα
αἰσιοδοξῶ	ἀποδέχομαι	ἀσκημίζω
ἀναθεματίζω	ἀπονιά	ἀσπράδα
ἀντιφάσκω	ἀποπειρῶμαι	ἀσπριδερός
ἀνωμαλία	ἀποστατῶ	ἀσπρίλα
ἀπανωπροίκι	ἀρραβωνιαστικός	βαγενᾶς

¹⁾ Τὸ *γιαούρτι* ἔχει μὲν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν *ξύγαλαν* ἐκ τοῦ *δξύγαλα* καὶ *ξινόγαλα* ἢ *ξινόγαλο*, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἰδιωματικά καὶ δὲν νομίζω ὅτι θὰ δυνηθοῦν ποτὲ νὰ ἀντικαταστήσουν τὸ κοινὸν ἐκ τῆς Τουρκικῆς *γιαούρτι*. Ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ τείνει ν' ἀχρηστεύσῃ τὰς διαλέκτους. Τὸ ἀντίθετον εἶναι ἀφύσικον.

βαρελᾶς	μασουλίζω	προθυμοποιούμαι
βαρελάδικο	μαυρίζω	προμηθευτής
βρεχουλίζω	μεγαλοπιάνομαι	προξενεύω
γαλάζιος	μεροκαματιάρης	προστυχεύω
δεκάρα	μηχανεύομαι	προφητεύω
δεκάρικο	μπερμπαντεύω	πρωτεύω
δεκάρικος	νερουλιάζω	ρεκλαμάρω
διαπραγματεύομαι	νερουλός	σακκουλιάζω
είκοσαράκι	νικῶ	σαμαρώνω
εἰκοσάρικο	ξαστερώνω	σείω
ἑκατοντάδα	ξεθυμαίνω	σιγαλιά
ἑκατοστάρι	ξεθωριάζω	σκαφᾶς
ἑκατοστάρικο	ξεμοναχιάζω	σκυλλιάζω
ἔνταφιάζω	οἰκοπεδοφάγος	σπιτώνω
θαλάσσιος	ὄνειρεύομαι ¹⁾	σπλαχνίζομαι
θειαφίζω	παραλυσία	σπουδαστής
θεολογία	παραλύω	σταθμεύω
ἱατρική — γιατρική	πεζοπορία	στενεύω
καθυστερῶ	πεζοπόρος	στολίζω
κιτρινίζω	πεζοπορῶ	στομαχιάζω
κιτρινίλα	πεισματάρης	στραπατσάρω
κοκκινίζω	πενηντάρι	συγγενεύω
κοκκινίλα	πενηντάρικο	συγχαίρω
κουρελιάζω	πιρουνιάζω	συμπονῶ
λασπώνω	πιστολίζω	συναχώνομαι
λιόκαμα	πλαστογραφία	συνοδεύω
λιχουδεύω	πλαστογράφος	συντομεύω
λιχουδιά	πολιτεύομαι	συντομία
λουσαρίζομαι	ποτάμιος	συντροφεύω
μαγουλάδα	πρασινίλα	σφάξιμο
μαγουλήθρα	προαιροῦμαι	τοκιστής
μαθηματικός	προεδρεύω	τρύπωμα
μακρένω	προεδρεία	τρυφερίτσα

¹⁾ Ἐντὶ τοῦ κοινοῦ *ὄνειρεύομαι* δὲν ἔννοῶ διατί ὁ συγγραφεὺς ἐπροτίμησε τὸ ὄλωσ ἰδιωματικὸν *νειρεύομαι*.

τρυφερότητα	ὑποδέχομαι	χιονιᾶς
τσαγγαράδικο	ὑπονομεύω	χιονόνερο
τσεπώνω	φαγωμὸς	χυμικὸς
τσικνίζω	φαρδένω	ψαράδικο
τσιμπλῆς	φαρμακοποιὸς	ψυχογιὸς
τσιφλικοῦχος	φουρτουνιασμένος	ψυχοκόρη
τσουβαλιάζω	φουχτιάζω	ψυχοπαίδα
τυλιγαδιάζω	φρεσκάρω	ψυχοπαίδι
ὑπερηφανεύομαι	φρονιμάδα	ψυχορραγία
ὑπογράφω	φωτογράφος	ψυχορραγῶ
	κ τ λ .	κ τ λ .

Χωρὶς ἄλλο θὰ λείπουν καὶ πλεῖσται ἄλλαι συνήθειες εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον, ἀλλ' αὐταὶ προχείρως μοῦ ἤλθαν εἰς τὴν μνήμην καὶ περιορίζομαι εἰς αὐτάς. "Ἄλλωστε δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ συμπληρώσω τὸ λεξικὸν τοῦ κ. Ἀνδριώτη.

"Ἴσως παρατηρήσῃ τις ὅτι κατέγραψα καὶ λέξεις ὄχι ἀκραιφνῶς δημοτικὰς, ἀλλ' ἔχομεν ἤδη παρατηρήσει ὅτι τὸ λεξικὸν δὲν εἶναι μόνον τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ περιέχει καὶ λέξεις εὐχρηστούς μόνον εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Τὸ δὲ ἔτι παράδοξον, περιέχει καὶ λέξεις, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ καθαρεύουσα δὲν μεταχειρίζεται ὡς λίαν ἀπηρχαιωμένας, καθὼς *σαρκάζω, σαρδόνιος, σκέπω, σπονδῆ, στηλιτεύω, στεντόρειος, ὑπατος* κτλ.

Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλειψε καὶ ὅλας τὰς χρώματος δηλωτικὰς λέξεις, καθὼς *ἀσημί, βερικοκί, θαλασσί, κανελί, καφετί, κοκκαλί, λαδί, λαχανί, λεμονί, μελιτζανί, μενεξελί, οὐρανί, πεπονί, πορτοκαλί, ροῦδί, σταχτί, τριανταφυλλί, τσαγαλί, χρυσαφί* κτλ., ἐνῶ δὲν τοῦ διέφυγε καμμία ἀπὸ τὰς ξένας ἀντιστοίχους λέξεις, καθὼς *γκρί, μόβ, μπλεμαρέν, ρόζ, σάξ* κτλ. Ἀσφαλῶς θὰ τοῦ διέφυγαν τὴν μνήμην. "Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ἀναφέρει τὸ *σταχτῆς* ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ ἀρχ. *φαιδς* καὶ τὸ *τριανταφυλλί* ὡς ἐρμῆνευμα τοῦ Γαλλ. *ροζ*, ἐνῶ λείπουν ὡς λέξεις τῆς ἀλφαβητικῆς σειρᾶς. Ὅμοίως παρέλειψε καὶ μίαν κατηγορίαν λέξεων ἀριθμητικῶν κοινοτάτων δηλωτικῶν τῆς ἡλικίας, τὸ *τριαντάρης, σαραντάρης, πενηντάρης, ἑξηντάρης, ἑβδομηντάρης, ὀγδοντάρης, ἑνενηντάρης*.

*
**

Καὶ μία γενικὴ παρατήρησις. Ὁ καθαρευουσιᾶνος καθηγητῆς Γ. Μιστριώτης τοὺς γραμματικὸς τύπους *μητέρα, πατέρα, ἀντρας, γυναῖκα, γιὸς* κτλ.

ἀντὶ τοῦ *μήτηρ, πατήρ* κτλ. ἀπεκάλει *ἐκχυδαῖσμον* τῆς καθαρευούσης γλώσσης. Θὰ ἠδύνατο κανεῖς ὁμοίως νὰ ὀνομάσῃ *ἐκχυδαῖσμον* τῆς δημοτικῆς τὴν σωρείαν τῶν ξένων λέξεων, τὰς ὁποίας κατεχώρισεν εἰς τὸ λεξικόν του ὁ κ. Ἀνδριώτης ἀκολουθῶν πιθανῶς τὸ γλωσσικὸν δόγμα τοῦ Ψυχάρη «μὴ φοβᾶστε τις ξένες λέξεις». Κατ' αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον προσφέρει κακὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν δημοτικὴν, ἣ ὁποία γίνεται ἀντιπαθητικὴ χωρὶς νὰ φταίῃ ἢ ἰδίᾳ, ἐνῶ εἶναι ἀξία καλυτέρας μεταχειρίσεως. Ἀπειρόκαλοι δημοτικισταὶ ἀπεργάζονται τὸν ἐκφραλισμὸν τῆς καλῆς δημοτικῆς.

Ἡ μορφή τῆς δῆθεν δημοτικῆς, τὴν ὁποίαν μᾶς παρουσιάζει εἰς τὸ λεξικόν του ὁ κ. καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, προῖδον μᾶλλον προχείρου ἀπασχολήσεως, γεννᾷ ἀπλῶς ἓνα αἴσθημα δυσφορίας καὶ τίποτε παραπάνω.

*
* *

Τὰς ὀλίγας καὶ συντόμους αὐτὰς παρατηρήσεις ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν διὰ τὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀνδριώτη διὰ νὰ τὰς λάβῃ ὑπ' ὄψιν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἔκδοσιν τοῦ *λεξικοῦ του*, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἀπηλλαγμένον τοιούτων σφαλμάτων. Πρὸ παντὸς δὲ θὰ πρέπη νὰ εἶναι ὀλιγώτερον πενιχρὸν καὶ περισσότερον πλούσιον, ὀλιγώτερον ἰδιωματικὸν καὶ περισσότερον κοινόν, ὀλιγώτερον ξένον καὶ περισσότερον Ἑλληνικόν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν *σέξ-απίλ*, τὸ Γαλλικὸν *ζυγκολό*, τὸ Βουλγαρικὸν *λέβα*, τὸ Ρουμανικὸν *λέι*, τὸ Ρωσικὸν *καπίκι*, τὸ Φοινικικὸν *μολώχ*, τὸ Τουρκικὸν *ζαμπαράς*, τὸ Ἰταλικὸν *σκουλαμέντο* καὶ τὸ *ταμποῦ* τῶν ἀνθρωποφάγων τῆς Πολυνησίας.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Α

<p> <i>ἀβαρесиᾶ</i> 128
 <i>ἀβαρесиού</i> 123 - 124
 <i>ἄγκλαι</i> 55
 <i>ἀγκλαῖ</i> 55
 <i>ἀγκλός</i> 57
 <i>ἄγκλος</i> 57
 <i>ἀδειανός</i> 54
 <i>ἀδελιφήρ</i> 55
 <i>ἀδελιφίρ</i> 55
 <i>ἀδελφεός</i> 55
 <i>ἀδιαρ'σιού</i> 127
 <i>*ἀδια(σ)εχῆς</i> 56
 <i>ἀδιεχῆς</i> 56
 <i>ἀδόξαστος (ἐν φρ.)</i>¹ 43 - 44
 <i>ἀδράχνω</i> 73
 <i>ἀδράχτι</i> 73
 <i>ἀερόπλανον</i> 74 - 75
 <i>ἀεροπλάνον</i> 74 - 75
 <i>ἄζαεχῆς</i> 56
 <i>ἄζαεχῆς</i> 56
 <i>ἄζα(σ)εχῆς</i> 56
 <i>ἄζάτη</i> 118
 <i>ἄζάτος</i> 118
 <i>ἄζαχῆς</i> 55
 <i>ἄζαχῆς</i> 56, 120
 <i>ἄζεχῆς</i> 55 - 56
 <i>ἄζεχῆς</i> 55 - 56, 120
 <i>ἄζηχῆς</i> 56
 <i>ἀιδαρισιού</i> 126
 <i>αἰκλοι</i> 57, 120
 <i>αἰσθομαι</i> 62
 <i>αἰχμόδετος</i> 57
 <i>αἰχμόληπτος</i> 57
 <i>ἄκαρα</i> 57, 122
 <i>ἀκληρίτακας</i> 95
 <i>ἀλαλάφαντος</i> 87
 <i>ἀλαρῦναι</i> 102 </p> | <p> <i>ἄλατρο</i> 86
 <i>ἄλεβεβᾶν</i> 58, 120
 <i>ἀλεθουρίζω</i> 97
 <i>ἀλελεβᾶν</i> 120
 <i>ἀλέρον</i> 101 - 102
 <i>ἀληθινός</i> 54
 <i>ἀλιτήσας</i> 75
 <i>ἀλίφατα</i> 58, 122
 <i>ἄλκα</i> 59
 <i>ἀλλάζω (ἐν φρ.)</i> 44
 <i>ἀλληλοπρόγονα</i> 87
 <i>ἀλλοταριά</i> 110
 <i>ἀλοία</i> 59 - 60, 121
 <i>ἄλοτρο</i> 86
 <i>ἄλυκα</i> 121
 <i>ἀλώνητος</i> 60 - 61, 121
 <i>ἀλωπός</i> 61
 <i>ἀλωπόχρους</i> 61, 120, 121
 <i>ἀλωφούς</i> 61, 121
 <i>ἀμαλδύ(νει)</i> 61
 <i>ἀμαλλοῖ</i> 61
 <i>ἀμελέγω</i> 65
 <i>ἀμνόν</i> 61 - 62
 <i>ἄμνον</i> 120
 <i>ἄμοργμα</i> 115
 <i>ἀναβαλλόμενος (ἐν φρ.)</i> 48
 <i>ἀνάκαρα</i> 57
 <i>ἀνατριχιάζω</i> 35
 <i>ἀναφάνταλος</i> 87
 <i>ἄνεμος</i> 111
 <i>ἀνερευνᾶν</i> 58
 <i>ἀνεσοῦμπαλος</i> 87
 <i>Ἄνας (ἐν φρ.)</i> 5
 <i>ἀνομίτακας</i> 95
 <i>ἀντί</i> 119
 <i>ἀντίθεος (ἐν φρ.)</i> 44
 <i>ἀπαλοταρά</i> 107
 <i>ἀπαλοταρέα</i> 107 </p> | <p> <i>ἀπαλοταρία</i> 109 - 110
 <i>ἀπανταχοῦσα (ἐν φρ.)</i> 46
 <i>ἀπάνω (ἐν φρ.)</i> 9, 28, 43
 <i>ἀπανωταρέα</i> 109 - 110
 <i>ἀπανωτάρι</i> 109
 <i>ἀπανωταρία</i> 109 - 110
 <i>ἀπανωταριά</i> 110
 <i>ἀπανωτός</i> 109
 <i>ἀπάρχεται</i> 120
 <i>ἀπείπεται</i> 62
 <i>ἀπιδίσκαι</i> 64
 <i>ἀπιδίσκω</i> 63 - 64
 <i>ἀποκοτιᾶ</i> 128
 <i>ἀποκοτιού</i> 124
 <i>ἀπόμακτρα</i> 62
 <i>ἄραντᾶς</i> 97
 <i>ἄραντές</i> 96
 <i>ἄργυριν</i> 55
 <i>ἄρδάχνω</i> 73
 <i>ἄρδάχτι</i> 73
 - ἄριος 112
 <i>Ἄριστόδημος</i> 63
 <i>Ἄριστυλλος</i> 62 - 63
 <i>ἀρίστωτος</i> 63, 121
 <i>ἄρμογμα</i> 120
 <i>ἀρμώμαλα</i> 120
 <i>ἄρουρα</i> 65
 <i>ἀρπάζω (ἐν φρ.)</i> 5
 <i>ἀσήκωτος (ἐν φρ.)</i> 18
 <i>ἀσπιδίσκας</i> 63 - 64, 121
 <i>ἀσπιδίσκια</i> 64
 <i>ἀσπιδίσκοι</i> 63 - 64
 <i>ἀστακός</i> 86
 <i>ἄταρος</i> 111 - 114
 <i>ἀτόβολος</i> 112
 <i>ἀτόφυος</i> 108
 <i>αὐγίζει</i> 55
 <i>αὐγίζω</i> 55 </p> |
|--|--|---|

¹⁾ Εἰς ὅσας λέξεις ἀκολουθεῖ ἐν παρενθέσει τὸ ἐν φρ., αὗται λέγονται εἰς φράσεις.

αὐγινά 54
 αὐγινός 54 - 55
 αὐγὸς 54 - 55
 αὐτοκράαντα 65
 αὐτόκρανα 64 - 65
 ἀπάνιοι 128
 ἀφανισιά 128
 ἀφανισιοῦ 124
 ἀφτί (ἐν φρ.) 4
 ἀφτιά 19 - 20, 49
 ἀχαιεὶ 120 - 121
 ἄχερα 73
 ἀχνολειριασμένος 102
 ἀχνός 102

B

βαγγέλια (ἐν φρ.) 3
 βαδελεγεῖ 65
 βαδελέγω 65
 βάνανσος 121
 βαρὺς (ἐν φρ.) 18
 βίδα 13 - 14
 βούκα 130
 βρέχω (ἐν φρ.) 47
 βρικόλακας 30
 βρομάει (ἐν φρ.) 16
 βρομμοσιῶν 124
 βρομισιά 128
 βυτίνη 65

Γ

γαῖδουροκαλόκαιρο 107
 γαλήνη 98
 γαλότσα 133
 γάφυτον 66
 γάτα (ἐν φρ.) 23
 γαφάγα(ς) 65 - 66, 121
 γάφυτον 65 - 66
 γειρτός 66
 γελασιά 128
 γελασιό 128
 γελασιῶν 123
 γερτός 66
 γκέμια (ἐν φρ.) 7
 γλύκα (ἐν φρ.) 22
 γλύκα 119

γλυκός 119
 γλυκοταρία 109 - 110
 γλυκοταριά 107
 γλῶσσα (ἐν φρ.) 19
 γνῶσι (ἐν φρ.) 21
 γόνατα 57
 γουρλώνω 134
 γριφός 86
 γυαλί (ἐν φρ.) 33
 γυαλιά (ἐν φρ.) 44 - 45
 γυρτός 66 - 67
 Γύφτικα (ἐν φρ.) 20

Δ

δάγκολον 66, 122
 δαίμονες (ἐν φρ.) 5 - 6
 δάσκαλος (ἐν φρ.) 4, 10
 δάφνα 98
 δάχτυλα (ἐν φρ.) 38
 δεδάλας 67, 120
 δεελός 67
 δεημός 67 - 68
 δεθμός 67 - 68
 δείπνητος 63
 δεμένοι (ἐν φρ.) 5 - 6
 δεξίς 55
 Δευτέρα (ἐν φρ.) 39 - 40
 διάβολος (ἐν φρ.) 35
 διδεῖναι 68, 121
 δίκαιο 46 - 47
 δίπορτο 48 - 49
 δίχτυα (ἐν φρ.) 43
 δόντι (ἐν φρ.) 45 - 46
 δορατεῖν 120
 δραμνιῶν 124, 128
 δραμνιούλα 128
 δυνάμεων (ἐν φρ.) 21

Ε

ἐγκαιρότερον 77 - 78
 ἐδῶ (ἐν φρ.) 13
 εἰσόδια 68, 122
 ἐκχαρέων 68, 122
 ἐκχαρεῶν 69
 ἐλέησον (ἐν φρ.) 36 - 37
 ἐλεπόδιον 69

ἐλλόγιμος 69
 ἕνας (ἐν φρ.) 15
 ἔνσων 69 - 70, 120
 ἐνωρότερον 121
 ἐξάψαλμος (ἐν φρ.) 48
 ἐξόπτυλον 70 - 71
 ἐξότελον 70
 ἐξότολον 120, 121
 ἔξω (ἐν φρ.) 14
 ἔξωτάρης 110
 ἐπιπλοσκομισταὶ 120
 ἐπίτερα 71 - 73, 122.
 ἐπίτυρον 72
 ἔρβως 73
 ἐρέων 73 - 74, 122
 ἐσχαρεῶν 69
 εὐλογητός (ἐν φρ.) 5
 ἔχθρα 100

Z

ζαβός 106
 ζάφτω 134
 ζαχαρένια (ἐν φρ.) 50 - 51
 ζεύγλα 66, 74, 122
 ζεύγλα 74
 ζεύλα 74
 ζημιὰ (ἐν φρ.) 23
 ζυγοῦρι 134
 ζωή (ἐν φρ.) 31
 ζωνάρι (ἐν φρ.) 21 - 22

Η

ἡεροφοῖτις Ἐρινύς 74
 ἥλιος (ἐν φρ.) 12
 ἡλίτισσας 75
 ἡλόα 59 - 60
 ἡμιόλιν 55
 ἡπατα 57

Θ

θάλασσα (ἐν φρ.) 38
 θαλασσῶν (ἐν φρ.) 38
 θεῖον 76 - 77, 122
 θεοὶ (ἐν φρ.) 5
 θεός (ἐν φρ.) 12, 16, 25, 33,
 41, 44, 51

θέσι (έν φρ.) 7
 θήμισος 80
 θίγω 62
 θίς 118
 - θμη 67
 - θμός 67
 θολερὸν 101 - 102

I

Ἰουδαῖοι (έν φρ.) 13
 ἰν[ν]ύεται 77
 ἰσοτόβολος 112

K

καζάνι (έν φρ.) 9 - 10
 καθισιά 128
 καθισιὸ 128
 καθισιοῦ 123
 Καϊάφας (έν φρ.) 5
 καιρότερον 77
 κακοπεσιὸν 123
 κακοταρία 107 - 112
 κακοταριά 107
 κακοτάρης 111
 κακοτερεύω 111
 κακοτερία 111
 κακότερος 111
 καλὰ (έν φρ.) 14, 37 - 38
 καλή (έν φρ.) 44
 καλόγερος (έν φρ.) 25
 καλοταρία 106 - 114
 καλοτερία 111
 καλοτερίζω 111
 καμπανιά (έν φρ.) 51 - 52
 κανόνι (έν φρ.) 35 - 36
 καντάρι 135
 καντήλι (έν φρ.) 41, 44
 κανυάρης 106
 κανυαρὸς 106
 καουσιὸν 125
 καουτζιὸν 125
 καπέλο (έν φρ.) 40
 καπίκι 135
 κάπρας 78
 καπρίας 78
 καραβάνα (έν φρ.) 22

καρδιά (έν φρ.) 17, 50 - 51
 κάρκαλο 78
 κάρκανο 78
 κάρκαρα 78, 122
 καρκάτσιν 78
 καρφι (έν φρ.) 24
 κάστανα (έν φρ.) 8
 κατακλυσμὸς (έν φρ.) 19
 καταλαχάρης 79
 καταλαχοῦ 79
 κατάρα (έν φρ.) 11
 Κατελάνος 90
 κατωτάρι 110
 κεχροφορικὸν 121
 κελλάριος 112, 113
 κεραμίδα (έν φρ.) 46
 κεράσει 128
 κερὶ (έν φρ.) 41, 44
 κεστιοῦ 127
 κεσιῖον 125
 κεφάλι (έν φρ.) 7, 10, 32
 κεχραμένη 78 - 79
 κιλίφι 136
 κλαουρίζω 97
 κλαρι (έν φρ.) 9, 12 - 13
 κλαρι 135 - 136
 κλίφι 136
 κλότσος (έν φρ.) 40 - 41
 κνηθμὸς 122
 κνύζα 79
 κνυζοὶ 79
 κοιλιά 27, 30
 κοιμεθίος 128
 κοιμήσει 128
 κοιμησιὰ 128
 κοιμησιὸ 128
 κοιμησιοῦ 123
 κόκορας (έν φρ.) 18
 κολασιὸν 124
 κολατζι(ον) 126
 κολατσιὸ 127
 κολατσιοῦ 127
 κολατσου 124
 κομισιοῦ 126, 127
 κονεύω 137
 κοντισιοῦ 127

κοντὸ (έν φρ.) 25
 * κοπάρισι 128
 κοπαρισιοῦ 125, 127
 κοπρόταρπο 92
 κοροίδο (έν φρ.) 42
 κόσμος (έν φρ.) 16
 κοούμβη 63 - 64
 κόσσυμβος 63
 κοτσάνι (έν φρ.) 39
 κόττα (έν φρ.) 31
 κοττειν 114, 121
 κούαγμα 114 - 115, 120
 κουδούνια (έν φρ.) 37
 κουμισιοῦ 126
 κούνημα 115, 120
 κουντετζιὸν 126
 κουρδίζω 36
 κουρκούτι (έν φρ.) 32
 κόψιμο (έν φρ.) 31
 κρυώνω (έν φρ.) 48
 Κυριακή (έν φρ.) 39 - 40
 Κύριος (έν φρ.) 27
 κύρις 55
 κυρίσσει 118
 κ'φρεσιὸν 124, 127
 κχάρα 68

A

λαγάνα 98
 λαγοὶ (έν φρ.) 37
 λαγχάνειν 79
 λακερὸν 79, 120
 λάκκος (έν φρ.) 46
 λαλύνει 115, 120
 λασκάρω 118
 λάσπη (έν φρ.) 22
 λατοῦ 126
 λάφνη 120
 λαχερὸν 79
 λεβίθα (έν φρ.) 30
 λειανὸς 54
 λείρης 103, 105 - 106
 λειριάζω 102
 λειρὸς 100 - 105
 λειρόφθαλμος 104 - 105
 λειρὸς 102 - 103

λερός 100, 102, 106
 λερώνω 100
 λέω (έν φρ.) 12
 ληβόλε 80, 122
 λήβολε 80
 λημοπρόγονα 87
 ληνοβοήθεια 87
 ληνοπρόγονα 87
 λιβάνι (έν φρ.) 35
 λιγνός 137
 λιρά 104
 λίρος 104
 λιρός 103 - 105
 λιρόφθαλμος 104 - 105
 λιχάξει 80, 122
 λόρδα (έν φρ.) 20 - 21, 27

Μ

μάθοι 80 - 81
 μάθουαι 80 - 81, 120
 μακρὺ (έν φρ.) 25
 μαλθακινός 54
 μαναχός 86
 μαντράχαλος 137
 μαξούλι 68
 μαράντο 127
 μάρμαρο (έν φρ.) 40
 μάστορης (έν φρ.) 10
 μάτια (έν φρ.) 19, 30, 32
 μεζές (έν φρ.) 42
 μεθύστρα 31
 μελάνι (έν φρ.) 4
 μελανός 54
 μέσα (έν φρ.) 6, 14
 μεσάντρα 137 - 138
 μεσάνυχτα (έν φρ.) 16
 μεσιταρίες 110
 μεσιτάρης 110
 μετά 118
 μετρῶ (έν φρ.) 38
 μήγαρις (138)
 μιὰ (έν φρ.) 24
 μινύρεται 77
 μοῖρα (έν φρ.) 12, 25 - 26, 47
 μοιροτάρης 110
 μολιβός 105

μονιταρίζω 109
 μονιταριστός 109
 μονιτάρου 106 - 114
 μονόβολος 108, 112
 μονοκόμματος (έν φρ.) 42
 μονοσύλλαβα (έν φρ.) 24
 μονοτάρι 108 - 109, 112
 μονοταρικός 108, 112
 μονόταρος 108, 112
 μονοτάρου 108
 μονοτόβολος 112
 μούρη (έν φρ.) 15 - 16
 μουρλός 106
 μοῦρο 84
 μοῦτρα (έν φρ.) 5, 19, 31, 32
 μπαρούτι (έν φρ.) 10 - 11
 μπαστούνια (έν φρ.) 37
 μπάτσος (έν φρ.) 40 - 41
 μπουκά 130
 μπουκιά 130
 μπροστοφούρνη 97
 μυαλό (έν φρ.) 32
 μυρίζω (έν φρ.) 25
 μῶμος 87
 μωνιή 113
 μωνιόν 113

Ν

ναύκληρος 81
 νεολαία 81, 122
 νερουλιάζω 32
 νοτάριος 112
 νοῦς (έν φρ.) 21, 27
 ντονατζιού 126, 127

Ξ

ξελειρίζω 102 - 103
 ξέρακας 95
 ξεστήθου 80
 ξεστήχου 80
 ξεφτέρι (έν φρ.) 41
 ξωτάρης 110

Ο

ογδόδιον 82, 120
 οἰνοπέπαντον 82

οἰνοπέπηκτον 82, 121
 ὀκνός 86
 ὄλα (έν φρ.) 23, 26
 ὄλερον 100 - 101
 ὄλος (έν φρ.) 26
 ὄμοῦ 82 - 83
 ὄνομα (έν φρ.) 3, 26, 27, 41
 ὀπτοιαλίαις 71
 ὀπτοιαλοὶ 71
 ὀπτυλλίαις 71
 ὀπτυλλοὶ 71
 ὀρδινάριος 112 - 113
 ὄρογκος 85
 ὄρογχος 85
 ὄρτυγος 85
 ὄρτυκος 85
 οὔλιον 83
 οὔνον 83, 120

Π

παίρνω (έν φρ.) 28, 43
 παλαμήδα (έν φρ.) 10 - 11
 πάλλα 118
 παλληκάρη (έν φρ.) 28
 Παναγιά (έν φρ.) 43 - 44
 παντούφλα 138
 παντόφλα 138
 παπᾶς (έν φρ.) 3 - 4, 25
 παπούσια 124
 παρᾶς (έν φρ.) 50
 πατει 121
 παχήμερον 83
 περὶδρομος (έν φρ.) 29 - 31
 πέταλα (έν φρ.) 39
 πέταλο (έν φρ.) 24
 πέτρα (έν φρ.) 17, 34
 πέτσα 35
 πετσι (έν φρ.) 35
 πηγάδα 83, 122
 πηγάδια 94 - 95
 πήζω (έν φρ.) 32
 πιλοῖς 84
 πισινή (έν φρ.) 7 - 8
 πίστι (έν φρ.) 12, 43 - 44
 πίσω (έν φρ.) 32
 πίττα 97

πίτυρα 72
 πιτυρίδες 72
 πλάκα (έν φρ.) 36
 πλακάκια (έν φρ.) 38
 πλάτη (έν φρ.) 45
 πνιγούρι 138
 πόδι (έν φρ.) 28 - 29
 πόδια (έν φρ.) 31 - 32, 40
 ποδιές (έν φρ.) 51
 πολυέλαιος 138
 πόντος (έν φρ.) 34
 πόρτες (έν φρ.) 51
 ποτήρι 55
 πρᾶμα (έν φρ.) 27
 προβιζιού 127
 προβιζιούν 126
 πρόπιττο 97
 προπίρα 97
 πρώτης (έν φρ.) 14
 πρώτο (έν φρ.) 23
 προφούρνια 98

P

ράθυμος 119
 ράγανον 86
 ρακί 84
 ραντὸ 97
 ραντούρι 97
 ραντουρίζω 97
 ραντουρωῶ 97
 ράσα (έν φρ.) 3 - 4
 ράφι (έν φρ.) 6
 ράχι 84
 ρέγκω 85
 ρέγχω 85
 ρετσινιά (έν φρ.) 45
 ρήγλα 84
 ρόγανον 85, 86
 ροδινή 97, 100
 ροκάνα 86
 ροδόπιττα 97, 100
 ροκάνι 84
 ρόκανο 85
 ρόκανον 84 - 86
 ρόχανον 84 - 86
 ροκάνη 84 - 85

Σ

σαβὸς 86
 σάν (έν φρ.) 34 - 35
 σαστιφασίου 126, 127
 σβάρνα (έν φρ.) 28
 σερίτιον 118
 * σεστάρισι 128
 σεσταρισίου 125, 127
 σηκῶνα (έν φρ.) 43
 σιληπουδεῖν 116 - 117
 σιληπουδησαι 116 - 117
 σιλλός 86 - 87, 122
 σιπαλόν 87
 σίπτα 87, 120
 σκάω (έν φρ.) 35 - 36
 σκ[ε]ιρόν 87 - 89
 σκ[ε]ίρον 87 - 89
 σκ[ε]ιρώσασθαι 88
 σκελῖς 85
 σκήμα 120
 σκιρεῖται 88
 σκιρ(ω)θῶσι 88
 σκιρώσασθαι 88
 σ[κ]οίθης 89, 120
 σκολιανά (έν φρ.) 48
 σκόρδα (έν φρ.) 4
 σκούρα (έν φρ.) 37
 Σκῦρος 88
 σκῦρος 88
 σκυρωθῶσι 88
 σκυρωτή 88
 σκυφτός 66
 - σμη 67
 - σμος 67
 'σόδι 68
 σουβάλι 124
 σπαθᾶριος 112, 114
 σπαθὶ (έν φρ.) 36
 σπασμένα (έν φρ.) 32
 σπάω (έν φρ.) 36
 σπῖθα (έν φρ.) 41
 σπῖρτο (έν φρ.) 41
 σταυρός (έν φρ.) 18, 22 - 23
 43 - 44, 49
 σταυρώνω (έν φρ.) 36
 στέγνα 100

στέμφυλα 72
 στεμφυλίδες 72
 στενά (έν φρ.) 9
 * στιμάρισι 128
 στιμαρισίου 126, 127
 στομάχι (έν φρ.) 16, 24
 στραβὰ (έν φρ.) 17
 στραβός (έν φρ.) 46 - 47
 στρόφος 31
 συκάμινα 90
 συκαμινέα 90
 συκάμινον 90 - 91
 συκάννης 90
 συμφέροντα (έν φρ.) 37 - 38
 συνερισιά 128
 συνεχῶς 91
 συνοικία 81
 συνορισιὸ 128
 συνορ'σιού 124
 συχωροχάρτι (έν φρ.) 13
 σφάχτης 31
 σφυριά (έν φρ.) 52
 σχελῖς 85
 σχολάριος 112 - 114
 σῶσον (έν φρ.) 36 - 37
 σωστά (έν φρ.) 14 - 15
 σωτικά 110

T

ταμπουρᾶς (έν φρ.) 27
 ταρεῖ 111
 ταρετὰ 112
 ταρεύου 111 - 112
 ταρήφη 91 - 92, 122
 ταρίζου 111 - 112
 ταρίφη 92
 ταρός 106 - 114
 ταρπί(ον) 91
 ταχινός 54
 τεζάρω (έν φρ.) 39
 τέσσερα (έν φρ.) 40
 τετράψομαι 92
 τί (έν φρ.) 34 - 35
 τιμόνι (έν φρ.) 8
 τινάζω (έν φρ.) 39
 Τουρκιά 139

Τοῦρκος 90
 τρελλός 106
 τρή[ι]ρου 92
 τηρὸν 122
 τρήρων 122
 τριβίδι 97, 100
 τριγυρίστρα 31
 τριήριον 92 - 93
 τρήριον 93
 τριμίμα 97, 100
 τριμάδα 97, 100
 τρίχα (ἐν φρ.) 35
 τρώγεται (ἐν φρ.) 20
 τσανάκια (ἐν φρ.) 52
 τσέπη (ἐν φρ.) 10
 τσίπουρα 84
 τσίπουρο 84
 τσουγάλι (ἐν φρ.) 25
 τυλίγω (ἐν φρ.) 43
 τύφλα 100
 τύχη (ἐν φρ.) 17 - 18

Υ

ὑγρός 93
 ὑδρηχόες 93 - 94
 ὑπνῶ 94, 122
 ὑπογράφω (ἐν φρ.) 49
 ὑπομονή (ἐν φρ.) 17
 ὑπόσχομαι 62

Φ

φακῆ (ἐν φρ.) 28
 φαλάγγι (ἐν φρ.) 43
 φάλοι 64

φανάζω 86
 φανάρι (ἐν φρ.) 50
 φαυλῖαι 72
 φεγγάρι (ἐν φρ.) 15
 φεγγάρια (ἐν φρ.) 14
 φέγω (ἐν φρ.) 47, 49
 φεύγω (ἐν φρ.) 26
 φήμισος 80
 φλαγούνα 97
 φλαούνα 97
 φροιστή 120
 φορὰ (ἐν φρ.) 23 - 24
 φούρκα (ἐν φρ.) 41
 φρέαρ 94 - 95, 122
 φτερά (ἐν φρ.) 49 - 50
 φτερό (ἐν φρ.) 49 - 50
 φτωχός (ἐν φρ.) 25 - 26,
 46 - 47
 φυλακή (ἐν φρ.) 17
 φύρακες 95, 122
 φύραμα 95
 φυσάει (ἐν φρ.) 50
 φουστή μᾶζα 95 - 98
 φουσῶ (ἐν φρ.) 48
 φωνός 54
 φῶς (ἐν φρ.) 50
 φωτιά (ἐν φρ.) 41

Χ

χαβᾶς (ἐν φρ.) 48
 χάνω (ἐν φρ.) 39
 χαρὰ (ἐν φρ.) 24, 51
 χαράζει 55
 χαραχτήρας (ἐν φρ.) 8

χάρι (ἐν φρ.) 3, 33
 χαρτωσιά (ἐν φρ.) 12
 χατίρι (ἐν φρ.) 51
 χειμερινός 54
 χήμισος 80
 χθιζινός 54
 χιόνια (ἐν φρ.) 35
 χόβι 139
 χολή (ἐν φρ.) 4
 χορεύω (ἐν φρ.) 43
 χραῖται 98 - 99, 121
 χρίεται 99
 χρίομαι 79, 99
 Χριστός (ἐν φρ.) 43 - 44
 χροιά (ἐν φρ.) 16
 χρονοντούλαπο (ἐν φρ.) 6
 χρῶ 99, 121
 χρῶμαι 98 - 99, 121
 χρωσμῶ 99
 χῶμα (ἐν φρ.) 15 - 16
 χώνω 6
 χωριά (ἐν φρ.) 11
 χωριό (ἐν φρ.) 11, 26

Ψ

ψαίσταν 99 - 100
 ψάκταν 99
 ψαχνό (ἐν φρ.) 15
 ψηλό (ἐν φρ.) 42
 ψητό (ἐν φρ.) 15, 27
 ψυχῆ (ἐν φρ.) 25
 ψύχρα 100
 ψωκτῆ 121

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	5	στ.	18	ἀντὶ	λιτούς	γράφει	λυτούς
»	11	»	8	»	ψάρι παλαμίδα	»	παλαμίδα
»	41	»	29	»	εὐρισκομέμου	»	εὐρισκομένου
»	51	»	30	»	κατουρεμένες	»	κατουρημένες
»	77	»	5	»	ἰν[ν]υεται	»	ἰν[ν]ύεται
»	118	»	8	»	λέξεις	»	λέξεις
»	126	ὑποσημ.	5	καὶ	6 ν' ἀντιστραφοῦν		
»	138	»	16	»	ῥλη	»	ῶλη

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ἐν σελ. 133 στ. 28 μετὰ τὸ *καλόπους* προσθητέον : ἢ ὀρθότερον *καλάπους*

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>A. A. Παπαδοπούλου</i> Φρασεολογικά	Σελ.	3 - 52
<i>B. Φάβη</i> Κριτικά και παλαιογραφικά εις τὸν Ἡούχιον	»	53 - 122
<i>Στ. Μάνεση</i> Οὐσιαστικά οὐδέτερα εις - οὐ	»	123 - 128
<i>A. A. Παπαδοπούλου</i> Κρίσις ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ Ν. Π.		
Ἄνδριώτη	»	129 - 147
Πίναξ λέξεων	»	148 - 153
